U NÁS

Helenae

teta chúla a strejda Ada

Alois Jirásek

U NÁS

NOVÁ KRONIKA

KNIHA DRUHÁ

NOVINA

ILUSTROVAL

ADOLF KAŠPAR

DRUHÉ VYDÁNÍ

1927

NAKLADATELSTVÍ J. OTTO, SPOL. S R. O.

PRAHA

PSÁNO ROKU 1897—1898

LUMÍR

◎

VEŠKERÁ PRÁVA VYHRAZUJE SI AUTOR

◎

TISKEM

ČESKÉ GRAFICKÉ UNIE A. S.

V PRAZE

KNIHA DRUHÁ:

NOVINA

I

Čeledník na radolské faře tichl po slavném pohřbu faráře Zeidlera. Tichl i projasňoval se, neboť na lavicích, na stěnách i v oknech ubývalo různých klecí ptačích, velkých, malých, drátěných i celých dřevěných, jež nevysokou světnici hodně stínily.

Nejdříve zmizeli jikavci a čečatky, kvíčaly, cvrčaly a jiní volaví. Ti ještě za živobytí farářova, když tak těžce stonal. To je vzal Michal Langr, bratr staré učitelky, na čihadlo, a víc už jich na faru neposlal. Přestěhoval je do svého příbytku.

Panna Márinka, kulatá hospodyně stará, se po nich ani neohlédla, ani si na ně nevzpomněla, jak byla tenkrát úzkostí obklíčená a strachem všecka zapomenutá. Po pohřbu se o ně také nehlásila. Že zůstali Michalu Langrovi, rozumělo se samo sebou. Bývalť na čihadle pravá ruka nebožtíka faráře a všecko mu tam vlastně řídil. Volavé tedy poděd il i čihadlo se všemi sítěmi v nových pružinách, a všechno k tomu.

Tak zmizeli volaví z fary, a druhý den po pohřbu přišel na faru v neobyčejný čas starý hrobař, ušňupaný, s modrým šátkem za vestou zastrčeným, požádat pannu Márinku, kdyby jako některého z těch ptáčků měla nazbyt, tak že by řek' zaplať Pán Bůh, aby taky měl po nebožtíku jemnostpánovi památku, a že by Franta, jako vnuk, měl nehoráznou radost, to že je takový ptáčkář, že pořád černohlávka, toho kdyby tak —

Vzdychajíc, batolila se panna Márinka z kuchyně do čeledníku, přinesla klec s černohlávkem a vzdychala zas, ach, tak že to

stěhování se začíná, ale ať Frantík si ho hledí, jemnostpán, ten že — — Dále nemohla.

Černohlávek začal stěhování, a když se po mši stavil Kalina, mladý kostelník, na faře, pověděla mu panna Márinka o tom a hned sama začala, on že má ptáky také rád, jemnostpán že na něj v tom držel, aby si tedy vybral.

„Řekla bych droz a, to byl jemnostpánův oblíbený, a taky toho drozna ze všech posledního slyšel, ten mu ještě zazpíval před samou smrtí, ale už temně, jako by věděl" — Hlas staré hospodyně se opět zachvěl a oči se jí zakalily, jak jí živěji na mysl dolehla vzpomínka na poslední chvíle bratrancovy. „Tak se loučili" — Přejela zástěrou oči. „Myslila jsem si, že bys ty ho lépe opatroval," mluvila zas o drozdovi, „ale loušínský jemnostpán, byli takoví přátelé, kamarádi od malička, aby měl taky ňákou památku, myslila jsem si —"

Mladý hodinář také tak myslil a chválil, aby drozda jen poslala na Boušín, tam že se bude mít jistě dobře. „Vidíš, to jsem ráda, Anton," tykala mu jako nebožtík její bratranec, „já myslila, že bys ty — ale víš, vyber si z ostatních, které chceš a kolik chceš. Já si to držet nemožu a prodat je, kdo ví komu, ne, to ne, to bych neudělala, to by se jemnostpán — — a čekat, kdo sem přijde? Ó, žádný, žádný by jich tak nehleděl —" Povzdechovala zas.

Řekla to obecně, ale určitě pomyslila na P. Havlovického, že ani ten —

V čeledníku si Kalina vybral kosa.

„Ještě si vem, jen si vyber!" pobízela hospodyně.

„Tak ještě, panno Márinko, s dovolením, tohohle stehlíka; ženě —" Úsměv se mu kmitl tváří. „Už jednoho měla od jemnostpána, a toho jí její bratr nějak otrávil, vědí —"

Stehlík s kosem se tedy odstěhoval dolů do příbytku staré učitelky, za nimi pak skřivan. Toho si k volavým odnesl učitelčin bratr, Michal Langr. Téhož dne zmizel také čermák z čeledníka; pro toho si starý Frýdek poslal Vincinu. Nazejtří pak, časně ráno,

vypravil se Doubenus s drozdem na Boušín; a tak se ve farském čeledníku hodně ztišilo a patrně projasnilo.

Když se Doubenus pozdě odpoledne vrátil, vyřizoval v kuchyni u půl pekáče jahelníka, kterýž mu panna Márinka schovala od oběda, že jemnostpán Boušínský pěkně děkuje a pozdravuje, že měl z drozna radost, jak ho to těšilo, že si panna Márinka na něj tak vzpomněla, o drozna aby byla bez starosti, ten že se zle mít nebude, jako včeličky, a že by to už k vůli nebožtíku jemnostpánu neudělal — — To Doubenus ze svého dokládal.

Panna Márinka vzdychala. Za těch povzdechů zasvitlo dno pe! áče, o jehož jahelníku Doubenus vytrvale pracoval.

Z fary šel domů, dolů městečkem, ale ne rovnou. U Kalinů, u hodináře se zastavil. Svítili už, jak bylo na krátkém dni, v říjnu měsíci.

Stará učitelka seděla na lavičce u pece a kolébala vnoučka. Zpívala svým stařenským hlasem, a syn, jenž seděl u svého hodinářského stolku a ještě pracoval, přizvukoval druhý hlas. Šlo jim to mile. V prostý ten, ale souladný dvouzpěv přihukoval oheň v zelených kamnech.

Až Doubenus je umlčel, jak vkročil a jadrně u dveří pozdravil. Ostal tam a ohlížel se po mladé, po Justynce, jak ji ještě někdy zmýleně pojmenoval, když o ní mluvil nebo i když ji oslovil. Také hned, jen dal pozdravení, se po ní ptal, až se mu mladý hodinář zasmál, tak že Doubenus s nimi, s ním a panímámou nic, to že je pěkné.

Doubenus se jen šklíbil, oči přimhuřuje. „Když mám pro ni vzkaz, z Boušína —“

„Ah, byl jste tam s droznem,“ připomínal si mladý kostelník a dychtivěji se ptal: „A co pan farář? Pojďte, Doubenus, sedněte, ať tadykle kloučkoj neodnesete spaní.“

Vešla mladá Kalinová, z „kuchyně“ pod komínem, od nístěje, kde večeři chystala, od ohně ještě zardělá, s plackou* na hlavě po domácku, čistě oblečená, v tmavém živůtku s proramenicemi, tak že jí bylo vidět, jak měla rukávy košile jen přes rameno, bílé, kulaté paže.

Přišla jako srna lehce, v modré zástěře přes tmavou sukni, v pantoflíčkách, jak se tenkrát chodilo po domě i do kostela, svěží jako děvče, ale v ladné plnosti mladičké matky. Vesele vstoupila, vesele uvítala Doubena, jejž vždycky ráda viděla, zvláště od těch dob, co ji vyprovodil na outěku z Padolí na Boušín, co jí tam vzkazy a psaníčka od Antonína přinášel a byl svědkem jejích starostí, strachu i pak jejího štěstí.

* Šátek na pokos uvázaný.

Hned musel usednout a hned musel vypravovat, když mladá Kalinová uslyšela, že byl na Boušíně. Vyřizoval vzkazy od faráře, od panny Aninky, od té obzvlášť, a jak se jí stýská, jako po Justynce, či tuhle po mladé, že si nemohla bez ní zvyknout.

„Tolik vám vzdychala a oči obracela, inu tuze smutně, a vyptávala se, musel jsem vypravovat, ani mě nechtěla z kuchyně pustit, a uctila mě, jen co je prauda, a kafem, pane, dobrým! To řálo, a buchty mně podala, a taky sama poudala, no teď že je pokoj s těma zloději, to že by strach neměla, jen tuhle Justynka, jako mladá maminka, ta že jí schází.“

„A co učitelovi, nic jste neslyšel?“ ptala se mladá Kalinová, jak se Doubenus odmlčel, upíraje na ni úsměvem mžouravá očka.

„A taky, bodejť, byl bych zapomněl, vidíte. No, že učitelova hocha, jako nejstaršího, odvezli zas do Brounova, o sv. Václavě; už rok že tam byl, že se tuze dobře učí, a on, kantor, Šolta, jakou má z hocha radost, jak se hochoj daří. Dostal ho zas do kláštera, to mu to tam pan páter Havlovický zašafoval, a to prý je místo! Na celou zdravu, všecko a všecko zadarmo. To si považme, to se ten hoch má, pořád jako na posvícení, bodejť, v Brounovským klášteře nic churého na stůl nedají.“

„To ona je učitelka, chudák, ráda, to jí přeju! Ale brambory už budou.“ Mladá se otočila a ven pod komín k nístěji, odkudž vytáhla vidlicí z plamenů hrnek plný bramboru. Když je kouřící postavila na míse na stůl a přinesla na bílém talíři husečku krásně žlutého másla s vytlačeným do másla beránkem a květy, pobídla Doubena, když vstával, aby ostal, aby si s nimi vzal. Kalina a stará učitelka také zvali, a farský jahelník se již slehl. Tedy zůstal a přisedl; ale také se za to hleděl zavděčit hovorem, a zase o Boušínu.

„Taky panna Aninka tuze litovala naši, jako pannu Márinku —“ Odmlčel se, jak zafoukal na horký brambor, který vzal právě do ruky. „Škoda jí bude, poudám, a že je tuze hodná, člověku taky přála, dobračka, a na chudý jak je hodná; tu příležitost dycky hledala, aby pomohla, hodná, opraudu. Kam ona teď —“

„Zle jí nebude. Nebožtík jemnostpán,“ vysvětlovala stará učitelka svůj výrok, „na ni pamatoval, a ona si při velikém šátru taky něco zachovala. Odstěhuje se k sestře do Police. Toť u nového by už nemohla být.“

Doubenus polkl rychle půl bramboru, aby mohl honem udat otázku.

„Panna Aninka taky o tom mluvila, kdo on se asi dostane do Padolí. Já řku, že pan páter Havlovický, a ona, to že až jak na zámku v tom udělají rozhod.“ Tu tázavě upřel oči na mladého Kalinu, že by on jako kostelník mohl něco vědět.

„Náký týden to ještě potrvá, nežli to zvíme," odvětil hodinář, přistrkuje mu schválně mísu, aby si bral, ač už měl Doubenus hromádku oloupaných bramborů před sebou. „Prozatím sem přijde administrátor, a to bude pan páter."

„Ze zámku!" Doubenus to rád slyšel. „A kdy?"

„Zítra."

„No, a dyž tu už bude, to on tu zůstane," Doubenus mhouřil oči k chytráckému úsměvu.

„To by pak byla inštalace, Doubenus, a při tom trachtace! To jste jak žiu neviďal, co je inštalace, to bude masa, piva, pečeně, drobů!" Mladý kostelník schválně maloval, jako by se mu již sliny sbíhaly. „A vína, a drobů! To se budeme mít!"

„Inu, slyšal jsem, slyšal, že taková vejžírka ňákou stouku stojí. To by mohlo za to něco být." Červené tváře Doubenovy v teplé světnici, při jídle zardělejší, se hnuly, ústa se roztáhla, oči se do čárek přimhouřily, vše v blaženém, labužnickém úsměvu

Zatím mu bramborová „traktace" také chutnala. Hromádka před ním zmizela a pak ještě druhá. Až se zapotil. Tu teprve vstal, děkoval, dával dobrou noc, a ještě na síni, až vyšel mezi zahrádkami ven na cestu do tmy říjnového večera, špičky ven, paty k sobě.

II

P. Havlovický skutečně druhého dne přijel, v modrém, límcovém plášti, v zámeckém kočáře. Pannu Márinku píchlo, když ho zahlédla, a ze síně až na schody před faru vzdychala, jak mu šla naproti; pod schody však u kočáru vítala nového správce s úsměvem. Než, jakkoliv se přemáhala a nutila, stín zármutku v tom vlídném usmívání a vítání zůstal, a P. Havlovický ho vycítil.

Měl se k stařeně tím šetrněji, těšil ji, mluvil pěkně o jejím nebožtíku bratranci, faráři Zeidlerovi. O stěhování ani nezavadil. Zato panna Márinka po svačině sama začala, kdy tedy, kdy jako — — Hlas jí nadobro uvázl, když měla říci, kdy tedy se má stěhovat. Obávalať se, že musí hned; nebyla na to připravena, a také tak naráz — Ponižovalo ji to.

Mladý administrátor byl by jí do řeči vpadl, kdyby ani nebyla uvázla. Hned ji žádal, by na to zatím nemyslila a že ji prosí, aby tu ještě zůstala, dokud se o místo nerozhodne, dokud on tu bude administrátorem, že jí bude za to povděčen. Potěšil ji tím, a pozdvihl, že není tak zbytečna, k ničemu. —

Jinak se na faře leccos měnilo. V čeledníku se zcela vyjasnilo, poněvadž jediná klec se zlatým kanárkem, kterého si panna Márinka nechala, nic už nestínila. Zato v pokoji nebožtíka faráře přibylo knih; administrátor si jich přivezl hned s sebou hodný balík.

Sedával u nich, když měl volno, za kalných dní, kdy Bor přes tu chvíli zmizel v mracích, kdy zádušní les na vrchu za farou topil se v mlhách, nebo když podzimní deště šlehaly kolem fary

a vítr lomcoval v stromech na zahradě i v prořídlém, rudém psím víně na stěně kolem oken.

P. Havlovický sedal u knih, až se panna Márinka v duchu a Doubenus nahlas divili, co se velebný pán načte, že to tak vydrží. Nadobro však u těch společnic neuvázl. Kde mohl, rád pohovořil s lidmi, na hřbitově, když šel na mši i po ní, před farou, kde často sám lidi zastavil a vlídně se vyptával. Seznamoval se s Padolskými, s „půlpány", i s těmi, kteří přicházeli z přifařených obcí.

Doma pak, kdykoliv se jen trochu vyčasilo, začínal si všelijakou práci, skoro samé opravy. Nejprve dal spravit starý, nachýlený plot kolem zahrady; kus ho i porazil a spálil a nahradil novým, laťovým, a zahradu, ač už bylo pozdě, nenechal také tak samu sobě, jak bývala. Co bujelo v koutech divočiny, všelikého bejlí a jalové křoviny, to všecko dal vysekat, při tom cestičky upravit a dvě staré, uschlé slívy porazit.

Začal také upravovat farský dvoreček, zvláště velkou, dědičnou louži, která snad byla starší nežli fara sama. Doubenus z fary teď skoro ani nepřišel, co měl díla, zvláště když klál drva do zásoby na zimu. Na čihadlo však nemusil. Administrátor o ně nedbal, a Michal Langr, když ho přišel pozvat, aby pan páter se ráčil taky nahoru, na čihadlo podívat, nepochodil.

Hosté se na padolské faře neukázali žádní, ač se jich stará hospodyně najisto nadála, když tu byl P. Havlovický. Až jednou, bylo v listopadu před samým polednem, zjevil se někdo, kdo nebyl host, kterého však administrátor rád uviděl. Přicházel v panské livreji a s černou kabelou přes rameno. Posel ze zámecké kanceláře! Shlédl ho právě, když stál u plotu vpředu na zahradě.

Páter Havlovický se nadál, že tu zůstane; než přicházely také chvíle nejistoty a pochyb. Teď se blížilo rozhodnutí. Kvapně ustoupil od plotu a chtěl hned do fary, poslu naproti. Přemohl se však, zůstal a vyčkal jej, až přišel do zahrady.

Pod starou jabloní, na šustivém koberci spadlého listí zlaté i zarudlé barvy přijal od zámeckého posla veliké psaní s červenou pečetí.

Byla to presentace. Čekal ji, a přece ho vzrušila. Rychle ji rozpečetil, chvatně ji zrakem přelétl, aby si zjistil obsah, a hned zval posla do fary. Sám tam však byl dřív; nežli zámecký posel došel zahradou ke dveřím, stanul administrátor už na prahu kuchyně a oznamoval panně Márince, co došlo, že je rozhodnuto.

V tom svém vzrušení řekl jí to hned, nedočkavě a patrně potěšen. Za chvíli byl by to klidněji, šetrněji učinil. Stará hospodyně vstala se židle a batolíc se k němu, povzdechovala v náhlém pohnutí, v němž chvěly se stesk i potěšení. Přálať P. Havlovickému.

„Vždyť jsem říkala — a nebožtík jemnostpán taky — och, taky. Pán Bůh rač požehnat, jemnostpane“ —

Po prvé mu tak řekla, a jak došla, chtěla mu políbit ruku.

Nový farář však nedopustil. Stiskl stařence ruku, děkoval jí a hned prosil, aby posla uctila, aby mu dala vína do čeledníku, a něco jíst, ať ho uctí, když přinesl takovou novinu. Sám pak vkročil do svého pokoje; stanul hned za prahem a dal se do volnějšího a pozorného čtení došlého listu, kterým Její Výsost Kateřina vévodkyně Zaháňská, paní na Náchodě a Chvalkovicích, ustanovovala jej na padolskou faru. Když dočetl, sklesly mu volně ruce s listem; na okamžik se zamyslil, pak obrátil oči do výše a povzdechl. Uvědomil si, že to vážný okamžik v jeho životě, že nešel sem jen proto, aby si hmotně polepšil, že s novou hodností připadly mu těžší úkoly i zodpovědnost —

Zámecký posel odešel z padolské fary posilněn a obdarován několika zlatníky; Doubenus brzo po něm do nedaleké Dřevíče, do bohatého mlýna, kde měli kočár a pár pěkných koní, zjednat příležitost. Kráčel bystřeji a po zardělé tváři rozléval se mu svit radosti a úsměvu. Tušil najisto, co se stalo, když přišel ze zámku posel; pak panna Márinka nesmlčela, a velebný pán chce najednou do Hradce. Přál mu to, protože je velebný pán takový „dobrák“, přál to i sobě, že tu ostane, totiž P. Havlovický, a on také. To by pak ta — na jméno instalace nemohl hned připadnout — ale sláva bude i ta slavná trachtace —

Doubenus příležitost pojednal a když se vrátil, dost pozdě, odevzdal mu nový farář jeden z listů, které toho odpoledne napsal, aby jej odnesl zítra časně ráno do Havlovic do mlýna, panímámě farářově, která tam s dcerou, ještě svobodnou, žila na výměnku u staršího syna.

Doubenus se vypravil za šera, a za chvilku po něm vyjel P. Havlovický do Hradce Králové ke konsistoři složit přísahu. Třetího dne odpoledne dorazil zpět až do Náchoda, odkudž mlynářův povoz poslal napřed do Padolí. Sám zůstal na zámku a za-

mířil nejprve do svého bytu, kdež na něj už čekala sestra, mladší nežli on, urostlé, pěkné děvče, v placce, po vesnicku ustrojené. Jeho list Doubenem donesený, ji sem požádal, aby pomohla stěhovat. Už leccos sklidila, ostatek ukládala, odstavovala i chystala k odvezení.

Když bratr farář tak z nenadání před ní stanul, svitlo jí ve svěží, pěkné tváři, a hnědé, jasné oči, jež na něj upřela, zjasnily se radostí; ale uctivý ostych pro jeho povýšení mírnil živou její sesterskou radost. Bylo jej znát v tom rozjasněném pohledu i jak mu skoro nesměle ruku podávala. I vykat mu zas chtěla jako po jeho vysvěcení, když to tenkrát všude slyšela, že kněži nesmí tykat, leda jenom jeho matka. Ale jako tenkrát tak i nyní P. Havlovický nedopustil. „Ani bys nebyla jako má sestra, kdybys mně vykala.“ Řekl to káravě, ale srdečně. „No, a co maminka?“ To bylo jeho první.

„Ó, ta měla radost, pane, a všichni, to víš; mamince se až oči zakalily.“

Naslouchal s libostí; v prsou ucítil záhřevné pohnutí a povznesení, ne tak sebelibé jako radostné z matčina potěšení.

„No, a jak, pustí tě?“ optal se s úsměvem.

„Ať prý jdu, však kde bys prý někoho sehnal na první čas.“

„A ne, milá zlatá, to na dýl. No, však já s panímámou promluvím, jen jestli ty —“ a vesele i zkoumavě se při tom na ni podíval.

„Já bych ostala,“ odvětila hbitě, „jen dovedu-li to, budeš-li spokojený.“

„Člověk se všemu naučí, když chce. Však uvidíš. „A teď, prosím tě, Františko, porovnej to tu, já musím ještě k pánům do kanceláře, a pošlu ti vrátnou s dcerou, aby ti pomohly. Kdy přijedou naši?“

„Zítra ráno.“

„Na jednu fůru dnes asi uchystáte —“

„Ó, to dobře.“

„Tak prosím tě, Františko, a ještě mně opraš trochu kabát.“

Pak odešel, jak řekl, do kanceláře, poděkovat panu vrchnímu, poručit se mu i ostatním pánům vrchnostenského úřadu.

Důchodní Schmidt, vždycky tak unavený, ani jednou si nezívl, když k němu P. Havlovický vstoupil, a řekl mu, německy a nějak živěji a vřeleji:

„Neradi vás ztrácíme, velebný pane. Přeju mnoho štěstí; no a večer se u nás na chvilku stavíte, není-liž pravda? Zahrajem si a s justiciárem naposled.“

Nebylo možná odříci.

Když se P. Havlovický navrátil z kanceláře, zastavil se zase v bytě, kdež už svítili svíčkou i bukovou loučí. Sestra měla novinu: návštěva tu byla.

Hovořila o ní nějak vzrušeně. Nějaká paní, velká a hezká, najednou přišla, zrovna když on odešel, paní důchodnice, vrátná to povídala; přišla s děvečkou, ta paní, a přinesla jí kávu a buchty kus, takové dobré —

„Abych se prý zahřála, že tu hodně promrznu. A taková je hodná, sprostná, nic pyšná, a tak pěkně mluví. Povídala, že jsou s tebou známí, že u nich bývváš.“ Sestra farářova vypravovala horlivě, patrně potěšena poctou i laskavostí paní Schmidtové. V té horlivosti sobě nepovšimla, že bratr se nuceně usmívá a že začernil, ale jen mžikem, jak uslyšel, co paní důchodní taky řekla, že je mu Františka dost podobná.

„Taky mně trochu pomáhala; ale jen chvilku, tady knihy rovnala, ale pak uskočila a smála se, že bys na ni moh' přijít.“

„Ale neodešla hned,“ řekl farář jistě a zasmál se.

„Hned ne, ještě, chvíli se omeškala, a pak, jen si považ, že mám přijít s tebou k nim na večeři.“

„Tak půjdeme.“

„A ne, já nemožu, já bych se tam zdržela.“

„Cos jí řekla?“

„To, že budu mít do noci rovnání a skládání, když pro to časně ráno přijedou.“

Vykládala horlivě, jako by se znovu bránila a omlouvala. Že se také bála i styděla jít k panskému stolu, to zamlčela i teď.

Ale bratr ji přece pobízel.

„Víš, Františko, já bych se tam také nerad zdržel, a když ty půjdeš domů, půjdu také.“

„Ne, to by nás tam oba zdrželi. „Ale když já tu ostanu, můžeš se spíš vymluvit na mě, že musíš domů. A ostatek,“ doložila prostě a upřímně, „co bys od nich tak pospíchal! Ostaň si tam, jak chceš dlouho. Já tě tu nepotřebuju, my to bez tebe všechno pořídíme.“

Musil se usmát. Sestra vyhrála. Za chvilku odešel. Nepospíchal ani se schodů, ani pak pustým, zámeckým nádvořím, nad nímž tu tam se zardívalo osvětlené okno. Staré budovy samy tonuly v hustém šeru listopadového večera, a těžký černý mrak nalehl na kulatou věž. Klenutým průjezdem pohvizdoval vítr, táhna sem z druhých nádvoří, a ze tmy sustělo suché listí, jež vítr hnal před sebou.

P. Havlovický šel volným krokem. Za pozváním nespěchal, netěšilo ho, a nebyl sám s sebou spokojen. Důchodní ho pozval, ale jistě také vykonával přání své paní a neví, že to pozvání není tak nevinné. Ale on ví, či tuší, a přece jde. Fyla u něho v bytu, měla se tak k sestře a o něm jí povídala. Zamračil se, když to prve slyšel, ale také ho to nějak dojalo, ta její oddanost. Ví snad, dal jí na srozuměnou, a přece —

Pod dřevěnými schody, do běla vydrhnutými, vedoucími k bytu důchodního Schmidta, se zastavil a vydechl; hned se však sám káral a sobě usmál, snad že se nebude bát, jaký je hrdina, však že se bude pamatovat a že nic nemůže být — Pokušení, myslil.

Nahoře na chodbě za lafovou mřeží hořelo světlo; vůně z kuchyně vanula po schodech až dolů. Když P. Havlovický dostoupil, ještě ani nezazvonil, zaslechl chvatné, lehké kroky. S planoucí svíčkou v cínovém svícnu zjevila se za mřeží sama paní důchodní, v domácím obleku, v bělostné zástěrce, s rozkošným bílým čepečkem s mašlí na hlavě, nad zlatými kaderemi, jež se jí, jak kvapně přišla, prochvívaly na spáncích, kolem svěžích tváří živěji zardělých. Zjevila se v míhavém světle, jímž se vy-

plašily stíny do kmitu; jen tvář její a půvabné poprsí zůstaly v plné záři toho plápolu.

Modré oči prosvitly potěšením, ale hlas, jak usmívajíc se promluvila na uvítanou, zazněl prvními zvuky zastřeně, nejistě. A jako by se uběhla tím kvapem. Dýchala rychleji a jak otočila klíč, jak otevřela, všecky její pohyby, vše bylo neklidné, jakoby nedočkavé.

Než to vše jí slušelo. Farářovy oči se na ni uvábily, a zalahodila mu její netajená radost, její chvat. V tom přijetí bylo tolik tepla, že se na okamžik zapomněl a oddal se rozkoši býti

t a k uvítánu mladou, půvabnou ženou. Než ne dlouho; co vstoupil s ní do pokoje a co uslyšel, že mužíček přijde hned, že šel říci panu justiciárovi, pozvat ho —

V P. Havlovickém jako by zhaslo, jak o něm uslyšel. Omluvil se, tón hlasu zněl už klidněji, že snad přišel brzo. Paní důchodní ho však hned přesvědčovala na hodinách, že ne, že naopak, že už vyhlížela a myslila, že velebný pán nepřijde, že už je tolik hodin; a znovu ukázala na zlatě lesklý ciferník sloupkových hodin, stojících na starém, krásně však pracovaném prádelníku rokokového rázu.

Usedli u kulatého stolu, na němž hořely dvě svíčky. V jejich záři viděl P. Havlovický dobře na paní všech tu na zámku a panství. „La duchesse de Sagan" stálo pod podobiznou vznešené dámy, sličné, v nejplnějším rozkvětu, rytou P. Adamem dle malby slavného Gerarda. Obraz visel na zdi, jemu zrovna naproti, výš nad dvěma rytinami podle obrazův Angeliky Kaufmannové a nad dvěma menšími silhouettami mezi nimi, jež byly rodinným dědictvím. Pod nimi se leskl zlacený rámeček obrázku, na němž byla německá průpověď vyšitá, dle módy, vlasy, vlastní to práce paní důchodňové. Jak dosedala, náhle si vzpomněla, a jemine, kde je sestřička, že měla také přijít, že ji čeká, že se na ni těší.

„Je taková upřímná, so lieb, so, so —"

„Račte prominout, jemnostpaní. Sestra, jak už řekla, má mnoho práce, aby přichystala na vůz."

„A to oni tak pospíchají! Už by radši byli odtud!" vytýkala jako žertem.

„Byl bych nevděčný k Náchodu, kdybych odtud tak pospíchal, jak ráčíte myslit —" Zarazil se, co to řekl, a bál se dalšího hovoru. Bezděky se ohlédl, nejde-li důchodní. „To provisorium," začínal zas, „byla sama nejistota, rád bych měl zase svuj pořádek."

„Budou si domácnost zakládat." Paní důchodňová upřela na něj oči, jako by zkoumala a čekala, co řekne.

„Já si jen knihy srovnám." Mávl dlaní jako zamítavě, „ostatek přenechám sestře."

Paní Schmidtová sebou živě hnula.

„Ah, tak, sestřička bude všecko řídit.“ Vpadla rychle jasněji. „Das ist schön, ale takové hezké děvče jim brzo odvedou.“

„Bude-li to její štěstí, s pánem Bohem. Prozatím není strach.“

„Stýskat se jim v Padolí nebude,“ začala důchodňová zase laškovně, s úsměvem; náhle však jí zhasl veselý ten svit v teskném i vyčítavém zasmušení. Pochýlila hlavu, začala rovnat pokrývku na stole, natahovala ji, jak na jednom místě vyvstal záhyb, náhle však přestala, ale hlavy nepozvedla. Mladý farář okamžik mlčel, pozoruje ji, až pak odvětil na její slova:

„Nesmí; člověku se nesmí stýskat.“

„Nesmí —“ opakovala hlasem náhle zastřenějším, ještě se skloněnou hlavou. „A může si poručit?“ Vzhlédla k němu, chtěla se usmát, ale v tom se jí oči zakalily. Zahlédl slze. Jistě, slzy! Lekl se, byl zmaten. Vztáhl maně ruku a chtěl se chlácholivě dotknout její ruky a promluvit. Ale vtom vstala, rychle, prudce; oči ještě vlhly slzou, ale usmála se zas.

„Tak vidějí, jak si může člověk poručit. S dovolením, jen na okamžik, co dohlédnu do kuchyně —“

Zmizela, nežli mohl cos odvětit; a nežli odvrátil oči ode dveří, kterými paní Schmidtová tak kvapně odešla, vstoupil z druhého pokoje její muž.

„Justiciár přijde, ale až po večeři. Slíbil mně to. Sám, pane faráři?“ Nežli farář, jenž mu roztržitě naslouchal, odpověděl, důchodní pokračoval:

„Taky mně ukazoval justiciár novou dýmku, pěnovku, dostal ji, už nakouřenou; ale taková přec není jako má. Viděli ji?“ Hned stoupil k protější stěně, kde nad pohovkou s polštáři zastřenými bělostným háčkováním visel vyšívaný obraz lišky hodně červené s kuřetem v tlamě, zakrytý zpola chloubou důchodního: sbírkou rozmanitých dýmek porcelánových, pěnových i dřevěných. Farář musil se podívat a přisvědčil, že ta velká pěnovka se stříbrným kováním je značně zakouřenější od té doby, co ji

neviděl, a jak krásně, rovně a stejně, bez poskvrny. Až je paní důchodní vytrhla, oznamujíc, že je prostřeno.

K večeři zasedli ve vedlejším pokoji. Důchodní jedl s plnou chutí, jak mu panička vybírala a předkládala. Proto z počátku ani mnoho nemluvil, až pak, kdy se zasytil, a kdy si začal víc sklenice hleděti. Když byla řeč o farářově cestě, zeptal se ho, no, přijede-li také někdy do Náchoda.

„Ó, pravda, přijedu, ale často ne. Nebudu mít tolik času jako zde."

„To musíme tedy za nimi —" Důchodní se mdle usmál; ani se neobrátil, ani nevzhlédl, jak si na míse ještě kousek kachny vyhlížel. Zato panin pohled utkvěl zkoumavě na hosti, jenž na slova důchodního ovšem jej i paní zval, aby tedy co nejdřív ho poctili.

„Na instalaci, pane faráři, to přijedu —" hlásil důchodní, jak naléval víno do sklenice. „Ale měli na mále," vyhrkl pojednou. Pak, nachýliv se k P. Havlovickému, svěřoval mu: „Das heisst, málem by tu ostali. Co jim řekl pan vrchní?"

„Že nebylo žádné pochybnosti o mně, ani na okamžik se nerozpakoval, zkrátka samé poklony a komplimenty, že mě dal hned bez rozmýšlení na první místo v ternu."

Důchodní sešpulil sevřené rty, vypjal obočí, až mu oči vyvstaly, pak vzal faráře za ruku. „Herr Pfarrer — aber unter uns — nic neříkají, v ternu nebyli na prvním místě. Das heisst, byli tam nejdřív, ale pak, co se stalo, nevím, škrt' je a dal na druhé místo. Es muss was geschehen sein, eine Intrigue."

Padolský farář žasl nad tou novinou, která ho netěšila, ani to jednání vrchního. S důchodního pohleděl v tom překvapení na paní, která v tom začala překládat ubrousek. Důchodní stavě sklenici s vínem na druhou stranu talíře, vykládal zcela klidně:

„Nejspíš to paní vrchní spletla, justiciár také povídal, že v tom jsou ženské —"

„Ale čím jsem paní vrchního ublížil?!"

„Byli tam prosit o protekci? Nebyli. A to je to. Ale je tu ještě jedna paní a ta má větší slovo nežli paní direktorová.“ Důchodní se manč podíval na obraz vévodkyně Zaháňské.

„Paní vévodkyně sama tedy!“

„Ja freilich, jak terno přišlo, škrtla den Pfarrer von Hertyn a napsala je, jejich jméno vlastní rukou.“

P. Havlovickému přelétla temnější červeň přes líce. Neopanoval se, neutajil radosti nad touto zprávou, kteráž mu lahodila.

„To je velká čest, musím se poděkovat Její Výsosti.“

„Das versteht sich, ale ostatek mlčet, o tom nic —“

„Rozumí se, pane důchodní, a děkuju srdečně,“ podal mu ruku a přitukl si s ním, když důchodní pozvedl sklenici, i s paní důchodní, jež byla za toho hovoru zamlklá.

Vzpružila se zas, když přišel za chvilku justiciár, a smála se jeho žertům. Ale pak, když se dali do hry, chvílemi jako by zapomínala. Musili jí připomínat, že má přihodit, a hrála roztržitě, až se jí ouředníci smáli.

Začervenala, vytrhla se a hrála zase živě; než za chvilku, když právě muž s justiciárem chytli se v tuhém souboji, zase jí zabloudily zraky oukradem na mladého faráře. Ten to cítil, ale nevzhlédl, bál se toho setkání zraků —

Nevyhnul se mu však. To když odcházel a poroučeje se zval důchodního i paní, aby jej tedy brzo na Padolí poctili.

„Vezmeš mne, Fric, s sebou, viď!“ žadonila vesele, a když důchodní, jenž zavedl justiciára „na skok“ ke své sbírce dýmek, přisvědčil, podala farářovi ruku.

„Tedy přijedem' a snad dřív nežli oni k nám. Musíme je připomenout.“ Dořekla, ale pohled jí uvázl v jeho mužně sličném obličeji, v jeho tmavých, bystrých očích, jež v ten okamžik zasvitly zvláštním, vlhkým leskem. Byla by ho chytila kolem krku a přitiskla, přitiskla. Sevřela mu ruku, nebyla si toho vědoma, a v ten okamžik rozchodu prošlehl v jejích očích i celou tváří všechen její žár. Farářovi se mihl rudý stín čelem; mluvil ne plynně; sliboval bez rozvahy, že přijede, že přijede —

„Herr Pfarrer," volal důchodní od dýmek, „jdou, prosím, rozhodnout. No, že je tahle zakouřenější?"

Farář hned šel, rozhodl a hned se měl k odchodu. Pospíchal.

Justiciár šel s ním a důchodní s paní je vyprovodili až na síň k laťové mříži. Děvečka šla napřed se světlem posvítit. Jak hosté vstoupili na schody, vrátil se důchodní, zívaje, do svého pokoje. Paní však zůstala u otevřené mříže nade schody a čekala, až páni zajdou. Ještě jednou se otočili a pozdravili; ale paní, jak se s úsměvem klonila, viděla jen faráře. Dole se pojednou setmělo, šero padlo na schody. Jen kroky bylo ze síně slyšet, pak klíč zachrastil, dv ře bouchly.

Hluboký povzdech zachvěl se nahoře u laťové mříže, od které paní důchodňová odcházela. Ne, do kuchyně, ne do jídelny za mužem. Nechtěla teď s ním být, nemohla, vzepřelo se v ní, jak jí připadlo, jak bude muž zívat, jak v tom zívání bude mluvit o večeři a že ta žáha zas, že to zelí přec jen neměl jíst.

Vešla tiše do druhého pokoje a vklouzla do alkovny, oddělené tmavě zelenou portiérou —

Farář Havlovický, jenž se s justiciárem rozloučil hned u dveří, s chvatem se bral domů pustým, tmavým nádvořím zámeckým, jímž vítr pohvizdoval, a opakoval si v duchu: „Už bylo na čase, tuze na čase, ty hrdino!" Káral se, ale také tón sebepohrdání se v tom ozval.

III

Sestra byla ještě vzhůru. Uklízela dosud a chystala poslední bednu na ranní fůru. P. Havlovický byl rád, že nešla ještě spat; nechtělo se mu do samoty a rád by na jiné myšlení. Začal hned o stěhování a začal i pomáhat, ač mu sestra vymlouvala, že toho není potřeba.

Byla ráda upřímnosti bratrově, ale proud toho hovoru neodnesl její tiché přání dovědět se, jak bylo u důchodních. Divila se, že se bratr o tom ani slovem nezmiňuje, a jak se na okamžik odmlčel, fukla usmívajíc se, že ani neví, co propásla, oč přišla, jak se měl —

„To víš, Františko, dobře, jak to bývá: plný stůl a pak se hrálo.“ Víc nepověděl a zas o jiném hovořil.

Sloupkové hodiny, které s prádelníku již uklizeného postavili zatím na kamna, bily pronikavým hláskem dvě čtvrti a pak jedenáct. Farář vyklidiv právě poslední příhradu, vzpřímil se od bedny.

„Už toho nech, Františko, a jdi spat.“

Musila poslechnout. Odešla do druhého pokoje. On sám také se chystal na lože; ale jak se svlékal zadíval se maně ven oknem do nádvoří, do tmy.

Jako by stisk ruky ucítil, ten silný, vášnivý stisk, jenž mu ruku sevřel, a pohled se mu kmitl, ten, který ho prve zmátl, až krev mu zažehl, že žár až v očích cítil a mluvil bez rozvahy a sliboval, že přijede. A jak se nad schody klonila, jak ho zrakem provázela —

Vytrhl se, rychle odstoupil a rychle se pak odstrojil a ulehl, aby tomu vidění a těm myšlenkám unikl.

Poslední spánek v kaplanském bytu nebyl poklidný a osvěžující. Zakouřené dýmky, duchodní i paní jeho, justiciár a karty, vše mu sen pomátl v neklidnou směs. Paní důchodní plakala, a on ji hladil, a zas po schodech dolů utíkal, chtěl utéci, ale nemohl s místa —

Ráno šel do zámecké kaple naposled sloužit mši. Svatyňka, jindy o všední den skoro prázdná, byla jako o nějakém svátku. Staré lavice skoro všecky plny zámeckých, nejvíce paniček úřednických a jejich dcer. I ze služebnictva přišel, kdo mohl, rozloučit se s kaplanem, jenž právě k těm nejnižším byl vždycky tak ochotný a laskavý. Mladý farář zahlédl i paní vrchního v čestné stolici i paní důchodňovou.

Také pak musil s nimi promluvit, když vyšed, zastal kroužek paní na nádvoří před kaplí. Zastavil se s nimi, pozdravit je, poklonu složit a musil také vyslechnout paní vrchního, jak lituje, jak upřímně lituje, že velebný pán přijde odtud, ale že mu to povýšení přeje, z gruntu přeje, že řekla svému hned, že to ani jinak nemůže udělat, a on také bez váhání —

Farář se poděkoval za účastenství a ne bez ironie jistil, jak je přesvědčen, že je upřímné a jak si ho váží. Musil mluvit hlavně s paní direktorovou, neušlo mu však, že je paní důchodního zamlklá, a cítil, že v tom jejím mlčení je mnoho pohnutí. Když jí podal ruku jako ostatním, bezděky stiskl její pravici; ale nezdržel se a rychle se poroučel.

Jen posnídal, hlásila již sestra, že povoz přijel. Zustal v bytě, až naložili, pak sešel dolů do města dát známým s Bohem. Děkanství si nechal naposled, aby si tu naposled pohovořil se svým nejlepším přítelem a vlastencem P. Ludvíkem. Na oběd musil zůstat na děkanství.

Po druhé hodině vrátil se na zámek, kde již čekal kočár dřevičského mlynáře, aby jej zavezl do nového působiště. Vybral si schválně tuto hodinu, aby nepřijel do Padolí do nejhoršího sklá-

dání, aby tam už měl nábytek, jejž ráno odvezli, alespoň zhruba rozestavený a byt poněkud upravený. Ale také proto, aby ušel hlučnému snad vítání.

Se sestrou se rozloučil snadno a vesele, na brzkou shledanou, a znova jí ukládal vzkaz panímámě, aby jistě přijela, ale jistě a brzo.

Pak sestupoval dolů na nádvoří a pojednou jako by stín mu padl do jasné mysli. Pohnutí mu zachvělo útrobou, jak pomyslil, že vychází naposledy z toho tichého bytu, že se loučí s místem, které jinak bylo příjemné, a kráčí na místo těžšího povolání.

Na nádvoří u kočáru čekali důchodní i justiciár, opodál lidé ze zámecké čeledi. Důchodní se zimomřivě krčil a zíval chladem. P. Havlovický, jejž ten průvod mile překvapil, dovedl si toho zvláště vážiti, že důchodní se tak obětoval a opustiv teplou kancelář vydal se do chladu sychravého, listopadového odpoledne. Vzpomněl i na jeho paní; k jejím oknům však nevzhlédl, jako by cítil, že tam stojí, jak její oči jen jeho vidí, a jak se brání slzám —

Poděkoval důchodnímu, justiciárovi, všem; ale jak vsedl do kočáru a koně zatrhli, jak všem kloboukem kynul, obrátil také oči vzhůru k oknům. Paní důchodňová se mu mihla, její svěží hlava v zlatých kadeřích pod bělostným čepečkem kmitla se v bujné své kráse, jak se vychýlila, ale tak smutná, a oči uplakané —

Dojala jej ta oddanost, bylo mu paní líto. Neodvrátil se již od okna, pozdravoval tam živěji, vřeleji, nežli tušil, až roh staré budovy zámecké pokryté zašlým sgrafitem vše zaclonil.

Vůz projel vnitřní branou zdobenou skulpturami a deskou, hlásající slávu piccolominského rodu, pak posledním nádvořím, branou, zámeckým svahem dolů do města, kdež každý, koho na rynku potkal, na rozloučenou mu smekal a pozdravoval.

Staré dřevěné, většinou patrové domy v úzké ulici mizely vzad. V ní minul velkou podkovu, zatlučenou do hrubé dlažby na paměť, že tudy utíkal Fridrich Falcký, zimní král. Potok, u něhož jeho kůň ztratil podkovu, tekl tudy ještě, ulicí napříč.

Farář Havlovický přejel přes mostek kolem sochy sv. Jana a za chvilku měl před sebou volné údolí při Medhuji.

Ještě se kolikrát ohlédl po městě na dole, na úpatí zámeckého vrchu, jež tlačilo se ve zbytcích starých, do temna zhnědlých hradeb kolem děkanského kostela. Smutně, jako ponížený rek, shlížel hrad někdy Jiříka krále se své výše, a pruh lesů v pozadí černal a smutněl v soulad s jeho steskem v mrtvém tichu listopadového odpoledne.

Cesta zahnula k severu. Jeli podél lesnatého svahu, pak do vsi dojeli, z té do druhé, podél řeky rozložené. Ta již byla v kolatuře padolského faráře. Jeli proti řece, tekoucí pod olšemi, jež se již černaly, jeli mezi staveními, kolem roubených statků i chalup pod doškovými střechami. Klepot cepů je uvítal a ozýval se také dále ze vsi jinak jako vymřelé. Na cestě, na záspích nikdo. Jen strýce v brslenkách a v podvlíkáči zahlédl u chalupy opodál cesty, an štípal pařezy na starém, už jako otřepeném nátoni.

Tu tam přiskočily k nízkým okénkům plavovlasé děti v umouněných košilích, nebo tkalcovský stav se kmitl za těmi malými tabulkami, olovem i papírem a loučkami spravovanými. Rachot toho stroje provázel je skoro celou vsí.

Mladý farář na Náchod už nemyslil. První jeho osada, chudé její chalupy, statky málo spořádané, bídných, ulehlých nebo zcuchaných, ježatých střech, připomenuly mu, jak tudy jel předloni z padolské pouti, když byl v Srbské zaopatřit umírajícího sedláka, a loni v adventě, jak byl v Polici a viděl tam o trhu všecku bídu tkalcovského lidu, a jak uvažoval, co dělat, aby se pozdvihl, aby se mu alespoň trochu uvolnilo.

Tenkráte nebožtík farář Zeidler, když s ním o tom mluvil, řekl zkrátka, že to nejde, že to není možná, že lid je jako drvo, dobrý sic, ale že to s ním nejde. Tenkrát P. Havlovický starému faráři nevěřil a v duchu mu odporoval. Tenkrát si, a zrovna tady, když se vracel z Padolí do Náchoda, připomínal pro útěchu slova svého profesora Bolzana, že spojené snažení, byť i několika lidí, může za každé doby způsobit obrat k lepšímu i nápravu.

V té víře zůstal a teď nastávala doba, kdy to vše měl a chtěl skutky zkusit. Jel na místo nového povolání pln dobré vůle i síly, dychtě po práci. Nesnáží se nelekal; věřil v dobro i v lid, v jeho zdravé jádro.

Na samém konci vesnice ohlédl se vpravo po malé chaloupce, tak malé, že si jí musil každý povšimnouti, kdo jel kolem. Stála o : a notě stranou cesty, bokem k ní, u stezníku, jenž vedl do polí kolem travnatého břehu, zvedajícího se kousek za tou chatrčí. Několik buků v něm rostlo a vysoký javor na kraji tmavé houštiny trnkové. Břeh ten, žlutým a strakatým listím spadlým jako zachumelený, se svými starými stromy, skoro již holými, byl malebným pozadím té klícky pod slehlými, do zelena omšenými došky, jež neměla ani síňky, jen jizbičku jednu o malých dvou okénkách.

Stezníkem z polí, od nedalekých hranic, přicházel k ní jakýs mužík starý, povříslem přepásaný, v botách, nesa na zádech putnu, pod kterou se prohýbal. Šel zvolna a rozkývaně, jak ho břímě tlačilo a jak si vylehčoval. Opíral se o dlouhou hůl; až nad hlavu mu trčela.

Ta hůl byla faráři Havlovickému nejprve nápadná; pak si všiml, že má staroch dlouhé, šedé, skoro bílé vlasy, za uši shrnuté, a na hlavě třírohý klobouk. Jistě člověk z vydání tuze starého. Třírohý klobouk, kde pak teď už — Farář se chtěl zeptat kočího, ale ten, pozorovav také starce o vysoké holi, právě se nahnul s kozlíku do kočáru a řekl s úsměvem:

„Starý Plšek jde domů, jemnostpane."

„Kam —"

„Semhle," a ukázal bičem na ten baráček chatrný.

„To je jeho? A kdo je to?"

„To je jeho chalpa, taková díra, sotva se tam sám otočí. Plšek se jmenuje."

„Co on je, co to nese?"

„A to nese kvasnice z Čermenského pivovaru. Lidé si pro ně k němu chodí."

„Je hodně starý."

„Ó, tuze starý, a je sám, je starý mládenec. To tak v té chalupě hospodaří, všecko si sám uvaří, uklidí, všecko. Nikoho nemá —“

„To je těžké živobytí.“

„No, byl vždycky spokojený, ale teď je hůř, tady s tou putnou se tahat, když mu do osmdesáti mnoho neschází.“

„A pro pána!“ žasl i litoval farář; sáhl pod pláštěm do kapsy a chtěl nařídit, aby kočí zastavil. Nechal však peněz i kočího, jak mu připadlo, že by to divně, jako úmyslně vypadalo, kdyby vystoupiv šel k starci a dal mu něco na přilepšenou; to že se může státi jinak.

Jeli dál; chaloupka s pestrým pozadím břehu v opadalém listí, se stromy i sehnutý dědoušek v třírohém klobouku, namáhavě o holi břímě nesoucí, po němž se farář soucitně ohlížel, zmizeli. Již jeli mezi prvními příbytky dlouhého Padolí, jež bylo s vesnicí skoro v jednom; dál, výše nalevo vyvstala nad městečkem mhavým vzduchem tmavá Jírova hora, naproti ní stráně s černým zádušním lesem na temeni. Mezi nimi vztyčila se bílá zvonice s šerým prkenným bedněním pod starou, šindelovou střechou, sama výš, na návrší nad městečkem dole při řece v hustém stromoví rozloženém.

Den byl na zhasnutí a smutný; v jeho skon nezasvítil ani řeřavý pruh západu, udušen popelavem těžkých oblaků.

Tím šeřeji bylo pod starými lipami u cesty k padolské faře i výš ke kostelu, posypané jejich zlatým listím i červenějším a strakatějším s koruny vysokého javoru opodál u stezníku vedoucího víc vpravo kolem zahrady ve svahu k roubené škole.

V tu chvíli šustělo všecko to listí pod nohami houfců v a skupin, jež se černaly pod lipami proti faře i výš u zvonice. Všichni, muži, ženy, staří, mladí, většinou jen po domácku odění, čekali nového faráře, jejž hrobařův Francek skoro již od oběda vyhlížel s podsebití staré zvonice, poněvadž ani na faře ani u obou kostelníků nic nevěděli, kdy přijede.

Muzikanti už čekali u fary v kabátech úzkých rukávů a vysokých límců, v zelených, hnědých, s beranicemi na hlavách nebo

v čepicích se štíty vespod zelenými a s visutými pytlíky. Jen Michal Langr měl plášť s kolika límci, mladý Kalina pak, kostelník, svůj dlouhý kabát s límcem přes ramena, jak v něm přišel z Prahy do Padolí.

Stál vedle bratra učitele v čele své bandy, drže v pravé ruce trumpetu, na kterou on, pražský vyučenec, troubíval všem Padolským na odiv o muzikách i v kostele.

Už skoro všichni přešlapovali; starý Středa, jemuž chladem zčervenal tenký nos, tiskl ruce v kapsách, pod paždí svůj lesní

roh, a starý Michal Langr šňupal a dával šňupat. Vtom kolem šum a pohnutí — ah — právo docházelo, rychtář Lelek v tmavomodrém plášti, dolejší mlynář v bělavém, v šedé beranici a konšel Mityska v slavnostovém kabátě, bez povřísla. Potahoval a oblizoval se chladem a nedočkavostí.

Zůstali u samé fary, u schůdků, za muzikanty. Jako by jim farář vzkázal. Dlouho nečekali. Zdola, z ulice, mezi příbytky pohnutí v lidech, šum, hlasy, pokřiky, kývání nahoru do zvonice, a vtom už rána, úder zvonu, druhý, v to hlas prostředního i poledníka, a navlhlym, sychravým vzduchem rozléval se s podsebití padolské věže mohutný hlahol. Slavně vyzváněli, jako před velikým svátkem.

Všichni pod lipami hrnuli se do cesty k faře, všichni se obraceli dolů k příbytkům, odkudž se hnali kluci nahoru jako diví a křičeli, že už jede. A jel. Byl už dole u mostu, za chvilku kmitl se kočár na „městečku", náměstí, a hrčel pak jedinou ulicí dál a z té pak vpravo vzhůru k faře.

V tu chvíli nasadil mladý Kalina trumpetu k ústům, vyrazil jasný tón intrády, ostatní hudebníci vpadli, i kotly kostelní v pozadí, na nichž zavířil a do nichž kmitavě paličkami bil starý Frýdek.

Intráda jásala, zvony hlaholily, černý mrak lidí pod lipami se vlnil, jak kočár dojížděl, jak zarazil a jak mladý farář slezl s vozu, překvapen i potěšen uvítáním, jemuž se chtěl vlastně vyhnouti.

Přistoupil rychtář s dolejším mlynářem a Mityskou, vítal faráře, ne výmluvně a ne dlouze, zkrátka a upřímně, a podal ruku farářovi, jenž poděkoval plynně, výmluvně, ale také zkrátka a také srdečně, a pozval „právo" na faru, když také všem okolo zkrátka a srdečně poděkoval.

To již zvony utichly, hudba však pomlčevši, začínala nový kousek.

Na faře jedli, pili, dolejší mlynář nejjistější, nejsmělejší, jenž se před pány neostýchal, přiťukl novému faráři na zdraví. Mityska

jedl, pil a dost se oblizoval a byl by ještě dále jedl a ještě pil, kdyby byl první konšel, mlynář, nevstal, že nebudou jemnostpána meškat, že si musí také odpočinout, a kdyby byl rychtář nepřisvědčil (vždycky na všecko dolejšímu mlynáři přisvědčil) a nevzal svou vydrovici.

Deputace kráčela za hlasitého hovoru, rozehřátá vínem i farářem. Mlynář si v duchu říkal, ten že s lidmi umí, jak s nimi jednal, jak s rychtářem i s tím oblizovačem Mityskou, že má oči a vidí, vidí, že je praktikant. Sám byl spokojen, že s ním farář jednal nejvíc, a smál se v duchu, když si rychtář teď cestou faráře pochvaloval, že je tak častoval, že ví, komu čest, tomu čest, a když také Mityska, za nímž se dlouhé šosy rozháněly, jak si vykračoval ostřejším krokem, až listí pod nohama šustělo, přisvědčoval:

„Á, á, chlapák, nic vysoko kněžsky, všecko uváží, rolnický stau, měšťanský, všecko, sprosťák, nic vysoko kněžsky, a přát bude lidem. A to víno, inu na moutě, takový jsem ještě nepil; to jsme se měli, jako na křtinách —"

Před farou ztichlo. Pod lípy ulehla tma. Jen před farskými okny světleji, kde zardělý sloup linul se zpod psího vína, jež hustým, černým pletivem ovíjelo okna.

Farář přecházel svým bytem, v němž za svého administrátorství již zdomácněl. Chodil z pokoje do pokoje, nebyla to dlouhá procházka, přehlížel, jak mu kde co postavili, a liboval si, že to tak v pořádku. Vzpomněl na sestru, jak ona mamince vypravuje, a přijde-li s maminkou tak brzo, jak žádal. Na matku se zvláště těšil. Až tu budou, jak začne hospodařit, takhle že to nemůže být, maminka že by mu tu neostala; ani slepičky, ani kuřátka, ba ani psa, nic, žádné hospodářství.

A on musí mít spořádané hospodářství, aby ukázal, aby bylo příkladem. Díval se oknem do tmy. Začal spřádat plány, t. j. pokračoval v nich, jak si to zavede, a co nejdřív. Installace! Ta ho nejdřív čeká —

Paní důchodního — shlédl ji jako živou, kmitla se mu tak —

včera večer — jak mu tiskla ruku. Tady v tom pokoji také byla, seděl vedle ní, tenkrát o poutě. Byla zardělá, a jak se jí oči smály, a zpod zlatých kadeří bylo vidět růžové, drobné ouško, plná, bílá šíje prosvitovala krajkovým šátkem.

Ohlédl se kvapně, jako by tu byla. V pokoji nikdo, svíčka hořela na prázdném stole. Odstoupil od okna, přešel pokojem, pak rychle na síň, když venku tmou zahrčela bryčka. Kaplan, jenž byl u nemocného, se vrátil. Vyšel mu naproti.

IV

Ty dni, co byl farář Havlovický v Hradci a v Náchodě, odstěhovala panna Márinka z radolské fary všechen svůj nábytek a majetek. Jírovec, on „Dvorský", to vše odvezl do Police k její sestře. Druhého pak dne, co se farář vrátil, oznámila po mši, když se přibatolila se snídaní do čeledníku, že tedy zítra —

Přemáhala své pohnutí, ale když jí mladý farář děkoval a s uznáním připomenul, jak se o nebožtíka faráře svědomitě starala, a že ji přeje, aby odpočinku, kterého si zasloužila, hodně dlouho a ve zdraví užila, zaplakala.

Celý den pak byla lítostivě rozčilena, všecko ji dojímalo, jak farou přecházela, a všude si připomínala, tak že tedy už naposled, tak že už — Ještě hůř bylo odpoledne, když dávala v sousedství spánembohem.

Když druhého dne odpoledne na cestu již přistrojená naposledy se pomodlila u hrobu nebožtíka bratrance faráře a všecka uplakaná se vracela, čekali na ni mladí Kalinovi u hřbitovních vrátek a vyprovodili ji až k bryčce před farou, kdež sešlo se všechno nejbližší sousedstvo i Doubenus, aby dali panně Márince ještě jednou sbohem.

Stařena již ani jasně neviděla, kdo všecko tu byl (farář se jí také mihl), jak se jí zatmívaly oči pro pláč, jak byla dojata tolikerou laskavostí. Bílá fara pod mansardovou střechou v opršelém psím víně kolem oken naposled se jí kmitla, zahrada, starý javor, lípy... Všecko se ztrácelo, všecko opouštěla —

Jako vlny v proudu, tak v životě odchod a příchod, a v tom jenom stálost.

Panna Márinka, bez níž si Padolští svou faru ani pomyslit nemohli, odjela a již druhý den byla za ni náhrada. Před samým polednem (bylo čiperno, v povětří jiskrno) přiharašil fasuněk, tažený spřežením vykrmených hnědáků. Jak zarazil před farou, vyšel farář v domácím kabátku ve vysokých, lesklých botách rychle ven a hned byl po schůdkách dole u vozu, s něhož čiperně slezla Františka, sestra, ve velkém šátku.

Vesele, ale chvatně ji uvítal a hned přistoupil k fasuňku, kdež panímáma, také ve velkém vlněném šátku, vstala s prkna na řetízku zavěšeného a začala slézat.

„Vítám vás, maminko, vítám vás!" volal srdečně, vesele. Vtom farář zmlkl, jak matku objal a líbal. Šátek se jí smekl a bylo vidět, že má placku na hlavě; zpod placky prohlédaly dva proužky vlasů na čelo přičísnutých, ještě tmavých, jen málo ojíněných.

„A dobře vypadáte!" Díval se jí vyjasněným zrakem do tváře zdravě zardělé, „to mám radost."

„Chvála pánbou, nic mně není." Tmavé, moudré oči shlížely se v synovi. Radost, kterou měla, když uslyšela, že se stal farářem, znovu z nich zazářila teď, když stanula před ním, farářem, před jeho farou. Radost s mateřskou pýchou; a pohnutí jí nitrem zachvělo, že se syn k ní tak hlásí, že ji tak rád vidí a upřímně vítá. Ret se jí zachvěl a v očích jako zamžení se mihlo.

„Chvála pánbou, a ty Josefe —" tak mu říkala od té doby, co odjel z Hradce do Prahy na ty „vyšší" školy, a pak když vstoupil do semináře, „jak ty tady — To máš teď starosti s domácností, viď — No, něco ti vezeme, a nějak to spravíme."

To již mluvila rozhodná, starostná hospodyně.

„Jen pojďte dál, maminko, všecko si povíme; Františko, kde pak jsi, pojďte, ať přec uvidíte —" zval usměvavě.

Sestra byla u vozu a brala od čeledína nějaký koš. Musila toho nechat, bratr chtěl, však že to Honcka (čeledín) s Doubenusem

složí. Farář si vedl matku do fary, sestra šla za nimi. Na síni je uvítala stará učitelka, která od včerejška zastupovala hospodyni.

Farář uvedl hosty do svého pokoje, kdež sdělaly velké šátky. Matka měla na sobě bílý, soukenný kabátek kožešinou lemovaný, vzadu s varhánky, na prsou dost vykrojený, tak že tam nezakryty prokvétaly květy šátku přes ňadra skříženého; měla mezulánku a nízké střevíce. Nebyla tak velká jako syn, ale statná, pravá paní-máma mlynářka, jež dovedla pevně řídit domácnost i čeládku.

Vyřizovala pozdravení od syna mlynáře, od nevěsty, a pojednou se zeptala:

„No, a co Vincenc, psals mu?“ mínila mladšího syna, jenž byl při báních v Uhrách.

„Psal, hned, ale ještě mně neodepsal. Kde pak, když je to kraj světa v těch horách.“

„Ten on se také divil,“ usmála se, „teď on spíš se přijde podívat. Ráda bych ho zas viděla. Tolik let už!“

„Čtyři, viďte, či už pátý?“

„O svatodušních svátcích už bylo pět.“

„Pozvu ho, maminko, důtklivě mu napíšu. A jestli pak někdo ze mlýna se přijde podívat —“

„To víš; ale teď to nešlo, a taky, když ještě nemáš nic seřízeno. Něco ti vezu tak pro začátek, a Václav posílá ti trochu mouky a vaření.“

„A švagrová kuřata, takové hezké slepičky, všecky černé a kohoutek je také černý,“ doplňovala sestra a usmívajíc se, rychleji vyrazila:

„A Haraše ti vezu já.“

„Haraše, co je to —“

„Ale pes, štíně,“ vysvětlovala stará mlynářka usmívajíc se. „Povídala jsem, co s ním, ale tuhle Frantina, placna, nedala, ne a ne, že takové máš rád, že se ti bude líbit; a Václav taky nechtěl.“

„Jaký je ten psík?“ ptal se farář, a sestra hned s pochlubou, že takový pěkný, kropenatý, stavěcí, že ho Václavovi skoro ukradla, a že pes celou cestu pěkně v seně ležel.

Farář přisvědčil, že má psy toho druhu rád, a chtěl se na Haraše podívat. Ale vstoupil kaplan, osmáhlý, dost velký, vracející se ze školy. Byl v tmavém kabátě a měl vysoké, lesklé boty jako farář. Soukennou čepici se štítem držel v ruce.

Usmíval se a pokrucoval trochu hlavou. Byl nějak stydlavý a řečí nenadělal. Uvítal hosty, zeptal se na cestu a pořád se usmíval, když stará mlynářka vypravovala, kdy vyjeli a že hodně promrzli, že se člověk celý roztřese takovou jízdou, a že je v Padolí dost veselo.

Když odešel, prováděl farář matku a sestru, jež si jeho dva pokoje prohlédly, farou. Na síni stály už pytle plné mouky, vařiva (brambory Doubenus ještě donášel), dva hrnce másla, koš vajec, koš s kuřaty a druhý s Harašem. Pustili kuřata, pustili mladého psa, jenž se měl čiperně a hned zdomáčňoval, když zkoprnělé své oudy protáhl. Farář si ho pochvaloval a byl rád, že mu ho sestra přivezla. Staré mlynářce se všecko tu líbilo, jen na dvorečku žasla, když uslyšela, co je polí při faře a že tu není ani chléva, ani maštálky, že nebožtík pan farář nic neměl, ani drůbež žádnou.

„To si jináč zavedeš, Josefe."

„Už jsem na to myslil, maminko. Ale vy mne v tom nesmíte opustit."

„Takhle tě přec nenechám."

Vraceli se na síň.

„Nejprvnější starost teď bude," pokračoval farář, „inštalace, až mne budou v kostele v ouřad uvádět, to přijedou páni z Náchoda, pan vikář, vrchní a ouředníci ze zámku a kněží z okolí."

Doubenus právě přišed spouštěl všechen zardělý s ramene pytel bramborů.

„To bude trachtace," mínila mlynářka.

„Musí být." Farář se s úštěpkem usmál.

„A to my, holečku, nesvedeme; Frantina, co pak ta umí, to víš, a já nikdá takovým pánům nestrojila."

„Všecko to půjde, maminko; tady učitelka vám taky pomůže a třeba vezmu na ten den kuchařku z Náchoda."

Doubenus pořád rovnal pytel a ke zdi přistavoval. Pro tu traktaci nemohl s místa.

„A kdy to bude?" ptalą se mlynářka.

„S neděle, maminko."

„Pane, to už je čas, aby se začalo."

Vešli do pokoje.

Doubenus se za nimi díval, až se dveře zamkly. Pak měřila

jeho očka líbostně pytle s vařivem, koš vajec, hrnce s máslem. Polkl sliny, když hledě na ty zásoby pomyslil:

„Tohle bude vejžírka! A co masa padne!“

Vracel se ven k vozu, kde na něj čekal ještě pytel jablek, a dál odvažoval:

„Šak taky: děkan a faráři, vrchní a páni ze zámku!“

V

Když docházel ten slavný den installace, o kterém v Padolí dost a na faře nejvíc mluvili a jednali, chodil konšel Mityska kolikrát za den přehlídnout svou bílou kobylu. Chodil k ní do maštálky pod doškovou střechou, obrácené do rynku, mající v sousedství louž, jeřáb a hodnou lípu, kterézto stromy byly její zástěnou i baldachýnem.

Že bylo všední den a citelně fučelo, přitáhl konšel ve vyrudlých škorních povříslový pás kolem těla. Tak chodil přehlížet šimlu, na které nebožtík jemnostpán rád jezdil a kteréž on, konšel, snesl už s půdy staré sedlo s mosaznou ptačí hlavou vpředu. Chystal je na hřbet svého koně ne tuze rozložitý, chtěl na ní vyjeti. A zrovna v tu dobu opuchly jí přední nohy a kulhala, jak se jen na krok hnula.

Sehnal červenou mast, mazal jí nohy tím mazáním i jiným, jak kdo poradil. Bylo po tom o znání líp, ale na jízdu! A slavný den installace docházel! Nestačil by na svém bělouši, uvažoval konšel, zůstal by vzadu za všemi a pro smích. A viděl už, jak by se Černý Vacek zubil a posměšně klaněl.

A konšel jeti chtěl, musil, napřed, rozumí se, jak se konšelu příslušelo, v čele všech Padolských i těch z vesnic, kteří pojedou panu vikáři a vrchnosti naproti na pěších koních. Kdo to všecko verboval, ani se jistě nevědělo, ale snad každý, a protože vždy tak bývalo, protože se pánům ta úcta dávala vždycky a protože se leckdo chtěl projeti nebo se ukázat a trochu se blýsknout.

Konšel Mityska chtěl se i ukázat i blýsknout se a hodně, aby si ho páni všimli a také farář, ten aby vzpomněl také na tabuli. O té konšel mnoho slyšel, nejvíc u Čejchanů, když se tam navečer sešli na toulku, jaká to bude traktace. Ulický Šimůnek, jenž se v granatýrově sednici a v té jeho společnosti besední po prvé zas ukázal, jako by nic nebylo, jako by na spolky se židy zapomněl on a všichni, vypravoval, že je na faře přípravy dost, co masa, co drůbeže, kvíčaly a koroptve, i zvěřina!

To všecko před Mityskou naschvál vykládal a šilhavý Šulitka notoval přidávaje a co piva a vína, že to viděl skládat, ale, to zas Šimůnek krejčí, s věnečkem vousů pod bradou, jak měl hubu nezbednou a rád rejpl, aby se „právo" netěšilo, k tomu že se nedostane, to že jenom pro kněze, pro vrchnost, on, konšel, že bude přičtený jako nola. A Matěj Koníček, když viděl, jak se Mityska vrtí, jak rychleji potahuje a se oblizuje, smál se, zrovna se řehtal a jako vždycky hlavou vzhůru.

A tak pro dobré oko u zámeckých pánův i u faráře odhodlal se konšel, že se ukáže na pěším koni, na své bílé kobyle, napřed před koňáky všemi, to že něco vydá, toho že si farář všimne. Šimla mu měla pomoci a pojednou jí musil shánět mazání!

Ještě před samou installací to s ní zkusil. Vyvedl ji ven před stavení, na městečko, aby viděl. Nenesla se plavným krokem, netancovala, toho ani nežádal, ale zrovna sebou házela, jak napadala, a nerozešla se z toho, ač ji prováděl hodnou chvíli, až Černý Vacek, jenž vyvěšoval u dveří svého krámu maso, na něj křičel, „aby pomalu, jen pomalu, aby ji líp držel, hodně u huby, sic že s ním šimla uletí".

Na tu posměšnou řeč Mityska zlostně svým koněm trhl, až se nápadně mrštně otočil, a pryč s ním do maštálky. Konšel pospíchal víc nežli věrné zvíře, zrovna klusal. Bouchl dveřmi a pak rovnou nahoru k podkostelnímu Jírovci, slavnému koláři, jenž stavěl vozy daleko až do kraje i výš do hor, do Němec. A ten pomohl. Měl znamenitého koně, cizozemce, „straku", jejž znali v celém Padolí a daleko široko kolem Padolí. „Straka" tomu koni

říkali a straka byla strakatá, plná černých a hnědých skvrn po bílé srsti jako rozestříknutých, velkých, malých, že z toho až oči přecházely a že to až k smíchu bylo.

Ta straka velký lán světa přechodila, snad i kus Asie, a když ne z Asie, z uralských končin, tedy jistě od tichého Donu či od šumného Dněpru přiklusala se statným molodcem v tom mraku kozáků, jak se tudy snesl a jel roku třináctého, když Rusové táhli na Paříž, jak tu tenkrát rochličkovatý Rojevský Polák ostal a Benda a jiní, a jak tenkrát zůstal provodovskému kováři po nich, po Rusech, zpěvník.

Takový kus světa straka přešla, až kdes u Padolí ji vyloučili z řad, protože onemocněla a „do Paryzu" by nevydržela, a prodali ji tu. V širé, volné stepi vyrostla, v horách nakonec uvázla a sloužila tu věrně a vytrvale, už bez sedla, ale v chomoutě, a ne po rovině, v husté trávě, měkkém kovylu, nýbrž na kamenitých cestách necestách vodou vymletých, plných strží.

Ale vydržela za ta léta, jichž na ní nebylo ani dost vidět, zvláště teď, co ji podědil Jírovec, kolář a čtvrtláník, jenž ji na jaře koupil. Spravila se u něho, jak ji hleděl a šetřil. O tuto straku mu Mityska, konšel, řekl, že by rád jel zítra pánům naproti, a Jírovec hned svolil.

„Však mně jí nestrháš," usmál se šibalsky, „dobře se ti na ní pojede, je to starý, vojanský kůň, ještě nezapomněl."

„A nic nevyvádí?"

„Nic, nic, je jako dítě, poslouchá, půjde ti, jak budeš chtít; má ti zro na rozum, můžeš jet třeba s přimhouřenýma očima."

„Tak tedy, prosím tě, Matěji, já si ji ráno odvedu, přijdu časně, víš, aby žádný nic. To budou koukat," usmál se, „a Vacek, ale to povídám, žádnému nic a obzvlášť Vackoj ani muk."

Spokojen, veselejší vrátil se domů a v duchu se smál Vackovi, že uvidí, a co bude říkat, a farář že si ho musí taky všimnout a pozve ho, to snad přec, když —

Ráno po Padolí ruch a shon. S vrchu dolů od Zlička a Srbské, od Kocournice lesa, od Slavíkova červenou cestou jezdci a dolem

jezdci od Poříče a z pobočných údolí, ze Zbečníka, Dřevíče, od Turova, z Roketníka, od samých hranic pruských, ze Žďárek, trousili se na hnědých, bílých koních (zličský jezdec na „myšce" šedé s černou pruhem na hřbetě), s hř vou pročesanou nebo v rulíčky spletenou, na koních dost pentličkami vyzdobených, jezdci sami v pláštích nebo v ovčích, bílých kožichách po zádech plných strakatých květů, s beranicemi nebo vydrovicemi na hlavách, se španihelkami v pravé.

Samí synkové, zdraví, mladí, od větru temně zardělí, většinou z hlavních statkův a rodin, z Tyfů a Zejdlů, Matějků, Šrůtků, Rydlů a Lokvenců a Tichých, Denigrů, Lelků a Jirásků, Tomků, Prouzů a Křížů a ze Zlička Volhejn, ten na „myšce", jehož dědek se pánům na zámku opřel, začež mu dali na krk tabulku s nápisem „Rebel".

Tak se ti jezdcové sjížděli shora, zdola, od kostela, od mostu hořejšího, dolejšího, až se sjeli na městečku u statue pod čtyřmi jasany už holými, kamž přiharcovali také padolští jezdci: z Klugarova statku syn a Jírovec, on Ostrohorský, oba na vrankách, a Pr uzů Josef na kobyle dolejšího mlynáře, štírné šimle.

Kolem strakatiny jezdců, koní shon lidí mladých i starých, a hluk a šum a směs hlasů kolem banderia i v něm, mezi jezdci. Jen Černý Vacek mlčel; ohlížel se pořád vpravo k jeřábu a lípě, až pojednou zkřikl:

„Á, á, lidičky, ejhle! Ejhle!"

Zašumělo v zástupu, až zahlučelo, výkřiky vyrazily, i smích se ozval; obraceli se, ukazovali, kam Vacek zrak upíral, pod oba stromy, kam Mityskův podruh vyváděl z Mityskovy maštálky ne kulhavou šimlu, nýbrž strakatou Straku, jíž po boku se klátily staré třmeny od starého sedla s mosaznou ptačí hlavou, Straku s dlouhou, hustou hřívou a dlouhého ohonu, nevysokou, štíhlou; vedle ní kráčel Mityska v tmavém burnusu, ve vysokých botách, na hlavě „mezník" plný mašliček po straně.

Jak Straka stanula, vložil levou nohu do třmenu, pravou se odrážel od země, aby dostal švih, dlouho se odrázel, až si toho

všimli, pak vznesl pravou nohu, ale ne obloukem přes hřbet, nýbrž na hřbet (a to s pomocí svého podruha), a tak ji přetáhl shrbený na druhý bok. V sedle se vzpřímil, chytl uzdu, pobídl koně a pustil se rovnou k jízdnému houfci.

Nutil se, držel se rovně, seděl vážně nic nedbaje, jak se všecko po něm obrací, a že Černý Vacek smeká, klaní se a vzdává čest: „Ah, jako generál! Jako generál!“

Mityska se lišil ode všech: věkem (byl nejstarší), hodností (v celém houfci nebylo konšela) a cizozemským koněm, jenž byl jinačí oudělkem, ale nejvíc tím dlouhým, pěkným ohonem a dlouhou, hustou hřívou, teď s pentličkami, a barvou, tou strakatinou po srsti.

Srovnali se, seřadili, Mityska je velitelsky k tomu pobídl, a volal, že už je čas — Poslechli jej a on zůstal v čele. Za ním hned, „půlpáni“, padolští, pak ostatní, pestrý tlum, jenž vyrazil, jak „straka“ vesele zařičevši vykročila.

Vyjeli klusem, a že bylo jasno, nesly se postavy jezdců pěkně zostra do jiskrného, mrazivého vzduchu; malebně proudily a míhaly se barvy koní, květovaných kožichů, tmavých plášťů, leskla se srst čepic, jejichž mašle se chvěly, jakož se třepetaly fábory koňů; a všecko nedlážděným rynkem dolů po umrzlé půdě, jež zvonila, až všechen proud zanikl ve výmolu na kraji rynku, mezi příbytky na cestě k dolejšímu mostu. —

Tou dobou byla padolská fara připravena přijmouti četné hosty. Kolik dní ji na ně chystali, až všechna prohlédla, pěkně obílená, s okny čistě lesklými, vnitř vysmýčená, poklizená, s podlahami vydrhnutými, že byly jako křída. Do rána slavného dne zůstaly slamou vystlány, když za těch příprav musili po nich tolik chodit, zvláště kuchařky a jejich pomocnice.

Kuchařky z Náchoda tu nebylo. Když chtěl farář, jak prvotně zamýšlel, pro ni vzkázati, rozhodla se panímáma, však že to přece do ážou, když stará učitelka pomůže a její nevěsta, jako mladá Kalinová, že také leccos dovede, když byla tolik neděl na loušínské faře, tam že mnoho pochytila od panny Aninky, znamenité kuchařky.

Tak farářova matka a stará učitelka všecko vedly a strojily; šlo jim to, dařilo se, když měly takové dvě mladé a čiperné pomocnice, mladou Kalinovou a Františku. Kalinová byla poslední dva dni před instalací na faře vždy po celé odpoledne, jen co odběhla domů se podívat na malého kloučka, co dělá, opatřit ho.

Tyto dva dni se při všem úklidu a úpravě drůbeže nejvíc peklo, buchty a koláče, a ty dva dni Doubenus na faře pořád pomáhal. Dost se otáčel, dost „pospíchal", až se mu ženské, zvláště Františka, často zasmály, jmenovitě jak se pořád pletl, když vytahovaly koláče z pece, jak pořád chválil, ty že se podařily, jaké mají krásné, červené okolky, a ten tvaroh, ten že je jako zlato, a ty s moučkou, ty že budou, í-nu! A jak se na ně usmíval, oči mhouřil, a jak byl na rozpacích, když se ho Františka ptala, které on nejradši —

Celá fara voněla pečivem sobotu před slavným dnem a voněla ještě víc o něm, když také v kuchyni začalo dílo; Doubenus svléknuv svůj božíhodový, zelený kabát, s rukávy jako píšťala, vzal na sebe bílou zástěru „pásmici" a tak, beze všeho (košili měl jako padlý sníh), šel síní kolem kuchyně, chystaje se dolů do sklepa. I dýchal tu vůni, lapal ji, až se mu sliny sbíhaly. Jen sestoupil, přihnal povoz před faru a s toho sestoupil Šolta, latinský kantor, v zimní čepici, v starém tmavém plášti, s velkým ženiným šátkem kolem uší, krku i brady a pomáhal oušínskému faráři, zachuchlanému v kožich a velký vlňák. Nežli se vybalil a slezl, už ho vítal u vozu mladý farář, v klerice, upřímně potěšený jeho příchodem. Vítal jeho i Šoltu, který nechtěl dál, omlouvaje se, že se s jemnostpánem jenom svezl, že musí k „panu bratrovi" do školy, že přijel mu na pomoc, když bude u oltáře sláva, aby také byla na kůře, aby kantoři neměli ostudu.

Farář však nedal.

„To je dobře, k ‚panu bratru' si jděte, ale pak, teď nejdřív ke mně, ať uvidíte, kde jsem."

Vešli. Na síni je uvítala stará mlynářka ve sváteční placce, v bělostných rukávcích, v mezulánce. Farář se s ní pozdravil

jako se starou známou a hned žertem, teď že má vejměnek, co práce a shánění —

„Ale ne, jemnostpane, já se už nepřekvapím, já jen přizvukuju; já jen tak dohlídnout a pobízet: „Dělejte! Dělejte!“ Ale smála se, od kuchyně zardělá, a pobízela hosty, aby pokročili. Vtom mladá Kalinová vystoupila z farářova pokoje, který s tchyní upravovala na jídelnu. Radostně povykřikla, jak shlédla svého učitele náboženství, a hned k němu, políbit mu ruku, potěšená, že ho zase vidí.

„Na moutě, Justynko, či Mařenko, to jste vy!“ vítal ji boušínský, upíraje se zalíbením oči na mladou ženu svěží, štíhlou a ladně plnou, v placce, jež jí slušela, nezakrývajíc jejího krásného čela. „Pozdrav vás Pánbůh, sluší vám to, svědčí.“

„Hezčí nežli na Boušíně,“ přidával lichotně čtverácky Šolta, jemuž Kalinová ruku podala a pěkně ho vítala.

„A co synáček?“ vzpomněl farář, „ptám se sám a mám se zeptat; hospodyně mně to uložila, pozdravuje vás.“

„Děkuju pěkně, jemnostpane, děkuju.“ Kalinová jen zářila, že si farář vzpomněl na její dítě, „hoch roste, hodně, už se začíná smát.“

Před faru přihrčel opět povoz. Farář Havlovický se omluvil, požádal matku, aby vedla hosti dál, a spěchal pak ven, uvítat hosti nové. Byl jen jeden, kněz z polického kláštera, benediktin, někdy kolega farářův. Jen se s ním uvítal, dojížděl jiný kočár a v něm opět host, farář z Kostelce. Farář uvedl oba do čeledníku; ten byl jako uvítacím salonem a také tak trochu šatnou, kdež už seděli farář Ondrášek a kantor Šolta s kaplanem u vína a zákusků. Ženské se zas už otáčely v kuchyni a v pokojích farářových, aby tam přípravy dokončily.

Za chvíli ukázal se na prahu otevřené kuchyně Šolta. Černé vlasy měl do spánků přičesány, byl v hřebíčkovém kabátě, s černým šátkem na krku a v černé, zapjaté vestě poněkud už blýsknavé. Hledal starou učitelku, aby ji pozdravil, slovíčko s ní promluvil. Znal se s nebožtíkem jejím mužem; jak by neznal, když spolu kolikrát hráli na kruchtě i v hospodě, a když, připomenul to žertem i teď v kuchyni, jak to již Justynce, Kalinové, na Boušíně vypravoval, jak s nebožtíkem Kalinou honili tady u Padolí po polích čerta, živého, huňatého čerta, jak ho přehnali, jak před nimi utíkal, až se do měkkoty svalil, Tonda Pašťálků, co dělal o Mikuláši v Padolí čerta.

Když se mladá Kalinová zeptala na pannu Aninku, boušínskou hospodyni, oznamoval s úsměvem, že je zdravá, ó, to že je, ale že má pškaní, pořád pškaní, tu (ukázal po panně Anně, jak

se za bok chytá), v boku, ostré pškaní a že často vidí ve snách duše v očistci.

V kuchyni se daly mladé do smíchu, až stará mlynářka musila je, sama se také smála, okřiknout. A kantor sám se káral:

„Meškám vás, vyžeňte mne," a vyhledav s pomocí Doubena svůj ne nový plášť, vypravil se do školy. Všade dost lidí: u vrátek hřbitovních, níž, cestou a noví se pořád trousili, víc nežli jindy, nahoru ke kostelu nebo se zastavovali v tlupách u známých.

Ve škole, ve třídě, plněji nežli ve všední den, a všecko nedělně vystrojeno, po levé děvčata, po pravé chlapci. Všecko čekalo, neklidně, až lomozně, až je učitel vyvede ze školy, k faře až ke kostelu na to uvítání.

Šolta nepřišel první do školy. V učitelově světnici stáli už u starého, drnkavého klavíru páni bratří: z Roketníka, ušňupaný, starý poříčský Bureš v zeleném polizonu s vysokým límcem a úzkými rukávy, ten, jenž dělal při škole za stavem a chodíval jako každý jiný tkadlec s kopou nebo s dvěma přes rameno do Police na trh. Také srbecký učitel, vysloužilý voják, přišel, bělovlasý a také ušňupaný, jenž kulatou, černě hnědou tabatěrku pořád v prstech otáčel. Mluvili o slavné mši, kterou jim padolský „pan bratr" vybral, o Rybově mši, to že bude něco —

Tak rokovali na faře, i ve škole, dokud nenastala chvilka, dokud se nepřiblížili nejhlavnější hosté.

Až zvon ji označil, a hned druhý, třetí, že už jedou, že hosté již jedou, že koňáky už je vidět a za nimi kočáry, že už jedou.

Jeli. A jak krásně!

Šťastně dorazil jízdný houf s Mityskou v čele až do Poříče, až na hranice kolatury. Straka šla jako by měla rozum a jako by Mitysku znala, zrovna tak, jak to Jírovec, kolář, řekl, že je jako dítě, že poslechne na slovo. Na hranicích počkali, až zahlédli kočár od Náchoda, za ním druhý, třetí — Mityska začal hned zas komandovat (někdy se při tom oblízl a častěji ještě potáhl), aby dali pozor, ale ať stojí, ať se nehýbají. Sám však dojel k první-

nu kočáru, smekl, poklonil se s koně, zkřikl „vivat" a obrátil se na ostatní, aby také křičeli.

Straka ho znovu donesla před houfec jezdců, jenž se za ním dal zpátky Poříčí vzhůru k Padolí. Koně klusali po umrzlé půdě, kočáry hrčely za nimi. Krásně se jelo, a nejkrásněji Mityskovi, konšelovi, nebo Straka ho nesla tak, že on, jezdec málo zkušený, seděl v sedle dost jistě. Byl sám s sebou spokojen, že tak jede, že zkřikl „vivat", jak to všecko vede, toho že si páni i farář musí všimnouti.

Nejprve si ho všímali Padolští, jak jel s jezdci vzhůru. Čím dál, tím plněji bylo; na městečku již celé houfce a zástupy, domácí i z vesnic, v pláštích, v kožichách. Tu se Mityska víc vypjal a ohlédl se vpravo, stojí-li Černý Vacek před krámem, aby viděl, aby se nesmál. Ale krám zavřený a Vacek sám stál výš, o kus výš, u příbytku podkostelního Jírovce, jehož Straka Mityskovi tak znamenitě sloužila.

Stál s Jírovcem. Kolem hnala se chasa vzhůru k faře, kde stáli už muzikanti, kdež stály také již školní děti dlouhým pruhem, pestrou ulicí, vpravo chlapci, vlevo děvčata, od fary až ke kostelu. Zvony zvonily, zdola od náměstí šum se valil. Už se blížili, jezdci napřed a před nimi přede všemi Mityska, sám první na Strace. Rozhlížel se s vysoka jako vítěz, potáhl, oblízl se radostí a ještě více vypjal bradu, jak shlédl Černého Vacka. V ten okamžik povznesení zapomněl na uzdu, na Straku, a nedbal, že se zblízka, od Jírovcových rozlehlo dvojí ostré zapísknutí.

Ale vtom se lekl. Straka, moudrá Straka, jež poslouchala na slovo, na to zapísknutí rázem vybočila a rovně vlevo, domů, k Jírovcům.

Mityska v tom leknutí zapomněl včas uzdou potrhnout, a když pak trhl, škubl a škubal a trhal, červený jako krocan, točila se Straka sem tam, ale přece pořád domů do dvorečka k hospodáři, vedle něhož stál Černý Vacek. Až tam vjela. A vtom Vacek smekl a kloně se v líčené vážnosti opakoval:

„Á, pěkně vítám, pěkně vítám!"

A ze silnice, z průvodu, z jízdné družiny, jež maně zarazila, i ze zástupu vybuchl smích, řehot.

I kočáry se na okam ik zastavily, páni z nich vyhlíželi, vikář, vrchní a ostatní zámečtí, až se všecko zase hnulo dál, vpravo k faře, všechen průvod za hlučného vyzvánění; vpředu jízdný houfec, ale již bez vůdce.

Mityska, jako krví politý, chtěj nechtěj ocitl se mimo ten proud, nejprve zmaten, popleten, pak zrovna lítý, jak vystihl, že mu to Černý Vacek nastrojil. Ale i v tom, ja h z e o-padl, pamatoval, aby neuvázl, aby se neztratil. Nežli však

Straku jen trochu k silnici otočil, byli už jezdci pod lipami, skoro až u zvonice, a kočáry zarážely před farou. Konec, po všem, a ti, co kolem zbyli, k vůli němu a Strace, i sousedé, všecko se smálo, a Vacek, nechav už poklon, jen se chechtal a volal:

„Ty jseš jenerál! Ty jseš jenerál s kozy spad'!“ Mityska ještě nikdy tak zčerstva se s koně nedostal. Neslezl, sletěl, Straku nechal Strakou a rovnou na svého škůdce, jenž vklouzl Jírovcům do síně; Mityska za ním jako sršeň do síně, do světnice. Ale Vacek jako by se propadl. Ve světnici nebyl. Uskočil hned ze síně nalevo do chléva, z chléva zase na zásep a ven, chechtaje se; pochvalné pokřiky a smích všech, kteří z toho divadla měli kratochvíli, ozýval se za ním hodný kus, jak pelášil mezi příbytky dolů k městečku. Když Mityska zase vyrazil od Jírovců ven, rudý jako krocan, v tom vzteku prudčeji potahuje, nebylo po jeho pokušiteli ani památky.

VI

Zvony na chvilku ztichly. Prázdné kočáry vracely se dolů do městečka do hospody, kam také prve zajely povozy z Boušína a Police.

Zvony mlčely, ale skleničky na faře cinkaly, jak si tam v čeledníku připíjeli na uvítanou a pro zahřátí šedý vikář a archáchodský děkan Lukavský, vážného vzezření, s nímž přijel kaplan jeho P. Ludvík, hubený, šedě modrých, bystrých očí, pak zástupce patronky paní vévodkyně, vrchní Karl Gottfried Essentr, pan „Wirtschaftsrath", jak ho titulovali, jehož hladké, ducaté tváře s licousky, s lalouškem, jízdou ještě více zčervenalé, odrážely se od bílého šátku na krku, jako bílý šátek zas od modrého fraku se zlatými knoflíky.

Připíjel si a jeho suita: vysoký kontribuční Švec se zlatými, kulatými brejlemi na nose, také červený, kvetoucích tváří, kterémuž, jak se hnul, vrzaly boty, jako když chodil v kanceláři a diktoval dvěma písařům najednou, jednomu česky, druhému německy, s ním duchodní Schmidt, zimomřivý, po chladném větru ještě ubledlý a zase rozzívaný, a Václav Vintr, nosatý justiciár v tmavohnědém fraku, jenž pořád nutil do úsměvu své zasmušilé líce, jak na něj někdo z kněží promluvil, buď kostelecký farář, nevelký, suchý, šouravý, sladký a líbezný, nebo polický benediktin, smědý, P. Amand, kulatý, kudrnatý, zatuplého nosu, černých oček, s dolíčkem na bradě, s levičkou pořád vzadu pod škapulířem své sutany.

Rtyňský farář, jenž přijel skoro zároveň s průvodem, tlustý, rudého zášijku, červený v tváři, světle žlutých, skoro bílých řas a masitých víček, světle žlutých vlasů, jenž více chrčel a mlčel nežli mluvil, každé chvíle vjel do hluboké kapsy své kleriky pro stříbrnou tabatěrku a kdykoliv se napil, chvilku házel sevřenými rty, jako by doušek v ústech překusoval a chuť jeho zkoušel. Toho se nejvíc držel adolský rychtář Lelek, jenž přišel, nežli páni přijeli; stál dost rozpačitě stranou, k vůli zámeckým, ale usmíval se ochotně a přisvědčoval, když někdo z kněží na něj promluvil, a zazářil, když mu justiciár přiťukl.

Hovor různo, tu tam, v skupinách, u stolu, v koutech, pojednou se v jedno rozšuměl; z něho cinkání sklínek ostře zazvonilo, do něho jako náhlý splav spustil se hluboký, srdečný smích P. Amanda. Na síni přebíhání, kmit postav, Františky, mladé Kalinové, jejího muže i druhého kostelníka, kteří v kaplanově pokoji chystali velebným pánům kostelní roucha.

Doubenus se také „kmitl", zas už v zeleném kabátě, bez čepice, v náručí plno plášťů a šátků, jež dozadu odnášel. Také mladý farář, jenž do té chvíle hosty v čeledníku uctíval, přešel kvapně síní do kuchyně pro maminku, vesele, potěšen, aby se šla ukázat pánům, přivítat je, že se ptali —

Panímáma v sváteční sukni, v placce z nedělního šátku, zardělá prací i rozruchem, se trochu bránila, jak že by mohla teď, takhle, a utírala ruce o modrou zástěru. Zástěra však musila dolů, a když Františka skokem jinou přinesla, vykročila stará mlynářka se synem k čeledníku; mezi tolika panstvem nikdy nebyla, ale synova pozornost ji nesla a blažila. Bez bázně, ne ostýchavá vkročila; přece však ji chytly rozpaky, když pan vikář jí šel vstříc a přál jí štěstí, že má takového syna. A přáli jí všichni.

V ten okamžik ji radost ze syna, z jeho cti a slávy opojila Ani hned nemohla poděkovat. Jen se usmívala, zářila. „Děkuju, jemnostpane, děkuju, to je pro mne čest, to je čest." Už našla řeč a pojednou vyslovila, co z očí, z usměvavé tváře zářilo:

„Pán Bůh dej Josefoj —" trochu se zarazila, že syna faráře

tak před pány pojmenovala, ale hned dokončila: „Pán Bůh mu dej štěstí, jako dosud. Z toho mám, jemnostpáni, radost, ten je z rodiny vytýčený."

Syn farář usmívaje se, dojat matčinou radostí, vzal ji, jak vedle něho stála, za rameno, přitiskl ji zlehka k sobě, k boku a pohladil ji. Přišlo to samo sebou, bylo to tak nelíčené a upřímné, že se to líbilo všem. I vrchní vypjal obočí a důchodní, jenž chtěl stisknout nos, aby zdusil zívnutí, zbystřel. Boušínský farář se přitočil, poklepal farářovi po rameně a panímámě ruku hladil.

„Tak, tak, matko, tak, to jste dobře řekla, je vytýčený, je, máme z Josífka také radost."

P. Amand s dolíčkem v bradě zamrkal prudce očima, jak se mu náhle orosily, a tlustý, červený farář Rtyňský zachrčel a hrabal se v hluboké kapse své sutany, jako by nemohl nalézti tabatěrku. Kontribuční Švec v zlatých kulatých brejlích vyvedl všechny z toho dojmu, v němž na okamžik hovor umlkl, k veselejší náladě, že přistoupil živě ke stolu (boty mu silně zavrzaly), chopil se sklenice a připil panímámě na zdraví.

Hned jak odešla povznešeně rozradostněná, připomenul vikář Lukavský, že je čas —

Kněží odebrali se do kaplanky, kdež mladší kostelník už čekal u kostelních rouch. Za chvilku zahučel se zvonice velký zvon, za ním druhý, třetí. Všechno jich hlasem oživlo. Dva ministranti v bílých komžích a červených, soukenných sukénkách, kteří čekali u farských schodů, každý s červenou korouhví v rukou, opřeni o zábradlí, vstali, korouhve vztyčili.

Hnutí proběhlo čekajícím zástupem, školní mládeží, směrem ke kostelu rozestavenou, řadou mezi chlapci, děvčaty. Všichni i ti, kteří chladem pobledlí se již krčili, jako by obživli, i kantor Kalina, který již netrpělivě k faře se obracel a každý nezapjatý knoflík svého řebíčkového kabátu dopjal a zapjaté rudými prsty znovu přejížděl.

Také řadou jezdců výš u zvonice zvony účinkovaly. Kdo si v tom čekání v sezení vyhověl, vzpřímil se, a kdo se ještě tomu smáli, jak ztratili generála a co on teď dělá, kam se poděl, a co Straka, umlkli a obraceli se níž k faře, jako všichni v zástupu kolem, kteří se tlačili vpravo, vlevo, u cesty a výš u schodu na hřbitov, u vrátek a neomítnuté obruby hřbitovní z lámaného červeného pískovce i na ní. (Tam kluci.)

Zvony hlaholily do zářivého vzduchu.

Ulicí školní mládeže, nad zátopou kolátorníku, nad strakatinou jejich bílých, květovaných kožichů, tmavých, límcových pláštů, ženských kožíšků a různobarevných kabátků, nad spoustou tmavých beranic a pangrotek, vysokých „mezníků" s mašličkami po straně, ženských placek, čepců a loktuší, nesly se od fary ke kostelu dvě červené korouhve. Za nimi kráčeli kněží v roche-

tách, v kvadrátkách (rtyňskému byl malý a seděl jen na temeni nad červenou, širokou tváří), vikář Lukavský v pluviálu, jenž se třpytil a květy prokvétal na jasném slunci; s vikářem nový farář v klerice s farářskými odznaky, zástupce paní patronky, vrchní Karl Gottfried Essentr v modrém, soukenném kožichu s drahou, hnědou kožešinou, veliké, statné postavy, vznešeně, s vysoka, nikoho si nevšímaje, přísný v tváři.

Suita jeho také hladké brady vzhůru, důchodní, justiciár a kontribuční, jemuž se zlaté brejle velkých kulatých skel na slunci jen blyštěly.

Poddaní si prohlíželi ty mocné, před nimiž se na kanceláři nejeden už zkroušeně krčil, ukazovali si je, i rychtáře Lelka v límcovém plášti za nimi, posledního. V úsečných, tlumených výkřicích na upozorněnou, v těch tichých poznámkách prošlehl nejeden úsměšek na pány, nejeden úsměšek na brejle kontribučního, na břich vrchního i jak je, čerte, Lelek rychtář mezi pány vymydlený, jak má boty namazané.

Pak se všechno hrnulo za pány po schodech na hřbitov, do kostela; jen jezdci z vesnic i „půlpáni" pustili se dolů do městečka do hospody a hledat „jenerála", jak se chechtali..

Když před farou pod lipami u zvonice jako by vymetl, pospíchala z fary stará mlynářka Havlovická, v bílém kožíšku, v zlatém čepci, s modlitbami šátkem otočenými do kostela, do sakristie, která měla okno k hlavnímu oltáři. Když vešla, byli už kněží a páni u oltáře. Usedla na židli, kterou jí Kalina uchystal. Rozevřela modlitby, ale ani se do nich nepodívala.

U oltáře měla oči, kde stál syn, kněží a vrchní, kde seděli ostatní zámečtí páni v čestné stolici, kde kostelecký farář s oltářových stupňů obrácen do kostela lidem plničkého četl sladce měkkým, rozplývavým hlasem, jak všecko v kostele čítal a přednášel, dekret, jímž P. Havlovický ustanoven za místního faráře. Jak dočetl, poodstoupil a rtyňský farář stanuv na jeho místě, četl chrče pastýřský list k slavnosti té zaslaný.

Z toho všeho stará mlynářka mnoho neměla. Hlas od oltáře nezněl až k ní dost jasně a čtené věty splývaly v jedno. Až pak šedovlasý, vážný vikář Lukavský začal. Mluvil zvolna, jasně, jadrně, mluvil do prostory chrámové, kde nebylo hnutí, mluvil i k Josefovi. Dotkl se povinností osadníků k svému faráři, mluvil o povinnostech farářových k osadníkům. Mluvil srdečně a když dokončoval, sáhl na přichystaný polštář (mlynářka bezděky povstala a nachýlila se kupředu, aby oknem lépe viděla), vzal s něho velký klíč, byl od hlavních kostelních dveří, a odevzdal jej novému faráři.

Ten přijav klíč, obrátil se k lidu a promluvil. Stará Havlo-

vická již prve, jak shlédla svého syna pány obklopeného u oltáře, tak statného a vážného, měla pláč na krajíčku. Ale jak jeho hlas zvučně se rozlehl kostelní prostorou, neubránila se. Hned za prvních slov vytryskly jí slze a maně zavřevši modlitby vzala svinutý šátek a tiskla jej k chvějícím se rtům.

Nový farář mluvil za hlubokého ticha a napětí všech, neboť slova jeho dopadala jako vlažící déšť, a srdce je přijímala. Promluvil stručně o svém povolání, že jim nechce jenom přisluhovati v kostele, že chce poznati, co je tíží a kormoutí, aby mohl poradit, třeba i pomoci jako bratr, jako otec, aby měli k němu jen důvěru, jako on k nim ji má, a lásku, že je také z nich —

Justiciár, dlouhého nosu, zamračený, zvedl pochýlenou hlavu, podíval se na faráře Havlovického, jak to mluví sedlákům do noty, a podíval se na vrchního a po ostatních zámeckých. Vrchní stál, nerozuměje, vznešeně jako vladař, důchodní vedle nedbal a rozšiřoval nozdry, táhna vzduch do nosu, aby přemohl zívání, a kontribuční vyčistiv právě brejle díval se na hodinky, počítaje, jak to ještě bude dlouho trvat, a myslil na tabuli, na oběd, kdy se ho dočkají, je-li ten ityňský přec řemeslník, a nemají-li kantoři nahoře tuze dlouhou mši.

Vydechl si, když farář Havlovický řekl „amen", když vikář Lukavský obrátiv se s kněžími k oltáři, zanotoval slavné: „Te deum laudamus —"

Když doznívala hlučná intráda s kůru, vstala mlynářka, vyšla ze sakristie a vracela se na faru, aby zase pomáhala a řídila poslední přípravy k hostině. Nežli došla, rozezvučela se z kostela zase hlučná intráda. To nový farář vstoupil s asistencí k oltáři, aby sloužil mši svatou.

Byla slavná, zpívaná. Na kůru kolem pultů plno. Kromě sousedův ochotníků také hosté pomocníci, učitelé: ¡oříčský z Roketníka, Srbské a kapo všech, latinský Šolta. Hrál s ohněm, až přismědlé tváře mu zrudly. Oba Kalinové hájili také slavně hudebnické cti svého rodu: starší učitel u varhan, řídě všecko jako generál, i mladší kostelník, jemuž trumpeta jen zpívala.

Sóla se dařila všechna; při offertoriu blýskl se svým basem Šolta, jenž na tu chvíli opustil housle. A zas intráda za intrádou, div se okna netřásla, a zase hudba, zpěv, všecko v ladu, všecko hlučně a slavně, až ven hřbitovem a za něj zalehalo mrazivým, zářivým dopolednem, zvláště ke konci, když regenschori vytáhl všecky rejstříky.

Když bylo po všem, jinak se rozcházeli z hrubé. Pestře promíchaný dav nevyvalil se přes hřbitov vrátky ven dolů do městečka. Pod holými korunami lip zableskly se na slunci zase jako dopoledne pozlatité kříže nad rudými korouhvemi, jež ministranti nesli zase dolů. A za nimi zase průvod jako ráno za hlaholu zvonů, mládež, nyní už prořidlou, řadou kněžstvo, páni ze zámku, kteří vyprovázeli nového faráře na jeho faru.

Nežli vyšli z kostela a zvony se ozvaly, sestoupil Doubenus, zas už bez kabátu v bílé „pásmici", s planoucí svíčkou dolů do sklepa a za ním připletl se hrobař s modrým šátkem za vestou vpředu, jako na pomoc. Připletl se a meškal ho. Začal o pivě, co bude dělat, až je narazí, pivo že ono bude — mrkl významně; Doubenus stoje v šerém sklepení u sudu se svíčkou, jež mu malovala v zardělou, usměvavou tvář prudká světla i hluboké stíny, přikyvoval, ale pak vpravo ukázal do kouta, kde v písku ležely řady lahví, a řekl významně:

„Ale tamhle, pane, víno —"

„Na to kdybysme se dostali —"

„Jjo, pane!" Byl to výraz resignace, že to nemožná; a jako pro útěchu přilepil vzpomínku:

„Víš, v Italii to nebylo nic vzácného, to jsem se ho napil —"

„A opil."

„A ne, já ti vydržal" — usmíval se víc — „ale jednou, ve Veroně, zapali si na mě hoši, že mě opijou. Přinesli sklenici, no žejdlíkovou, já ji vypil, přinesli druhou, já ji vypil, a třetí, čtvrtou, no já jsem si dal kdy —" Doubenovi se mhouřily úsměvem oči, „ale přec ti začalo se mnou vládnout, dyž jsem ještě pil, a pak mě tak dalece zmátlo, že jsem ti ani kaprála nepoznal, dyž na nás

trh', a tak jsem se na něj smál a začal jsem ho hubičkovat —"

„To, to's byl zmotaný."

„To máš víno! Cák pivo, tohle pivo neudělá, ale víno, to ti je potvora, ono je pevnější, víš pevný, nepustí ti hned opici." Trhl sebou, jak hlas zvonů dunivě zapadl až k nim do sklepa.

„Už jdou!"

Už docházeli průvodem a vešli do fary, kněží, páni i rychtář Lelek; pestrý proud lidu valil se dál, pod lipami dolů, nebo se roztékal různo cestami od kostela ke vsím. Vikář uvedl mladého faráře do bytu. Ze zadního pokoje, kde byl uchystán krucifix, rozlehly se farou žalm a modlitba. Obřady dokončeny, zvony zmlkly, kněží se v kaplance odstrojili z kostelních rouch, jež kostelníci odnesli.

Jinak se však na faře, jež v tu dobu teprve vončla, neztišilo. Na síni, v kuchyni spěch, chvat posledních příprav, poslední úprava tabule ve farářově větším pokoji; hosté v zadnějším také oživovali po tak dlouhém, vážném klidu. Důchodní Schmidt roztával, kontribuční Švec přestal se dívati na hodinky a blýskal

brejlemi po dveřích, nenesou-li už, a přiznával se kolegovi Vintrovi, že se už těší na lžičku polévky.

„Já taky," přisvědčil nosatý justiciár, „na polívku a na ostatní taky." Usmál se svému nápadu a pojednou tlumeně, německy se optal:

„Všiml jste si, co Havlovický mluvil prve v kostele?"

„Nu," kroutil se kontribuční nejistě, „jen co je pravda, on je kazatel —"

„Ó, tuze! Jen kdyby starý," mrkl po vrchním, jenž důstojně rozmlouval s vikářem, „tomu byl rozuměl, ten by brejlil."

„Co, co —" lekal se kontribuční, „já si tak, aufrichtig gesagt, tuze nevšímal, já měl hlad, ah, polévka!" – Františka přicházela s bílou porcelánovou misou, z níž se kouřilo, za ní mladá Kalinová s druhou.

Farář Havlovický prosil pány, aby zasedli. Vrchní na okamžik neslyšel, jak mu oči uvázly na mladé Kalinové, na svěží, vábně plné postavě, na tváři jako květ. Ale pak usedl vážně na čestné místo vedle vikáře. Hostina se počala.

Ze sklepa se ozývaly rány. Doubenus nechal výkladů a vzpomínek a narážel vědro. Měl s tím operu, pivo hrozně pěnilo, ale zmohl je za pomoci starého hrobaře a pak točil a točil, nahoru na panský stůl a také dál, do školy. Ve velkých smolácích, v hliněných hubatkách nosil tam hrobařův vnuk, výrostek, pivo, jak farář Havlovický nařídil, ke kantorskému obědu, ke kterému regens chori Kalina „pány bratry" pozval. Farář chtěl je sám uctít, ale na malé faře nebylo místa. Sotva se jeho hosté sesedli. Proto také z celého padolského práva dostal se k tabuli jediný rychtář, kterému za to chutnalo za celé právo.

Šolta byl s pány bratry ve škole a měl se dobře. Také jídla byla z farských zásob, a smoláky, hubatky jen lítaly; plné do školy, prázdné na faru.

Šolta měl i ve škole sólo.

Spánky, do nichž hladil své černé vlasy, mu již červenaly a v trnkových očích blýskalo čtveráctví, úsměšek. Nejvíce hovořil

on a poříčský Bureš v zeleném polizonu; roketnický si víc jídla hleděl a srbecký, starý voják, víc piva.

Došlo také na cesty sem, do Padolí, a Šolta vzpomněl, jak se sem vypravoval, jak nakazoval, ať se všechno na něm blejští, že půjde mezi „půlpány" (mrkl po Kalinovi a všichni se dali do smíchu), a žena že dostala z těch půlpánů takový strach, že prášila, klepala, čistila —

„Inu, věřte, ta vám byla rozpucovaná, že kdybych byl měl čtyry páry bot — ale to mám jen jeden, všecky by byla vypucovala." Mluvil suše, nadzvedl nohu a všichni se smáli, i Kalina, jehož ti „půlpáni" nic nemrzeli a jenž se v tom smíchu Šolty zeptal, no a jak dál, jak se shodl cestou s boušínským farářem, že snad spolu něco měli.

„I, taky jsme se spolu škádlili, ale to už větrem učiněno, teď už máme oba rozum. Ale ‚dějopis' (vyslovoval schválně po faráři), o ten jsem nesměl zavadit, to by mě byl shodil do řeky." Usmívaje se, umlkl, hned mu však v očích blesklo a hned opět začínal: „O zemopis taky ne!" vyhrkl a přehlížel bratry.

Roketnický obrátil se od talíře, divil se, ale opatrně mlčel, srbecký šířil oči, nerozuměl, a také to upřímně doznal:

„A co, jako ten zemopis —"

„A to, pane bratře, že se bude po zemi psát, po podlaze."

Páni bratří, až za srbeckého Korálka, vybuchli smíchem; Šolta se jen očima smál a s vážnou tváří, vážně dorážel:

„A co si myslíte, to přijde, uvidíte, i ‚dějopis', i ‚zemopis', z toho bude musit mít každý examen," popichoval, „a kdo ho neudělá, přijde na pensi, na odpočinek," dodával sarkasticky. „A to bude pro vdouce," díval se na Korálka, jenž byl vdovec, „zle, pro ty bude nejhůř."

„A proč —" optal se starý voják. Šel na lep.

„Proč, protože když bude na odpočinku, bude muset pořád ležet; ale našinec, když neležím já, musí žena. Ale ta má, chudák," řekl to měkčeji, „ta by to nedovedla, ta jen shánět, lítat —" umlkal, jak se zadíval na mísu plnou husích stehýnek a porcí;

právě ji z fary přinesla Špátová, která tam byla na výpomoc, na omývání nádobí. Jak se na vábnou a jemu vzácnou pečeni podíval, i lesklo mu, kdyby tak z té mísy mohl něco sklidit, výslu kou domů, ženě, dětem — Ale hned se ptal vesele Špátové, co páni, co pan vrchní, chutná-li mu přece trochu —

Chutnalo mu a všem. Už se rozehřáli. Schmidt důchodní nezíval a bral a bral, ačkoliv při každém kousku který z mísy nahichoval, kroutil hlavou a rozvažoval: „Já nevím, já nevím, tohle bude na mne moc, tohle je moc mastné, to by mně moje nevybrala."

Ale vybral si sám, když se mu kolem smáli i sám Wirtschaftsrath s ubrouskem pod laločnou bradou, jenž nechav olympické vznešenosti, když byly proneseny přípitky biskupu, patronce Její Výsosti, novému faráři, vikáři a jemu samému, začal se také míchat do hovoru i smát se, když P. Amand s dolíčkem v bradě, mrskaje černýma očkama, prohodil něco k smíchu, když byla řeč o konšelu Mityskovi, a když došla doplňující zpráva, rychtář Lelek ji ze síně přinesl, jak konšel stíhal Černého Vacka, jak za ním vrazil k Jírovcům a jak se za ním pustil dolů do městečka.

To již vedle pivních sklenic strměly na stole láhve a víno se již perlilo v skleněných kalíškách, zlaté i tmavorudé. To již byla jídla odbyta, to již skoro všem zahořely tváře i zraky.

Rtyňský farář, rudý jako brabenec, nemluvil, za to víc chrčel, za to víc mrkal světlými řasami a házel sevřenými rty, jako by víno překusoval, a jen někdy přestal, když se rozchechtal, a vytíral si masitá víčka, jak mu oči zaslzely smíchem.

To se již také zvedal od talíře dlouhý nos zamračeného justiciára, jenž se začínal usmívat bez nucení (ale vypadal i tu kysele), a kontribuční Švec měl už brejle na čele.

V kuchyni se uvolnilo. Hlavní starost odbyta a dobře. Nic se nestalo, všecko chutnalo, panímáma mlynářka byla spokojena, neboť Josef jim všecko pochválil a přinesl, když na okamžik se v kuchyni ukázal, jak všem chutná, že si páni pochvalují.

Když opět vstoupil do pokoje, kde páni začali už kouřit, vy-

vstal ráchodský kaplan P. Ludvík od stolu jemu naproti. V tom hlučném šumu a hovoru, veselí a smíchu, stiskl Havlovickému ruku.

„Josífku," řekl vážně, „ještě jsem nemoh' s tebou pořádně promluvit; ale to ti musím říct, ta řeč v kostele mne dojala. Pán Bůh ti požehnej."

Faráři Havlovickému svitlo v očích.

„Rozuměls. Děkuju ti."

„Ale Kostelecký se na tě podíval, a hned mrkl po pánech."

Havlovický pohodil hlavou a usmál se.

„Jsme pro lid, a ne k vůli —" pohlédl na zámecké. „On je tuze opatrný."

Vtom u nich stanul boušínský šedý farář, červenější, veselý, jako zbystřený.

„No tak, chasníci, držte se, vás mám oba rád, ale člověk si nemůže ani pořádně pohovořit. Chudák Jeníček!" Povzdechl, vzpomínaje na nebožtíka faráře Zeidlera, „když jsme tu předloni byli o poutě, předloni, víte, Josífku, no, však on, jako by to věděl, pán Bůh mu dej, chudák, můj dobrý contubernalis."

„Ještě nám vesele vypravoval," připomínal farář Havlovický, „jak jste, pane faráři, na gymnasiu čerty ve škamnách maloval a jak P. Gratian vždycky vás vyslýchal."

„Bodejť, bodejť," pochechtával se dobromyslně starý farář, „zasmáli se, bodejť, a on, chudák — a jak to ptactvo měl rád. A jak, Josífku," vzpomněl náhle, „co vy, jak vy tady v hospodářství, včeličky, dušičky, nic, nic?"

„I ano, pane faráři, však přijdu k vám o radu. Nějaký oul bych rád, ale nejsem v tom tak zkušený."

Boušínského jako by příjemně pošimral. Zazářil, usmíval se potřepávaje hlavou:

„Tak, tak, ale vždyť to dovedete, to nejsou čáry; no, ale kdybyste potřeboval, to jen přijďte, přijďte, a třeba bych se tu u vás také stavil, přehlídnout, na první čas, tak, tak," pohladil Havlovického po zádech, „včeličky, dušičky, to je vám radost, a a — víte —" Vypjav obočí a rozšířiv oči, jako by chtěl něco

předůležitého, „a víte, ono by se řeklo včely, ale ta moudrost v zařízení, vemte jen to, štát, a jaký! Královna, matka —“ zdvihal lokte, jak se rozehříval obdivem a nadšením.

„Herr Pfarrer!“ volal od stolu důchodní Schmidt. Farář se chtěl Boušínskému omluvit, ale ten ho hned pobízel tlumeně, ale rozhodně:

„Nic, nic, Josífku, jen jděte. To jsou roháči, s těmi musíte být za dobře. Budete teď leccos potřebovat, chl vy, a tak — Jděte, já se podívám zatím mezi ženské.“ Zamrkal čtverácky a už ke dveřím jako myška a ven na síň ke kuchyni.

P. Ludvík šel si zase sednout vedle veselého Benediktina, jenž právě vypravoval o bezděkovském faráři, jak cvičil hospodyni, když byl ten poplach se zloději, jak býval na faře z ničeho nic allarm, když farář začal v noci z okna střílet a v bačkorách lítal po faře a hartusil a křičel: „Babuško, Babuško, zloději!“

Za obecného smíchu přistoupiv farář Havlovický k důchodnímu, nachýlil se k němu se zdvořilým úsměvem.

„To dostanu, pane faráři!“ Důchodní, jemuž oči svítily už kalným leskem, hovořil německy, „to doma dostanu, ale já to na vás všecko strčím, všecko!“

„Jemnostpaní nebude tak zlá —“

„No, nevím, dostanete, až sem přijede, my sem přijedeme, musil jsem jí to slíbit.“

A farář musil jen povděk nad tím vyslovit a znovu pozvat.

„No, přijedem’,“ přisvědčoval důchodní po česku. „Jistě na saních, aber der Wein ist verflucht gut, Herr Pfarrer, wissens, wissens —“ opakoval těžkým jazykem a třepal rukou nemoha dál Vrchní vedle se mu dal do smíchu; ale sám už měl kudrny nad čelem pocuchané a oči mu také divně svítily a neseděl už velebně vztyčen, nýbrž s nohami pod stolem rozkročmo nataženými, zády do lenochu své židle skleslý. Chechtal se, tiskna bradu a lalok k bílému šátku, jehož uzel se mu nějak sesmekl.

Když se farář Havlovický dostal opět na své místo, přišoural se sladce kostelecký farář, nevelký, suchý, za jeho židli,

a nachýliv se, začal měkkým, rozplývavým hlasem, to že má pan bratr radost, jak je to všechno veselé, že se to tak vydařilo.

„A v kostele! Taky krása," mluvil usmívavě, „tuze pěkná řeč, opravdu, ale já, pane bratře, já nevím, já bych se skoro bál, takhle, rozumíte-li —"

„Já mluvil," odvětil klidně farář Havlovický, „jak svědomí kázalo."

„Arci, arci, vždyť jiný také proti svědomí nic nedělá; ale je tu jistá opatrnost, víme. No, vy si už můžete něco dovolit." Znělo to pořád sladce, ale ironie v tom štípala.

Zatím se sháněl boušínský farář po „Justýně". V kuchyni mu řekli, že před chvilkou odskočila domů, podívat se na hocha. Šla a nesla také Antonínovi malou výslužku, aby měl od panského stolu. A hned k chlapečkovi. Nasytila ho, přebalila, pestrým povijanem peřinu přitahovala, a v tom známé kroky na síni. Boušínský farář!

Mladý hodinář od stolku plného díla zrovna vyskočil, a žena jeho se synkem v náručí kvapila vzácnému hosti naproti. Vítala ho a hned se s Jeníčkem pochlubila, a starý farář proti ní, jak se potkali prostřed světnice, trochu do kolen skleslý k vůli dítěti, opakoval vesele, srdečně: „Požehnej Pán Bůh!" Usmíval se na hoška, ústa špulil, prsty luskal, až se dětské rty pohnuly a modrýma očima, plnou tváří kmitl se plachý, neuvědomělý úsměv.

Farář usedl u stolu, ač říkal, že přišel jen na skok, jen na minoutku. Ale jeho žačka začala o Boušínu, vyptávala se na pannu Aninku, vzpomněla na včely, na „frátera" vzpomněla, na zahradu, na časy, kdy tam na osamělé faře meškala, až pojednou sebou farář Ondrášek škubl, a pro pána krále, to že se už připozdilo! A nedal se již zdržeti. Mladí ho vyprovodili ven před domovní dvéře až do uličky mezi oběma zahrádkami, kdež musili na novo slíbit, že v létě přijdou na Boušín, na pouť, ale i s tím malým čerperou.

Jako by šerá mlha padala; zimní soumrak se snášel. Boušínský farář nesa od Kalinů na sto pozdravení pro pannu Aninku, při-

dával do kroku; vraceje se na faru umiňoval si, že pojede, hned že pojede, aby v noci nemusil těmi horoucími pekly u Červené Hůry, tou šerednou cestou nad roklí a řekou, kde je o zabití. Jen jestliže Šolta, ten že on dnes zalije dušičku —

Byl by málem; „páni bratří", zvláště Padolský, Kalina, ho dost pobízeli a nejvíc ty hubatky samy, když pořád jedna plná stála na stole. Ale nedal se přec, to k vůli P. Havlovickému, aby farář viděl, že se dovede potýkat, a také že chtěl mluviti s tím polickým panem páterem, jenž Vašíčkovi pomohl do Broumova k tak dobrému místu. I vytratil se ze školy a rovnou na faru. Bylo již v soumraku.

V kuchyni svítili loučí i svíčkami, na panském stole hořely svíčky ve svícnech s fidibusy. Dvéře na síň byly otevřeny pro horko i kouř; mraky modravého dýmu, prozářené zardělým světlem lojových svíček, vznášely se hustě nad hlavami hostů. Všichni už skoro zčervenali, zrudli; i na tvářích důchodního proskočily zardělé skvrny. Už nastala volnost u stolu; neseděli v přesném pořadě jako na počátku. Volná zábava rozpoutala pouto hodností, a ještě víc mocný duch vína.

Šedý vikář seděl stranou a nemohl se zbavit kosteleckého faráře, jenž přisednuv k němu, do něho mluvil, sladce doléhaje otázkami. Ostatní většinou kouřili, cigara; tu v Padolí dost vzácnou věc farář Havlovický také uchystal. Jen důchodní Schmidt vytáhl svou pěnovku a justiciár také svou a cpali, cpali, ale těžko. Prsty jim dřevěněly, tabák z pod nich pršel mimo, a jak důchodní ho chtěl prstem v dýmce přitlačit, mačkal vedle do prázdna.

Když kantor Šolta stanul u prahu otevřených dveří, bylo u panského stolu již tuze volno. Důchodní s justiciárem proti sobě bánili a přeli se, čí pěnovka je zakouřenější a volali týnského faráře, jenž maje stříbrnou tabatěrku před sebou, šňupal a chrčel a se usmíval, volali ho za soudce, i P. Amanda; a ten, řehtaje se, oba zámecké jen popichoval. Kontribučnímu Ševci blyštěly se dýmem zlaté brejle, jak se nahýbal a fukal si s Lelkem rychtářem,

a vrchní měl natažené nohy hloub pod stolem, nemluvil už, jen mručel a pořád hledal něco v šosech svého modrého fraku, na němž uvázly stopy hostiny, hledal, až vytáhl rukavičku za kapesník a začal si jí utírat ústa.

Šolta se na něj díval. Rty jeho se usmívaly, trnkové oči vysmívaly, jak v něm zašlehla škodolibá radost ponižovaného člověka nad zmoženým pánem, jindy ponižujícím. Jediný farář Havlovický, také rozveselený, ale jasné hlavy, pokuřuje doutník, si všiml latinského učitele. Hned se vytrhl důchodnímu a justi ciárovi, kteří ho také přivolali na soud stran zakouřených dýmek,

a přímo k Šoltovi, jenž však ustoupil zpět do síně, když shlédl, že jde farář k němu.

„Jemnostpane, račte odpustit," omlouval se s úsměvem, „ale rád bych poděkoval panu páterovi z Police, a také se musím, jemnostpane, ukázat, jak jsem obstál při zkoušce."

„Při jaké zkoušce?"

„Ale u těch hubatek. To byla sakulentská zkouška, dost jsem se musil potýkat," smál se, „ale nejsem ani na půl muže, sotva na čtvrt, jdu rovně, jako po šňůře; je to co říct, když takoví páni padají —" a mrkl do pokoje po vrchním.

Havlovický poklepal Šoltovi na rameno.

„To si zasloužíte eminens," a s úsměvem, ale vážně jako s důvěrou doložil:

„Když jste obstál dnes, obstojíte jindy také."

„I nevím, jemnostpane, čert pokouší hasit, je se co bránit, a někdy už — Ale to si vzpomenu — No, jemnostpane, co slova; slovo větrem učiněno jest, ale skutky."

„Ale pojďte do čeledníku, tam si spíš pohovoříme."

„Nebudu meškat," bránil se Šolta, „já jdu taky pro našeho pana faráře, abysme už jeli." Ale šel za farářem, síní do čeledníka; u otevřené kuchyně se ohlédl. Spatřil Doubena, jak ve chvíli oddechu pořádá u vedlejšího stolku vrchovatý talíř masa, talíř bramborů, talíř zelí, červený v celé tváři; mrknutím poznal, s jakou chutí polyká spokojeně, blaženě.

V čeledníku na stole hořela svíčka. Farář si ani nesedl a hned se omluvil, že přijde hned. Vzpomněl na výslužku a proto zaskočil do kuchyně k matce.

„Maminko," žádal tlumeně, „prosím vás, slatinskému učiteli výslužku a Boušínskému panu faráři také. Tomu menší a víc tak cukroví, víte, ale do školy dejte hodně koláčů, je tam dětí, to víte, a nějaké maso, to byste mohla taky přidat."

„Ale pravda, udělám to, udělám, tam je krků — Hned to uchystáme," přisvědčovala ochotně panímáma. Syn zas už do čeledníku. Kromě učitele zastal tam také Boušínského faráře.

Právě se vrátil, a Havlovický ještě zaslechl, jak se diví, že tu Šolta je, že už přišel.

„Já myslil, že vás budu shánět. No, a — jak vidím, všecko v pořádku," pochvaloval farář Vondrášek, měře zkoumavě Šoltu, „to jste chlapík, opravdu, to mne těší; kdybyste ještě toho mlynáře, toho helvíta nechal —" dodal žertem i doopravdy.

„Ale vždyť je to rozšafný člověk," ozval se farář Havlovický.

„Ale když je beran!" vyhrkl Boušínský a mírněji káral: „Ale Josífku, vy mně tuhle Šoltu ještě zkazíte, to ho posadíte na koně. Rozšafný člověk, takový mudrc, bodejť!"

Šolta se jen usmíval a hladil vlasy do spánků.

„Herr Pfarrer! Herr Pfarrer!" křičely v pokoji dva hlasy.

„Jděte, Josífku, jděte, já taky půjdu, dám s pánem Bohem —" Farářové vykročili, ale v tom vběhla do čeledníku Františka nesouc sklenici vína a talíř plný nakrájené bábovky, jako zlaté a cukrem osněžené, učiteli na úctu.

„Za to vám, Františko, přijdu zazpívat na svatby. Počkejte, vy se tu vdáte, dostanete půlpána, to vám prorokuju," žertoval Šolta.

„A to ne."

„Aha, vy radši celého pána." Ukazoval k pokoji, oči se mu zasmály, „to jste si už vybrala, justiciára, viďte, ten je svobodný a tuze podobný —" Farářova sestra dala se do smíchu a odběhla. Učitel, jak osaměl, napil se vína a zadíval se na vábivé, ocukrované kusy krásně upečené bábovky a vzpomněl zas na děti.

Vtom vešel P. Amand, zardělý, rozveselený, s doutníkem v ústech, s levicí vzadu pod škapulířem.

„A tuhle je pan učitel," volal ve dveřích. „Povídal mně pan farář, že byste chtěl se mnou promluvit."

Šolta rychle vstal a šel knězi vstříc.

„Chtěl jsem jim poděkovat, velebný pane," zapomněl na poučení Havlovického stran vykání. „A nastokrát děkuju."

„No, to byla maličkost. Jen když se synek dobře učí, jak slyším. A co z něho chcete mít?"

„Ale třeba pana preláta."

P. Amand se zasmál, hned však učiteli notoval:

„No, proč pak ne, ale co kdyby hoch nechtěl?“

„A tak, prosím, virtšaftsráta, direktora, to je velký pán, ten může všechno, i rukavičkou si hubu utírat.“

„Bene! Bene!“ P. Amand se chechtal.

„Ale panu vikáři to neráčejí říkat.“

„Tomu ne, ale direktorovi to povím. No, s Bohem, starý, o hocha nemějte starost.“ Kněz jen odešel, vkročila stará mlynářka s notným balíkem.

„Tuhle, pane učiteli, malou výslužku, aby vaši taky ochutnali.“

Šolta, jemuž se splnilo vroucí přání, začal hladit vlasy po spáncích, usmíval se a opakoval:

„Inu, na moutě, to se bude žena zlobit, a děti, děti!“ Slova, úsměv tlumočily žert, ale v hlasu ozval se záchvěv radosti. „Zaplať pán Bůh! Zaplať pán Bůh!“

Když výslužku převzal, vrátili se oba farářové, Havlovický i Ondrášek.

„No, už jsem se se všemi rozloučil,“ ohlašoval Boušínský vesele, „ale ten pan direktor —“ zasmál se a mrkl na Havlovického, „pořád tu rukavičku — Ten se dnes —“ Nedořekl.

„Inu, chce být taky jednou člověkem,“ přimíchal se do řeči Šolta s líčenou vážností.

„Jak, jak —“ ptal se Boušínský.

„Ale takový pan virtšaftsrát začíná být člověkem, když ji má jako trám.“

„Šolto, Šolto!“ hrozil starý farář, ale směje se, „vás ještě zavřou. Pojďte, pojďte, vy hubo. Kde pak mám plášť, kožich.“

Všechno to přinesl Doubenus, jenž, zardělý jako pivoňka, pořád se jen usmíval. Boušínskému faráři pomáhal také do kožichu, ale tak, že farář do něho nemohl, tak že musil přispět učitel i Havlovický.

Doubenus chtěl také odnésti k vozu, venku již čekajícímu, farářovu výslužku. Té mu však Františka, vesele pozorujíc jeho těžší chůzi, nesvěřila. Za to pomáhal, maje smeknuto, faráři

Ondráškovi, jejž Havlovický s matkou vyprovázeli, do vozu a políbil mu ruku, když dostal od něho diškereci.

Pak ještě několikrát snášel kožichy, pláště, do vozu pomáhal, jak hosté odjížděli. Nejprve l ostelecký farář, pak se rychtář Lelek vypravil, pak Rtyňský, po nich za nedlouho vikář Lukavský s kaplanem Ludvíkem. Tito dva se zrovna vytratili, nebo zámečtí jich nechtěli pustit.

Už byla noc, okolo jedenácté, když i ouředníci konečně vstali, když je vedli, to jest vrchního farář Havlovický, a důchodního Schmidta P. Amand, ke kočárům. Justiciár Vintr šel nejistě, zasmušile, jako dojat, za nimi, maje ukazovák pořád vztyčený před nosem, jako by přemýšlel, vzpomínal a nemohl a nemohl vzpomenouti. Boty kontribučního Ševce vrzaly nepravidelně, protože nohy pozbyly jistoty a ztratily tempo. Brejle už neměl na čele, ale dole na nose a tiskl v koutku úst doutník. Vrchní mručel, důchodní pořád opakoval v ochablém smíchu:

„Was wird meine Frau sagen! Aber mužíčku! Mužíčku! Was wird —“ Zasmál se, ale chechtání P. Amanda přehlušilo všechno.

Na síni stál Doubenus maje zas(plnou náruč plášťů a přikrývek. V tu chvíli vylezl hrobař ze sklepa. Chtěl také pomoci,

usedl však, sklesl jako zmožený na židli na síni vedle kuchyně a díval se (modrý šátek mu visel ze závestí jen na cípku) skaleným, skleným zrakem na průvod.

Tak se to kolem míhalo, páni, farář, ženské, Doubenus, jak se to strojilo v čeledníku, jak se páni ven vedli; a venku se tmou kmitala světla u kočárů. Zahrčela kola, hlasy ztichly, síní přešel farář s Benediktinem, pak také ten odjel, pak zahlédl hrobař Doubena, že před ním stanul a vykládá: „Viďals? Viďals? To máš víno! Vidíš, to ti je — a hádal ses, že pivo —" A zapaloval doutník, jejž mu P. Amand prve strčil.

„Aha, pivo, jen si mys', pivo —" bránil se hrobař těžkým jazykem; ale zmlkl a vyvalil sklené oči na Doubena, když starý voják drže doutník v zubech a mezi ukazováčkem a prostředním své levice, začal tak pansky odfukovat, mhouře očka do černých, svítivých čárek a blaženě se usmíval.

Stará mlynářka skončila jejich těžkou disputaci, že už je pozdě, aby se šli vyspat, výslužku že jim pošle zejtra, že by ji beztoho domů nedonesli. Poslechli. Před farou se rozloučili, ale ne hned. Doubenus vykládal ještě o diškerecích, aby si nemyslil (hrobař také si nic nemyslil, jen se kymácel na patách, hledaje rovnováhu), že delektor, a takoví, takoví, čím větší pán, no, takový, aby si nemyslil, takový že nemá dlouhé prsty do kapsy, takový že se nepředá, delektor, ten že ale pranic —

„A — a — víš-li, je nad sedmerým panstvím inšpektor, nad sedmerým!" opakoval.

„A to on bude zloděj pravej —" vyrazil hrobař drže šátek v ruce. Na to se ještě zmohl, ale pak se mu Doubenus ztratil. Jak, nevěděl; ten se za toho výkladu maně otočil a dal se pod lipami dolů. Zdvihal hodně nohy, špičky ven, paty k sobě, bafal, cigaro mezi prsty, až pak začal bručet, a jak mu připadla Italie, jako vždy v takovéto náladě, měnil se bzukot v notu, v italskou notu jak obyčejně.

„E la via di Verona é un bel cammino —"

VII

Ještě den, dva, nežli se vše na faře po té slávě i po tom spuštění hlučné hostiny urovnalo, a přišel opět klid. Faráře Havlovického bolela druhý den hodně hlava, ač nepřebral; ale pil také víc a také víc kouřil. Hlava mu brněla, v duchu se však usmál, když vzpomněl, jak on dnes vrchní a důchodní a ostatní, to že důchodňová musí chystat studené obklady na hlavu — Také na kosteleckého faráře hubeného vzpomněl, ten že se ze všech nejvíce pamatoval, tomu že je jistě dobře; ale jak včera na něj, Havlovického, zpolehounka šel, to že je opatrník, to že má souseda.

Zasmál se upřímně, když vešla panímáma, bylo před samým polednem, povědět, že pro Doubena musila poslat, že nepřišel to ve sklepě srovnat, že spal jako zabitý, že ho nemohli zbudit a také nevzbudili, a hrobař, ten že se prý v noci dobýval na souseda.

V městečku měl z instalace nejdelší památku konšel Mityska: trochu užírek, hodně smíchu a nový hněv s Černým Vackem. I na podkostelního Jírovce se rozzlobil, však že bez toho kolář Vackovi to o strace našeptal.

Než trochu útěchy se konšelovi přece dostalo; z fary poslali talíř plný výslužky, a když v neděli po ranní šel Mityska z kostela, zastavil ho před samou farou mladý farář, zastavil se s ním a děkoval mu, jak to o instalaci vedl, jak pány pěkně uvítal, že slyšel; o strace pak ani zmínky. Farář se také omlouval, že by

byl konšela tuze rád pozval, jako všechno právo, že by se těšil z jejich návštěvy, ale když je fara jako klec.

Mityskovi jako by medu dal. Hned, jak se s farářem rozešel a pak večer u Čejchanů, když o tom setkání chlubivě a často se oblizuje vypravoval, opakoval s velkou uznalostí a vřele:

„Á, á, povídám, farář nic vysoko kněžsky, všechno uváží, všechno, to měl Vacíček slyšet! Všechno uváží, sprosťák, nic vysoko kněžsky."

Byly mrazivé dny, ale ani pápérka sněhu se nezabělala vzduchem. Jednou ráno, bylo jasno, jiskrno, když šel farář Havlovický sloužit mši sv., zastavila jej u hořejší lípy opodál bílé zvonice s dřevěným svrškem bába veská v kožíšku a stará selka také v kožíšku a v loktuši kolem hlavy i kolem tváří od mrazu zardělých.

Bába jadrná, vysoká, osmáhlé pleti a tmavých očí nesouc něco pod velkým šátkem přes hlavu přehozeným, pověděla, že je Kubečková ze Srbské a tuhle že nese (hnula pravicí pod šátkem) mrtvé dítě, nekřtěňátko, že je pochová, hrobaři že už řekla, teď právě že šel kopat hrobeček, a tady že je panímáma šestinedělčina (ukázala pohledem na stařenu), babička toho dítěte, Kosinková —

Farář Havlovický přesvědčil se z otázek, jež dal, že bába Kubečková nemohla dítě včas pokřtít, že první vzdechnutí jeho bylo i posledním. Zeptal se také na šestinedělku, jak se té daří, a viděl, jak stará selka, která dosud stála mlčky, sebou hnula, jak ve vrásčité tváři cos jí svitlo jako povděk i údiv nad tím účastenstvím, a když farář jí ukládal, aby nenechala dceru brzo vstát, tady že se šestinedělky nic nešetří, a to že je chyba, to že mívá zlé následky.

Na hřbitově za márnicí, vpravo od sakristie o sobě stojící, zahlédl farář hrobaře. Právě se dával do práce v tom pustém koutě za márnicí, zarostlém u zdi kopřivami, mrazem spálenými, zčernalými, s hroby nízkými a zapadlými.

„Komu to kopete?" ptal se farář Havlovický překvapen, že hrobař právě v tomto místě začal chystat poslední lůže.

Hrobař pozdraviv, opřel se o motyku.

„A tady tomu nekřtěňátku ze Srbské, ráčejí snad už vědět.“

„Tady v tom místě?! Proč tady?“

Hrobař se podíval udiven na faráře.

„Proč? Ale dyť je to nekřtěný dítě, a tadyk,“ ukázal po koutě, za mármicí, „jsou samy —“

„Jinam se nepochovávají, jako mezi příbuzné, přátele, víte?“

„Ne, nidá, tadyk odjakživa.“

Farář se na okamžik zamyslil. Dotklo se ho, že nebozí tvorečkové byli tak vylučováni od svých na takové místo. Pak nařídil hrobníku, aby počkal. Sám se ohlédl po staré selce, která hřbitovem

k nim docházela i s bábou nesoucí mrtvolu malého dítěte. Farář Havlovický zeptal se stařeny, má-li tu koho na hřbitově ležet.

„Ach, Bože, jemnostpane, jak bych neměla! Muž tu leží, loni mně umřel chudák, a syn tu leží, už hodný, už měl jít za legrutu, ale zabil se, zabilo ho to, dyž s Hanušovy stráně klády vozili.“

„Nechtěla byste, matko, aby tohle vaše vnoučátko, co nesete, bylo pochováno u dědečka a strýce, jako u vašeho muže a syna?“

Stařena, která si chtěla dlaní přejet víčka náhlým zaslzením zčervenavší, podívala se na faráře, jako by dobře nerozuměla. Bába Kubečková se také divila, a hrobař úžasem se nedal do díla. Farář Havlovický musil opakovat a vyložit, co myslí, že není potřeba nebo příkaz, že nemusí být nekřtěňátka zvlášť pochovávána, v koutě za márnicí, chce-li Kosinková, že hrobař vykope hrobeček jejímu vnoučeti vedle jejího muže.

„A to zaplať pán Bůh, jemnostpane!“ děkovala stařena, „bude přec mezi svýma, dyž to je jednoho rodu a jedný krve. A Francka, jako dcera, bude taky ráda.“

Bába také přisvědčovala, hrobař se však nehýbal; rozhodnutí farářovo se mu nezdálo, když léta letoucí tady nekřtěné děti pochovával, on, a před ním táta jeho i dědek, a vždycky, co bylo pamětníka. Ale musil. Nechutě sbíral lopatu a motyku a šel za starou selkou, aby vykopal jejímu vnoučátku hrob vedle jejího muže a syna.

Farář Havlovický již odpoledne zvěděl, jak rozhodnutí jeho účinkovalo, že ženy, matky je chválí. Sama jeho matka mu tu zprávu přinesla, jak se k ní do kuchyně donesla jako větrem. První přišla stará učitelka Kalinová, že se bába Kubečková u nich, jako u syna kostelníka, stavovala, ta že o tom povídala, a všecky, kdož to slyšely, že to chválily. Syn farář klidně naslouchal, pak se optal:

„A žádný hlas nebyl proti tomu? Co pak hrobař —“

„Ten prý vrčel, a tady ten Šimůnek z uličky, víš, ten krejčí, co má věneček pod bradou, ten prý o tom rozkládal, tohle že jak-

živo nebylo, že když ty děti nejsou křtěny —" Mluvila volněji, jako by se bála dotknouti, že to zabolí. Farář se však usmál a pohnul dlaní.

„Šimůnek bude duše odsuzovat! Tohle bude víckrát, maminko, totiž ta nespokojenost. Je tu leccos, co se musí změnit, a všichni s tím spokojeni nebudou."

„Jen abys neměl zlou vůli."

„Budu mít vždycky nejlepší oumysl."

„No, však ty víš, co může být," řekla mlynářka v nezvratné mateřské důvěře.

P. Havlovický, jak se na faře všecko zas urovnalo a nastal obyčejný běh, začal si zase všímati knih. Čítal sám, hlavně večer, ale také vybíral pro jiné. Především pro školu. Hned, jak se do Padolí dostal, prohlédl si nejprve školní bibliotéku. Nevelká, tmavá skříň v klase, stojící vedle kožené, velké brašny pro kantorskou koledu, plné divných příhrad ve svých hlubinách i po straně, byla tuze chudičká, až strach.

Not, různých partesů měla dost, knihy však stály na hořejším prkénku jedinou řadou a ještě ne rovno, zapěchované, nýbrž pořídku, takže se knížka o knížku nachýleně opírala: „Instrukcý pro všechny školní dohledače a učitele v c. kr. dědičných zemích" před dvaceti lety vydaná s „Instrukcý pro školní pomocníky, pro učitele, pro místné, školní dohledače", knížka nehrubá, nevzhledná v sousedství jakéhos zpěvníku, k čemuž se přichylovala kronika o Rybrcoulovi. K té zas nějaké kázání tištěné, Pařízkovy modlitby z r. 1809 „za požehnání c. kr. vojsku v nynější válce", kteréž zčeštil Rautenkranz, a ještě pět, šest podobných, nehledaných, nečtených, na nichž prach se uložil.

Tuto chatrnou řadu doplnil knížkami ze své bibliotéky, které se hodily prostému čtenáři. Dal tam Hyblovy Rozmanitosti, jeho „Obveseleníčko", „Kratochvilné historie o strašidlech", Krameriovu „Sbírku cest po moři", „Večerní shromáždění obce Dobrovické"; Javornického povídky pro mládež, i jeho „Lucián syn Fortunátův a obec Skalenská". V té řadě zamodraly se pak

také sešity Zieglerova „Přítele mládeže“, jež si nanovo z Hradce objednal, neboť ty, co dříve měl, půjčil ještě na zámku Šoltovi.

To vše byly jen začátky v opravě školní bibliotéky, v první chvíli možné. Tady hledal vydatnou část pluhu na ten úhor, který si umínil zdělati. Chtěl své osadníky nejprve učit čísti, probudit zálibu ve čtení, které nikde mnoho nebylo, ani v samé škole.

Myslil při tom především na mládež, na nové pokolení, ale chtěl také mezi staršími i starými hledat, kteří by se dali vésti z šera pověr nevědomosti na cestu světlejší.

Plán měl určitý: s kazatelny, ve škole, na cvičeních poučovat nejen o náboženství, nýbrž i co bylo pro jejich život, jejich poměry, pro jejich povznesení. Chtěl nabádat i sám, zvláště v hospodářství, býti příkladem. V tomto jej maně utvrdil před časem Šolta, když mu připomenul, že se hospodářům do čtení hospodářských knih nechce, těch že číst nebudou, že by víc vydalo živé slovo, a ještě více dobrý vzor. Na ten také pomýšlel a strojil se, až na jaře, že si začne své hospodářství zakládat.

Prozatím seznamoval se s osadníky, hlavně v městečku. Nezavíral se po kostele na faře, nestýkal se s lidmi, jen když přišli o pohřeb, svatby nebo křest. Sám lidi zastavoval, cestou do kostela, z kostela, u fary, sám i zašel do stavení. Nejprve své nejbližší sousedy navštívil; u Krůčka naproti v zděném domě byl, a níž, u koláře Jírovce, jenž měl „straku“. S Krůčkem pohovořili hlavně o synu, jenž byl v Praze při kupectví a jenž se chystal teď domů a pomýšlel začíti si nějaký obchod, což farář jen schvaloval. S kolářem pojednal o řemesle, o vozích, o hospodářství, o tom velmi horlivě, s kolářkou o dětech, jichž se několik batolilo světnicí plné třísek, odřezků, loukotí, paprsků i březových kmenů nehrubých.

Farář zašel i dál; u Čejchana granátníka, „světáka“, se stavil, starou Římkovou navštívil, když zaslechl, že leží na drahách, v poslední chalupě, nemocná, bídná, opuštěná. Stařena sténala, když vstupoval, a vzdychavě, pohnuta, skoro plačky děkovala

a žehnala, když odcházel, potěšená jeho darem a ještě více tím, že si na ni vzpomněl, posílena útěchou jeho srdečných slov.

Městečku se vyhnul. Šel zadem ve svahu nad městečkem ke škole a k faře. Nechtělo se mu potkat lidi. Vracel se zamyšlen, dojat bídou staré ženy, jež celý život pracovala, dřela, ve službě, na poli, pak vysílena již u kolovratu, až jí prsty zchromly. A takových tu na sta, ubohých, kterým stáří je kletbou a ne odpočinkem, z nichž mnohým, jako tu Římkové, nedopřána ani žebrácká hůl — A jaká tu pomoc? Což jednotlivé obdarování —

Nebožtík farář Zeidler byl hodný, všichni si ho chválili, ale takových návštěv v rodinách nikdy nekonal. Překvapovaly, leckdes těšily, leckdes však hleděli nedůvěřivě za mladým farářem, co že ho to napadá, co zamýšlí, nechce-li snad domácnosti jen prohlížet a zvídat.

Chtěl, ale pro jejich dobro. Proto se tak seznamoval; nejprve v Padolí, neboť do vsí se vypravit nebylo snadno. Napadloť sněhu zrovna před vánocemi a po nich ještě víc. Cesty v nich skoro zmizely.

Za farský však les vzhůru do Zlička se přece jednou vypravil za jasného rána, hned když po mši posnídal. V plášti, ve vysokých botách, v beranici, o holi, pustil se nahoru stezkou mezi závějemi ve stráni, pak hrobovým tichem farského lesa, spoustami sněhu jako udušeného.

Farář chtěl se podívat na ten kout, kterým jel předloni za faráře Zeidlera do Srbské k nemocnému. Tenkrát byla noc, teď ve vzácném jasu zimního slunce stanul nahoře, kraj planinky zahrazené zachumelenými lesy, rozložené v celině bělostného sněhu netknutého mimo stezku ani šlápotou. Zářil, mihotal se nesčíslnými svity a pablesky jehlovými v zátopě ranního slunce. V pozadí zvedal se táhlý, skalnatý Bor s Hejšovinou v ztemnělém zimním modru lesů, pod nimiž ve svahu svítily sněhové lány bělostí oslnivou.

Modravý kouř z komínů zachumelené nedaleké vísky vystupoval prozářen, a na zářivé bílé plochy padaly tam dlouhé,

modravé stíny holých, zčernalých stromů na sadě. A vzduch tak čistý, jasný, tak se dýchal, svěží a silný. A klid kolem, ticho, veliké ticho.

Farář Havlovický chtěl jenom až sem, ale jak se podíval na ves dále vpravo, jak uzřel kus před sebou u lesíčka osamělou chalupu vedle cesty, vzpomněl na tkalcovskou rodinu, kterou tenkráte, když tudy jel s pánem Bohem, pozdě večer navštívil. I připadlo mu, aby se na ni podíval.

Ale jen vykročil, už opět stanul. Zahlédl nějakého muže, jenž z té chalupy rychle vyšel. Jak vykročil ze stínu u chalupy na cestu do plného proudu slunečního světla, zablýskaly se knoflíky jeho tmavého pláště s rukávy i hlaveň pušky, kterou nesl na řemeni přes rameno. Šel proti faráři, pravý „strnad", finanční strážník pohraničný.

Co tam dělal v té chalupě? Snad ten mladý tkadlec taky pašuje a ten strážník byl u něho na přehlídce.

Farář vykročil a za chvilku se s ním setkal. Strážník, jenž měl gamaše od sněhu ucourané, byl do temna rudý, zahřátý a rychle oddechoval, až mrak páry se mu kolem čáky, nahoře širší, nesl nad hlavou.

Salutoval, pozdravil. Faráře znal, poněvadž chodíval do Padolí ze své stanice žďárecké nedaleké, hodinku za městečkem, při samých hranicích pruských. Strážník se hned ptal faráře, neviděl-li nějakého mužského s ranečkem na zádech utíkat.

„Neviděl. Je snad z té chalupy, kdež jste právě byl?"

„Ne, je to cizí." Strážník utíral navlhlé kníry.

„Tedy tamhle ten tkadlec," farář ukázal na chalupu, „není pašerák."

„Není, ale já myslím, že ten, co ho teď honím, se tam schoval."

„A nebyl tam?"

„Já ho alespoň nenašel. Ale malík bych si dal, pane farář, useknout, že tam byl, a že tam snad ještě je. Vždyť jsem od lesa dobře viděl, dobře, nemýlím se, kde pak, viděl jsem to jistě, že tam skočil."

„A hledal jste přec," farář se divil.

„A jak! Všecko jsem prohlíd', od sklepa až do hořejšího šáru, půdu, sednici, chlívek, inu, všecko, všecko."

„A co ti lidé."

„Co, nic, že tu u nich nikdo není. To vědí, tady žádný na pašera nepoví. Každý se ho ujme a schová mu zboží a třeba i jeho samého. Vem čert už trochu toho paše, ale to mě zlobí, jak ten chlap moh' zmizet, kam se v té chalupě poděl, jak ho mohli tak za krátkou chvíli ukrýt."

„Snad uskočil zadem do vsi —"

„Nemají zadních dveří, jen ty vpředu. A aby s půdy skočil, střechou, do závěje, to také ne. Střecha čistě bílá, sníh na ní netknutý a kolem taky žádné šlápoty. Ještě se do vsi podívám, ač je to marné."

Strážník salutoval, poroučel se a vykročil směrem ke vsi.

Farář šel dál, teď už dychtivěji, podívat se do tkalcovské chalupy. Nevěřil, že by ten podloudník mohl se tam ukrýt, nebo že by tam ještě byl.

Když vstoupil do síně málo světlé, jejíž dolejší branku si otevřel, oklepával sníh s bot o špalek na tlučení lnu. Zaslechl ve světnici hlasy, pak se náhle pootevřely dvéře, ženská hlava prostovlasá se v nich mihla a hned zase zmizela, dvéře se přirazily, a za nimi se ozval hlas, náhlý, ustrašený, pak něco bouchlo, jako když židle na zem upadne, a pojednou zahučelo brdo, zarachotil stav.

Farář viděl, že ho žena nepoznala, že se ho lekla, že ho má snad za ouřední osobu, za nějakého „strnada". Vzal za dřevěné ucho, dvéře neměly kliky, a otevřel.

Teplý, zadušený vzduch nízké, nevětrané, tkalcovské jizby, v níž se vařilo a v níž také celá rodina měla svá lože, ho silně uhodil. Mladá, uvadlá tkalcová, vlasů ještě nečesaných, s chudými rulíky spuštěnými k hubeným ramenům, v sukni s životem, jenž měl proramenice, zdvihala se země kolovrat, obracejíc se v napětí a ulekaně po dveřích.

Farář ji pozdravil, oči však upřel ke stavu, za nímž tkadlec házel člunkem z ruky a přirážel brdem, až se třásla malá okna, olovem i papírem zkalená. Košilaté dítě, které před třemi roky farář viděl v kolébce, hnalo se zděšeně k mámě, do její sukně, a starší, hoch asi pětiletý, jenž na peci se „páral" s „kravou", uchem rozbitého hrnce na třásních uvázaným, začal strojiti moldánky. Nejstarší, bledé bosé děvčátko, v košili jen a chudé sukénce, sedělo u druhého kolovratu a soukalo.

Přestalo však, jak vstoupil vysoký pán v tmavém, límcovém plášti, a upíralo naň své bledě modré oči plné ztrnulého úžasu. Ale také brdo ztichlo a člunek se přestal kmitat.

„Vy mne neznáte," obrátil se farář k tkalcové, smekaje čepici.

„Ale Bože, pan farář!" zvolala žena. Svitlo jí v tváři a vydechla, jako by léknutí s ní spadlo. „Anče," pobízela děvče u kolovratu, „polib ruku!" a sama se nahnula k farářově pravici, odstrčivši nejmladší dítě, do její sukně jako přilepené. Farář pozoroval víc tkalce za stavem.

Byl dobrý čtyřicátník, dosti plné tváře, zdravé barvy, tmavých, bystrých očí, a jak se usmíval, pozdravuje od stavu, a nic ostýchavě, bylo mu vidět silné, žlutavé zuby. Jak pozdravil, vstal a začal se hrabati v koutě.

Farář Havlovický byl v nejistotě. Toho tu tenkráte neviděl.

„Je váš muž doma?" ptal se ženy, jež pro něj shánèla židli.

„Není, je v Polici, šel s kusem."

Farář za tohoto hovoru postřehl, že ten za stavem vytáhl z kouta boty, že se obul. Divná věc. „To máte teď tovaryše?" ptal se farář ženy sdělávaje si plášť, jenž tu v tom dusnu a teplu byl obtížný. Tkalcová neodpověděla; její mlčení bylo z nejistoty, farář to pozoroval. A v tom ten za stavem, Víšek, nevlastní otec mladého Pavla, tkalce, vylézaje ven, sám se směle hlásil:

„Jsem tu jen na výpomoc, jemnostpane, ne na dlouho." Šel kolem, stáhl nějaký kabát s bidélka nad kamny a obrátil se ku tkalcové:

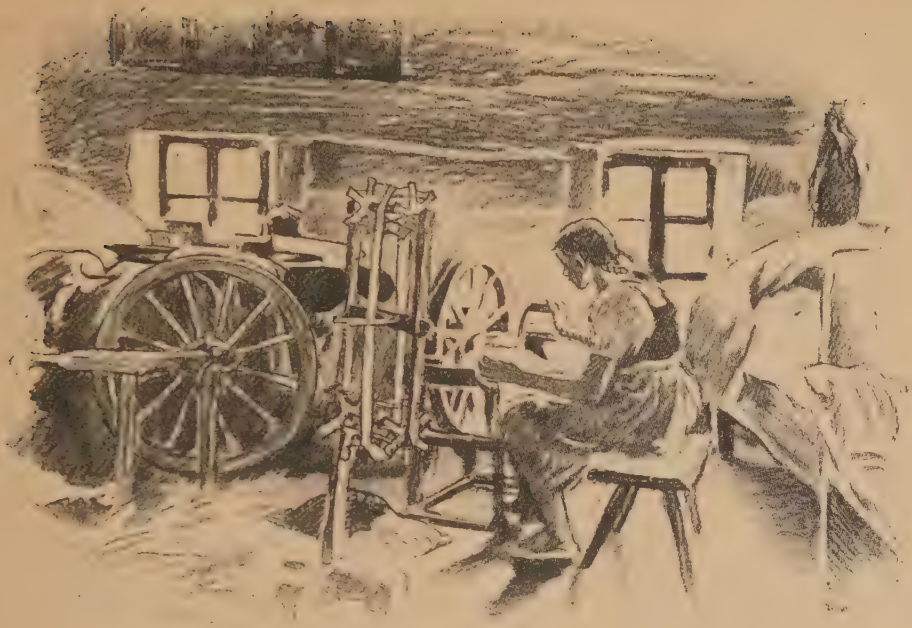

„Já si to dám na půdu, Beneško, do truhly.“ Pohodila hlavou, podívala se na faráře. Ten tentokráte zapomněl na děti, kterých si všude nejdříve všiml. Ohlížel se za tím tovaryšem, jak vyšel beze všeho, nic na hlavě, ze sednice „na chalpu“. Okamžik bylo ticho. Benešová i kněz maně naslouchali, a když kroky na síni utichly (na dřevěných schodech na půdu nezahlomozily), obrátil se farář k ženě a řekl najisto, ale s úsměvem:

„Tohle není váš pomocník, tohle je pašerák!“

Před časem uvadlá tvář mladé tkalcové hnula se leknutím; v něm i v úžasu, v němž uvázla jí řeč, upřela oči na knězovu tvář. V té byl klid, žádná však tuhá přísnost.

„Vy jste ho schovala,“ dokládal rovněž tak určitě, když uviděl účinek svých slov.

„Ráčej odpustit," žena se probírala z ustrnutí, „neskovala, von přiběh'; byla jsem právě na síni, přiběh' celý uzípaný a hodil raneček na špalek a poudá: ‚Skovejte mě to, „strnad" mě honí.' Cák jsem měla dělat, taky chudej člověk, a honili ho."

„Uzel jste schovala?"

„Jim to možu říct, voni to nepovědí," vyznávala Beneška s plnou důvěrou v jeho dobrotu, o níž byla přesvědčena od onoho večera, co je tu tak obdaroval, „strčila jsem to do chlebový pece."

„A co on?"

„Jen jsem se u tý pece omrkla, tak to přišlo šecko najednou, jen to vím, že povoteuřel dvéře u sednice a poudá: ‚Není tam žádnej?' A já poudám: ‚Děti,' a von na to vrazil do sednice, a dyž jsem tam přišla, seďal za stavem, bez kabátu; kabát visel na bidýlku."

„A boty hodil do kouta," doplňoval farář, „umí to."

„Toť," žena se usmála, „já byla celá omámená, co to dělá, a von se hned dal do práce a křičal na mě, abych řekla, že tu je za tovaryše, dyby nědo přišel."

„A přišel ‚strnad' a hledal."

Žena kývla hlavou.

„Dost jsem poměla strachu, bodejť, šeno tak prohlížel, každej kout, šeno."

„A v peci nehledal?"

„To ne, dyž von hledal pašeráka a ne zboží. Jen po něm se sháněl a tolik klel a hrozil, až děti mračily. O ty byl největší strach, tadykle o Anči nejvíc, ale z ty nic nevyrazil, jak se lekla, a ty malý brečaly."

„A pašerák seděl za stavem." Farář se neubránil smíchu.

„Seďal, bodejť a ďál," přisvědčovala Beneška rychleji, živěji, jak se jí zase víc uvolnilo, když se farář dal do smíchu, „ďál pryč, dělat umí, a jak, to je vidět, a vodpoudal tomu grencjegroj, inu, já jsem trnula, a eště mu pak pomáhal, vodil ho po chalpě."

„I ta šelma! A teď on uplách', přede mnou."

„Inu, pane farář, nevím, šel-li na chalpu, jak poudal."

„Kabát si vzal, ale neměl nic na hlavě."

„To von měl čepici v kapse u kabátu. Ale já se podívám." Mluvila a jednala s plnou důvěrou. U samých dveří se zastavila, okamžik váhala, pak se optala:

„Oni snad toho grencjegra potkali?"

„Mluvil jsem s ním."

„A neřeknou, prosím, nic —"

„Nebudu s ním ani mluvit, kdybych i chtěl."

Vyšla ven, brzo se však vrátila. Na očích jí viděl, že je podloudník pryč. Řekl to, a Beneška přisvědčila.

„A co zboží?" ptal se farář.

„To si tu nechal. Pro to von si večír přijde, nebo si pošle."

„Znáte ho?"

„Nědy tudy přejde. Je tuhle ze Lhoty za Machovem, ňákej Víšek."

Napětí, v kterém farář byl, ocháblo, přešlo. Zvěděl vše, víc nežli se nadál, a že se Víška tu nedočká, to bylo také jisté. Rozhlédl se pozorně domácností, pro kterou vlastně přišel. Všiml si jejího nízkého, povalového stropu, malých, ucpaných okének. Věděl, že jich tu jako jinde nikdy neotvírají, ale přece na ně ukázal a radil, že by je měli častěji otevřít, provětrat. Beneška se na něj podívala, mluví-li vážně, a usmála se.

„Teď v zejmě?! To snad jen páni, depak našinec!"

„Je to zdravé pro každého, u vás obzvláště, když vás je tolik v jedné sednici a když tu všichni spíte."

„Ale dyť se dost větrá," bránila se s úsměvem, ‚chasa'* se něco navrzá."

Dále již nedomlouval. K dětem se obrátil, nejprve k nejmladšímu, jak vyrostl za tu dobu, co ho viděl v kolébce, pak k nejstarší, jež soukala. Ptal se, chodí-li do školy.

„Teď ne, má daleko," odpovídala Beneška za nemluvnou, ostýchavou dcerku, „cák taky ďouče, a má taky churou obuj."

„Ale na jaře ji posíláte?"

* děti.

„Dříu jsme ji posílali," vytáčela se tkalcová, „ale teď, dyž už něco doma zastane — ďouče —"

Farář přece zas domlouval, aby jen děvče do školy posílali, že zač stojí takový člověk, když si neumí nic spočíst, když nezná dobře náboženství, když neumí ani číst ani psát.

Beneška neodmlouvala, ba přisvědčovala hlavou, ale pak řekla, že by rádi, ale když člověk pro to živobytí —

Nedořekla, farář však cítil váhu té obrany. Nenaléhal už, řeč obrátil a zeptal se na Vavřincovy v Srbské, kde byl předloni za faráře Zeidlera zaopatřovat.

„Teď to má mladej."

„Je to tam ještě tak, ovce ve sednici?"

„A kůzlata, to je, to je. Stará má slovo, a mladej na to zvyk."

Farář vzal plášť, pak sáhl do kapsy a dal Benešce několik grošů „školačce na střevíce" a přidal těm malým „na podbělku",* až půjde máma do Padolí. Ta se chtěla bránit, ale vzala, a ráda, a pobízela děti, aby poděkovaly a políbily ruku.

Farář Havlovický si na čerstvém vzduchu oddechl. Kolem chalupy a všude ticho. Na cestě nikdo; Víšek kdož ví kde už, vzpomněl na něj, a „strnad" ho snad ještě hledá po vsi. Ale víc myslil, jak se vracel bílou planinou mezi zachumelenými lesy na tkalcovskou rodinu, na děti, na bledé děvčátko, jak už musí robotit u kolovratu celý den jako přikované, ona a sta jiných v takových rodinách.

Uvažoval o hovoru, jejž měl s tkalcovou o škole, a co jeho theorie, co jeho nabádání, když proti němu nouze, bída, s tou že bude boj, ta že je nejhorší, tvrdší nežli neochota, předsudek a pohodlí starých návyků.

* pečivo.

VIII

Jak před vánocemi začal padat sníh, vzpomněl si farář Havlovický na důchodní, že přijedou, bude-li sanice, o masopustě jistě, ne-li dřív. Sanice nastala, veselý masopust přišel, zvonečky u chomoutů, drkáče na boku koní jen zvonily a chřestily, sáně se jen kmitaly lesklou drahou, ale žádné nezarazily před padolskou farou kromě selských, když přijely, aby jel farář nebo kaplan k nemocnému.

Farář Havlovický netoužil po té návštěvě ze zámku, nepřál si jí, říkal si v duchu, že by bylo líp, kdyby nepřijeli, ale přece mu kolikrát za té sanice o masopustu připadalo, přijedou-li a že to již divné, že nejedou; ale hned si také přiznal, při čem sám sebe přistihl, že vlastně myslí jen na ni, na paní důchodního.

Druhého dne po té příhodě s podloudníkem, když po obědě osaměv zadíval se ven na zachumelenou zahradu mezi holé, tmavé její stromy, zabloudil zas. Urostlá, půvabně plná postava paní důchodňové se mu zakmitla a uvábila mu myšlení. Živě se mu mihla, jak ji vídal, když sedal proti ní, jak zlatými kadeřemi prokmitovalo drobné, růžové ouško, jak zpod krajkového šátku, z výkroje šatů prosvitla plná, bílá šíje — Přes karty, jak je jako vějíř držela, smály se její modré oči, hleděly tak —

Vstal, jak se pojednou vytrhl. Začal chodit pokojem; utíkal pokušení, žádosti, která ho zažehovala. Přešel jednou, dvakrát, pak vzal čepici a vyběhl, jak byl v domácím černém kabátku na síň.

Haraš, jenž stál u kuchyně, k němu přiskočil, začal se k němu lísat, a farář, nevěda proč, zavolal jej a šel chvatně ven dozadu, dvorkem na zahradu.

Mrazivý vzduch jej ovanul, sněhové chomáčky, jak řídko, ale prudko ve větru poletovaly, zastudily mu ve tváři. Oddechl si, jako osvěžen v té větrné lázni, stál v ní s libostí a díval se na Haraše, jak lítá sněhem jako divý, až se prášilo, jak se válí v závěji.

Vtom ze dvorka panímáma zavolala, divíc se v duchu, co syn, farář, se brodí sněhem, že je zima, a jen tak v kabátku. Vrátil se k ní na dvoreček, chtěl se jí zeptat na slepice, vida, že nese jim opálku zrní, ale zavanuly k nim chřestivé zvuky drkáčů mrazem stlumené. Panské nějaké sáně jely a blížily se. Farář napjatě naslouchal.

„Že snad dostaneme hosti, maminko.“

„Ale jdi, koho pak —“

Neřekl, na koho si myslí, že přijede, ale vrátil se rychle do pokoje. Jen se postavil k oknu, zahlédl níž pod zasněženými lipami

sáně, zámecké, znal je i bělouše s barevnými chocholy nad ušima a s drkáči na červeném sukně přes hřbet k bokům zavěšeném.

A v saních kupa kožešiny, kožich, čepice, nehybná kupa, a vedle té kožich, nad ním pěkný, teplý čepec s pentlemi, a v něm zardělá, svěží tvář paní k faře zvědavě, dychtivě obrácená. Důchodňová se usmála, živě sebou hnula a volala: „Mužíčku, mužíčku! Pan farář stojí u okna!“ A vstávala, ač ještě nedojeli, jako dítě, jež se nemůže dočkat.

Kupa kožešin se teprve hnula, když drkáče utichly, když bělouši grošovatí, z nichž se kouřilo, před farou zarazili. Z té vlčiny a beránčiny se důchodní vyloupl, v bačkorách přes boty, v černé beranici s ušima pod bradu uvázanýma, s šálem kolem krku, a přece ještě chladem pobledlý, zimomřivý, rozzívaný.

Nežli slezl, nežli se pevně postavil, uvítala se jeho paní, zářic, s farářem krátce, živě, stiskla mu prudce ruku, a jako veverka vyběhla do schodů ke dveřím, jimiž scházely, jí naproti, Františka a panímáma mlynářka; uvítala se s nimi vlídně, srdečně, jakoby s příbuznými, a hned cestou, na síni, jim pověděla, jak se sem těšila.

Pak mohla o tom opět promluvit, když se farář ptal, to již v jeho pokoji zasedli, proč už dřív nepřijeli, že je, zalhal bezděčně i pravdu mluvil, už čekal.

„Čekali jsme na nich,“ odvětila důchodňová s úsměvem; ale výčitku v tom cítil. „A pak —“

„Byl jsem marod,“ vpadl důchodní, „wissens, diese —“ chtěl říci nějaké nekřesťanské epitheton, než vzpamatoval se, „diese, wissens, Installation — no, však —“

„Zkazil si žaludek, to že ho nikdo nehlídal.“

„A pan virtšaftsrát taky stonal, ale ne tak dlouho jako já. Das war ein Katzenjammer, Herr Gott!“

Zasmáli se i důchodní, jenž pokračoval:

„Byl bych už přijel, a tady moje pořád chtěla.“

Čelo důchodňové se kmitem zardělo.

„Je to pravda,“ přiznávala, „těšila jsem se na sáně, na šlitáz, hned jak začal padat sníh. To jsem se tak ráda na to dívala a po-

čítala, kdy už bude pravá sanice, jak pojedeme, na lesy jsem se dívala, tady k Plhovu, k vaší straně, jak začínají bělat.“ Povídala to lehce, jako laškovně; ale co tón k těm slovům nedolíčil, oči pověděly, jež byly jasny tichou vroucností.

Zachumelená fara padolská, kolem jejíž mansardové střechy visely jako ztuhlé, lesklé třásně rampouchy dvojí řadou, dole i výš v polovici lomené střechy, oživla za toho zimního, mrtvého odpoledne.

Kolem pusto ve sněhu. Jen hejno vrabců se mihlo mrazivým vzduchem a zapadlo kamsi ke stodole, jejíž roubenými stěnami v skulinách chvěla se stébla slámy; při hladké cestě připosedal a nízko poletoval hladový, žlutý strnad.

Kdes dál, od Jírovy hory zacinkal zvonec u saní, slábl, tichl; odpoledne tiše a teskně haslo a jak se již plížil soumrak pod stromy, z koutů mezi příbytky, ztichl i chudý ten ptačí hlas. Šero zahnalo vrabce i strnada.

Zpod lip zasvitlo světlo ve farských oknech, všechna zahořela, a v jejich rudém zásvitu probělávaly se chomáčky sněhu tiše poletující. A stíny se tou září míhaly v oknech farářova pokoje, jak tam besedovali v příjemném teplu, v útulném závětří.

Seděli kolem stolu, na němž se leskly skleničky i láhve vína, na němž zarachotily pak koflíčky a zajiskřil se nasekaný cukr kolem pečiva narychlo sehnaného. Farářova mladá sestra čiperně obsluhovala, až z té horlivosti se rděla, až ji paní důchodního pochválila, jak jí to svědčí a ještě víc sluší.

Sama byla také ako rozkvetlá růže; a farářova matka, jež k ní musila usednout, jí to v upřímném obdivu také řekla. Zalahodilo to zámecké paní, více však ji rozehřálo, že farář přisvědčil, a že cítila, jak zrak jeho na ní utkvěl. Mluvili o zimě. Důchodňová si posteskla, jak je teď smutno, člověk že nikam nemůže, a ty společnosti a karty, to že je pořád jedno, často že se již omluví a nejde, to že raději sedí sama doma.

Sklopila oči, jak se vtom setkala s farářovým pohledem, hned však pokračovala. Ptala se, jak oni tady, mluvila hlavně

s panímámou, nestýská-li se jí tu; tu zas pohlédla na faráře. Pak s nelíčeným účastenstvím naslouchala, jak jeho matka vypravovala, že již zvykla, že to jde, chvála pánu Bohu, ve dne že je pořád co dělat, to se člověku nemůže ani zastesknout, večer, no, že si hledí díla zas, že derou peří nebo předou.

„Františka si taky někdy zaskočí do sousedství, tady ke Krůčkom, mají tam taky velkou dceru, nebo k Frýdkom, tady blízko, tam bývají přástvy, a tak jí je veseleji, nežli bylo u nás ve mlýně."

„A co pan farář —" zeptala se důchodňová, a sama si odpověděla, že je asi pořád v knihách.

„Večer většinou, jemnostpaní, ale někdy si zajdu také do hospody."

„Ale, ale!" divil se důchodní, á paní jeho hned doložila:

„U nás nechodili."

„Tady je to skoro nutno, jemnostpaní, k vůli sousedstvu, abychom se líp seznali, aby neřekli, že se jich straním. Ale obyčejně jen jednou za týden."

„Kdo tam ještě chodí?" ptala se důchodňová, kterou i toto patrně zajímalo.

„Společnost není velká; felčar, máme tu od podzimu felčara, mlynář dolejší, rozumný, chytrý a společenský muž, pak dva, tři sousedé —"

„To hrají v karty," ptal se, ale více tvrdil důchodní.

„Někdy bulku, někdy přinesu noviny a čtu, a to poslouchají, rádi zvědí o světě."

Důchodní kroutil hlavou a divil se, že se farářovi chce; paní, rychlejší, těkavější, už zase na něco jiného vzpomněla.

„A jak teď o masopustě, bály tu nemají?"

„Ne, jemnostpaní, my jsme jen ‚půlpáni'," usmál se, „tady jsou jen muziky, a to jsem ještě nebyl."

„A šli by?!"

„Nevím, ale neříkám napřed ne. Člověk neví, co okolnosti poručí. Kdyby bylo potřeba se tam podívat k vůli sousedům,

abych se nevylučoval, nebo že by je to těšilo — Ale takhle," obracel vesele ale srdečně, „si někdy udělám bál, tady, viďte, maminko, když derou v čeledníku peří nebo přadou, tady naše paní-máma s Františkou; to k nim přisednu, a povídáme, vzpomínáme, nebo poslouchám, jak maminka s Františkou zpívají, a někdy i sám do toho zabručím. Člověk zrovna omládne, jako bylo za studentských let, a zimní večer uteče, jen se kmitne."

Důchodňová naslouchala jako pohádce; tváře se jí rděly, slušelo jí to, modré oči ti věly na faráři, když vykládal, a jak umlkl, povzdechla.

„To bych s nimi hned seděla, to je jistě pěkné, když se takhle v zimě sedí, vypravuje —"

„Ale taky dere, meine Liebe," zažertoval důchodní.

„Přijedou k nám na přástvu," zvolala panímáma usmívajíc se.

„Přijela bych, ó to bys, mužíčku, viděl, jak bych drala peří; ale dřív teď musí přijet pan farář, jak nám to slíbil."

Musil slib obnovit paní i důchodnímu, jenž za toho hovoru, nacpav svou pěnovku, pokuřoval a teď, jak se na okamžik odmlčeli, začal ji zas farářovi ukazovat, jak se pěkně stejně nakuřuje, jak je nakouřenější od té doby, co ji neviděl.

Za celé to odpoledne nezůstala paní duchodního s farářem ani na chvíli o samotě. Toužila po tom, hledala i příležitost. Proto nemohla pojednou šáteček nalézt, a když Františka chtěla jej hledat v jejím plášti, v čeledníku, vyšla s ní ven, že jí pomůže. Bylo to právě, jak farář meškal na síni, kamž ho vyvolali, aby vyslechl nějakou zprávu kostelníkovu.

Šáteček byl nějak učarovaný; nemohly ho nalézt, až důchodňová znenadání povykřikla, tu že je. Bylo v ten okamžik, když na síni, jak otevřenými dveřmi bylo slyšeti, dával kostelník s pánem Bohem a odcházel. A vtom také se paní důchodního povychýlila ze dveří čeledníka do síně, až se jí zlaté kučery na spáncích a kolem uší pozachvěly, a smála se s Františkou, jak to hledaly, co ten šáteček —

Farář musil si jí povšimnouti, nemohl ji minout. Přistoupil, vyslechl, co mu se smíchem vypravovaly, dále však nepokročil, ač paní na krok ustoupila, jak Františka vyběhla z čeledníku a pryč do kuchyně, odkudž na ni volali. Farář se zeptal své hosti, všimla-li si toho mladého muže, který právě odešel.

„Ne tuze."

„To byl Kalina, mladší kostelník, ten, co si vzal tu mladou židovku, Justynku."

„Ah! ah, to je škoda, že jsem ho neviděla! A co ona, Justyna—"

„Teď Marie; je z ní hezká ženuška a maminka. Má kloučka."

„Jsou šťastni?"

„Jsou, mají se rádi. '

„To pak jsou. A co její přátelé?" ptala se rychle.

„Bratr se vystěhoval, ten ji zavrhl docela."

„Ale má za něj náhradu," zvolala důchodňová živě, „to je štěstí."

Z pokoje přišla panímáma. Farář byl rád, že se zastavila, že zvala důchodňovou zase do pokoje, tady že je chladno a tam na stole čerstvé kafíčko. Poslechla s úsměvem, ale nerada. Ale pak, bylo již pozdě večer, když vsedala do saní, nebyla roztrpčena.

Okřála, že tu pobyla, že faráře zas viděla. A věděla teď, jak bydlí, co dělá, jak žije (doma často na to myslila a přála si vědět), znala všechnu jeho domácnost.

Matka jeho se jí zalíbila, sestru naviděla už hned z Náchoda, jak se s ní seznámila. Byla ráda, že je tu má a rozloučila se s nimi, jako se s nimi uvítala, jako s příbuznými. Měla se teď nač těšit. Havlovický najisto slíbil, že přijede brzy do Náchoda.

Oddechl si, když hlas drkáčů se od fary vzdaloval, když bělouši v saních zanikli pod lipami, mezi příbytky v hustém šeru zimního večera. Nic se nestalo, co by si mohl vytýkat. Za té návštěvy zachoval klid, a myšlenky, jimž ještě před samou návštěvou utíkal, se nevrátily. Mohl důchodnímu klidně podati ruku na rozloučenou i paní jeho.

Přece pak, když osaměl, na ni zas vzpomněl, ale jen

v úvaze. Zdálo se mu, že byla při veškeré své živosti klidnější. Tenkráte na zámku, před odjezdem, při tom loučení, že bylo hůř, nebezpečenství, že se nepřemáhala, netajila. Snad proto je teď rozvážnější a bude i dál, i o jeho návštěvě.

Na tu se trochu staral. Vykonal ji za týden, ale ne ve všední den, nýbrž v neděli odpoledne, kdy byly kanceláře zavřeny. Chtěl důchodního zastat doma, v bytě. A zastal i justiciára a kontribučního u něho. Proseděl s nimi skoro celé odpoledne; musil s nimi hráti v karty, pít a kouřiti. Paní důchodního byla roztomilou domácí paní, k němu víc než pozorná, srdečná, příchodem jeho patrně potěšená, ano na první okamžik, kdy se na chodbě potkali, vzrušená, jak mluvily oči, jak dotvrzovalo stisknutí ruky, a všecko živé, radostné hnutí. Ale pak se opanovala, a když za hovoru, při kartách, důchodní prozradil (oči v kartách, jež držel před sebou a zkoumavě přehlížel), že se jí v Padolí tuze líbilo, že tam chce zas, ještě jednou, že jí to musel slíbit, snažila se mu svou bílou dlaní zakrýti ústa.

Havlovický musil vysloviti jen svůj povděk nad tím; ale pak se musil také bránit, když za hovoru důchodní si pojednou vzpomněl a svým kolegům pověděl (mluvilo se skoro pořád německy), jakou má farář v Padolí společnost, samé půlpány, s těmi že také hraje bulku, snad že hrají v povříslovémm pasu, a pak že jim farář ještě čte hochbömisch, že rozbírají svět a politiku.

Kontribuční se smál, justiciár se jen i smál, ale podíval se při tom hloub na mladého faráře. Ten nedav se pánům z kanceláře, dlouho se již nezdržel. Paní důchodního na něj ulekaně a jaksi úzkostně pohlédla, když položil karty a podívav se na hodinky, oznámil, že již musí jít. Zdržovala ho, nezůstal však, i když jej ostatní vybízeli, poněvadž, jak udal, musí se ještě stavit na děkanství u P. Ludvíka.

Když se rozloučil, přátelsky, ale přece rychleji a míň vřele nežli jindy, našla paní důchodního v okamžik příležitost, nežli muž vstal od stolu ho vyprovodit a nežli je v předním pokoji došel, řekla chvatně a tlumeným hlasem:

„Nehněvají se? Můj to tak nemyslil —“

„Nehněvám se, jemnostpaní. Ale nerozumíme si a v tom si rozumět nebudem. Pan důchodní a já, my jsme na různých polích.“

„Můj nemyslil nic zlého,“ opakovala, sama dobře nechápajíc řeči farářovy. Slova její zněla skor › prosebně; nešlo jí tu o muže, ale aby Havlovický tak neodcházel.

Řekl jí, že se nehněvá, ale nemluvil do slova pravdu. Rozmrzen odcházel a sestupoval dolů do města. Co u důchodních slyšel, nemohlo ho překvapit, znalť pány z vrchnostenské kanceláře, jak se na lid dívají, a přece ho to urazilo, i to, že důchodní zvlášť, nápadně, tónem vytkl, že čte on, farář, hochbömisch noviny. To jim je všecko sprosté. Němci! Takoví Němci, říkal si zlostně v duchu, třeba rodem Češi, jako kontribuční a justiciár.

Vzpomněl na přítele P. Ludvíka, co ten by říkal, ten že by se snad ani tak neudržel. Cítili to. Ale to bylo málo, málo, zasloužili by víc. Než jaké s nimi soudy, jaké pře! Mají moc a ta u nich rozhoduje. Co asi řekne P. Ludvík —

Šel ho právě navštívit a v tom pohnutí mysli k němu zrovna pospíchal. Odpoledne, když přijel, zastavil se jen u vikáře; příteli Ludvíkovi se jen ohlásil, že se staví u něho na večer, na delší chvíli. Když teď došel na děkanství, bylo již šero, nezastal ho doma. Odešel k nemocnému, zde v městě, ale zanechal příteli Havlovickému, kdyby přišel, vzkaz, aby neodjížděl, ale na něj počkal v jeho bytě.

Farář Havlovický tak učinil. Vstoupil do přítelova pokoje, kdež mu rozsvítili svíci, a čekal. Rozhlížel se po knihách v stojanu postavených, podíval se na stůl, kde shlédl dva staré folianty ve vepřovici svázané a několik starých listin s pečeťmi. Věděl, že se přítel zabývá historií, hlavně místní, že si vypůjčuje z radnice staré knihy a listiny. Díval se na ně, na pečetě, obracel listy ve staré knize zápisů a pamětí, viděl, že přítel leckteré místo zatrhl. Nahlížel, četl jen letmo, a kde nestačil starému písmu, nechal, nenamáhal se, obrátil; tak šustěl v tichu pokoje, svíčkou osvětleného, list za listem, dost rychle, až pa : farář uvázl na stránce, do polovic psané písmem šestnáctého věku; a níž v druhé polovici

na prázdném místě nějaký zápis písmem novým, současným. To jej uvábilo. Naklonil se a četl:

„Nic mne tak bolestně nermoutí, jako když svou milou vlast Českou tupiti, její řeč utiskovati a vlastence rozličně štuchati a trýzniti vidím; když vidím, kterak má vlast, tento výbor národů, tento nejkrásnější klenot v rakouské koruně, kořistí všelikých pletich se stává; když vidím, kterak tato utěšená země od svého urozenstva opuštěná a zanedbaná bývá, kterak obyvatelé její, utiskováni, chudnou, kterak šlechetní zastáncové její nenáviděni a pohrdáni bývají a vlastenectví za prohřešek počítáno bývá. Tu mi krvácí srdce — —“

To bylo přítelovo písmo, Ludvík to napsal. Farář Havlovický byl s ním stejného smýšlení vlasteneckého, ale v tento okamžik, v náladě, v jaké přišel, bolestný, upřímný povzdech přítelův tím více ho dojal. Dál už v knize neobracel, nečetl; zůstal u té žaloby, napsané pod pamětí z dob, kdy bývalo českému království líp.

Na to farář Havlovický myslil. Tenkrát samostatné a český jazyk v takové vážnosti a váze — A teď — „Hochböhmisch“ jako pro posměšek, i ten, kdo se k své mateřštině přiznává.

Seděl zamyšlen v tiché kaplance, zraky upřed se, do šera, na stojan starých knih upřené. Ale nedíval se na ně, ani nepozoroval, jak lojová svíce na stole čadivě, zkaleně plane. Až přítel ho vytrhl, jak vešel do pokoje, v plášti zdánlivě větší, nežli jak byl, nad prostřední velikost.

V tváři výrazné, zvláště šedě modrýma očima a pěkným čelem, nad nímž, jak rychle smekl, zachvěly se tmavé vlasy mírně kučeravé, svitlo, když shlédl padolského faráře.

„Už jsem myslil, žes ujel. To jsem rád, žes čekal.“ Hbitě shodiv plášť na židli u postele, podal Havlovickému ruku. „Čekáš dlouho, viď.“

„Snad; ani nevím. Jdu si pro tebe.“

„Nejde to, pane, ale přijedu do Padolí co nevidět. A máš tu knihy,“ vzpomněl pojednou.

„Z Prahy?“

„Ne, z Hradce od Pospíšila."

„Ukaž," žádal farář dychtivě, jako vzpružený. Páter Ludvík, jenž zatím oblékl teplý podvlíkáč, přinesl z kouta balík. Když jej rozdělal, začal Havlovický přehlížeti hromádku knih nevázaných, v prostých obálkách, nevelkých, nehrubých, většinou švabachem tištěných, nákladem „Jana Hostivíta Pospíšila, biskupského impressora". Byly, jak je P. Ludvík v Hradci Králové podle přání Havlovického objednal, většinou poučné, jako Salzmannova Račinka v překladu Norberta Vaňka, Zieglerův Věrný raditel rodičů, dítek, pěstounů i učitelů, který faráři Havlovickému tímto po čtvrté přicházel, když už tři výtisky před tím, v Náchodě, rozpůjčil i daroval, jako před tím J. V. Jirsíka „Školu nedělní pro vyrostlou mládež".

V té hromádce knih z nebohaté úrody tehdejších let byli také Královi „Slávové, praotcové Čechů" a překlad samého P. Ludvíka, Chymanyho „Utěšenky".

Farář Havlovický přehlížel mlčky tituly knih, většinou mu již známých, až pojednou vyrazil libostné: „Á, á — ' když vzal do ruky malou knížečku švabachem tištěnou.

„Á, á," opakoval, „tohle bude něco pro Kalinu!"

P. Ludvík nachýliv se, četl nadpis té knížky. Byl to Klicperův „Almanach dramatických her na r. 1826", jenž obsahoval tragedii „Soběslav kníže selský" a „Žižkův dub".

„Pro Kalinu? Kterého, kostelníka?" ptal se kaplan.

Havlovický přisvědčil.

„Ten by jen samá divadla četl. Víš, byl nějaký rok v Praze, chodil tam hodně do divadla a tak si je oblíbil. Teď v zimě přes tu chvíli přijde, nemám-li nějaký kus. Štěpánkovy hry, co mám, skoro všechny už přečetl. No, ten ji popadne," dodal farář s úsměvem a zatřepal s Almanachem, jak ho měl v prstech. Pojednou ho však pustil na stůl a obrátil se po k planovi, jenž stál vedle.

„Ty, Josefe, teď si vzpomínám. Dolejšímu mlynáři bych také rád něco přivezl. Nemáš bulku? Já ji propůjčil, a mlynář by si ji rád přečetl."

„Klicperovu? Snad tu někde je.“ Kaplan došel k stojanu a za chvilečku vytáhl nevelký spis: „Osmecítma pravidel hry mravopočestné, která se vůbec nazývá: Šest a dvacet aneb trapulky do bulky s proslovem a doslovem.“

Farář Havlovický po ní rychle sáhl.

„Ten se zasměje a celé naše kollegium. Tak si ji vezmu, Josefe, napiš ji na můj řád.“

„Dobře, ale m l y n á ř i ji přece nedáš darem! Ten ať si ji koupí; a mohl by si také jiné knihy koupit. Snad by si dal říct a snad i jiný u vás.“

„A ne, brachu, s míškem hned nesmím.“ Havlovický se usmál. „Také jsem na to myslil; ale u nás je jako jinde: groš vydat za knihu, to je marnost. Až je naučíme číst. Navnadit se musí. V tom ti je bída. Člověk aby jim skoro ještě sám četl. A taky čtu.“

„Čteš?“

„Čtu, někdy noviny.“ A pojednou ostřeji vyrazil: „Hochböhmisch.“

P. Ludvík úsměšku a narážce nerozuměl; ale jak slyšel, co se farářovi na zámku přihodilo, pokyvoval hlavou a řekl pak zasmušile:

„Myslím, že tě nechtěli urazit, to ne; důchodnímu nepřipadlo, že by se tě dotklo. Tak se dívají na všechno české. Je jim to sprosté a myslí si, že každý v lepším kabátě —“

„To je právě to smutné. A vlastenectví mají za prohřešek, jak jsi napsal.“

P. Ludvík, jenž měl oči upřené na knihy na stole, podíval se překvapeně na faráře.

„Tys četl?!“

„Když jsem čekal. A máš pravdu.“

„Napsal jsem to, aby jednou věděli, že tu bídu také někdo cítil, a co nás mořilo a sužovalo.“ Zamlčel se, pak řekl v zamyšlení: „Jak bude po padesáti, po stu letech, až si toho někdo všimne. Všimne-li si —

„Bude líp, příteli, věřím, že líp, protože bude víc světla mezi lidem, víc vědomí. A to doufám, bude.“

Řekl to s plnou důvěrou, protože věřil v práci. V té důvěře, jež u přítomnosti přítele stejně smýšlejícího zahřála, se mu ulevilo. Nelacný tlak, který s sebou ze zámku přinesl, přešel.

S vyjasněnou myslí vsedal pak do saní, k nimž jej přítel kaplan doprovodil, a do nichž donesla farská děvečka balík knih. Chutě usedl do saní a chutě jel, zal alen v teplý kožich, těše se na domov, na faru. Po zámku se ani neohlédl. Jen před se hleděl mělkým, zasněženým údolím, jež pod jasným klenutím nebe, do temna modrým, vysvitlo v jasné záři plného měsíce.

Mrzlo a bylo ticho, veliké, hluboké ticho zimní noci. Stříbrný její přísvit chvěl se mrazivým, jiskrným vzduchem, rozlil se

po lukách, jejichž bělostný, čistý háv se v něm třpytil a mihotal po šíru i u řeky mezi dlouhými stíny tmavých olší, jež stály v bílých plachtách přes hlavy. Stříbrný přísvit rozjiskřil svahy, rozjasnil zachumelené lesy nad nimi, stojící tiše jako zaklené s nehnutým, hustým stínem. A mhavo na obzoru tím přísvitem prokouzlené neslo se průsvitavě jako stříbrný závoj, v němž se bledě rozplývala stlumená modř zavátých lesů po vrších, po horách v tu chvíli jako nadechnutých, v tajemné stíny se měnících.

V tom stříbrném přísvitu leskly se ujeté, hladké koleje opuštěné, mrtvé silnice, po níž jako vítr svištěly farářovy sáně a po níž i zavátým příkopem hnal se jejich lomený stín i nohaté, kmitavé stíny koní. Po jejich řemení, po mosazných kotoučích a ozdobách, po cinkavých rolničkách smekal se ten přísvit, kmital se a přeskakoval, prošlehoval a hasl, jak se cesta točila.

Mráz byl a všude světlo, magické, čarovné. Všecko ztuhlo, všecko spalo. Po vsi temno, lampičky a louče u stavů nehořely; byla neděle. Tu onde kmitla se zardělá zář malých oken pod zasněženými došky, s jiskřivou ozdobou rampouchů v okapu. A kde tmavo bylo, zableskly se tabulky odleskem měsíce; průčelí obílených příbytků, jím bělejší a jasnější, i tmavé, roubené stodoly v závějích sněhu, bělostné mitry kolů, zachumelené ploty, sněhem ošlehané kmeny stromů bílých korun, jiskrný svit běla i kmitavé stíny, vše se míhalo vpravo, vlevo, vzad, jak koně domů sami kvapící letěli spící vesnicí.

Farář Havlovický, opřený v koutku saní, se ani nehnul. Seděl v teple a přece jako by v jakémsi tuhnutí pozbýval vlády, ovíván mrazivým dechem jasné noci; a duch, jako hypnotisován, se omamoval v tom hlubokém, slavném tichu, v magickém osvětlení, v tom stříbrném zamžení, v němž se všecka krajina měnila jako očarovaná.

Přestal uvažovat o tom, o čem s P. Ludvíkem jednal a o čem ještě kus za Náchod přemýšlel. Hleděl jen, díval se uváben, vnímal jen a cítil, jakoby povznesení velikým dílem úchvatného umění, kouzelnou básní měsíčné noci. Pojednou se mu v tom prosvitu

kmitla tvář paní důchodňové, jak přijela k nim na saních, jak jí šlehla radost z očí — Modré — krásné oči — Smály se na něj, díval se do nich —

Najednou se vytrhl z koutku saní, nahnul se dopředu a zavolal na kočího. Ten však, jak měl beranici a límec svého ovčího kožichu s tulipány přes uši, neslyšel. Dál se koně hnali. Farář už po druhé nezavolal, neboť okamžikem se octli na kus od bílé chaloupky, jež se mu kmitla stranou cesty, zachumelená s vysokým, bílým hřebem v pozadí. Staré buky a javory na něm stály tiše, nehnutě, obetkány stříbrem měsíce, jenž, velký a bílý, uvázl v pletivu jejich holých korun, a jenž obrátil dlouhé stíny starých těch stromů do vyzářeného, bělotřpytného svahu sněhem měkčeji zvlněného.

Farář se po chaloupce ohlížel, po té klícce bez síně, o jedné sedničce, jejíž dvě okénka mdle se zardívala mezi tmavým roštím při stěně pod střechou vysoko zachumelenou. Farář si vzpomněl, že to je Plškova chatrč, toho malého stařečka s dlouhými vlasy a třírohým kloboukem, kterého na podzim, když se tudy vracel z Hradce od přísahy, zahlédl povříslem opásaného, s putnou na zádech, v ruce hůl až nad hlavu.

Tenkrát se tu chtěl zastavit, ale nestavil. Pak na Plška zapomněl; teď si to s výčitkou připomenul. Co dělá ten staroch — Stavu nemá, to slyšel, a pro kvasnice chodit teď nemůže. Z čeho je živ? Svítí. Co dělá —

Koně ujeli hodný kus, chaloupka zmizela, jen staré buky bylo pořád ještě vidět, až jako stíny chmuřily se z bledého prosvitu. Havlovický se přestal ohlížeti, ale na Plška mysliti hned nepřestal. Vyčítal si, jak snadno zapomněl, ale na zámek že ne, to že tam jel hned, a že se tam také dost neozval pro takovou opatrnost nestatečnou, počítající. Nebyl sám s sebou spokojen.

IX

Zima toho roku bláznila.

Ještě v postě byly tuhé mrazy a sněhu napadlo, že musili cesty prohazovat, a zmrzlé závěje stály pak jako hradby při silnicích. Zle bylo formanům pro ty necesty a vějavky a ještě hůře tkalcům, když musili s kusem do Police na trh.

Nejvíce stýskali ti, co přicházeli v beraničkách přes uši, v plachetkách kolem krku, kolem tváří od mrazu rudých, přes ústa uvázaných, od Hrádku a nad Novým Městem, tady z těch vrchů. Měli co povídat, co stýskat, to že je chůze těmi vánicemi, až dech se tají, závějemi často až po pás, že je tuze zle a nejhorší Siberie že je tady v královských* lesích při hranicích, tam že sněhu na dva, na tři sáhy, jeleni že se odtud odstěhovali níž do lesů.

O těch končinách mluvili také v Padolí dole u Zejdlů, evangelíků, když mladý přišel z Police, s trhu, a vypravoval, co slyšel jak je v těch stranách u Hrádku, na Krahulčím, ve Rzech a Tysu, na těch samotách, v těch osamělých chalpách, v dolích i na pláni, tam že mají teď i ve dne v sednicích ejipskou tmu, jak jim napadlo sněhu až do oken.

Starý Zejdl (scházel té zimy a jen se kamen držel) si hned na „bratry" vzpomněl, obzvláště na bratra Škodu v Tysu, přečká-li zas zimu, když je tak churý, když je na dech pryč.

„A japak, mladý Pavel, víš, Lhotský," ptal se staroch, zaráže je kolovrat, u něhož seděl jen v košili, v nohavicích a bačkorách

* pruských.

(soukal, když za stavem dělat nemohl), je-li pak ještě v Tysu, ptal ses?"

„Poudali, že je."

„Už tu dávno nebyl; teď z jara dvě leta. Tak dávno — a doma jako ve Lhotě, četu, taky ne."

„To ne, ne, nesmí k vůli vojančině, dyby směl, cák taky doma, dyž ten jeho nevlastní táta —"

„On, Víšek, porád ten —"

„Poudal starý Kubeček, že nechce obrátit, že je porád syn světa. A stavu si ani neuvšimne. Chodí jen do Prajska a porád vyvádí ‚strnadům' takové kousky všelijaké."

Povídal o nich, jak o trhu slyšel, i o tom, co Víšek ve Zl'čku vyvedl. To se mladý Zejdl smál, i starý i nevěsta, mladého žena, všichni, jakkoliv byl Víšek „syn světa". Ale „grencjegrům" nepřál ani starý ani mladý, třebaže z Prajska nikdá žádný ani za groš nepřenesl.

Tak zima tuho držela.

Stýskali na ni leckdes; u Kalinů, u mladých nejmíň. Leda někdy mladý, když přišel z kostela přemrzlý. Hned však zapomínal ve vytopené, čistě poklizené světnici, po jejíž stěnách tikaly a cvakaly visuté hodiny různých tváří, divných ciferníků, nové i staré a prastaré, z minulého století ještě, začuděné, jež přinesli na správku.

Venku mrazivé ticho, tu samé klapání, cvakání, jak kyvadla měřila čas, zvolna i rychle. V ty jednotvárné hlasy zavolala občas ze starých hodin kukačka, když se ukázala ve dvířkách nad ciframi.

Jindy si jí nikdo nevšiml. Teď mladá hodinářka zdvíhala k nim svého kloučka v peřince, růžového, boubelatého cvalíka, jenž v bělostné karkulce obracel v nejasném údivu své modré, pěkné oči, odkud ten neobyčejný hlas. Zdvíhala ho, smála se mu, radostí volala na muže, jenž sedě u stolku plného pilníčků, klíštěk, pilek, pinset a kartáčků, odložil hned kladívečko (měl ozdobné, staré, s letopočtem 1772) nebo jiný nástroj a hned se omámil na

svého kloučka, nebo rychle vstal a vzal ho od mladé, svěží mámy, vyzdvihoval jej, aby se dostal hodně vysoko, co nejblíž k vo-ající kukačce.

Mladá Kalinová synáčkovi často zpívala, sama, často jí muž n otoval. To se jí obzvlášť líbilo; to l ývalo v sednici, před níž v zahrádkách stály zachumelené stromy, obzvláště pěkně a milo, když tak v tichu, v příšeří zimního odpoledne dítě konejšila nebo uspávala, zpívajíc mu, a když jí Antonín přizvukoval.

Ani se jí teď ze stavení tuze nechtělo; m ílo vycházela a nikdy si nezasteskla. Nepudilo jí, aby si zběhla do sousedství nebo k Vincině, jako za svobodna. Spíš se teď Vincina, jež měla před svatbami, u nich stavila.

Na přástvu se mladá Kalinová k Frýdkom nedostala. Jen časem, nejvíc odpoledne si k nim vyšla, „chovat", s Honzíčkem. Jak s ním přišla v táčce, v šátku zachuchlaným, už ho musila půjčit Vincině; mělať radost z kluka červených tváří, jenž se na ni smál a rád k ní šel, chovala ho, i „párala ' se s ním.

Když se mladá Kalinová u Frýdků zdržela, někdy až do soumraku, přišel pro ni muž; ale ostali pak oba a slavili s Vincinou a se starým „černou hodinku". Honzíček zatím usnuv, ležel na posteli a spal. Tak sedali jako za svobodna; povídalo se, vypravovalo to ono, o Praze dost často. To je po každé zas mladý Kalina prováděl, jak rád vzpomínal na matičku Prahu, co tam vídal slavného i divného, co se mu zvláště líbilo; nejvíce divadlo.

Často líčil jeho divy, jak to tam bylo všecko jako opravdivé, tu zahrada, tu palác, jaká krása a hned zase krchov, a hrob že kopali, a umrlčí hlavy z něho vyhazovali; duchové že se zjevovali a z čista jasna do země se zpropadali, že tam mají taková propadliště, on že tam jednou s jedním malířem se dostal a všecko si prohlédl — jak dělají les, a studánku v něm, jak voda hrčí a jak dělají moře, a vlny jak se zmítají a loďka že po nich jede i celý šíf — Vypravoval, jak hráli a zpívali, taková opera, to že je — — V českých hrách že to nemají tak nádherné, to ne, ale že to zase bylo proto lepší, že člověk všemu krásně rozuměl, že to

jináč dojímá, a kolikrát co se nasmáli, když hráli veselý kousek, takhle „Veselý pohřeb“ nebo „Čech a Němec“, to že mluví také německy, ale tak humpolácky, jako po broumovsku, k smíchu.

Někdy se i dal do kusu, vypravoval obsah, jak si ho pamatoval, „Loupežníků na Chlumu“ nebo často nějaký směšný výjev; někdy začali o tom kuse, jejž právě četl a měl od pana faráře. Tu starý Frýdek, jenž za těch vypravování si nejednou zahvizdl tichým údivem, pokuřuje nebo „pškaje“ svou dýmku, přidal ze svého, ó pan farář, ten že má knížky, to že by člověk neřek', jaké je to čtení, a pan farář že rád člověku knížku půjčí, ještě že sám připomene, zve, a třeba pohovoří o knížce, a samé příkladné čtení, teď že má on, Frýdek, tuze povedené skládání, „Hyrlanda, vojvodkyně z Bretaně aneb tak vítězí ctnost a nevinnost“.

A začal — Jenže ani mladá Kalinová ani vlastní jeho dcera ho tak rády neposlouchaly jako Kalinu. Frýdek povídal rozvláčně, všecko tak vážně, a mladá Kalinová a Vincina se rády zasmály. A to mohly, musily, když vypravoval Antonín, jenž rád si začtveračil a rád měl kudrlinky. Často, když Frýdek byl zase nekonečný, pomohl Honzíček. Probudil se pojednou, hodně se hlásil, až zahnal Frýdkovy rytíře i princezny, a Kalinovi musil s ním domů.

Tu jim večery pěkně utíkaly.

Mladá po úklidu předla i tchyně, stará učitelka, která za dne meškala víc ve své sedničce. Předly, často si zazpívaly, pobožnou i světské. Mladá ráda zanotovala „Na blízku za městem —“ nebo „V borovém na skále háji —“ Ty jí byly už ze svobody obzvláště mily. Často se k nim přidal mladý hodinář, když měl pokdy a nerozpisoval partesy pro bratra do školy nebo také pro padolské muzikanty, jejichž se stal kápem. Mlčky ho uznali. Rozuměl muzice, měl pražskou školu, a sám hrál znamenitě na housle a ještě slavněji na trumpetu.

Dali na jeho slovo, na jeho radu i ti starší v bandě, jako vlastní jeho strýc, Michal Langr, staré učitelky bratr, jenž zdědil čihadlo po nebo. tíku faráři Zeidlerovi. U Kalinů se muzikanti

stavovali, když bylo třeba úrady nebo rozhodnutí, scházeli se tu, aby to ono přehráli a zkusili. Tu se pak roubený příbytek div neotřásal hlučnou muzikou, jejíž sláva se počala rozbíhat okolím.

Jak zima tak dlouho dodržovala, protáhly se i přástvy a sousedské toulky po vších i mezi půlpány. Společnost Čejchanova scházela se skoro denně, či co večer. Za starého Klimenta s copánkem v týle a za osmdesátiletého Khoma s hřebenem karnyoly zdobeným ve dlouhých, bílých vlasech, neměli ovšem náhrady. Také Šimůnek z uličky nechodil tak často; ale když zasedl na lavici u kamen, měl zase nezbednou hubu a rád podrbl přítomné i nepřítomné, živé i mrtvé.

Srážek mezi Čejchanem granatýrem a starým pěšákem od Rohanského regimentu, rychlonohým Fidélem Hanušem, strhlo se zase několik za tu zimu v září louče a lojové svíčky a v mracích tabákového dýmu, při kterýchž potyčkách Šimůnek i o každé popichoval a Matěj Koníček se řehtal, vždy hlavou vzhůru, až se někdy plamen borové louče v černém, dřevěném svícnu míhal a třásl.

Když nebyla vojna, vykládali, uvažovali, povídali, jako jindy, nejvíc o polickém trhu, o ceně pláten, o mlácení, jak se kde prase zabilo, jaké měli droby, o mrazu a metelicích, o cestách ledem zalitých, o závějích, o vydrách do železy chycených, o zjeveních a duchách, o hastrmanu, v kterého Mityska konšel a šilhavý Šulitka svatě věřili, a kterého se většina bála, třeba že nevěrně, ano s úsměškem o něm jednali, jako Šimůnek i Fidél Hanuš.

Největším Tomášem nevěřícím byl sám hospodář, Čejchan granatýr. Šimůnek držel v duchu s ním, mluvil však proti němu, poněvadž se Čejchan často dovolával faráře. A na toho měl Šimůnek spadeno, protože farář přál mladšímu kostelníkovi, Kalinovi.

Té zimy stávalo se u Čejchanů, co nikdy tam nebývalo, že se hádali o faráře. Především o jeho kázání. Čejchan je tuze chválil i Fidél Hanuš i šilhavý Šulitka. Také konšel Mityska na faráře nedopustil, tuze ho však neobhájil, když Šimůnek dotíral a s ním někdy také Vondra, největší odpůrce „heranů“, když konšel do

těch sporů pouštěl jenom své: „Á, á, sprosťák, nic vysoko kněžsky, dobrák," potahuje při tom a rychleji se oblizuje.

O kázání nejvíc šlo; to že jsou divné výklady, tak Šimůnek vytýkal, když v nich jen pořád samé hospodářství a domácnost, sotva že při nich evangelium přečte.

„Veme, kde co vidí, dlouho neštudyruje," uškleboval se krejčí s věnečkem vousů pod bradou. „I vo dobytek má staro t. Víš? Víš? Byls v neděli na kázání," obracel se s posměškem na konšela, „slyšals, že se nemá dobytek tejrat. To bylo na tebe."

„Na mě? Že na mě?!"

„Na tebe, že si máte cesty na pole spravit, že všechno rozr látíte, a dobytek co zkusí. A tobě zchromla kobyla a ještě číháš ze msty na kolářovu ‚straku' a chceš ji zapíchnout."

Konšel červenal, vrtěl sebou, potahoval, začal nadávat, Šimůnek však jakoby nic, klidně, s pichlavým úsměvem pokračoval:

„A ještě na tebe, tuhle neděli; slyšals, jak farář potejral všechny hospodáře."

„Potejral, tof potejral a hodně," chytal se Vondra, „a taky tebe, jakej jseš."

„Co já, já," bránil se, nebránil se konšel, „já nic."

„Tak ne. Nekázal o hospodářích a o hospodyních, jak zle nakládají s čeládkou?"

„Kázal," Čejchan šel na pomoc, „to se ví, a jsou takoví hospodáři, ale kázal taky o čeládce, mluvil jí do duše, jaká má bejt. Dyby taková byla, a takoví hospodáři — Praudu má, svatou praudu. A to s těmi zvířaty a s těma cestama taky dobře. Je to mudrc, všeho si uvšimne, rozumí věci a dbá o člověka."

„Ale takhle z písma málo poudá." Vlastní matka opouštěla syna. Stará Čejchanka, sedíc v koutě za kamny, se tak ozvala, „to si říkejte co chcete, rozebrat člověka neumí. Kdo pak teď kdy zamračí,* jako dyž nebo tík pan farář kázal. Nikdo. A to mračili lidé třá nahlas."

„Ale kdo brečal! Starý báby," odrážel granatýr, „cák o ty —"

* zapláče.

Tak bývalo o farářova kázání u Čejchanů a leckde v takových schůzkách i často hned už po kázání po službách božích, jak se lidé rozcházeli.

Pak po dvě schůze bolela Čejchanovu společnost cizí, Dušánkova, mladého souseda hlava. Měl roubený příbytek se zahradou a tkalčil. Loni v masopustě se oženil a vyženil, povídali, stovku. O tom dost mluvili, ale koncem půstu toho roku ještě víc, že Dušánek dědil, že mu strýc v Machově odkázal kolik stovek. Dvě jistě, ale povídali o třech, ba šilhavý Šulitka tvrdil u Čejchanů dokonce, že mladý Dušánek zdědil jistě celé čtyry stovky.

„Dvě, tři, čtyry, no, třá pět," pepřil Šimůnek bafaje s úsilím, jak zapaloval dlouhou dýmku. „Ale víte-li, co chce s nimi udělat?" Přitlačiv prstem zažehnutý tabák, kouřil už volně a pouštěl kotouče modravého dýmu. Všichni na něj upřeli zraky.

„Chce je utopit."

„Dyť není outrata."

„Ale chce do světa."

„S plátny?" hádal narychlo Čejchan.

Šimůnek odplivnuv přisvědčil.

„Do světa, toť se ví, a chce tě," mluvil k Čejchanovi, „předělat."

„To snad; a japak?"

„To ne, panečku, s trakarem a jednou bednou jako ty nebo Klikar a Hanuš. S vozem pojede, jako z Kostelce začali jezdit."

Nechtěli ani věřit, Mityska sebou zrovna šil.

„Tak ne; už si dal dělat vůz, optejte se nahoře koláře; takový extra do světa, na bedny. Teď chce si ještě koně koupit. Shání ho, a rád by, dyby tuhle Mityska mu Šimlu prodal."

„A tebe aby si taky vzal do světa!" Mityska popuzen vyskočil s lavice od pece, „aby si tě vzal, pro tvou hubu, tobě by se žádný neodvolal. Ani žid ne, ani Lewit."

Příští schůze začal Čejchan, jak jen Šimůnek vkročil, sám o faráři, jako by se ani dočkati nemohl. Ptal se krejčího, byl-li staré Římkové ze drah na funus.

„Nebyl.“

„Ale viďals ho, jaký měla pěkný funus. A všecko zdarma, sestra její neplatila ani halíře. To farář, vidíš? A byl ji kolikrát nauštívit a ještě sáh' do kapsy; a teď ten funus, podívej se.“

„No dyť,“ kroutil se Šimůnek, „dyť ho to nic nestojí a ví, proč to dělá.“

„I ty!“ rozhorloval se granatýr, „jak to —“.

„No lidská řeč a chvála taky stojí za groš. A dyby ne, tak si to zas na sedlákoj vynahradí.“

„To nevíš, to nemožeš říct, a dyby — Japak jinde, kde chudák musí taky platit, a nic mu nesleví.“

„To je prauda, chamčivý není,“ přidávala se Čejchanka k synovi, „to je zas až přílišny, to jsem já nidá neslyšala, jako tole, poudala stará Kejdanka, dyž jsme šly z kostela. Byla na faře dát na modlení, a tu se jí farář začal vyptávat, co a jak, a dyš slyšal, že si ty peníze vypřadla, poudá jí: Ty peníze jste si těžko vyďála, nechte si je a pomodlete se sama, to taky platí, pán Bůh slyší každého, jen dyž se upřímně modlí, doma, v kostele a všude.“

Mityska konšel přikyvoval šedou, vlasatou hlavou, á, to že je, Čejchan s Mityskou také, to že je opraudu, a Šulitka se ptal, co Kejdanka na to.

„I dost ji to mrzalo,“ odpovídala Čejchanka, „poudala, že nechtěla ani věřit, že by takhle kněz, farář— Inu, vono je to dost diuný, to by žádný kněz člověka takhle neodbyl, když oběru přinese na dobrý oumysel.“

„Ale je to tak dobře,“ syn tvrději opakoval, a Šimůnek se smál, to že ona, Kejdanka, vyvalila oči, to že se jí špičatá brada třásla, i ten vous jeden dlouhý, co má na bradě, a s úsměškem zjistil:

„A já vím, že ty peníze z fary přece neodnesla, že je strčila panu páteroj. A do ví, proč to farář uďál.“

„Mlč ty, abys nehaněl, dyž každý chválí, i ta chasa* malá. Školáci by ti pověďali, jak je hodný,“ ozval se horlivě šilhavý Šulitka, a Matěj Koníček hned přisvědčil, to že je pravda, to že doma slyší, jak si chasa o faráři povídá jak jim pěkně vypravuje, že se vždycky na něj těší.

Farář Havlovický měl o školu velikou péči. Knihovna její, tak chudá, vzrostla od podzima do této doby, do postu, na dvě husté řady, které však nezůstávaly plně vyrovnány, neboť učitel půjčoval dětem. Farář si toho bedlivě všímal, nezapomíná-li, i toho, jak si děti vypůjčují, které nejvíc, a co se malým čtenářů i větším jejich posluchačům doma (na ty také nezapomněl) nejvíce líbí.

* děti.

Sám ve škole učil horlivě náboženství. Mladé srdce měl při tom nejvíce na mysli, tu, i na nedělních cvičeních. Ani jednoho nevynechal až na tu neděli, co si vyjel do Náchoda. Cvičení odbýval v Padolí i po vsích, často i za kaplana; sám si je vyžádal.

Teď teprve viděl, sám si to řekl, jak na zámku lenošil, kde nemusil ani do školy, ani na cvičení. Nyní hnal se do obého až nedočkavě, pln chuti a ohně. Zvláště na neděle se těšil, na cvičení, k dospělejším, kde mohl volněji promluvit a dotknouti se také poměrů na kollatuře.

Učiti nebylo mu namáháním, nýbrž příjemným vzrušením, radostí i povznesením. První čas měl při těch vyjížďkách i vedlejší účel: aby seznal své vesnice a jejich lid, jeho potřeby a nedostatky, aby seznal půdu, kterou chtěl vzdělávati.

Přijížděli pro něj, jak které vsi dle obyčeje v neděli s kazatelny křesťanské cvičení na příští neděli ohlásil. Dokud nenapadlo sněhu, přiváděli z vesnic koně, pro kterého, nežli ho přivedli, hned po obědě dal snésti do čeledníku staré sedlo, dědictví po nebožtíku faráři Zeidlerovi. Tak na pěším koni jezdíval do vsi, v tmavomodrém svém límcovém plášti. Co byla sanice, přijížděli pro něj se sáněmi, které po každé již vyhlížel. Chutě do nich sedal, v příjemném napětí vyjížděl do vsi, k rychtářovi, kdež na něj už skoro celá ves čekala, mladí i staří.

V těch rychtářských jizbách tmavého, povalového stropu, s hliněnou nebo prkennou podlahou, čistě umetených, vysmýčených a poklizených (z úcty ke knězi), shluklo se stádce výrostků, tu hoši, tam děvčata, kolem nichž u vážném, až zasmušilém klidu stáli staří, sousedé s vlasy do čela přičesanými, v nedělních kabátech nebo kazajkách, s brucleky lesklých knoflíků, selky ve plackách z květovaných šátků, v květovaných šněrovačkách, v květovaných šátcích přes ňadra, v širokých zástěrách veselé barvy.

Jizba tmavého stropu, nevelkých oken, lidem jako zatopená, prosvitla pestrými barvami, jako makovým záhonem, v jehož pozadí zvedaly se vysoko vystlané postele.

V ta shromáždění pestrá živými barvami ženských obleků, tlumená tmavšími tóny mužských, vstupoval farář Havlovický provázen rychtářem, jenž mu přicházíval až na nádvoří naproti; vstupoval s hlavou vztyčenou, s čelem jasným, s úsměvem na rtech, s úsměvem nevynuceným, upřímně vlídným a laskavým, důstojně a přece jako laskavý přítel.

Přinášíval rozruch, jak vstoupil. Zalahodilo mu, jak ho vítali, a těšilo ho, když stanul prostřed nich. Slušelo mu to ve farářské sutaně, jak byl vysoký a důstojný, ušlechtilé tváře. Šum, kašlání přestaly, jak začal, a hlubokým tichem zvučel lahodně jeho hlas srdečného tónu. Některý okamžik sám sebe slyšel a poslouchal ne bez jakési marnivé spokojenosti.

Než to bývalo jen okamžik. Opět se ponořoval v své théma, v své otázky, které dával, ve svůj výklad, pamatuje pořád, aby byl jasný a srozumitelný. A přece uhodil někdy na netečnost i nepozornost, až ho to v duchu uráželo. Ale přemáhal svou ješitnost, zkoumal, proč tu nepozornost nepřemohl; chuti nezrácel ani trpělivosti, ani pak po cvičení, když se mladí rozběhli, a když nastalo jaksi druhé cvičení, se starými, hlavně s hospodáři.

Dle zvyku ho všude u rychtářů po cvičení uctili. Sedal s rychtářem, s konšely i s jinými sousedy, jimž zalahodilo, když byli přizváni a poseděli s panem farářem a rychtářem u „právního" stolu. Při tomto prostém symposiu zaváděl farář Havlovický, aby toho hrubě nepozorovali, to druhé cvičení. I tu nejprve půdu ohledával; ale kolikrát se při tom zalekl, co je předsudků i pověr, i nevědomosti ve věcech hospodářských mezi sousedy, kteří byli mezi svými nejpřednější a nejváženější.

Než to ho neodráželo. Čekal nesnáze, třeba ne tolik jich, a jak byl svěží a pln síly, jak byl nadšeně horlivý ve svém úkolu, nelekal se kamení i balvanů, pro které nemohl tak kupředu, jak si dychtivě přál.

Chtěl především důvěru i přízeň. Ty hledal také o těch cvičeních, aby se s lidmi sblížil, a jak se mu zdálo, ne nadarmo, třebaže tu tam uhodil na opatrnou nedůvěřivost a tupou nepřístupnost.

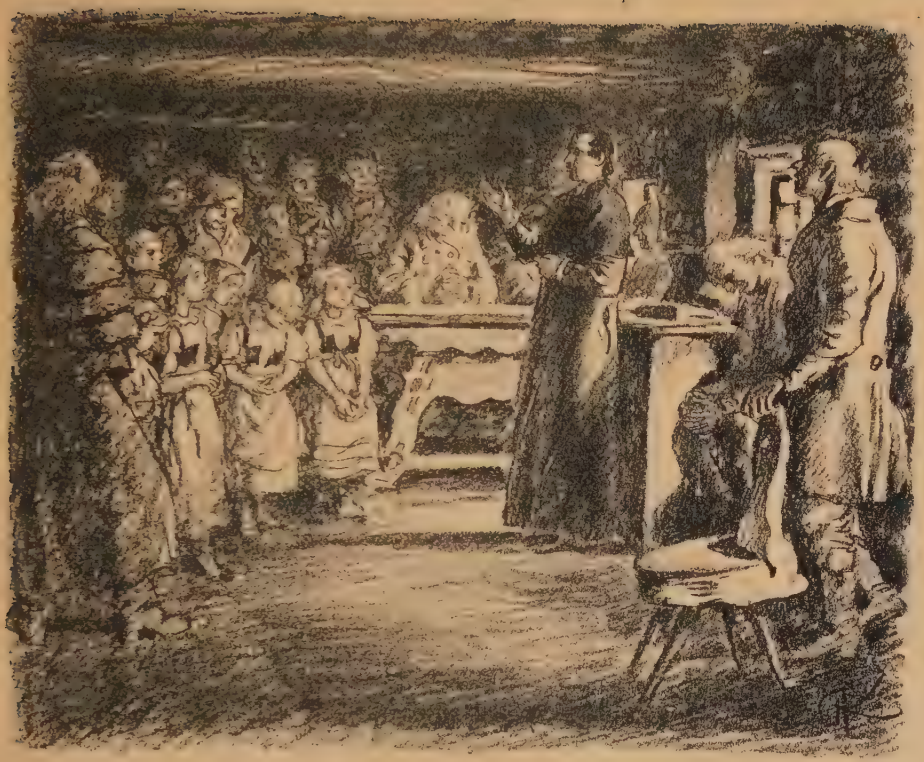

Připomínal si, to že je ouhor a místem pustotina, to že je a bude práce, a co trpělivosti nutno —

Ve středu po neděli, které navštívil Náchod, začala sanice plakat. Byl rád té oblevě a nic ho nezarmoutilo, když panímáma, hledíc na tu změnu, prohodila, to že už důchodní se s·m na saních nedostanou, jak chtěli, sanice že už nebude. A nezůstala. Obleva vydržela a již příští neděli, které se farář Havlovický vypravil do Poříče na cvičení, byly cesty, necesty, rozmočené, neschůdné.

Farář jel na pěším koni, v čepici, v límcovém plášti. Bylo

nevlídné odpoledne, sychravo, mokro; po cestách bezedné bláto, v polích ještě sníh, ale už špinavý. Tratil se valem a tmavé, zmočené lysiny jím prorážely. Zmořené n eze se obnažily; nade vším nebe šedé, nízké, a po obzoru těžký, hustý opar.

Již cestou si farář vzpomněl na Plška, a když vstupoval do rychtářovy světnice a rozhlížel se, hledal v shromáždění především stařečka s dlouhými vlasy. Nenašel ho; ptal se pak na něj po cvičení, když seděl s rychtářem a celým právem za stolem. Usmáli se, divili, co že si pan farář na Plška vzpomněl. Pověděli, že je to starý mládenec, přes osmdesát let, teď v tenhle čas že z chalupy sotva vyleze, starý mládenec, že ho tak zlobí* .

„A naše ženské jím straší malou chasu," přidal v koutě sedící sedlák s pačesy v čele, v tmavomodrém kabátě dlouhých šosů.

„A proč?" ptal se farář.

„I tak, dyž je tak starej, a má takový vlasy a ten klobouk na tři facky, je takovej jinačí, chasa se ho bojí, dyž je tak ——"

„A jak chasu strašíte, co jí o Plškovi povídáte?"ptal se farář.

Sousedé se na sebe podívali, hubený Rýdl se tajně ušklíbl, proč to pan farář chce vědět, takovou hloupost, okamžik mlčeli, čekali jeden na druhého, až se hlavatý Samek v tmavomodrém burnuse, také s pačesy do čela, prohlásil:

„Jak to bejvá; inu, cák chase, že Plšek chodí na Krkonošský hůry a že tam zatáhne nezbedný děti, že tam je jezero s červenýma rybama, těm že děti zatáhne, a těch červených ryb se chasa jako čerta bojí." Samek se zkrátka zachechtal.

„A Plška taky; šak je jako z jinýho světa," ozval se chrčivě tlustý, upocený Konopka s opaskem skoro pod břichem, vychrtlý Rýdl opět se tak stranou ušklíbl, když je farář napomenul, že by tak neměli děti strašit, poučení že vydá víc nežli hruza, a svému sousedu že také, třeba nechtíce, ubližují.

Farář pak ukončil schuzku za „právním" stolem dříve nežli jindy. Provázen rychtářem a celým „právem" až na zásep, u níž čekal kůň, vyhoupl se do sedla a zamířil k Padolí. Schylovalo se

* škádlí.

k západu; ale po vsi jako by již bylo po něm, mezi příbytky u blátivé cesty, stáčející se místem až k samé zkalené řece.

Staré, černé olše u ní i vrby porůznu u cesty na zašlé „obci" dusily poslední přísvit. Vše bez sněhu temnělo, černalo, střechy, ploty, zahrady, na nichž jen vázly ještě sem tam poslední zbytky sněhu, cáry z bělostného roucha zimy.

Po vsi ticho a smutno pozdního nedělního odpoledne. Jediné kroky farářova hnědáka ozývaly se v mlaskavém, cachtavém blátě mezi starými vrbami, mezi jejichž divně schýlenými, doupnivými kmeny kvapně zavěšoval soumrak šeré své koltry.

Farář se ohlížel pořád vpravo, aby neminul Plškovu chalupu. Neminul, nemohl, musil ji poznati pro její maličkost, jak stála na samém konci vesnice stranou cesty, mimo vrby a olše, ještě v projasnění, pod slehlými, do zelena omšenými došky. Zahnul s cesty, k samé chalupě, u níž slezl a přivázal u starého kolu koně. Nežli vstoupil, ohlédl se. Nikoho nespatřil.

X

Vzal za dřevěné ucho, otevřel, sehnul hlavu, krok přes vysoký práh, a již byl v Plškově bytu, zatuchlém, prosáklém zápachem po roští, jímž byl vytopen. Sednička jako klec, ale čistě poklizená, umetená. Jediným pohledem všecko stihl, stěny dávno nebílené, zažloutlé, začoudlé, bez hodin, černý povalový strop, kterého se skoro hlavou dotýkal, v koutě naproti stará kamna zelen ., častěji hlinou umazovaná, u podélné stěny nenatřenou postel chudou, vpravo v koutě mezi okénky stůl zkřížených noh, nad ním v rohu obrázky na skle malované, v šeru se tratící. Toliko bílý kůň na jednom nejspíš brůna sv. Václava, ještě prosvítal a zlacené aureoly svatých mdlým leskem.

Jasanová, nenatřená tabule stolu byla v plnějším světle i rozevřené, staré modlitby na ní, i Plšek sám dlouhých bílých vlasů u stolu mezi okénky, drobný, bez kazajky, v tmavé brucleku s kulatými knoflíky kovovými, od něhož tím běleji odrážely se rukávy čisté košile.

Tu mezi okny, v hasnoucím, sinavém světle byla jeho hubená vrásčitá tvář přibledlejší. Nečetl, seděl v tom tichu přihrbený, se zrakem sklopeným, jako by šla na něj klíbačka.

Ale jak vrzly dveře, pozvedl svých očí. Byly modré, jako již vyb'edlé a zdály se velké a jako vyvstalé v té hlavě věkem drobnější, spánků jako zeschlých a tváří zapadlých. Zpod hustého, šedého obočí divně pohleděly. V té bledé modři jejich bylo něco neurčitého; zvídaly, ale bez zvědavosti, zkoumaly, ale klidně, netečně, jako by jinam obrácené.

Jak se farář ohlásil, vstal Plšek, nedělně přistrojený, v kalhotách po kolena, v punčochách a střevících, a šoural se od stolu. Byl jako kus zašlého světa. Návštěva, když poznal, jaká je vzácná, ho vzrušila. Chtěl faráři ruku políbit a od stolu vytahoval jedinou svou židli a utíral ji.

Farář sňal plášť a vyhlédnuv oknem po koni, usedl na židli. Plšek musil opět na své místo.

„Slyšel jsem, že teď málo vycházíte, tedy jsem se u vás stavil," řekl farář důvěrně, přátelsky a hned dodal, aby stařec nebyl v nejistotě, že jede z Poříče, ze cvičení.

„Děkuju pěkně, děkuju, jemnostpane, že jsou tak mnoho laskavý, já do kostela teď nemožu, ráčej prominout. Je tu věk."

„Kolik je vám?"

„Ó hodně přes osmdesát, jsem teď na kolátuře asi nejstarší. Eště tu byli Kliment a Khom z Padole, ráčej vědět, ale ti oba přezemřeli, a z pustin Šimek, ten je žiu, ač byl dětma přepranej. Ten jich měl! Šak tadykle poslední jeho vnuk se přiženil sem do Poříče, do Hejnovskýho keře. Ale já jsem svobodnej, jemnostpane," připomínal Plšek a zapadlé rty pohnuly se mu úsměvem, „vysoko starej mládenec, jistě nejstarší."

„A jak se máte?"

„To vědí, kreu starýho k životu nepopichuje. Prauda, dyby tak člověk šel za mladýma lety, to by eště přichválil."

„Ale taky jste se za mlada dost naďál."

„A Bože, jemnostpane, a nasloužil, u lidí, na robotě, pamatuju eště tu prúní, jak byla, než přišly ty patenty, jak tenkrát byla ta leberie pro ni,* dyž tenkrát von rychetský ze Rtyně měl guberno.** A Rusy pamatuju, ty prúní i ty druhý, to jsem už byl v letech, to jsem už léta sloužil, bodejť, dyž jsem začal od malička, dyž nám táta umřel, a mámu jsme už taky neměli. To jsem byl nejdřiu za skotáka a brzo, čemu říkajíc skokem, hned za pacholka; za pohůnka skoro ani ne. Na poli jsem začal dělat, jako hakovat, to mně nebylo ještě sedumnáct let."

„A měl jste na hak dost síly? Svládl jste to?"

„Ňákej čas; já byl dost uborek. To jsem ďál eště z denního platu ve Dřevíči ve mlejně, na těch stráních. Bože, to byla taková krutina, suchý úhory, to takhle hrkalo." Plšek natáhl, napjal, co mohl, zpříma ruce a třásl jimi, jako se mladé třásly při těžké práci, když držel kleče haku. „To šlo ztěžka, a koně jen co noha nohu mine, a při tom jsem měl strach, aby nesletali, jak byla převaž řebena na čtvrtým voboru."***

„Kolik jich bylo u mlejna?"

„Čtyry. Ten čtvrtej byl na zadách," vykládal Plšek, hovorněji stržen vzpomínkami a rád, že ho někdo poslouchá, a vážně. „Třetí

* Selské povstání. 1775.

** Svobodník Ant. Nývlt byl náčelníkem povstání na Náchodsku.

*** výsevek o dvanácti až dvaceti korcích.

vobor se menoval kotel, ten byl taky zlej, ale nejhůř se ďálo na zadách, tu bylo dost nepojezdný* země, to kolikrát," staroch mluvil živěji a posedl blíže ke stolu, „jak se založilo, utrhlo se to široko, vzepalo, radlice nechytila a zem vyhodila hak. A žiu se znova!" zvolal prudčeji, jako by vykřikla krutá, nepoddajná půda. Pak klidněji jako v spokojeném vítězství dodal:

„Ale přecejc se to uďálo."

Farář poslouchal s účastenstvím, zvláště tento konec o tuhém, těžkém boji s půdou, o vytrvalosti a houževnaté práci.

„A vydržel jste to tak mladý?!" ptal se ne bez obdivu.

„Nevydržal, ale ďál jsem, dokud jsem moh'! Dyž on mladší bratr a sestra nic nevyďáli, to byla eště chasa, a tak jsem musel já. A to se pot s čela hrnul, to si nemusel člověk na ruce ani pliunout, to šáh' jen na hlavu. Ale všeho do času — Až jednou se mně na poli kreu spustila čurkou, až ssedala a já zemdlel."

„A co jste udělal? Jak jste ji zastavil?"

„Utíral jsem ji rukou a hakoval dál, ale kreu jsem nemoh' zastavit, až byla kleč od krve celá zamazaná, jak jsem měl ruky zakrváceny. Ale dyž jí mnoho vyteklo, uďálo se mně zeleno a šecko jako by se točilo. Já toho musel nechat a sotva jsem vypřáh'."

„Ležel jste?"

„A ne, brzo jsem se sebral, ale přecejc jsem musel dělat něco jinýho, aby se to usadilo. Dovážel jsem mouku."

„Co jste měl na den?"

„Pět grošů,** tak ra skrouný živobytí."

„To jste byl pořád u koní?"

„Dlouho, léta, pak dyž už to tak nešlo, ďál jsem na poli, jak to bejvá, až jsem si začal tadyk ten handlíček s kvasnicema. Zdědil jsem to po nebožce sestře i tadyk ten baráček, ale na tom vostal dluh, tadyk —"

„A co bratr —"

„Ten už je dávno v zemi. Jsem teď jako hruška v poli."

* úlehlina.

** 15 krejcarů.

„Nestejská se vám?“

„Dokud může člověk dělat, to se nestejská. Ale takhle —“ stařec se zamlčel, bledě modré oči upřel před se jako v tesknotě, až se za ozval:

„Nemám co k očekávání.“ Vtom se mu víčka náhle krvavě zarděla. Hned však přejel vrchem dlaně oči a zapadlé, měkké rty, jež se zachvěly, chtěly se pohnout úsměvem.

„Ale cák by taky člověk chtěl,“ řekl s resignací jako na omluvu, „jen aby to pán Bůh nedopouštěl, dyž mně věku prodlužuje,“ vázl na okamžik, jako by se bál vyslovit, čeho se v duši lekal, ten strach, jenž na něj chodíval, „abych nemusel od síně k síni chodit —“

Žebroty se děsil, aby nemusil od prahu k prahu.

Faráři ho bylo líto. Těšil ho nadějí v Boha a dobré lidi a zeptal se ho, jak je teď v zimě, nen´-li mu zle.

„To ne, chvála Pámb u, to ještě de; ňákej groš mně od podzimu vostal, co jsem ušetřil, a já mnoho nespotřebuju. Ňákou tu bramboru, to selky přidaly, a ráno si uvařím kápku kysela nebo úkrop, o polednách za krejcar mlíka a brambory, a tak to de.“

„A jak chleba?“

„Chleba moc ne, je drahej.“

„Kouříte?“

„Ale tak nědy, to mně ještě příde k chuti, ale taky to nemože bejt.“

„Na čtení ještě vidíte,“ farář ukázal na modlitební knížky.

„Už tuze ne, jemnostpane, už se mně litera míhá. Ale takhle v neděli, to si dycky vemu modlitby, dyž nemožu do kostela, to si v knížkách slabikuju, je to jinačí, než dyž se člověk sám modlí pošepmu.“

„Jen se modlete s důvěrou, třeba bez knížek, pánu Bohu je to milo, a kdybyste jen pobožně a ze srdce povzdechl.“

Podíval se na knížky. Byl to „Nebes klíč“.

„Jinačí knížky nemáte?“

„Ne, jen tyhle, ty jsou po sestře a ta je zdědila po nebožce mámě."

„Myslím ke čtení knížky, ne modlicí."

„Ne, to nemám, ale Petrovickej Braha, von kolovrátník, ten má čtení jen dost a starejch knížek, to vím, to dyž jsem sloužil na Kozejnku ve mlejně, to vo tom poudali — ale pr uda, teď to má syn; starej Braha už taky vodešel." Umlkl, jako by se zarazil, ale hned zase začal s úsměvem: „Bože, na koho vzpomenu, všichni už přezemřeli, měl bych co na krchově obcházet, známý, a tak —"

Farář vstal a bral si plášť.

Zatím už u stolu světlo haslo ; jen západním oknem prošlehl sírově žlutý přísvit, jak se v tu stranu popelavá mračna protrhla.

V ostatních koutech se stmívalo, strop černal, kovový svit aureol na skleněných obrázcích zhasl a bílý kůň sv. Václava zapadal v houstnoucí šero.

Tu chvilku, co se farář strojil, nastalo ticho. Jen šouravý krok starého Plška bylo slyšeti, jak vstal od stolu a k faráři se blížil. Staroch pozdvihuje pravici pohnutě povzdychoval, plný vděčnosti i úžasu, a opakoval živě, ne, že by si nepomyslil, že by si jemnostpán na něj vzpomněl, ne, že je tak mnoho laskavý, že mu děkuje, a že bude mít zlou cestu a čí má koně, snad ne Fejtkova, to že jsou takové divoké mrchy mladé.

Pokyvoval hlavou, když uslyšel, že farář nemá Fejtkova koně, ale Rýdlova, a pochvaloval, á Rýdl ten že má hodné koně a věrné.* Mluvil, mluvil, ale jako by na něco jiného myslil, až umlkl, a povzdychuje přišoural se až k samému faráři.

„Jemnostpane," brada se Plškovi zaklepala, „ráčej dovolit, dyž jsou tak mnoho láskavý, to mám taky starost, na to taky, nejvíc v noci, myslím, až přijde člověku hodina, až umřu —"

„Čeho se lekáte?" ptal se farář laskavě.

„Že nic po mně nevostane. Při největším šátru nemoh' jsem nic na funus uchovat. Co jsem už na to měl, z toho jsem vystrojil sestře funus, pěknej funus, na mši jsem dal, šecko, a teď aby mě tak odtáhli, abych byl teprva jako nebožtík obci na vobtíž -- Dycky jsem se dřel do oupadu —" zavzdychal teskně, hlas mu přeskočil, ale hned si vydechl a chtěl svému hosti políbit ruku, když ho farář upokojil, aby neměl strach, tím aby se nesoužil, že kdyby pán Bůh dopustil a přišla smrt, že on, farář, se už o pohřeb postará.

Stařec, maje oči na něm, počal se usmívat, děkoval a děkoval a zas o funuse začal, že mu ďoučata a hoši ve vsi i v Padolí sli' ují, že když je nejstarší mládenec, že mu vystrojí pohřeb, že mu půjdou za mládence a za družice.

„Ale cák mladí blázni, to se jen tak starýmu člověku smějou —" Řekl to s úsměvem, bez hněvu, jak byl slibem a útěchou farářovou

* do tahu.

povznesen. U dveří znova překvapen začal děkovat, když mu tam farář vtiskl nějaký groš „na tabák".

A pak stál, drže groše v hrsti sevřené, přihnutě a jak byl, beze všeho, venku přede dveřmi, on, na nějž si nikdo nevzpomněl a jejž dnes sám jemnostpán navštívil, a díval se za farářem, jak odvazuje koně, jak vsedá do sedla, jak vyjel, dav ještě jednou s pánem Bohem. Hleděl za ním v tom sychravém podvečeru, jak zajel na blátivou cestu, za níž, za zčernalými vrbami a olšemi dohoříval sírově žlutý pruh západu.

Sychravý van čechral dlouhé, bílé vlasy starého Plška. Bledě modré oči jeho, jež se obracely za jezdcem jako za viděním zapadajícím v šero mezi černými vrbami, v posledním přísvitu sinavého, žlutého pruhu, zaslzely, a naráz roztřásla zima vyjeveného, vzrušeného starocha. Obrátil se a rychle vkročil, zimou a pohnutím sehnutější, do své klícky, jež se již celá zatmívala. —

Farář Havlovický jel opuštěnou silnicí sám a myslil na Plška, na jeho starost o funus, aby mrtvola jeho nebyla na obtíž, na jeho strach, že bude musit od síně k síni.

Tady zase taková výsluha za lopocení po celý život! V stáří, už tak obtížném, ještě strach před hladem o poslední h dnech života, že musí vzít žebráckou hůl, ten, který do úpadku dřel —

Faráři se kmitlo, jak Plšek vypravuje vykřikl: „A žiu se znova," když mu vzdorná půda vyhodila hák. A na to zas: „A přece se to uďálo!"

Jaká síla, jaká vytrvalost! Vzpomněl na sebe, že také začíná na takové nepojezdné zemi.

XI

Toho léta 1826, když stromy kvetly, v máji měsíci, zjevil se dole u Zejdlů evangelíků mladý Pavel, rodič ze Lhoty za Machovem, jenž utekl předloni odvodu vojanskému a zdržoval se na těch vrších za Novým Městem. Od těch dob, co z Padolska zmizel, se tu neukázal, až toho dne; bylo v neděli odpoledne. Nikdo se ho nenadál a tak se ho starý Zejdl, jenž seděl u stolu nad knížkou, i syn jeho i synova žena zrovna lekli a dívali se na něj chvilku jako na zjevení, jak stanul u dveří v tmavozeleném kabátě úzkých rukávů, smeknuv, pozdraviv, s holí v ruce, v zaprášených botách.

Měl zdravější barvu, nežli míval, ale hubený ostal, a vyvstalý ohryzek na tenkém krku čněl nad půlkou* dopředu na uzel uvázanou. Ale vlasy, tmavé, rovné, měl skoro delší, skoro tak dlouhé, jak je nosil „bratr" Škoda, u něhož byl, a měl je za uši sčesány jako on.

Ale pak všichni Zejdlovi hned k němu a vítali ho rádi. Nežli usedl, vyřídil pozdravení od bratra Škody, a hned také o něm, že jde nejvíce k vůli němu. Mladá Zejdlová přinesla chléb a kus tvarohu, a do toho se musil host dáti nejdříve.

Při tom pověděl o své cestě, kdy vyšel a jak se to pěkně šlo, když se to v polích všecko zelená a stromy všude kvetou, obzvláště tady, u nich že začínají, u nich že se to vždycky zpozdí.

„A co bratr Škoda?" začínal Zejdl.

* polovina šátku.

„Oh, ten by byl šel rád se mnou, poudal mně tak toužebně, dyž jsem odcházel: ‚Dybych moh' s tebou, Václave, k bratřím, potěšit se s nimi, pocvičit ve slově Božím.' "

„Snad neleží —"

„Ale porád polehuje. Dělat nemože, tak je na dech pryč, a jináč, dopak ví, co to je, má taky v životě bolesti. Je tuze churej, spad se. Ale všeno to snáší, opraudu." Tón prostých slov tlumočil obdiv mladého tkalce.

„Snad teď na jaře bude lepší," mínil starý Zejdl.

„Oh, pane, nebude, nečetu, horší se to, vidím to a proto právě

du, abyste, dyby to bylo možná, ho ponavštívili. Vím, on si to tuze přeje, ale neříkal nic, to já sám, dyž jsem to už na něm viďal. Myslel jsem si, že by měl radost, a dyž to tfá s ním nebude dlouho trvat."

„No půdu," nabízel se starý Zejdl s celou ochotou, „to půdu, je mně teď líp. Taky jsem, milej hochu, skoro celou zejmu marodil. Ale teď to zas de, chvála Pámbou."

„To bude Škoda rád," v tváři Pavlově se zrovna vyjasnilo, „až mu povím; a ještě tohle, dyby, dopak ví, esli by von Kubeček Machovskej —"

„Ty k němu půdeš?"

Pavel zakroutil hlavou.

„Ne, to bych dnes už nepořídil, já musím ještě dnes zas domů," odpovídal kvapně, „ale dybyste mu ve středu o trhu po někom z Machova vzkázali —"

Mladý Zejdl ochotně slíbil. Na okamžik se zamlčeli.

Pavel začal nějak rozpačitě krájet kolem do krajíce zářezy, až jako by se odhodlal, pozvedl oči a zeptal se na svou mámu, vědí-li snad —

Mladý Zejdl mu pověděl, co slyšel o Víškovi.

„To jsem si myslel," povzdechl Pavel, „to domu nemožu."

„A jak to máš s vojnou?" ptal se starý.

„Ještě není vyhráno, domů nesmím, Víšek by mne udal. Ale tam, v Tysu, se nikdo po mně neshání. Ale dvakrát, dyž šli za legrutu, jsem se vystěhoval, jednou do Prajska a po druhý k Olešnici."

„A co Škodů syn —"

„Ten ještě není za legrutu, ten se teprva doučuje v městě truhlářství."

„Tak dcera je starší," podotkla mladá Zejdlová.

Mladý Pavel se náhle zarděl; sklopil oči, a přisvědčiv, začal zase dělati zářezy do krajíce, jenž před ním ležel na stole.

Zejdlová se podívala na muže, a úsměv se jí kmitl očima; Zejdl však jako by nerozuměl, hned se obrátil po mladém Pavlovi, jenž maje oči ještě sklopeny, pojednou se o tal, nemají-li Bunyánku.

Jen mladý věděl, co chce.

„Bunyánku?“ opakoval, „slyšal jsem o ní, ale sám jsem jí nečet'. Ani neviďal. Ale je to prej krásný čtení.“

„Snad ji má Kubeček Machovskej,“ mínil starý, „a ty tu knížku sháníš?“ ptal se Pavla.

„Dost ji sháním, ale ne pro sebe. Pro Škodu. Tomu tak o ni de. Čet' ji, ale to už je kolik let; teď v tý nemoci si na ni najednou zas vzpomněl. Přes tu chvíli o knížce poudá, to že by teď bylo pro něj čtení.“

„A měl ji?“

„Měl, ale propůjčil ji, už ani nevím, komu. Prosím vás,“ Pavel pohlédl na mladého Zejdla, „až byste posílal vzkaz do Machova stran toho, víte, stran ty náuštěvy, dybyste se taky optal —“

„Má-li Kubeček Bunyánku, voptám, toť.“

Seděli, hovořili, také o Padolí, o tom hned a především, že tu mají nového faráře, že byl na zámku kaplanem, nějaký rozumný.

„Tuhle mě potká,“ vypravoval mladý Zejdl, „na ‚příčnici‘, on chodí rád polem a to prej všecko přehlíží. On sám tedy celý hospodář. Zahradu dává do pořádku, chlíu staví a kůlnu. A tak hned mě zastaví a dá se do řeči, a pěkně, to musím říct. Já ho nechal,“ mladý Zejdl se usmál, „a myslím si, počkej, šak ty otočíš, až ti řeknu, co jsem, že jsem evandělík — ale, pane, on nic, nešku'' sebou a nepřestal, nic, poudá pěkně dál a ptal se, kam chodíme do kostela a bývá-li tu někdy náš farář, a dal pak s pánem Bohem, jak se patří, a tak jsme se pěkně rozešli.“

„A e na ušechno se vyptával,“ doplňoval starý, jenž od syna měl zprávu, „a dyž tak přátelsky —“ starý pokrucoval hl vou, „já nevím, já bych tomu nevěřil. To nebejvalo, nidá, dycky byli proti nám, a dyž tenle tak laskavě, aby to nebyl vlk v rouše beránčím —“

Když mladý Pavel se rozžehnal a odešel, všichni u Zejdlů jej chválili, že je to hodný člověk, to že má Škoda štěstí, že je Pavel u něho.

„Dělá jen dost, to vím, dyž byl v Roketníku," vysvědčoval mladý Zejdl, „a jak se ještě o Škodu stará! Sem, to přišel o svý vůli, dyž viďal, co si Škoda přeje, a to s tou Bunyánkou, to je taky tak; shání ji, aby měl Škoda po vůli."

Starý přisvědčoval.

„Esli von to taky nedělá k vůli dceři," hádala mladá, „tak se vám zapálil, dyž jsem o ní řekla, zrouna hořal."

Starý mávl rukou, a to že nic, a mladý se obroukl, ona že by hned měla svatby; sám si pak připomenul, obraceje se k starému:

„A vidíte, táto, na odstup jsme zapomněli, ani jsme se ho neoptali."

„Já vzpomněl, ale co bych se ptal, dyž sám nezačal, a ostatek: domů nemože, nesmí, a na jiný faře se nemože hlásit, nežli na machovský."

Mladý Pavel odpočinuv si a posilniv se, chutě zas vykračoval zpáteční cestou do Tysu, na samotu, do které předloni po prvé, skoro také tenhle čas, utíkal. Tenkrát vyhozen z vlastního příbytku nevlastním tátou, zarmoucen matkou i jejím osudem, lekaje se odvodu, smutně se bral k Novému Hrádku a odtud pak lesem mezi stráněmi proti potoku.

Teď, bylo již po západu slunce, když sem z Padolí došel, slyšel opět jeho jarně bujný šum, jak se hrnul pod probuzenými olšemi úzkým údolím. Ve stráni, u cesty probělávaly se keře trnkové jako sněhem obalené. A ticho v lesní samotě, tak ticho, a vzduch, jenž tu, v lese, počal se protmívati, byl svěží, zrovna vonný. Tak se pěkně, volně dýchalo a klid kolem jako by do duše vanul. Tenkrát, když tudy mladý Pavel po prvé se ubíral, na radu Kubečkovu hledat útočiště u Škody, tenkrát se modlil.

Toho podvečera na modlení nevzpomněl. Pospíchal, jako by se již dočkati nemohl. Předloni kráčel tudy se strachem, jak pochodí, jak ho Škoda přijme, a přijme-li, jak u něho bude v takové samotě.

Dnes byl z ní jen na den, a už se mu po ní zastesklo. Těšil se domů. Škodovi měl co vyřídit, že bratří přijdou a na Buny-

ánku že se Zejdlovi přeptají. Rád to Škoda uslyší a Marta také. Skoro co z Padolí vykročil, měl ji na mysli, chtěj nechtěj.

Viděl ji za stavem, jak dělá, vzpomněl si rád, jak spolu zpívali, ona za jedním, on za druhým stavem, pobožné, které Škoda měl rád, zvláště tu: „Aj, nyní se den nachýlil a slunce zapadá —“, pak se zamyslil na to, co dělala, že asi seděla u tátovy postele a četla, dnes, v neděli, místo něho, Pavla, z písma. Viděl ji u postele, jak se táty starostně ptá, chce-li něco, kde ho bolí.

Musela to všechno pořídit, i domácnost obstarati, když máma její nemohla dobře na nohy a také marodila. Proto Pavel hleděl Martě v díle ulehčit, jak mohl. Často za ni ledacos udělal, kolikrát ještě za tmy slezl s půdy, kde měl u komína chudou postel, a šel trávy nažít nebo kozu poklidit, když měla Marta jinou nutnou práci.

Když dorazil na Hrádek, zastavil se u pekaře před oknem, kde bylo vyloženo pečivo, a koupil tři rohlíky a tři žemličky domů, Škodovým, aby nepřišel tak s prázdnou.

Když vykročil z mlčícího lesa, tou dobou již měsíc vyšel, prosvitla kus před ním bílá chalupa pod došky a šindelem, mezi několika kvetoucími stromy, samojediná v tom úzkém údolíčku.

Jak ji shlédl, neohlédl se již ani vlevo po stráni za potokem, v níž se černal les, ani vpravo po svahu, ve kterém nad kusem mladého osení stála tichá březina. Mezi jejími bílými kmeny dosud bylo ještě světle; ozářené, noční nebe za nimi volně shlíželo na dol. Nezacláněly dosud dlouhé kštice, lehko splývající. Jen jako by tmavá krajka se dechově nesla dlouhými haluzemi, jak pučely a rašily mladistvým listím.

Bledě zlatá zář se jimi linula; plný, jasný měsíc stál za březinou nad strání. Březina, svah, osení jeho i v protější stráni zamlklý les, údolíčko mezi nimi, vše zalito jasnou září, i tichý Škodův příbytek při osamělé stezce. Bílé jeho stěny jen svítily. Kvetoucí stromy s nehnutými stíny po mladém trávníku stály jako osněženy, začarovány. A všecko tak změněno v tom plném světle i v ostrých jeho stínech, v tom tichu se stlumeným hrčením potoka,

jehož nebylo viděti. Jako by něco cizího, vznešeného vanulo všim tím známým v tichém zákoutí. Jakás ostýchavost, ne tísnivá, ale zbožná obcházela mysl.

U příbytku v tiché záři hnul se stín, jak zpod stromu vystoupila ženská postava do plného vyzáření. Nežli se nadál, byla na cestě, šla proti němu. Srdce mu zatlouklo a krev vjela do tváří. Jako by Martu už dávno neviděl; a šla mu naproti. Hned jak ji pod stromy rozeznal, kmitlo se mu, že na něj čekala. To ho těšilo.

Děvče, jemuž dal otec písmák biblické jméno, pro kteréž se jí hoši a děvčata dříve smávali, bylo nevysoké, ale slušně urostlé, tmavých vlasů, jež v copy spleteny po zádech splývaly, tváře mírného výrazu, ne zardělé, ale svěží. Šla v prosté mezulánce, v živůtku s proramenicemi, majíc zástěrku přehozenu přes obnažené své ruce. Nechvátala, a když došla, dala klidně dobrý večer. Ale vyjasněný pohled hnědých očí a jak řekla: „Vítám tě, Václave!“ pověděly, že je ráda, že přišel. Co stáli na okamžik proti sobě, vyřídil Pavel pozdravení od Zejdlových z Padolí, a jak vykročili, povídal dál o nich i o cestě, i zeptal se na Škodovy.

„Teď k večerou táta na tebe kolikrát vzpomněl, kdy asi přijdeš, a na tu knihu, esli ji přineseš. Před chvílí usnul a máma taky spí.“

Šli vedle sebe, teď proti měsíci. Pavel si všímal Marty, že její tvář v tom vyjasnění se mění, i oči; jako by byly jasnější, lesklejší. Tak jí ještě nikdy neviděl; nikdy tak spolu nekráčeli. Byl by tak pořád šel. Ale stanuli před stavením; až jej to překvapilo, že už došli. Byl rád, když mu Marta řekla, že ještě nepůjde do světnice, že by je tam třeba vzbudila.

„Ale ty máš hlad,“ vzpomněla pojednou. Odpíral, Marta však odběhla do síně a za chvíli přinesla hrneček mléka a kus chleba. Sedl na lavičku stojící na zásp v plném světle u bílé stěny. Teď teprve vzpomněl na svůj dar. Vytáhl z kapsy boží dar a nabízel také Martě. Byla ráda, všecko přijala, ale sama si neulomila ani pramínek.

Usedla vedle Pavla, jemuž mléko po cestě přišlo znamenitě k chuti. Lžíce v prázdném hrnečku zachrastila, jak jej prázdný na lavičku postavil a odstrčil. Vtom se ozvalo ze světnice zakašlání. Marta rychle vstala. Pavel chtěl za ní. Nežli však došel k síni, vrátila se, že je zas ticho, že se nikdo neprobudil.

Zas usedli; stíny jejich padly na bílou, vyzářenou stěnu. Pavel se ptal na odpoledne, co dělala, co táta.

„Byl dnes ňáko tuze zamyšlený. Ležal od rána, a pořád si tak na prsty díval," vypravovala Marta. „Jdu k němu a poudám: táto, nechcete, já bych vám četla. A on si tak povzdych' a poudá: Je potřeba posilnění. Čti."

„Cos mu četla?"

„Co si řek', z evandělium sv. Jana, šístou kapitolu. A tak jsem četla skoro až k večerou, až na něj přišla dřímota. To jsem byla tolik ráda, že si odpočne, a teď spí, od tý chvíle skoro. To se posilní. A přijdou, povídáš? To by byl rád — A co u vás, jak máma —"

Ptala se na jeho rodinné záležitosti, kteréž už záhy, hned po jeho příchodu k nim, seznala. Pověděl, co slyšel, a povzdechl, že by přece rád zas jednou domů se podíval a s mámou promluvil, a pak taky —

Ale nedopověděl. Jak se odmlčel, podívala se Marta na něj a připomenula mu, že je ušlý, aby si odpočal.

„Šak si tu odpočívám." Usmál se na ni a obrátil zraky v úzkou dolinu mezi svahem a lesnatou strání, vyjasněnou měsícem, jenž vystoupiv hleděl skoro přímo na ně. Stříbro jeho chvělo se opodál na bělostných korunách kvetoucích třešní i na svěžím, mladém trávníku.

Pavel se zamlčel, Marta se zadívala jako on v tichou, jarní noc a žádnému z nich nebyla ta pomlka tíživou. Ani nevěděli, že už chvíli tak sedí beze slova. Ale ne klidně. Mladá krev se rozproudila, tiché vzrušení hřálo duši.

Pavel byl rád, že je zas „doma", a té chvíle vedle Marty bylo mu zvláště pěkně. Tak krásná zdála se mu ta noc, a byl by tu

vyseděl třeba do rána. Než ani slovem nezradil, co cítil a myslil. Ostýchal se Marty, že by ji to zamrzelo, a měl to za světskou věc.

Nemocný se neprobouzel. Spal dobře a Pavel, jenž čekal, aby mu ještě dnes pověděl, jak pořídil, musil konečně vstát. Marta sklidila hrneček a šla za ním, aby ulehla ve světnici. Na síni, kam do šera zapadal tlumený přísvit mě-íce, dal jí dobrou noc a podal jí, což nikdy nečinil, ruku. Marta ji přijala, a opakujíc „dobrou noc", přidala, aby si hodně odpočal.

Slova ta, srdečný jejich tón, zněl mu ještě, když ulehl na půdě pod střechou na chudou postel u komína.

A vzpomněl také na to, co prve nedořekl, že by rád domů také proto, aby přezvěděl, jak bude s chalupou, kdyby tam už mohl — Jindy mu o ni tak nešlo, ale teď pro odstup. Kdyby byl doma, mohl by se spíše hlásit k odstupu na machovské faře, kam patřil kolaturou. Na to, že by změnil víru, pomýšlel nyní klidněji. Nepokoj, obavy ho již netížily.

Žil už dlouho mezi samými bratřími, zvykl na jejich život, líbila se mu jejich zbožnost, společné pobožnosti, i knihy i přemyšlování z nich, a výklady Škodovy hloubily a utvrzovaly v jeho srdci, co ozvalo se v něm řečmi nebožtíka otce i starého Kubečka machovského i čtením, zvláště bible, kterou Škoda měl a do níž mu cestu ukázal.

Pavel zapomínal na to, co bývalo, dojmy chlapeckých let se smývaly. Cítil, že k odstupu dojde, tomu pomýšlení se již odevzdával, sám, bez nucení a pobízení. Té noční chvíle zase na to myslil, a při tom se mu blesklo, po prvé, že kdyby se chtěl oženit, že kdyby si chtěl vzít Martu —

XII

Květ pršel s třešní, spadal a pruhy se bělal pod stromy. Pampelišky zasvítily zlatou, pronikavou žlutí mladým trávníkem. Jasno bylo a teplo, osamělá cesta od lesa ke Škodově příbytku vyschla.

Po dvě neděle se mladý Pavel po ní ohlížel. Všední dny pracoval od úsvitu do noci za stavem jako vždy a sotva ven vyhlédl. Nečekal nikoho ve všední den, nemohl. Ale v neděli se nadál, že přijdou alespoň padolští, někdo od Zejdlů nebo někdo z tamějších bratří. Než i druhé neděle darmo se díval. Nejvíc se jich k vůli Škodovi nemohl dočkati. Slíbil mu návštěvu a viděl, jak Škoda tou novinou zrovna okřál a jak se těší. Na své oči to viděl, i od Marty slyšel.

Proto se pak zasmušoval, když bratří nepřicházeli. Aby Škodovi povolali církevního správce k návštěvě pro útěchu nemocného, nebylo ani pomyšlení. Farář byl tuze daleko, až v kraji, v Klášteře, a sem do těch kopců pozvati ho nemohli. Nebylo na příležitost, která by klášterského sem dovezla.

Proto Škoda tím toužebněji očekával bratří.

Třetí neděle sešel Pavel, přistrojiv se na půdě, dolů do světnice, čistě už umetené. Oba stavy stály nehnutě, kolovraty byly uklizeny. Stará Škodová seděla u kamen, obalené nohy na stoličce Muž ležel na posteli, u okna, kterým padal zelenavý přísvit stromů a kterým bylo vidět na trávník plný zlatých pampelišek.

Dnes bylo starému tkalci volněji. Měl ticho, nehlučely stavy, jejichž rachot on, nemocný člověk, musil poslouchati každý den od rána do noci.

Marta byla tou chvílí v komoře. Škoda, do žluta bledý, očí zapadlých, rtů bezbarvých, ležel tiše, bez hnutí, jako netečně. Ale jak Pavel od prahu pokročil, zavolal ho mdlým hlasem. Tovaryš k němu přistoupil a pozdraviv ptal se, chce-li něco.

Škoda, jehož dlouhé, za uši česané vlasy poslední čas silně prokvetly, obrátil po něm zapadlé oči a chvilku na něj upřeně hleděl ztěžka oddechuje.

„Václave," začal dunivě, „bratří dnes přijdou." Řekl to slabým hlasem, ale jistě, naurčito.

V očích hluboko zapadlých prokmitl mu tichý zásvit, jak se těšil. Pavel byl tou určitostí překvapen, až zmaten a nevěděl ani, co na to říci. Hned však přisvědčil, když ho nemocný vybídl, že by jim, hostem, mohl jít kousek naproti.

Bylo krásné, májové, nedělní ráno. Březina se již měkce zelenala, osení pod ní temněji, meze prokvétaly i palouk, a les se projasnil jako skropený světlou zelení výhonů i omládlých korun bukových. A nade vším svátečné, slavné ticho s jásavou písní skřivaní vysoko pod zářícím, modrým nebem.

Pavel pak ještě jiný zpěv zaslechl, to jak do lesa vkročil. Dva hlasy hluboké a ne svěží, jeden slabší, druhý křapavý, nesly se k němu z lesního šera. Zpěváků neviděl. Zpívali volně, vážnou notu, kteráž, jak se blížili, jasněla, a kterouž pak Pavel poznal, že je to ta píseň, kterouž také tady u Škodu zpívali:

„V svém zajetí při řekách babylonských
s pláčem jsme se, byvše v rukou pohanských,
na Sion, svou vlast, rozpomínali — —"

To jsou jistě oni! Hned si vzpomněl na Škodu, jak to mohl tak najisto říci. Šel rychleji a jak stezník se zahnul, spatřil na stezce pod šerou, zeleně promodralou klenbou vysokého lesa dva starce: padolského Zejdla v staromódním kabátě tmavohnědém, v nohavicích po kolena, v hrubých punčochách a střevících vedle zavalitého Kubečka machovského, velké, šedé hlavy s hustým věnečkem vousů pod bradou.

Na hlavě měl ještě zimní čepici beránkem lemovanou, na nohou spodky do bot nízkých holinek; kabát jeho, tmavozelený, nebyl tak dlouhý jako Zejdlův. Šel volným krokem, trochu kolébavě, šedou hlavu do týla nachýlenu, horlivě zpívaje. Zejdl, věkem už přihrbený, hleděl víc před se. A on také nejdřív umlkl, jak uviděl a poznal Pavla.

Ten až zčervenal, jak oba starochy spatřil. Jako div se mu to zdálo a zpěv jejich, hned jak ho zaslechl, dojímal v té lesní samotě. A rád byl, že Kubeček přišel, že snad nese nějakou novinu ze Lhoty.

Pozdravili se, a když jim Pavel pověděl, jak je se Škodou, vyřizoval Kubeček:

„Tetka Bitnarka tě pozdravuje, stavoval jsem se u ní. Ráda by tě zas viďala."

Pavel se na ni vyptával a pak, ne bez váhání, co máma, viděl-li ji Kubeček.

„Viďal a taky jsem s ní mluvil, onedá. Ta je teď churá, tý to teď nesvědčí. Bodejť, nadře se; musí dělat za stavem aušecko ve stavení, to víš, on, Víšek, ani prstem nehne, ten jen leží nebo se toulá. Ta si dala, teď ona lituje. Dyž se už na tebe ptala —"

Pavel, jenž šel vedle s hlavou sklopenou, pozvedl náhle oči.

„Ba ptala se," Kubeček opakoval, „a tak si povzdychla, že zkusí dost" (že ji Víšek bije, to Kubeček zamlčel), „a že eště keušemu musíš taky ty zkoušet. Už de do sebe, už prohlíží."

Pavla těšilo, že máma se na něj ptala, a v ten okamžik už jí odpouštěl a zapomínal, co k vůli ní a Víškovi měl. Zapomínal, nevzpomínal a ještě litoval, co na teď —

Zatím Škoda ležel tiše, nehnutě. Žena sedíc u kamen mluvila tlumeně s Martou, jež chystala oběd a chodila opatrně, skoro po špičkách. Myslily, že táta dřímá. Ale měl jen hlavu obrácenu, ke zdi k oknu, a ležel v myšlení zabrán.

Na svůj konec, na smrt zas myslel jako často poslední dobou, a vyslyší-li ho pán Bůh, že když si nemuže zavolat duchovního pastýře pro potěchu, že přijdou bratří, že na něj nezapomenou v té samotě, opuštěnosti, v tom nedostatku služebností církevních.

Hleděl ven na zelený trávník, plný pampelišek, na bílý, široký chodník v něm k lesu, jak tudy před lety odnášel (teď v nemoci si často na to vzpomněl) své mrtvé dítě v truhličce, když nemoh' sehnat povoz, když je odnášel do Kláštera na hřbitov přes sedm vesnic a dvě města, přes Dobrušku a Opočen, jak mu bylo, když kráčel širým polem sám a sám s tím ubohým červíčkem —

A teď už brzo snad odnesou touhle cestou také jeho a uloží ho na klášterském krchově — A tady —

Přimhouřil oči. Lidská bída, strach smrti na něj padl, prsa sklíčil, až srdce oslábło, v uších zalehło a pot na čele vyvstal.

Chvíli ležel bez hnutí a co kolem, jako by nebylo. Zapomněl na ženu, na dceru, nedbal jich, neslyšel jejich tlumené hlasy. Sám jako by se kamsi ztrácel, zapadal, jako by v něm všecko haslo a tma padala, tma — —

Pak dorazil k němu temný hluk, hlasy, jež se pojednou ozvaly silněji. Jeden z nich projasněl a Škoda ho pojednou rozeznal. Otevřel přivřené oči, obrátil hlavu po hlase, pak tělo na bok.

„Zdař Bůh, bratře!“ pozdravoval Machovský Kubeček kloně nad nemocného šedou svou hlavu a podávaje mu mozolnou pravici.

Za ním starý Zejdl přistupoval a za tím stáli Pavel a Marta, jež dojata pozorovala otce, jeho pohnutí a radost nad příchodem bratří.

Škodová, nemohouc s místa, u kamen povzdychovala a pak zástěrou stírala slze, jež v náhlém dojmu vytryskly. Nevěděla, proč pláče, ale bylo jí líto muže i sebe, a dojímalo ji, že přišli, ó že přece přišli, a tak z daleka, obzvláště Kubeček, ten až z Machova.

Strach opadl; Škoda jako by oživl. Chtěl sebrati se, usednouti, ale nemohl. Ruku však podal a vítal své hosti víc ještě vyjasněným pohledem nežli slovy mdlého hlasu.

Usedli u postele, vyřizovali pozdravení od Burdycha, Hejnyše a ostatních bratří, i od „sester“ známých a ptali se po zdraví.

„Bratří,“ mluvil Škoda namáhavě, těžko oddychuje, „chystám se z této časnosti do věčnosti —“ Ale už ho hrůza neobešla jako prve.

„Bratře Škodo, milost Boží je bez konce,“ těšil Kubeček svým hlubokým hlasem, mluvě vážně a s plným přesvědčením. „Pán Bůh nepřestává být milostivý a ještě platí, víš, milý bratře: Vzývej mne v den soužení a já tě vytrhnu a ty pak mne budeš slaviti.“ A starý Zejdl padolský, maje těžké, upracované dlaně na kolenou, pokyvoval vážně svou bílou hlavou.

„Nemoh jsem se vás dočkat; do Kláštera pro dvojíctihodného poslat, to víte — kde pak — našinec," mluvil Škoda zvolna, mdlým hlasem, „tak jsem se chtěl s vámi potěšit, bratří — v tom soužení —"

„Slyšali jsme, že s pokornou oddaností snášíš svý utrpení," chválil Kubeček.

„Byli bysme rádi dřiu přišli," omlouval se Zejdl, „ale to víš, jak to nědy je. A tadykle, bratře," sáhl do náprsní kapsy a vytáhl knížku, prostě, od samouka vázanou, a položil ji, usmívaje se, na peřinu k rukám Škodovým. „Nesu ti Bunyánku."

Nemocný ji zrovna chytl, a hned, jako by náhle síly nabyl, nadzvedl hlavu i ramena, obrátil titulní list nevzhledné, na chatrném papíře tištěné knížky a četl:

„Jana Bunyána
Cesta Křesťana.

Z města Zkázy do blahoslavené věčnosti.

Z anglického do Německého jazyka uvedená, nyní pak v Češtině na světlo vydaná od Jozeffa Nedomy, školního učitele při cýrkvi Ev. reformitské ve Vysoké."

„To je ona," vydechl nemocný potěšen. „A kdes ji —"

„No, šak k vůli ní jsme se taky omeškali, nemohli jsme ji nide sehnat, až tuhle se syn dověďal, že Rokytenskej Křiuda ji má. Tak šel schválně k němu."

„Pozdrav ho pán Bůh," děkoval slabým hlasem nemocný v živé vděčnosti. „A půjčíte mně ji — šak — já ji —" nedořekl, že ji dlouho mít nebude, neboť starý Zejdl mu vpadl do řeči:

„Jen si ji nech a potěš se, nech si ji nauždycky, šak my se s Křiudou srounáme."

„Zaplať pán Bůh!"

A začal si zas prohlížet knížku proslaveného náboženského autora anglického.

Zatím Marta, potěšena příchodem hostí, dohlédla venku do nístěje, jak se oběd vaří, pak přinesla ze síně z almary chléb a kus másla. Pozvala na to hosti a stará od kamen je pobízela. Sedli, jedli, chutnalo jim po takové cestě; mluvili o ní a jak je venku na polích s osením, jak se brambory sázely.

Toho hovoru Škoda nedbal. Bunyánku prohlížel, až ho slabost přemohla; položil knihu na peřinu a hned na jinou vzpomněl, z které už dávno žádný výklad neměl, na bibli. Pošeptal Pavlovi, aby ji přinesl. Z nenatřené almárky dostala se na stůl, u něhož hosté dojídali. Byla stará, v tmavé, kožené vazbě s mosaznými rohy a zašlými, ohmatanými řeménky.

Posvátná kniha pak všecky sloučila. Nemocný zůstal na loži, žena jeho u kamen. Marta přisedla k ní, Pavel ke stolu ke starému Zejdlovi. Kubeček uvelebil se v čele sám, tak, že byl obrácen k nedaleké posteli. Nemocný mu viděl do tváře a jasně všecko slyšel, jak host začal pobožnost, aby potěšil a posilnil bratra k odchodu jižjiž se blížícímu.

Ten ležel naznak, vyhublé, skoro voskově žluté ruce na svrchnici volně sepjaté. Dýchal těžko, prsa se mu zdvíhala; zapadlé, horečně lesklé oči tkvěly na Kubečkovi a neodvrátily se s něho ani na okamžik.

„Machovský farář", vráscitý, ale zdravě zardělé tváře, vytáhl z kapsy dřevěné pouzdro, z toho pak kulaté brejle, jež vsadil na nos. Žlutá, silná péra jejich ztratila se na spáncích v houšti vlas , hodně šedých, jako byl věneček hustých vousů pod bradou.

Chvilku obracel v bibli, hledal, až našel místo. Tváří jeho uložil se stín přísné zanícenosti a začal říkati zvolna, vědom si, jaká to vážná chvíle.

Po světnici ticho, ani hlasu. Venku plné, jarní slunce, vzduch čistý, zářivý; svěže zelený trávník svítil dukáty pampelišek. Slunečné paprsky padaly nízkým oknem přes mořskou cibuli a muškát, zasazený v starém hrnečku, padaly stativem tmavých stavů a světlé stíny chvěly se na podlaze z hrubých prken. Ptačí švehol se ozval z osamělých třešní u stavení, ale nikdo ho neposlouchal.

Svaté písmo mluvilo, Kubeček četl hlubokým, trochu řaplavým hlasem, z Izaiáše proroka:

„V těch dnech roznemohl se Ezechiáš až k smrti. I přišel k němu Izaiáš, syn Amosův, prorok, a řekl jemu: Toto praví Hospodin: Zřiď dům svůj, neboť umřeš a nebudeš živ."

Dlouhé, černé řasy Martiných víček se zamíhaly, její matce hnula se níž hlava už ponachýlená. Kubeček však viděl jen verše své kapitoly a četl je u vážném, přísném klidu dále:

„I obrátil Ezechiáš tvář svou k stěně a modlil se Hospodinu a řekl: Prosím, o Hospodine! rozpomeň se nyní, že jsem stále chodil před tebou v pravdě a v srdci upřímném a že jsem to činil, což dobrého jest před očima tvýma. I plakal Ezechiáš pláčem velikým.

Tedy stalo se slovo Hospodinovo k Izaiáši řkoucí:

Jdi a rci Ezechiášovi: Toto praví Hospodin, Bůh Davida, otce tvého: Slyšelť jsem modlitbu tvou, viděl jsem slzy tvé; aj, já přidám ke dnům tvým patnácte let a z ruky krále assyrského vysvobodím tě i město toto a chrániti budu města tohoto."

Marta neutajila hlubokého, třesoucího povzdechu. Škodová pozorovala nemocného muže, jenž ležel, jako by se ztišil, jako by se mu uvolnilo. Tvář jeho byla jasnější, ne tak bolestná. Slovo boží účinkovalo; pil je zrovna, lokal jako žíznivý i pak, kdy Kubeček přečetl kapitolu a počal svým prostým, ale přirozeně výmluvným způsobem výklad.

Připomenul milost boží tomu judskému králi učiněnou, a že při tomto Ezechiáši milost boží se nevyprázdnila, že Bůh milostivým býti nepřestává. Však ale jestliže v tom vůle boží, aby člověk odešel z této časnosti, tedy že se toho pravý křesťan neleká, nýbrž že se odevzdá důvěrně na smilování a rady pána Nejvyššího. A není potřeba se strachovat, že by bez návštěvy církevního správce nebylo snad ani možná, odcházejícímu z tohoto světa jistotu spásy očekávat. „Když je nesnadno nebo nemožná," důtklivěji a vroucněji potěšoval staroch, „nezoufejme si proto, ale držme se toho hesla: Věř a jedl jsi! A rozvažujme si slova pána Ježíše, mluvená v Kafarnau: Já jsem chléb života."

Slzy vytryskly nemocnému za pobožného výkladu a kanuly po vyhublé, žlutavé tváři. Škodová upozornila dceru pohledem. Jak Marta, jež seděla všecka výkladu zbožně odevzdaná s rukama na klíně sepjatýma, shlédla otcovy slze, rychle vstala a chtěla mu je zástěrou utřít.

„Nech, Marto, nech," žádal nemocný, „je mně líp, pán Bůh mě posilnil. Bratří," mluvil k hostem hlasem slabým, přece však zvučnějším nežli prve: „Byl jsem si těžkej, jako z klady, ale teď je mně hezky. Zazpívejte, bratří — víte: ‚Vím, komu jsem uvěřil.' "

Začal zpěvně, hlas mu však nestačil a tak ostatní slova jen vyšeptal. Kubeček vyplnil Škodovo přání. Maje ruce na rozevřené bibli sepjaty, zanotoval hlubokým hlasem:

„Vím, komu jsem uvěřil, víra má je jistá —"

a starý Zejdl spustil s ním:

„Cesta, jíž jsem zaměřil, vede v věčná místa —"

pak v duo starců vpadl vysoký hlas staré Škodové i svěží Martin, chvějného zvuku; také Pavel, jenž seděl nehnutě v upřímné pobožnosti i dojat Škodou, jeho zbožností, odevzdáním i patrnou potěchou, zpíval s nimi:

„O přeslavná víro má, tebe se nespustím,
zmocniž mne při tom, Pane, až duši vypustím — —"

Zamodralé, suché rty nemocného Škody tiše se pohybovaly, jak, když nemohl hlasem zpívati, písničku s nimi říkal zároveň. Úleva a vroucí doufání stlumily bolestný rys utrpení v choré, přepadlé tváři a vyjasnily ji svitem vnitřního upokojení.

XIII

Pobožnost trvala skoro až do samého oběda, jenž byl té neděle k vůli hostem onačejší. Marta přinesla na stůl polévku a pak jahelnou kaši, ke které chléb přikusovali. Škoda vypil jen trochu ml ka. Marta pro ně zrovna skočila, jak ráda slyšela, když si nemocný o ně řekl, neboť už dva dni skoro neměl nic v ústech.

Machovský Kubeček, hned jak přišel, si jí povšiml, pak po vykonané pobožnosti ještě víc. Zůstaloť mu v mysli, co mu nadhodil starý Zejdl, když sem šli, co jeho, Zejdlova, nevěsta myslí, co tuhle povídala, když u nich Pavel byl, že by ten hoch chtěl snad Škodovo ďouče. Proto ji pozoroval, ale opatrně, že nikdo ani netušil.

Po obědě zasedli hosté zase k nemocnému. Mluvili o nemoci, o různém koření, vypravovali mu, jak je u nich, jak s dílem, jak s výdělky, o změnách v rodinách známých mu bratří. Chvilku poslouchal, ale pak se Kubečkovi zdálo, že ho to přemáhá, unavuje. Proto přestal a nachýliv se k němu, řekl:

„Bratře Škodo, rádi bysme ještě pobyli, ale máme kus domů. Ale chceš-li, pocvičíme se ještě v pobožnosti."

Škoda ochotně, rád přisvědčil.

Pavel přinesl z almárky „nešporku", postillu k odpoledním pobožnostem; Kubeček zasedl k ní za stůl, ostatní pak zase tak, jako dopoledne. „Machovský farář" četl a měl opět výklad, nyní kratší, a zase zazpíval pobožnou píseň a všichni s ním.

Jen nemocný mlčel. Zpívati nemohl; duch však toužící po útěše náboženství znovu se povznesl jeho silou, jež přemáhala na tu chvíli choròbu těla.

Když pak oba „bratří“ po skončené pobožnosti přistoupili k jeho loži, aby mu dali s pánem Bohem, vroucně na ně pohlédl a pravil tiše a odevzdaně:

„Děkuju vám, bratří, za vaši laskavost; z milosti boží jsem silnější, nelekám se, už čekám na vysvobození, to poslední. Doufám, že od Spasitele svého nebudu zavržen —“ Vzal Kubečka za ruku, oběma svýma ji chytl a upíral na něj zapadlé své oči.

Kubeček hned neodpověděl. Slova nemocného jej zmohla; byl dojat, a když promluvil, zněl jeho hlas hloub, temněji a pozachvěl se.

„Milý bratře,“ řekl, „co pán Bůh opatří, to jeušecko dobrý. Děj se vůle jeho. Doufej v něho a očekávej jistotu spásy, a snášej všecko utrpení s pokornou uctivostí jako dosavad. Hospodin se slituje. Náš tělesný rozum ničeho nevidí, takže musíme uznat a vyznat: Diuně vedeš svých milých a své cesty po necestách máš; pán Bůh tě posilni —“

Kubečkův hlas, jenž víc a více temněl, rozplynul se po těchto slovích v pohnutí. Kubeček v tom dojmu ponachýlil se k nemocnému a tiskl mu ruku. Když poodstoupil stahuje husté své obočí, podával starý Zejdl Škodovi ruku s tváří pohnutou. Stěží se bránil slzám a nemohl nic více říci nežli: „S pánem Bohem, bratře.“

Marta, stojící za ním, tiše zaplakala. Stará Škodová seděla, jak ji zármutek i tesknost sklíčily, v oblouk přihrbená a halila tvář do zástěry. Pavel stál u stavu s čepicí v ruce, chystaje se, že hosti vyprovodí, a hleděl všechen vzrušený s nemocného na Martu. Svíral rty a ohryzek jeho tenkého krku kolikráte se mu prudce sklouzl, jak polknutím uvolňoval si svírajícímu se hrdlu.

Mlčky vyšel za hostmi.

Chvíli kráčeli všichni tři mužové mlčky, hluboký dojem ještě nevyzněl, až pak se, to již k lesu docházeli, Kubeček ozval:

„Nesli jsme bratroj Škodoj potřebnou outěchu duchovní a on ji s vděčností přijal, ale my si ještě větší outěchu od něho sami odnášíme, z jeho příkladný odevzdanosti do vule boží a z jeho spokojenosti s jeho osudem, co na něj uložil nejmoudřejší ředitel všeho světa.“

„Opraudu, opraudu," přisvědčoval starý Zejdl, „člověk se poučí, to bylo příkladný."

„A ty, Václave," obrátil se Kubeček pojednou po mladém tkalci, „měj ještě dál trpělivost. Je to zkouška," to zas mluvil před sebe, „Škodová nemože, on tak sklíčenej — A to ďouče, na to je toho dost. Je opravdu hodná." Vtom se obrátil po Pavlovi, jehož tváře se zapálily brunátným ruměncem.

Mladý tkadlec neodpověděl ani nepřisvědčil; v náhlém zmatku

hleděl před se a oči mu neklidně těkaly po stromech, po jedlích omšených kmenů, v jejichž stín vstupovali.

Kubeček se také odmlčel. Věděl už dost. Tak kráčeli šerem lesem mlčky, ač pak se Pavel odhodlal. Požádal Kubečka, aby doma pozdravoval, u něho, Kubečkovou, tetku Bitnarku, a — to váhavě dodal — taky mámu, kdyby ji viděl.

„Vyřídím, hochu, vyřídím, dojdu k vám a s mámou promluvím. Že bys rád domů, viď?“

„Dyž to eště nejde, to víte, strejče, k vůli vojančině a pak —“

„K vůli Víškoj, k vůli tomu nejhlaunějc. To vojanský strašidlo by mohlo u tebe už pomalu přestat. Jen ten Víšek čerchmanskej — Ale já myslel, že bys chtěl se domů podívat jen tak náuštěvou?“

Pavel přisvědčil.

„Nadobro,“ pokračoval Kubeček, „dybys i moh', teď by to nešlo, k vůli Škodovejm, cák by si počali.“

„Šak já taky na to myslel,“ vyznával Pavel upřímně.

„A Pavle, dyby se něco stalo, jako třeba s tebou, dyby sis nevěďal rady, přijď, poraď se. Rozumím-li dobře, myslíš na něco; no, nestyď se, a nenutím tě, abys pověďal. Ale to jen řeknu, že myslím, že nechybuješ. A jak poudám, když budeš chtít, přijď a promluvíme vo tom. A teď, milej hochu, jdi s Pánem Bohem, vrať se, Škodovi budou na tě čekat.“

Pavel tu neurčitou a přece jasnou řeč slyšel rád. Rozuměl, že mu Kubeček nic nevymlouvá, nýbrž chválí. Podav starcům ruku a vyžádav si ještě jednou pozdravení do Padolí, Machova i do Lhoty, vracel se rychlým krokem ke Škodovu stavení.

Pořád jen na Kubečka a na jeho řeč myslil. To jistě má od Zejdla, hádal, jak by jinak. A radil, aby Škodových neopouštěl. K tomu byl už dřív odhodlán; pobídnutí Kubečkovo ho jen v tom utvrdilo.

Jak vyšel z lesa, vyhlížel osamělý, bílý příbytek mezi několika třešněmi. Poslední světlo oranžového přísvitu sunulo se z úzkého dolu po stráni, po širém hřbetu tmavého lesa v ní. V protějším

svahu s polem ležel už stín. Jen březina nad ním stála ještě v proudu zlata, jež se rozhořelo v mladé její zeleni.

Pavel toliko ke stromům u stavení a na zásep obracel zraky. Nadál se, že snad bude Marta venku.

Přišlo mu z Kubečkovy řeči zase na mysl, o čem nedávno v noci na půdě uvažoval, že kdyby se chtěl oženit, kdyby si chtěl vzít Martu — Domů nesmí a tady odstoupit od církve nemůže. Ale mohl by se s ní, s Martou, oženit, uvažoval, v římské víře, tady, a pak teprve, až by mohl, by odstoupil. Ale chtěla-li by —

Zastal ji ve světnici u nemocného. Když se pak s ní samotnou potkal na záspi, to již slunce zapadlo, jak se vracela od potoka, nesouc konev vody, nezeptal se. Nemohl. Slovo o tom uvázlo.

Marta, postavivši konev na zem, sama se zastavila. Podívala se na Pavla a zeptala se ho mírně, s účastenstvím, co mu je, stýská-li se mu.

„Snad ti vaši vzkázali," dodala plaše a tišším, nejistým hlasem, jakoby se strachem.

„Rád bys domů, viď. U nás je —"

Nedal jí domluvit.

„Nechci domů, a nic mně máma o tom nevzkázala," jistil rychle. Tvář se mu vyjasnila potěšením, že se Marta tak zeptala, že nechce, aby odešel. Aby jí svá slova dotvrdil, pověděl, co mu Kubeček vypravoval o mámě ve Lhotě, o nevlastním otci, a že kdyby i chtěl, že by tam nemohl.

„Ale já ani nechci," opakoval upřímně. Více však jí přece neřekl. Než nevyčítal si pak, když odešla do světnice, nic, že více nepověděl. Viděl, že ji to těšilo, když řekl, že nechce odtud, a jak upřímně řekla, že je ráda.

XIV

Jak se otvíralo jaro, řidly toulky u Čejchanů. Docela sice návštěvníci nezapomněli, přicházeli, ale jen porůznu. V plné hromady, jak sedávali u kamen, u pece i na lajci u stěny, se už nesešli. Zato měl Čejchan granatýr poslední dobou nového návštěvníka, to mladého Dušánka, o kterém koncem zimy po dvě schůze rokovali o tom, jak zdědil, co myslí, že chce do světa a že si dal u hořejšího Jírovce podkostelního dělati zvláštní vůz na tu cestu do světa.

Dušánek přišel teď k Čejchanom kolikrát, ale vždycky sám a když tam žádný nebyl. Přicházel na radu, jak se světem, kam by bylo nejlíp, jak s hospodami a jak jinak.

Dušánek, třicátník, byl dost velký, skoro tak jako sám Čejchan granatýr, pěkně urostlý, zdravé barvy, jako malovaný, jasných, hnědých očí, v nichž bylo znát, že je v něm dost odvahy, o které mluvil a že by rád ve světě štěstí zkusil, že pořád na to myslil, už když byl za tovaryše, že by se dalo živobytí jináč, lehčeji pořídit, že počítal, když to těm Němcům tak jde s plátny, že by našinec snad také pochodil, však že už také tady v Kostelci leckdo si v světě pomohl.

Ale dřív že mohl jen na to myslit a plány dělat, s holýma rukama že se nedalo nic dělat. Ale pak, když těch pár grošů vyženil, to že již neměl pokoje, a když pak strýc umřel a on po něm zdědil, to že si řekl:

„Václave, teď to štěstí budeš honit, zkusíš to; tady pořád s kopkou chodit do Police na trh, dřít se na cizí lidi, jaké živobytí!“

Než jak se tak rozhodl, hned měl nesnáze i vojnu. Nejdřív se ženou, jež nechtěla, aby se pouštěl do světa; mělať strach z takové cesty, že nic nepořídí s cizími lidmi, aby se mu tak ještě něco stalo, a kdyby to ne, že přijde o to, co mají.

Ženu však upokojil, přemluvil, že má marné strachy; nejvíce ji oblomil sliby a jak jí maloval, jaké budou výdělky, jaké by měli živobytí, ona že by nemusila tak dělat, že by si pak mohla leccos popřát.

Vtom už si došel do Kostelce, podívat se na takový světácký vůz, neboť s trakařem do světa, jako Čejchan jezdil, se mu nechtělo; a ten vůz si dal také dělat.

Čejchan granatýr, když k němu Dušánek chodil na zvědy a radu, netajil se, pověděl a poradil upřímně, bez falše a závisti, kam by se měl Dušánek, když bude mít vůz, pustit. Tak s ním cestu probíral, vodil ho již napřed za těch hovorů z Padolí přes Jaroměř na Plotiště u Hradce Králové, přes Chlumec, Sadskou, Počernice, do Prahy, na Beroun, Zdice, Žebrák a Rokycany do Plzně, tu že by pochodil, zvlášť kdyby se tam trefil na Janský jarmark, a odtud že by mohl na Nepomuky a tam v těch končinách, na Přeštice, Strakonice, tam že je tuze dobrá hospoda u „bílé růže" a v Horažďovicích, tam že je „modrá hvězda" a „beránek" v Plzni, a v Praze tam že zas u „bažanta" a také u „černého orla" bývají, od Kostelce a tady z Náchodska

Starý granatýr ho na tu cestu dalekou posiloval útěchou, jen ať se nic nebojí, že se bát nemusí, když bude mít pas jak se patří, a ten že si opatří, a že dost prodá, obzvláště v městech, ale aby také nemíjel samoty, panské dvory a zámečky, tam že kolikrát on, Čejchan, vrchnostem dost prodal a utržil, tam že dobře platí, ale plátno aby bylo jako vykvetlé, a ceny aby neměl bláznivé, aby se hned tuze neulakomil, ne aby vébu tuze proceňoval.

Dušánek pobožně poslouchal, přikyvoval, také se vyptával, a také pak, když přišel naposledy, ženu si přivedl, aby také sama na své uši uslyšela zkušeného člověka. Měla plavé vlasy a byla v tváři dost podobna. Ráda se ustrojila, a říkalo se o ní, že je

mlsná a do díla ne zrovna kat. Ale doma měla pořád pěkně uklizeno, a malé dvě její dcerušky byly i všedního dne čisty a v neděli jako květ. To jí ženy, které musily všechny dřít, až za zlé měly a vytýkaly, že by ráda dělala paní, to že ona, a dobře se mít —

Když s mužem přišla k Čejchanom, přiznala se, že teď před mužovým odjezdem dostává zase strach, že si pořád myslí, kdyby tak přišel o zboží, co z nich bude, když do toho všechny peníze vrazil, do vozu, do pláten, všecko, co s ní dostal a co podědili, a ještě že musili ňákou vébu vzít na dluh.

Přiznala ve své prostoduchosti, o čem Dušánek mlčel a proč se také na ni zaškaredil. Ale hned všecko zamluvil a zval Čejchana, aby se přišel k nim podívat na koně, na vůz, jak to všecko má seřízeno.

Čejchan hned nemohl, ale vypravil se tam pozdě odpoledne. Jen vykročil ze stavení, potkal dolejšího mlynáře v šedém kabátě, ve světlé čepici, velkého, přihublého, asi padesátníka, jenž často pokašlával, zhluboka, dutě, ale také často se smál a rád zašprýmařil. Šel jako každého dne nahoru do „městečka", do rynku k „zelenému stromu", kamž také jednou, dvakrát za týden přicházel farář Havlovický, pohovořit, přečíst sousedům noviny a také zahrát si bulku.

„Nechtěl bys ke mně do učení?" volal mlynář na Čejchana, jak ho shlédl.

„Snad ti Náca neutek'?"

„Čert ho vzal, utek'." Mlynář se smál. „Kluk šibeničná, ten zas —"

„Eště si lepí oči?" Čejchan věděl, že ten mlynářův učedník, výrostek už, sirotek, obecně známý rozpeska, si lepil smolou víčka nahoru, když na něj chodila dřímota.

„A dnes dopálil panímámu —" Jak si mlynář na to vzpomněl, dal se zase do smíchu a vypravoval, že Náca vyved' panímámě takové skotáctví, že dal její zamilované kočce skřipec na ocas, a kočka že lítala jako divá, a tak že panímáma se do Nácka, jak

vkročil do sednice, dala a v té zlosti že strhla s nohy pantofel. když nic neměla po ruce, a že Náca, jak to s lédl, uskočil naschvál ke skleněné polici, a panímáma že si v té zlosti ničeho nevšimla, a pantoflem bouch bác, a, jak se Nácek šikovně uhnul, pantofel do police, do skla, a crrrnk, sklo hrr, už se sypalo a do porculánu, střepy jen crnčely a pršely. „Člověče, já ti k tomu zrouna přišel, panímáma stála jako sloup, tuhá — bez pantofle, ten ostal pro parádu za sklem v porculánu.“

„A co Nácek —“

„Prašiuka, ten už byl ten tam, proklouz' jako ouhoř a pryč. Ale panímáma nad tím sklem — To se felčar zasměje, až jim to teď povím.“

„A pan farář.“

„Bude-li tam, on teď je pořád na staubě a v zahradě. No tak co, půjdeš za učedníka —“ A kašlaje a směje se, šel mlynář dále.

Čejchan, obveselen, pustil se dolů, k Dušánkovi, jenž měl svůj příbytek za mlýnem. Starý granatýr si tam nejprve prohlédl v nevelkém chlévě hnědáka na cestu do světa koupeného. Nebylo to panské zvíře, také ne nejmladší, ale přece hezčí a lepší nežli šimla konšela Mitýsky.

Déle nežli u koně pozdržel se Čejchan u vozu, jenž měl odvézti celé jmění mladého tkalce do světa, aby užitek vydalo. Světácký vůz, ne těžký, ale dobře stavěný, tmavozelenou barvou natřený, s rudým tu tam ornamentem, stál před příbytkem na cestu již připraven. Dva koše visely na lišních pro lucernu a pro koňské náčiní; k boku připevněno prkno, jež v čas potřeby mělo sloužit za sedadlo. Na obručích nad fasuňkem rozpjatých ležela hustá rohože, na té hrubá, bělavá plachta. Plná košatina chránila přístup vzadu; nad ní, aby přes ni nemohl se nikdo protáhnout, upevněno prkenné čelo v hořejší polovici až po samou plachtu. Tudy přístupu nebylo, jen zpředu, kde visely vnitř po stranách na košatinách plátěné kapsáře pro různé potřeby.

Dušánek, ve vestě jen, beze všeho, bez čepice, jenž Čejchana prováděl a všecko mu ukazoval, vzal řetízek do ruky, vpředu upevněný, a vysvětlil:

„Ten je pro psa, pro Voříška, když tu bude hlídat, a tadyk le budou bedny, ty mám eště v sednici, vespod užší, nahoře širší, jak tu je prostora, zrouna sem do vozu. Ta přední je s příhradou pro prádlo —“

„A spát budeš ve voze.“

„Tadyk na bednách, dyž bude potřeba. To už mám ležení taky přichystaný. Cák že tu houni žena tadyk nechala,“ mluvil

pro sebe, „aby ji tak nědo odnes' —" Nachýlil se do vozu a sáhl po houni; hned však utrhl a uplivl se, jak se lekl.

A houně se hnula, zvedla a zpod kraje vyrazil někdo hlavou na světlo. Byla velká, mladá, zatuplého nosu, rovných, štětinatých vlasů, moukou jako pudrem poprášených. I obočí se tak bělalo, a tím tmavší zdály se pod ním trnkové, chytré oči, jež se smály tak jako rudé rty velkých úst výrostkových.

„I ty prazatra —" rozkřikl se Dušánek, jak shlédl Nácu, učedníka z dolejšího mlýna. Čejchan se dal do smíchu.

„Co tu děláš?" zlobil se mladý tkadlec, popuzen, že se tak lekl. Nácek však cenil bílé zuby dál, mrkal čtverácky trnkovýma očima a zahýbal koží na čele, až se mu kůže s vlasy, celá šitina na hlavě rozjezdila i s ušima. A při tom se ani nehnul, leže pořád pod houní na břiše, nadzdvižen vpředu trochu, jak se opíral o lokte.

„Čekám, až pojedete do světa," drmolil v tom usmívání, „chci jet s vámi, a jak jsem tu čekal, zchrup' jsem si."

„Mlynář jde! Náco!" vzkřikl náhle Čejchan, jenž se ohlédl schválně, „támle je, a stárek s ním, jdou pro tebe!"

Než dořekl, uhnul se, ustoupil na krok, on i Dušánek, jak učedník vyraziv zpod houně vyhoupl se jako vyplašený kocour kolem jejich hlav, jak obloukem vyskočil.

Dušánek zaklel, hned se však zasmál, když Náca, vida, že ho Čejchan napálil, se zastavil a pak s čepicí v ruce zkroušeně se blížil a pokorně, až k smíchu prosil:

„Vemte mě, Dušánku, do světa, já vám budu roznášet zboží, u koně budu, všecko budu dělat." Dušánek se jen smál a odbyl ho, aby jen šel prach smetat, a Čejchan ho škádlil, aby šel paní-mámě pro pantofel. Nechali ho a odešli do světnice. —

Do světa vyjel Dušánek sám, pozejtří po té malé příhodě. Už na večer před tím se rozloučil s příbuznými a ráno před odjezdem byl v kostele na mši. Když vkročil na hřbitov, došel faráře Havlovického, kterýž ho zastavil a začal sám o cestě, že slyšel, že se Dušánek chystá do světa, ať jen s pánem Bohem jede, ať se

přičiní, ta cesta že by mohla být jeho štěstím, to že mu chválí, když se tak nutí, ale jen ať jedná kupecky poctivě, tím že si zjedná dobré jméno a mnohé známosti, aby pamatoval, že pojede zase po druhé, po třetí, aby nechtěl hned najednou všecko strhnout, stržník že jen jednou pochodí.

Ruku mu podal a přál mu srdečně štěstí, aby ho Pán Bůh sprovázel. Dušánka to potěšilo i povzneslo, a jak se z kostela vrátil, ihned vypravoval o panu faráři. Myslil, že to bude také ženě outěchou.

Ta sháněla od rána poslední přípravy na cestu a chodila jako pitomá. Teď teprve na ni doléhalo, když viděla, že jde do tuha, že bude bez muže, a na dlouho, když se scházeli sousedé, aby viděli I ušánka, jak bude odjíždět, aby mu dali s pánem Bohem.

Jako o funuse jí to připadalo. Seděli v sednici, stáli na záspi, u vozu již zcela přichystaného, s bednami naloženými, s bělavou plachtou přes hustou rohoži napjatou.

Také Doubenus se připletl. Kde se sběhlo nebo mělo díti něco pohnutého, vzrušujícího, nikde nevynechal, třeba jen jako divák, zvláště když k tomu svou minulostí měl jakési právo, jako o vojanském odvodu.

A tady šlo o cizinu, o „svět", kdež také pobyl a léta a daleko, až v Italii, ve Veroně, „Peškyře" a kdež všude. Proto se přišel s Dušánkem rozloučit a vyprovodit ho; mínil to upřímně, ze srdce, ač při tom soucitném hnutí byl i záchvěv tiché naděje, že o tom vyprovázení kápne krůpěj „ostré", nebo že si nacpe zadarmo svou dýmku.

Dušánkovi pomohl koně ustrojit a zapřáhnout a počkal pak u koně, když mladý světák odešel do světnice se dostrojit a rozloučit. Odtud se pak ozval pláč jeho ženy a rozléhal se síní a venku záspí až k vozu, kamž doprovázela muže.

Dušánek byl do poslední chvíle statečný, ale když dával s pánem Bohem svým malým dceruškám, zakalily se mu oči a slzy se mu jen hrnuly. Řeč mu vázla, a jen trhaně opakoval, co měla žena udělat na zahradě, a že bude psát, aby pak hned odpo-

věděla, kam jí oznámí; ke koni pospíchal, za opratě bral, aby již ušel z té prudké vlny žalu.

V něm by byl i na Voříška zapomněl. Doubenus však pamatuje, že světák nemůže do světa bez věrného strážce vozu, chytl psíka, jenž se bránil a prudce štěkal, a strčil ho do vozu napřed do pelíška. Hnědák zatrhl, bílá plachta se hnula a pak se nesla od Dušánkova stavení k cestě a tou dolejším koncem Padolí mezi roubenými, obílenými příbytky k Poříčí.

Vůz sám nebylo ještě dobře vidět, jak byl obklopen průvodem, Dušánkovou s dětmi, sousedkami a sousedy, k nimž přibývali na kousek ti, kteří, jak vůz jel kolem, ze stavení vycházeli. Fasuněk se pak volně zelenal, jak kolem něho prosvitlo, jak odcházeli sousedky, sousedé, jak odešla poslední Dušánková s dětmi, vracejíc se plačky ke ztich'ém1 příbytku.

Jen Doubenus se vozu držel a kráčel jako věrný convoi, paty k sobě, špičky ven, celým dolejším koncem pod Klugarovým velkým statkem, pod přívrším Šedivé hory, za kterou záhy dojeli na konec městečka při řece roztáhlého jako ves. Ze všech stavení provázel je rachot stavů, od nichž ode všech vyhlíželi nízkými okny, olovem a louči spravovanými, na světácký povoz.

Dušánek si vedle něho volněji vykračoval. Nejprudší vlna se převalila, nitrem však zachvíval ještě její náraz.

Dušánek se stavěl, stavěl, ale ohlížel se po těch padolských staveních ne bez pohnutí. Byly kus domova, byly mu v tu chvíli milejší; i s nimi se v duchu loučil.

Také po malinké chaloupce starého Plška mezi Padolím a Poříčí se ohlédl, po té bílé klícce, za níž v pozadí v zeleném táhlém břehu se vznášely omladlé koruny rozložitých buků a staréřo javoru v měkké, svěží zeleni jako vzdušné baldachýny s prosvity a zlatou září slunečních paprsků.

Znal tu chaloupku i jejího hospodáře, který mu býval skoro k smíchu, ale kterého rád vídal, jako všichni, v třírohém klobouku, s vysokou holí v ruce, který se zjevoval vždy před svátky, nedělemi a slavností poutů a posvícení s putnou kvasnic na zádech.

Jak jel teď kolem, zdálo se mu, že zahlédl Plška u okna, starouška bledého, bílých, dlouhých vlasů. Ohlédl se po něm, ano rukou mu pokýval, když Doubenus dotvrdil, že tam je, že starý Plšek sedí u okna.

„Ale ňáko chuře vypadá," dodal. „A už dlouho nebyl v Padolí. Inu, cák taky, věk je věk."

A šel dál, s Dušánkem, ještě kus až k poříčské hospodě, kterouž si hned nahoře ustanovil za metu svého výprovodu. Tu se také splnily jeho naděje i tiché přání, jak počítal. Jak před hospodou se zastavil a mhouře tmavá očka a usmívaje se ze široka podával upřímně tvrdou svou ruku na rozloučenou, zarazil Dušánek povoz.

„To abyste si, Doubenus, jednu dal."

Oči se Doubenovi do čárek zúžily, ústa se usmála, až se červené tváře zaleskly. Šel, dal si, přinesl ji však ven, aby si Dušánek zavdal. Ten zatím vytáhl dýmku, tabák a začal cpáti.

A tak se všechno Doubenovi splnilo. Dušánek si zavdal, za to však dal Doubenovi nalít ještě jednu a pak ho přizval na svou měchuřinu, aby si „napškal", že se mu to půjde líp. Zakřesali, přiložili zažehnuté hubky do svých dřevěnek a pak se Doubenus loučil a žehnal, aby pán Bůh dal Dušánkovi štěstí, šťastnou cestu, a odnášel jeho poslední vzkazy, pozdravení Dušánkové a dětem i známým.

Bafal, odfukoval, že chumáče dýmu jako oblaka jen lítaly, jak si bystře vykračoval zpátky k Padolí. „Ostrá" hřála v žaludku, tabáček chutnal. Ještě se jednou, dvakrát ohlédl po vozu, jehož bělavá plachta se ztrácela mezi příbytky, až se ztratila.

Pak se zase vyhoupla na druhém konci, jak vyjela od řeky, z vesnice na širou silnici k Náchodu. Dušánek seděl vpředu, dýmku v ústech, pokuřoval, ale ne tak chutě jako Doubenus. Bičem poflakoval, někdy hnědáka pobídl, bez potřeby, zbytečně, nevěda, jen tak, v zamyšlení.

Tak nějak se mu v hlavě zatížilo. Starost na něj padla, těžký úkol, který na se vzal. Teď teprve byl sám, teď viděl, že jen na sebe se musí spoléhat, a že to není jen tak, co podniká.

Do Náchoda všecko kolem bylo ještě známý kout. Luka u Medhuje, malá Poříč, dál vlevo chlum nad Brlenkou potokem a v pozadí na samých hranicích táhlý, skalnatý Bor a lesnaté vrchy kolem něho. Modravě, určitě se zvedaly v jasném vzduchu zářivého, jarního dne. Ohlédl se po nich kolikrát, po posledních známých, které doma měl tak často na očích.

Za Náchodem zamířil cestou dále k Bránce, aby tou starou cestou se dostal do kraje. Tu již mu byla krajina cizejší. Jen jednou tudy šel k Novému Městu. Kus za městem pod starým hřbitovním kostelíkem, jenž se probělával za stromy, stranou nad cestou pojednou zarazil.

Zpod starých lip u hřbitova kdos na něj zavolal. Náca

Trnečků, učedník z dolejšího mlýna, odtud vyrazil, s holí v jedné, s uzlíkem v druhé ruce, ne zamoučený, ale umytý, obutý. Mrkal chytrýma očima, jak docházel, usmíval se a prosil:

„Prosím vás, Dušánku, svezte mě.“

„I ty rozpesko čertova, kde ses tu vzal! A kam tě mám svízt!“

„Ale tak, kousek; do světa.“

„I ty! A co ve mlejně?“

„Ti voni budou rádi; prosím vás, Dušánku, nebudete litovat —“

Dušánek držel v levé opratě, pravou točil volně bičem, jako by chystal náhlé švihnutí po Nácovi, jenž se tak pokorně krčil a mrkal očima před bičem a při tom tak dobromyslně a čtverácky se šklíbil. Dušánek se pojednou usmál a nerozpřáhl se, nešvihl po něm, jenom mu bičem pohrozil, až zkřikl:

„Tak si sedni, ty lucipere!“

Nácek se hned srovnal a skokem byl na voze vedle Dušánka u Voříška, jenž ho vítal ostrým štěkáním.

Vůz se hnul a hrčel pak volně vzhůru k Vysokovu.

Tak ti dva Padolští vyjížděli do světa hledat štěstí.

XV

Byl to starý Plšek, jenž se díval z okna malé chaloupky na Dušánkův povoz. Díval se i jak zajíždí, ale nepoznal těch u vozu; ani neviděl, že Dušánek na něj kývá. Přepadlá starcova tvář, churší, jak Doubenův bystrý zrak i s cesty rozeznal, zmizela brzo od okna.

Plšek se zas odploužil k posteli, chudých peřin v modrých, uválených cíchách, která teď celý den byla odestlaná. Polehoval. Jaro mu nesloužilo. To ještě, jak ho farář Havlovický navštívil, byl chlapík. To ještě i do vsi došel pro mléko, sem tam se i stavil, na toulku. A tu všude a skoro po každé žvatlavě vypravoval o padolském faráři, jak u něho byl, že ho jemnostpán navštívil, to že je laskavý člověk, dobrák, a jak umí se starým člověkem promluvit a jak člověka potěší.

Ve statku u Benešů, kam si pro ten krapet mléka chodil, se i hovorně přiznal selce, která mu přála, to že mu vzal padolský farář kámen se srdce, že se mu jemnostpán o funus postará, sám že to povídal, tím že mu odpadla veliká starost, oh —

Pak se jen usmál, když Beneščina dcera, velká, na vdávání, jež máslo tloukla, mínila, a co by se tak o funus staral, však že ho má od mládenců poříčských přislíbený, že když je svobodný. Usmál se, hlavou zakroutil, to že je planá řeč, na to že není spolehnutí, to že ho jen ta chasa tak zlobí, ale jináč jistě že by ho nechali ležet jako chcíplou kočku, ale teď že to má jisté, že bude mít funus jako křesťan.

Věřil v to a tím se těšil, na to doma často vzpomněl a nejvíc v noci, když spaní k němu nemohlo trefit. Myslil na konec, na smrt, ale ne už se strachem, že bude mrtvý obci za obtíž, že jej odtud nějak odtáhnou. A na faráře Havlovického vzpomínal, kdy asi přijede zase do Poříče na cvičení, modlil se za něj za těch bezesných nocí i ráno a na večer kleče na lavici, nebo odpoledne, kdy sedě u stolu říkal růženec.

Modlil se za faráře a přál si toužebně, kdyby mohl do městečka zase jednou do kostela na jemnostpánovo kázání a na mši.

Ale ostatek zimy, jak scházela, jak nerada ustupovala jaru a to jak ji jaro těžko přemáhalo, její bouřlivé větry a plískanice, její sychravé mlhy, zle mu dělalo. A nejhůř vysoký věk, jak se dosýpal čas.

Plšek nemohl dlouho ven; až pak, když slunce hřálo do stěn, do sedničky přes zelený trávník před okny, jenž se prověláva l husími kvítky s rudými poupátky, nutil se z toho svého vězení. Zatoužil po práci jako po chlebu, musil si něco vydělati, protože obcházela chudou, nízkou jeho chatrč druhá starost, ten druhý strach, jenž nejčastěji z večera, za soumraku vplížil se do jeho chudé světničky, v níž ani hodiny netikaly, když Plšek, nemoha už po světnici ani po síni šukat, sedal nehybně jako pavouk zapředený houstnoucími stíny.

V tom teskném šeru a tichu plížil se strach k bělovlasému starci, jenž sedal přihrben na kraji postele nebo na lavici u stolu, a připomínal mu, opakoval mu víc a víc, že je zle, že si už hrůzu neděl ani nezakouřil, že všechno došlo, brambory i ten trošek mouky, v jarmaře že není už ani kousek chleba, jen staré uschlé kůrky, na které nemá zubů, a že už v přítruhleti všecko vybral, že už tam nemá ani groše z toho, co mu farář dal, a co tak dlouho chránil.

Co teď bude, jestliže si něco nevydělá, co ho čeká: než aby šel od síně k síni.

A tu ho začal ten strach až dusit, že pouštěl nevěda růženec na stůl, že přestal říkati modlitbu, kterou se tiše modlil, že začal

v duchu stýskati, co to pán Bůh na něj seslal, nač mu tak věku prodlužuje, to že má za všecku klopotu, za všecky krvavé mozoly.

Ale ještě se chtěl bránit a živit, jak se bránil za mlada, když na něj nepojezdná, tvrdá půda křičela: Žiu se! Proto, když tak cesty vyschly, když tak slunečko hřálo, vytáhl na síni putnu, očistil ji, u řeky omyl (celé půldne na tom ztrávil), a druhý den, bylo před svátkem Nanebevzetí Páně, oblékl se, vzal svůj jediný starý klobouk, třírohý a promaštěný, vzal z kouta dlouhou hůl a na záda čistou tu putýnku.

Vyšel, jak chodíval pro kvasnice, aby měl nějaký výdělek, k němuž selky přidávaly tu trochu mouky, tu kus chleba, trochu tvarohu.

Ale putna přes zimu jako by ztížela. A skoro co krok jako by olova do ní někdo přidával. Plšek sehnutý víc a víc se ohýbal, výš a výš nad něj rostla dlouhá hůl, o kterou větší a větší tíhou se opíral, povzdechuje, vydechuje. Ale nohy vázly, jako by dřevěněly a putna stláčela nepružný hřbet bez vlády, bez síly, jako kostlivec v té pohádce.

Plšek přes hranice do Čermy do pivovaru nedošel; ani ne na půl cesty, ani ne na čtvrt. Kus za chalupou, u toho travnatého břehu, nad nímž vznášely staré buky s javorem své širé, mohutné haluze, zarazil, k Bohu povzdechuje. Usedl, musil, a pak, když chtěl vstáti, nemohl.

Sbíral se vší mocí, ale sklesl při tom na záda, a ležel tak chvíli bez vlády, s očima k nebi vyvalenýma, úzkostně ztrnulýma. Tak ho našel Rydl, vychrtlý sedlák, jak šel kolem. Pomohl mu, pozvedl ho, putnu mu sdělal.

Plšek dál nemohl, sám to uznal. Byl tím pádem jako zmatený, tím pádem a jistotou, že to již nejde a nepůjde, že je konec.

Rydl musil putnu sám vzít a Plška domů zavést. Udělal to bez velké chuti a cestou starci domlouval, co ho to napadlo, co chce on, osmdesátiletý člověk, ještě tohle. Domlouval mu, k prahu dovedl, putnu na síň pohodil a dost. Odešel, nezeptal se, co a jak, proč to dělal, proč se tak pustil, on, osmdesátiletý. Staroch zmatený, sklíčený, si ani neposteskl, netroufal si, bál se hospodáře, nevyznal se, že nic nemá, nic, že ho nouze vyhnala, že jde už hlad —

Namáhavě přelezl vysoký práh a čmolouchal se jako opilý k posteli. Ležel pak celý den; tělo, všecky kosti ho bolely, a druhého dne těžko se doploužil k oknu. Tu uviděl Dušánkuv povoz, který nepoznal, a od kterého zase lhostejně obrátil mdlé, vybledlé, modré oči.

Odešel od okna, k posteli, usedl na ni a seděl sehnutý, tiše se modle, až ho hřbet začal opět bolet. Ulehl napolo ustrojený, a ležel až k poledni. Pak se vypravil s vysokou holí v jedné a s hrníčkem ve druhé ruce do statku k Benešom za krejcar pro mléko.

Když se navrátil, zamodraly se řídké kotouče dýmu nad jeho chalupou; dlouho však nestoupaly do jarního, prozářeného vzduchu. Pak už netopil ani na večer ani nazejtří ráno V poledne si zašel opět pro mléko, ale to již neplatil, to selku požádal, nejistě, jako se strachem, aby mu uvěřila.

Neodbyla ho a přenechala mléko na dluh. Doma nasbíral trochu chrastí, co ho ještě měl na síni, svařil si mléko a rozmáčel v něm starou kůrku, kterou vybral z hromádky zeschlých kůrek v staré almaře, plné malování, tulipánů, růží a divných, pestrých ptáků, zobajících ovoce živě malované.

Ruce se mu chvěly, jak lovil ta namočená a ne zcela rozmočená sousta dřevěnou lžicí z babníčku a bezzubá ústa a stařecky vyvstalá brada se mu házely, jak kůrky přemílal a přehazoval. Pak se mu nohy třásly, když příštího dne šel zase do Benešova statku pro hrneček mléka a zase na úvěr. Selku nezastal, děvečka mu mléka naměřila. Neřekla nic o penězích, ale zaslechl, jak odcházel, že volala do sednice za selkou:

„Starej Plšek zasejc neplatil."

Zarazil u prahu, hrneček se mu v ruce třásl, a čekal o hůl schýleně opřený, že selka snad za ním vyběhne. Nevyběhla, ani nezavolala, a přece odcházel jako vinník. Pro mléko si už příštího poledne nešel. Bál se. Jedl už jen kůrky ve vodě namočené, aby konejšil žaludek, jenž mu zůstal věrný a dobře sloužil, či dobře chtěl sloužit.

Plšek slábl, cítil to, žaludek se svíral, nohy se třásly. Přes tu chvíli polehoval, pak opět seděl a začínal se modlit, pána Boha prosit z úzkostné duše, aby se smiloval, aby to nějak obrátil. Na padolského faráře vzpomínal, ten kdyby věděl, ten že by ho tak nenechal. Kdyby tam mohl dojít. Ten by dal najíst.

Maloval si, co by dostal, jedl, kus chleba, hodný kus — — Na jídlo myslil, jako mu teď myšlenky pořád za ním utíkaly. A jak na farskou pomoc připadl, odvážil se ven, namáhal se, zkusil to. Nedošel však ani na kraj Padolí, a již nemohl s místa. Stěží se domů doplahočil, stavil se u sousedů a vyzvídal, vědí-li, bude-li v neděli cvičení, přijede-li pan farář. V neděli ne, slyšel, až za týden, že je tak s kazatelny ohlášeno, ale že to není jisto, přijede-li farář nebo kaplan, ale nejspíše že sám farář.

Mrzelo ho, co mu to povídají, že snad kaplan přijede, co by kaplan, vždyť farář povídal, že se tu staví. A pak se Plšek optal, plaše, jako by se styděl, jestliže by mu soused nepůjčil bochníček chleba, nebo alespoň kus.

Soused, tkadlec, neměl ani bochníček ani kus, vymluvil se, že jim chlebíček došel, a nahoře v městečku že ještě žádný nebyl. Dívali se za Plškem, jak se těžko drápe do své chaloupky, jak

tam zalízá, a povídali si, že je nějak přepadlý, a co že si někoho pro chleba nepošle, však že na něj má v přítruhleti grošů dost, co že si nepošle, když sám nemůže.

To bylo ve čtvrtek. V pátek ho sousedé neviděli po celý den. Před chalupu ani nevylezl a také netopil. Seděl, polehoval, v peřinách nohy ohříval. Zábly ho, a cítil, že mu také ruce stydnou. A hlava ho začala bolet. Hlad dorážel —

Plšek se rozpomínal, že by mohl něco prodat, aby mohl nahoře u Benešů zaplatit, aby si mohl mléka nebo chleba koupit. Ale co, co — Zapadlé oči (toho dne se již podivně leskly), rozhlížely se chudou sedničkou a neshlédly nic. A jak dál vzpomínal a myslí svůj majetek probíral, nenašel nic nežli putýnku na síni. A té prodat nechtěl, nemohl, jak si říkal, kdyby přece —

Hlad se již nedal ošidit, a Plšek už nic na něj neměl. Poslední kůrku namočil do hrníčku vody.

Ráno, bylo v sobotu, začal se modlit, ale přestal, jak vzpomněl, že je sobota a že by se mohl najísti, kdyby — Začal se strojit, pak vytáhl z prázdné truhličky šátek a nesl ho na stůl, jako by břímě nesl. Ten modrý, plátěný šátek byl po nebožce sestře, v něm z městečka vždycky chleba nosila, krásně vypečený, s bílou, zamoučenou kůrkou spodní; a tak krásně voněl — A boží dar v něm vždycky v neděli přinesla, kolik kousků, žemličky a podbělky; byly takové měkké. Ta vůně chlebová mu stoupala zrovna do hlavy, a chuť čerstvého pečiva hlad jen ještě více dráždila.

Když ten šátek z truhličky vynášel, nebyl ještě rozhodnut, ještě se bránil.

Ale nebylo zbytí ani pomoci. Zavzdychal bolestně, a víčka mu krvavě podběhla, když šátek do uzlu vázal. Nebylo jiné pomoci, ač se bránil, seč byl; sám nic nezmůže, už musí jiné poprosit. Tak si řekl a tak se rozhodl.

Od sousedů ho viděli, jak vychází s tím uzlem přes levou a v pravé ruce hůl, jež nad něj vysoko trčela, nad jeho hlavu dlouhých, bílých vlasů pod třírohým starým kloboukem. Překra-

čoval zvolna, s namáháním svůj vysoký práh a těžko, jakoby s břemenem, zacházel do vsi.

„Snad nejde prosit!“ zvolal soused od stavu.

„To snad ne — dyť on —“

„Ale je sobota a jde s uzlem.“

„A tule si kus chleba vypůjčoval.“

„Opraudu; inu, na mou, tak on, Plšek taky nemá, a prauda,“ vzpomínal soused, „dyť celou zejmu nide nebyl, nic nevyďál. A teď on — Inu, cák taky, Jezus Marla, starej člověk —“ rozhodl resignovaně nepřekvapen tím osudem starých mozourníkův a trhnuv brdem, začal kvapněji pohazovat člunkem, jako by chtěl dohonit, co za tu chvilku zameškal.

Ale tkalcová, jakoby zmámena tím osudem starého souseda, nehýbala se od okna, dívala se upřeně za Plškem a v tom mluvila:

„To už je tak — že von chudák musí, na starý kolena — dlouho se bránil.“

Plšek šel, musil na žebrotu, z nouze, z hladu. Nastalo, čeho se tak dlouho bál. Sousedovu chalupu minul i druhou, až do prvního selského statku se obrátil a kráčel k němu zvolna, šouravým, váhavým krokem. V klenuté bráně z červeného pískovce se zastavil, hned se však vytrhl, když ohlédnuv se, spatřil za sebou pod stromy starou Kosařku a s ní starou Vojtěšku, žebravé báby. Jak přecházel nádvořím, klopil hlavu, neboť zahlédl, že se pacholek i sedlákův syn od vozu, který chystali, po něm ohlížejí a na něj ukazují. A pokora jako by s ním, za tím jeho uzlem šla a nutila ho. Hned na zápi smekl, a s obnaženou bílou hlavou vešel do síně, ztěžka, kudy jindy chutě a směle chodíval, a ozval se sníženým hlasem, zachvěl se a prosil o boží almužnu.

Selka stanula na prahu světnice.

„A bože, Plšku, vy!“ divila se upřímně a ne šetrně, „cák to, že taky vy —“

Umlkla však, když shlédla, že starcova zardělá víčka se zamíhala a že slze se mu svezly po vrásčité, přižloutlé tváři. Začal,

že už nemůže dělat (brada se mu třásla), že se dost bránil, tuhle že chtěl zas pro kvasnice, a soukat — že není co —

Selka mu dala brambory do uzlu i kus chleba. Děkoval ze síně až na násep, a neviděl ani, že ty dvě báby, Kosařka a Vojtěška, do kterých u dveří vrazil, se na něj tak černě podívaly. Šel o dům dál, sehnutý, s uzlem, minul ten, onen příbytek, počítal, kde by ho neodbyli. Až k Benešom do statku došel.

Beneška teprve žasla, když ho s uzlem, u prahu shlédla, ale ta se nejmíň vyptávala. V duchu starocha politovala, hned almužnu mu sháněla, a když zase tak bojácně začal se omlouvat, že za to mlíko přinese, jak jen — odbyla ho zkrátka, ale dobrosrdečně, co by o tom mluvil, ať si jen zas přijde, každé poledne. A do světnice musil; usedl na lavici u kamen, kamž mu přinesla na misce kysela, teplého kysela s brambory, a to tak chutnalo a hřálo v útrobách.

„Zaplať pán Bůh, naděl pán Bůh," děkoval vroucněji nežli kde jinde, nasycen, a ještě více potěšen, že Beneška je na něj tak hodná, že nic neomluvila a ještě že ho pozvala, aby si jen přišel.

Před polednem doplížil se do své chalupy o hůl opřen, s plným uzlem na ruce. U sousedů si ho všimli, jak se vracel, i toho, že k večeru se nad Plškovým baráčkem z komína kouřilo, po prvé po několika dnech, a povídali si, co si dnes asi strojí, jistě že si vaří bandory.

XVI.

V pondělí po snídani zašel si farář Havlovický do zahrady. Prohlédla proti loňsku, vypadala onačeji nežli dříve, za nebožtíka faráře. Cestičky světlým pískem posypané probělávaly se mezi orosenym, mladým trávníkem a mezi záhony a políčky nově zřízenými, plnými sazenic, keřů a květin.

Už mnoho kvetlo, modřenec, plné, zardělé chudobky, sněžné narcisky, rudé primule i macešky. A všecko tak svěží toho rána, květ, tráva i vzduch jasně prozářený, do něhož se rozléhal s větví ovocných stromů radostný švehol.

Farář Havlovický, pokuřuje z dýmky, přehlížel své dílo, nachyloval se nad záhonky, obracel hlavu do korun. Ale dlouho tak neobcházel. Sestra Františka, svěží jako květ, přiběhla za ním, že má jít domů, že tam jsou dva z Poříče.

Čekali v čeledníku, dva synkové poříčtí, nedělně ustrojení, ve vysokých botách, tuhých, lesklých holení, v koženkách a modrých, soukenných kazajkách, ždímajíce černé soukenné čepice beránkem lemované.

O funus přišli, tak ten menší, smělejší oznamoval, že umřel starý Plšek, tady z té chaloupky. Farář Havlovický, jenž stavěl dýmku do kouta na okno, prudce se obrátil.

„Co to povídáte! Starý Plšek! A kdy?“

„Nejspíš včera ráno, nebo v noci ze soboty na neděli. To se neví, von žádný u něho nebyl,“ vykládal menší, a ten větší, nemluvnější, doplnil:

„Tak najednou, a jako by usnul."

„Co se mu stalo? Stonal?" farář se ptal s účastenstvím, dychtivě, cítě znepokojení a neurčitou výčitku ve svém nitru.

„Ani nestonal, nic. V sobotu byl ještě prosit."

„Plšek chodil prosit?!"

„To bylo po prvé, jako tule sobotu," ozval se ten delší, „předčírem —"

„To ho Klimšovi, jako u sousedů, viďali, jak de s uzlem domů, a pak ho už neviďali. Ale na večír ještě topil, to viďali. A ráno nic, to se už neukázal."

„A sousedům to nebylo divno?" ptal se farář.

„Nebylo, von, Plšek, tŕá celej den nevylez' ze stavení," vysvětloval ten delší, nehovorný, a soudruh dále vypravoval:

„V poledne, jako včera, v neděli, si Beneška vzpomněla, co že si Plšek nejde pro mlíko, jak mu v sobotu řekla, a poudá ďouce: Anka, di, dones mu tam mlíka, snad nemože, je ňáko na nohy pryč, čera jsem si houšimla, nebo mu je chuře. Ďouka šl', příde do sednice, Plšek ležel na posteli. Volala ho, abyustával, ale Plšek ani muk, nic."

„Byl už mrtvý."

Synek kývl hlavou.

„Byl. Ďouka se lekla, vylítla ven, křičala, volala sousedy. Ale už nic naplat. Už ho nezkřísili. Plšek už tuhý, studený. Poudali, že měl lehkou smrt, že zrouna usnul. Eště se najedl, poudali; litovali ho, a že dlouho žebrat nemusel, že se jen jednou najed'. Eště stál hrníček se šlupkama —"

„A na okně," vpadl ten nemluvný, „našli hrníček vody a v něm kus namočený kůrky."

„Chudák, tak tomu přece neušel," povzdechl farář a synků se otázal:

„A vy mu jdete o funus."

„Jdeme, jemnostpane, dycky jsme mu to slibovali, že dyž je svobodnej mládenec, zeušech nejstarší, že mu vystrojíme funus, jak se mládencoj sluší a patří."

„A to bysme prosili, jemnostpane, slavnej. My sme se zdali, tak ať to něco stojí.“

„Pochováme ho, mládenci, jak se sluší, to je teď má starost. Já mu to přímo slíbil, abyste věděli, když jsem ho navštívil, aby se o pohřeb nestaral.“

„Šak taky o tom šude poudal,“ vzpomenul ten menší, „Beneška o tom vypravovala.“

„Pohřeb mu vystrojíme,“ řekl farář hledě před se, „ale kdybysme se byli víc o něj starali, aby se neměl nakonec tak zle.“ Farář sám sebe také vinil, vytýkaje si, že na Plška pozapomněl. Od mládenců nevzal nic a vyzval je, aby se o pohřeb dál už nestarali, to jako by už bylo vyjednáno.

Když odešli, na dýmku si už nevzpomněl a také ne hned na zahrádku. Chodil čeledníkem, uvažoval o Plškovi a jeho osudu a pak vypravoval o něm panímámě, když se přišla zeptat. Mínila vstupujíc, to že bude nějaký velký funus. Ale podivila se, když uslyšela, co je. Neptala se, ale tušila najisto, že syn, jak ho znala, bude ještě připlácet.

Oba poříčští synkové, když měli takový úkol, stavili se, jak přišli z fary, na městečku „u zeleného stromu". Posilovali se, vypravovali o Plškovi i o faráři, a poněvadž jim pivo zachutnalo a poněvadž to, co povídali, všichni náramně poslouchali a to, proč oba do Padolí přišli, chválili, stavili se také níž v Langrovské hospodě. Odtud odcházeli již v soumrak.

V tu dobu, když staré buky a javor za Plškovou chalupou v travnatém, vysokém břehu splývaly v mohutnou, vysokou siluetu měkkých kontur, linula se v tichý, májový soumrak z Plškovy klícky nízkými okny zardělá zář.

A kolem toho tichého hnízda bylo živo v tu klidnou, jindy až mrtvou chvíli. Trousili se od Plškovy chalupy mužští, kteří přinesli z městečka truhlu s křížem zlatou pěnou pozlaceným, pěkně bílou jako pro mládence, přicházela drobná „chasa", která se tam byla podívat. A ještě se na síni tlačila, i u oken, jak je nechtěly do světnice pustit ženské, strojící Plška do rakve, sousedka, její máma, a stará Rousková, „vobcházečka", která už jich tolik do truhly oblékla a tolikrát ves i sousedství obešla, kdykoliv oznamovala něčí smrt a zvala, aby pomohli vyprovodit toho neb onoho nebožtíka.

Ta přinesla od švadleny z městečka plátěný rubáš, který poříčští mládenci s děvčaty objednali, jakož i rakev a všecko k pohřbu, svíčky i muziku.

V tu chvíli, jak nízkou, stmívající se sedničkou rudě prošlehlo (sousedka tkalcová rozžehla louč), stanula Rousková v tmavé placce, zpod níž nad čelem bylo viděti šedé, rozděleně přičesané vlasy, s bílým rubášem u Plška. Ležel pod prostěradlem na prkně opřeném o lavici u kamen a o židli. Na tváři už

neměl mokré bílé plátno, jen brada byla ještě podvázána bílým šátkem.

Jak stará sousedka svítila, padal zarudlý přísvit na mrtvolu, klidnou tvář zavlhle lesklou, na zatlačené oči v hlubokých, tmavých důlkách i do brázd vrásčitého obličeje staré Rouskové, jež sklánějíc se nad mrtvým promluvila vážně, ale šetrně, jako by spícímu připomínala:

„Jiří, budeme tě strojit —“

A chystajíc bílý rubáš, v němž nebylo uzlíku, aby nebožtíka nic netlačilo, vzala bezvládnou ruku a zase tak tlumeně, mírně žádala:

„Jiří, dej mně ruku —“

Tak ho strojila s pomocí staré sousedčiny matky za svitu louče, již tkalcová držela, oslovujíc nebožtíka i když mu druhou ruku zvedala a dávala do bílého rubáše. Oslovení ta nad mrtvým zněla v tichu šeré světničky dojímavě. Ženy do té chvíle hovorné bezděky zmlkly, jako by při posvátném úkonu, z něhož vane posvátná hrůza —

Pak odnesly obě stařeny Plška v bílém, dlouhém rubáši do rakve, uložily hlavu na třísky; k těm přidaly vlhkou rouchu, která mu prve kryla tvář, šátek, jímž byl podvázán i hřeben, jímž Rousková mrtvého učesala. Pak teprve otevřely dveře a pustily ty, kteří venku čekali nebo právě přišli na Plška se podívat.

Přišli lidé ze sousedních příbytků, také Beneška, děvčata, jež přinesla obrázky do truhly, věneček z rozmariny mrtvému na hlavu a prut rozmariny do tuhých, voskových rukou, na životě skřížených, jež Rousková před tím ovinula růžencem. Byl to Plškův, ten, kterýž tolikrát prsty propouštěl, zrnko po zrnku, v tiché, zkroušené pobožnosti i v úzkostech.

Jak se tak ženské na mrtvého zadívaly, mladé i starší, připadlo jim živě, co zkusil, co se nadřel. Vzpomínali na to, tu ta u rakve slovem, s povzdechem to napověděla, ale tlumeně, z šetrné bázně před mrtvým. Některá zaslzela, i Beneška selka, i to ono

děvče, a v tom pohnutí náhlém, ale ne skličujícím a drtícím, proslazeném sebelibým spokojením, co mu udělaly, hleděly na dědečka, drobného, vyhublého v bílém rubáši, v obrázcích, hleděly na jeho dlouhé, bílé vlasy, pěkně cestičkou rozdělené, jak splývaly jako stříbro v tichém prosvitu až na ramena.

Šeptaly si, jak pěkně vypadá, jako by spal, ten že měl krásnou smrt, jak mu to sluší, a kdyby chudák věděl, jak to má všechno pěkně a jaký bude mít slavný funus —

Pak se ztrácela jedna po druhé, až poslední odcházela stará vobcházečka Rousková, odnášejíc, co našla bramborů a chleba, až na několik bramborů všecku zásobu, kterou si nebožtík v sobotu tak těžce, až slzavě vyprosil. Vzala to, protože to už nebylo ničí a že sama neměla nazbyt. Ale dřív postavila starému Plškovi k hlavám na stůl, poblíže něhož rakev postavili na židli a lavici, hořící lampičku. Hořela plamínkem, pohazovala drobnou, vyschlou hlavu nebožtíkovu zapadlých spánků, zavřených, prohnědlých víček i dlouhé, bílé vlasy jeho, prchavými, chudými svity, jež vstávaly, vzjímaly se, prošlehovaly i výš nad stůl, k obrázkům v rohu, na skle namalovaným, stopeným v šero. A v koutech ještě hustší i v okénkách a venku tma, ticho vlažné, májové noci, tma ve výši pod nebem i po zemi, jež čekala v roztoužení tichou vláhu.

Starý Plšek spal ve své klícce bez bolesti, bez starosti. Po půlnoci se spustil tichý, hustý déšť; staré buky a javor na vysokém břehu za chalupou se rozšuměly. Jejich koruny zdvíhaly se a klesaly, černými vlnami kolébaly se v rozkoši prochvívající každou haluzku, všechen strom, od vrcholu až do kořene. Ke starým stromům jako přitlačená prokmitovala svou bělí Plškova nízká chaloupka; zpod jejich černého baldachýnu mžikalo rudě její třaslavé světélko, jako jiskra tonoucí v šumných tmách.

XVII.

Až do svítání padal tichý, hustý déšť. Nic nepohromil, rozmile přijala ho země.

Probudila se osvěžená, kvetoucí, sličná, rozveselená. V hlasném šveholu, u veselém ptáků přehudání zvučela její radost, blaho toho libého probuzení.

Cesty brzo zas oschly. Pořící vesnicí jel od Náchoda kočár. Důchodní Schmidt v něm seděl, jemu po levém boku paní jeho v novém slaměném, módním klobouce, jenž byl jako kukaň a na němž se krásné, pštrosí péro čepejřilo, jak je za rychlé jízdy vzduch ostřeji ovíval.

Na konci vsi na samých hranicích městečka Padolí pozdržel kočí koně, aby šli volněji. Paní sama mu tak poručila, obracejíc se vpravo k bílé Plškově chaloupce, dál od cesty, kdež ve vysokém břehu vznášely se buky, omladlé haluze, leskle zelené do zářícího vzduchu.

„To je nějaký pohřeb," řekla paní po německu a živě dodala: „Podívej se, Fric, nějaký slavný, co je družic a mládenců a z takového baráčku!"

„Na to mají peněz," zabručel důchodní, netečně se ohlédnuv. „Jeď!" poručil kočímu.

Bič pošvihl vzduchem, koně se dali zase do bystrého klusu.

Paní důchodní se ještě ohlížela. Viděla u chalupy pestrý zástup, nejvíce ženských, staré v bílých plachetkách a zástěrách, jak chodily na pohřby, staré mužské i děti, i muzikanty čekající před chalupou.

To však už nespatřila, jak mládenci s rozmarinou a bílou pentličkou na prsou vynášejí rakev, jak stanuvše u prahu, třikrát se ho rakví na kříž dotkli.

To se nebožtík loučil se svým příbytkem.

Panský kočár zajel rychle mezi stavení. Ale žalostné zakvílení klarinetu a po něm několik taktů smutečního pochodu na všecky nástroje za zámeckými ještě doletělo. To již jeli dolejším koncem Padolí. Důchodňová se již neohlížela, již jen před se a upřeně hleděla nedbajíc, že manžel začal už zívat.

Starost měla. Připadlo jí, jak ten pohřeb viděla, aby nepřijeli pozdě, aby farář Havlovický nemusil hned pryč, do kostela. Hnula sebou živě, když zahlédla faru a v okně fárářе. Ustoupil, nepřišel první naproti, nýbrž sestra jeho, Františka. Jako laňka sběhla ode dveří po schůdkách, a když do nich všichni kráčeli, stanul proti nim ve dveřích Havlovický.

Vítal je velmi živě; paní důchodního však vycítila jakýs stín chladu v jeho slovech, a pak se jí zdálo, že mu na okamžik svitlo v očích, když uslyšel, že se tu jen na chvilku stavují, že jedou do Police na křtiny, že se polesným narodila dceruška, a té že bude důchodňová za kmotru, že jsou s paní polesného kamarádky z mládí.

„Vlastně bychom se neměli ani stavovat," pohrozila důchodňová, když sedali za stůl, na který Františka snášela hned nějakou úctu, „když oni, pane farář, byli od zimy dvakrát v Náchodě a ani jednou se nestavili."

Farář se omlouval, že musil jednou nakvap na děkanství, že se tam jen otočil a zas už zpátky, a po druhé sic že byl na zámku, ale že se zdržel příliš na kanceláři, a jinak, že má mnoho práce a málo času, zvláště teď, se stavbou v zahradě.

„Chtěli by moc najednou," napomínal duchodní. „Snad taky pole, slyším."

„Také jistě, v pachtu je nenechám. Letos po žních vyprší lhůta, a tu všecko ujmu sám, všechno chci sám opatřit, a rád bych ještě víc."

„Oh, oh, to by pan vrchní —“ a důchodní se zasmál.

„Ah, to ne, nebudu nic vyžadovat, ale taky na farském je dost pustin, také pastviny, jako třeba taky hned za farou,“ obrátil se napolo a tím směrem ukázal, „z toho bude taky pole. Arci ne hned, to ještě počkám, ale budu se nutit, aby tady viděli, co mají ještě půdy ladem a co by z toho šlo udělat, jaká pole.“

„Tak mají dost starostí,“ podotkla paní důchodního, jež si všimla, s jakou horlivostí farář o tom hospodářství a svých plánech mluví, jak se rozohňuje, až mu oči zahořely.

„Starostí dost, jemnostpaní, ale při těch se nestýská," zvolal farář živě, „teď začínám vlastně nový život, teď jsem jako ryba ve vodě."

Neřekla nic, jen se trpce pousmála.

Zvon zahlaholil, za ním druhý; začali vyzvánět. Farář vstal, omlouvaje se, že má pohřeb.

„Viděli jsme, z Poříčí."

Pověděl stručně, kdo bude pochován a kdo Plškovi pohřeb strojí. Paní důchodního to zajímalo a poslouchala s účastenstvím; důchodní však pohodil hlavou a opakoval s úsměškem, že už cestou povídal, na takovéhle že mají peněz dost. Jen nechutě povolil, když důchodňová vyslovila přání, že by to ráda zblízka, jak se patří viděla, aby chvíli počkali, co ten funus přejde.

Povolil, zůstal však u stolu, u vína. Zato paní jeho postavila se k oknu s Františkou a panímámou. Čekala na pohřeb, ale chtěla vidět faráře. Šel ve smutečném pluviálu s kaplanem a ministranty od kostela dolů pod lipami pohřbu vstříc až na „městečko", na rynk. Ohlédl se do okna a nadzvedl kvadrátek.

Zvony hlaholily, pak zavanula i hudba tlumeně až do farského pokoje a zaléhala čím dál tím hlasněji. Už viděli počátek průvodu, jak zahýbal se silnice, to jest z hlavní ulice, vpravo pod lípy ke kostelu.

Všecky zvony zvonily; smuteční pochod padolské kapely tonul v přívalu jejich hlasů a zase vyrazil hlučněji, vážně, s hlubokými povzdechy basu, v čele průvodu, jenž se táhl jako mrak pod lipami vzhůru ke kostelu, před rakví starého Plška, kolem ní a za ní.

Panímáma, stará mlynářka, nahýbajíc se do okna, žasla, jaká to sláva, co je lidí; Františka zas na mládence a na družičky ukazovala, co jich je, jaký řad. Paní důchodního to mžikem přehlédla; ale zrak její na průvodu neutkvěl. Faráře hledala, ale také již mužíčka volala, aby se šel přece podívat.

Poslechl, vstal bez kvapu, postavil se za svou ženu, hledě na proud mládenců a družic v nedělním obleku, s rulíky uměle stoče-

nými. Byly moukou za pudr poprášené a bělí tou vinuly se živé barevné pruhy pestrých pentlí, a blýskala se plechová, žlutá jehlice široká, s falešným kamenem, napříč do účesu zatknutá.

Důchodní se jen smál tomu pudru, tady že mají tu nejnovější módu. — Zrak jeho paní obracel se za družice a za jejich mládence s rozmarinou na prsou i za kloboukem, tam, kde se na jasném slunci zasvítily zlaté porty pluviálu.

Hudba přehřměla kolem, mládenci, družice přešli pod okny, přešel mladý farář s průvodem, vážná, krásná postava. Ani se neohlédl, zašel, za ním nesli mládenci rakev na zelených marách; za tou mračno lidí, v jehož temnu probělávalo se mnoho sněžných loktuší, plachetek, zástěr.

V toto mračno vzrostl průvod cestou z Poříče Padolím.

Za hlaholu zvonů, s muzikou donesli nejstaršího mládence bělovlasého do kostela. Když farář Havlovický začal sloužit zádušní mši, odjížděl od fary panský kočár.

Po mši odnesli Plška ke hrobu. Učitel Kalina, jeho zpěváci a zpěvačky zpívali žalm, hudba je doprovázela. Nad hrobem se tu tam oko zarosilo, staří se modlili s farářem pobožně, mladí roztržitěji. Už myslili na zpáteční cestu, na muziku.

A šli pak, a muzika je vedla veselým kouskem. Šli zase párem, ale ne již tak vážným krokem. V nohách už hrálo, těšili se na tanec. Neměli daleko. Na „městečku", v Langrovské hospodě zůstali a tam se hned roztočili. Za nimi se trousili ze hřbitova ostatní, a všichni domů (jen Doubenus za mladými do hospody), až i poslední odešli, kteří se ještě zastavili u svých hrobů, povzdychnout, živěji vzpomenout, pomodlit se.

Starý Plšek ostal sám. A měl klid a pokoj —

Farář Havlovický byl přesvědčen, že se zámečtí na zpáteční cestě z Police zas u něho staví, jak je pozval a pozvati musil, ač důchodní se zdráhal slíbit, protože by se příliš zdrželi, že pojedou tedy Padolím přímo domů.

Farář je očekával klidně, jako je bez vzrušení uvítal. Návštěva nebyla mu nepříjemná, ale také se na ni netěšil, ba přál si, aby

přijeli raději později nežli dřív. Z té nepříjemnosti, kterou měl u důchodních v zimě, přece mu cos v mysli uvázlo. Proto se pak u nich, kdykoliv zajel do Náchoda, nestavil; ale také k vůli důchodňové. Počítal, že by ji snad zastal samotnu. A tomu se chtěl vyhnouti z opatrnosti, ač cítil, že se uklidnil za tu dobu, co mu s očí sešla. Nezjevovala se mu vábivě v nečinném, pohodlném zamyšlení, jako ještě někdy první čas, když se dostal sem do Padolí, a kdy poslední dojmy před odjezdem ze zámku ještě nepohasly, poslední jiskry z ohně, jenž se v něm užuž zažehoval.

Otužoval se prací, ustavičným zaměstnáním. Kázal častěji, nežli by musil (vždy o tematech více etických nežli dogmatických), chodil neúnavně do školy a na cvičení v Padolí i do vsí, pracoval na zahradě, obcházel pole sousedů, z nichž mnohé občas navštívil, aby pohovořil o hospodářství.

I do bližších vsí někdy se vydal, a hlavně do statků, kde se vedlo hospodářství sice jako všude po starosvětsku, ale kde hospodář byl chápavější, kde semeno poučení nebo upozornění nepadalo mimo cestu nebo na skálu.

S jarem přibylo nových starostí, když s povolením vrchního začal kolem nádvoří za farou stavěti. Tak dni utíkaly jako voda, v samé práci a večery při knihách, hlavně hospodářských. Sám četl tolik jako v zimě. Pro knihy však, které v zimě pujčoval lidem, přestávali chodit. Večery se krátily, nebylo pokdy.

V plném zaměstnání zastali ho také duchodních, když se vraceli z Police a stavili se, jak se najisto nadál. Sotvaže si trochu v pokoji odpočinuli, již je zval, aby se podívali na jeho hospodářství. Zavedl je nejprve do zahrady. Duchodňová šla bez klobouku, slušelo jí to, zvláště účes jejích plavých vlasů. Jakás intimnost vanula z toho, že tak šla, i z celé té obchůzky domem i dvorem. Farář ukazoval, jaké změny se na zahradě staly, kde dal staré neplodné stromy vysekat, ukazoval nové, mladé, vykládal, jakých jsou druhů; dále vedl hosty na dvůr, který byl už bez louže, pěkně vyschlý, srovnaný.

Tam stála již opravená kolna a chlévy skoro již hotové

i kurník; stodolu roubili. Vykládal živě, s ohněm člověka svými plány zcela zabraného. Těšil se, až chlévy oživnou pěkným dobytkem, ukazoval drůbež, kterou panímáma všecku měla na starosti. Kohout se tu procházel obklopený pěknými slípkami, ze zákoutí kdes ozvaly se kachny.

Paní důchodního kráčela napřed, pořád vedle faráře, poslouchala a sledovala vše s živou pozorností, co ukazoval a vykládal. Důchodní byl méně zaujat, neřku-li nadšen. Nic nevykřikoval obdivem jako chvilkou jeho žena, omeškával se, k ničemu se živě neobrátil a chutě se zastavil, když zahlédl mlynářku, že vyhání ze síně zadními dveřmi na nádvoří kvočnu s hejnem kuřátek. Ta drobotina se mu zalíbila, dal se s panímámou o ní hned do hovoru, to že jsou ranní kuřátka a jaká pěkná, kdy asi budou na smažení.

Zatím stanul farář Havlovický s důchodňovou u zadní branky; tam se vcházelo na trávník pod ovocnými stromy, za kterýmiž se ve svahu probělávala březina.

„Ah, to je pěkné, to je příjemné!“ zvolala živě důchodňová. „Tady samý strom a stín a tam ten hájek! Tam takhle v létě —“ a pojednou mrknuvši stranou, po muži, jenž dosud stál se starou mlynářkou, optala se chvatně a hlasem tlumenějším:

„Tak se už nehněvají, pane faráři?“

„Já?!“ Byl tou náhlou otázkou velmi překvapen.

„Tenkrát v zimě, když muž — proto k nám nepřišli, celý čas —“

„Jemnostpaní, jsem tak zlý, že bych nemohl zapomenout? My s panem důchodním o vlasteneckých věcech, pravda, stejně nesmýšlíme, a nebylo mně to jedno, ale že bych —“ Povoloval.

„Rozumím jim; vím, že můj neměl tak mluvit. Ale já za nic nemůžu,“ dodala s koketním úsměvem, „a když se nehněvají, musejí to dokázat,“ řekla chvatně, chytajíc ho za slovo. Hleděla mu do očí; povztyčila pravici a opřela ji o bronzově lesklý kmen vysoké třešně. Zrak jeho kmitl se od její bílé, něžné ruky po plné paži a vábné šíji.

„Jemnostpaní, dovolím si, až příště přijdu do Náchoda.“ Sliboval, musil slíbiti; ale v ten okamžik s jistou vřelostí. Chtěla

něco říci, než vtom důchodní docházeje volal, kam to myslí, snad ne do lesa, aby šla zpátky.

Hned se obrátila, než vtom připomenula faráři vyjasněně, potěšená i s důvěrou:

„Ale jistě!“ A muži švitořivě hlásila, že se dívala na březinu, tam že je asi krásná procházka.

„Ale také bídná cesta,“ doplňoval farář, „zrovna napříč tou březinou nahoru k lesu a dál do Zlička. Je tam hrozný výmol; ten mne také čeká.“

„Ale jezdí se tu pořád, vědí,“ ptal se důchodní s úsměškem. „Těm chlapům je to jedno. Die sind zu faul.“

Vcházeli do zahrady vpředu.

„Ach co, zlá cesta, já myslím procházku pod stromy, pod břízami, to by se chodilo,“ vykládala důchodňová.

„Schauen Sie, Herr Pfarrer, meine Frau ist wie Ihre Hoheit.“

Paní se zasmála a optala, proč.

„Das heisst, jako nebožka —“

„Stará vévodkyně?“

„Ja, ta měla tak ráda břízy.“

„Ano, také jsem slyšel,“ přisvědčoval farář, „protože jí břízy připomínaly na její domov, Kurland.“

„Tam je mnoho bříz?“ ptala se důchodňová sedajíc na lavičku pod jabloň, kdež se již usadil její muž. Farář stanul proti nim.

„Ano, jemnostpaní, Kuronsko je prý země březových lesů.“

„Ale to bych já přece raději tam, co je teď naše paní vévodkyně, dolů, do Italie! Oh, tam je asi krásně!“ zatoužila paní důchodního.

„Kde je teď paní vévodkyně?“

„Byla v Římě, ale odtamtud už odjela. Myslím, že se usadila zas ve Florencii,“ odpověděl důchodní, a paní jeho chvatně doplňovala:

„A co se stalo, nežli odjela z Říma, pane farář!“ Začala česky a po německu pokračovala:

„Psala Tyny, komorná, své matce na zámek, a ta mne tuhle zastavila a vypravovala o tom psaní z Italie, co dcera s druhou

komornou měly práce, nežli odjely z Říma. Její Výsost že toho tolik nakoupila, krásných věcí, a nejvíc hedvábí a látek vzácných, to že neměly už kam dát, už se to nemohlo do kufrů vejít. Stěží to všecko přec konečně uložily, až na jeden župan. Ten se už nemohl nikam vejít, krásný, hedvábný župan, ze vzácného hedvábí, krásný prý, celý z hedvábí navrch a vespod zas jiné hedvábí. To si můžete pomyslit, jaká krása! A jak komorné nad ním stály, přijde paní vévodkyně. ‚Že nemáte místa pro něj?' povídá. ‚Já pro něj místo mám, dejte sem!' a zavolá z předsíně mladou Taliánku, posluhovala jim, takové prý osmahlé, chudé děvče, a povídá: ‚Tu máš, ten župan je tvůj!' To si můžete pomyslit, co komorné a co to taliánské děvče, jak bylo u vidění. A co také ta holka s takovým županem!"

„Prodala ho," prohodil důchodní, jenž za toho vypravování jemu již známého roztíral podešvem písek a na to se přihnut díval.

„Přec ho bylo škoda. Ale což vévodkyni o župan."

„To ano, ale což tuhle panu důchodnímu!" farář se usmál; v slovech však nebyl žert. Důchodní rozuměl. Zvedl hlavu a zamával rukou, jako by mouchy odháněl.

„Och! Och! Škoda mluvit. Co pak ještě župan, ale ostatní outraty! Ty cesty! To je peněz, oh máme někdy co shánět. Ale teď přece spíš vyjde, to už není jako o kongresu ve Vídni." Pohlédl na faráře a dodal důvěrně, bezděky tišeji:

„Už není tak prudká a pořád samá společnost a samý plaisir. A povídají, že začíná být nějak pobožnou, a že dost často je u ní vidět kněží, naše, katolické kněží. Rozumíte?" a podíval se významně na faráře. „Kdo pak ví, co v tom zas je, jestli jen rozmar."

„Ten nejspíš, to bych myslil," přisvědčoval farář vážně, „rozmar, dlouhá chvíle." Nedořekl, co si při tom ještě pomyslil, „když mládí je pryč a jdou léta —"

Zeptal se, což ti kněží, ví-li kteří.

„To nevím nic, to se jen tak proslýchá. Ostatně přijede teď Pankl, štolba, toho vévodkyně pošle napřed do Ratibořic, už máme aviso v kanceláři, ten nám pak poví."

„A vědí-li, pane farář," vzpomněla důchodňová a kvapně, po česku zvolala, „že se mu zas narodil syn."

„Panu Panklovi?"

„Ano. Minulý měsíc."

„To je už čtvrté dítě; tam se vrána nalítá," ušklíbl se důchodní.

„Je to moc na Panklovou, při té službě v zámku. Ještě že má matku u sebe. Loni ji vzala k sobě, ta jí přece pomůže, chovat a děti hlídat." Důchodňová ještě nedopověděla, a již doplňoval její zprávy důchodní, jemuž jakož i jeho ženě hovor o Její Výsosti byl vždycky důležitým a všecko jej nesmírně zajímalo, co se Její Výsosti týkalo i jejího okolí.

„Paní vévodkyně má nového tělesného myslivce, Lokvence. Toho neznáte, pane faráři."

„Ne, toho neznám."

„Tuze hezký člověk, tady někde od Kostelce," přidala paní důchodňová.

„A Šprinka ještě má paní vévodkyně?" zažertoval farář. Důchodňová se zasmála, důchodní shrnul nos i tváře k očím a maně vybuchl:

„Tu potvoru protivnou, štěkavou!" Hned však jako by se lekl, obracel:

„No, já bych takového psa nevystál, a vy také ne, jistě."

„To ne."

„A rozhoduje o lidech," vykládal durdivě důchodní. „To aby si člověk, když jde k Její Výsosti k audienci, zjednal nejdřív přízeň toho Šprinka, té štěkavé bestie. Koho vystojí, na koho neštěká, to je prý hodný člověk. Žak, lokaj, no náhodou opravdu hodný chlap, když vyjde, už mu jde Šprink naproti a nastavuje hřbet, aby ho poškrábal. A tohle by měl člověk taky —" Důchodní si vjel dvěma prsty za bílý šátek nákrční, jako by ho škrtil, a přejel prsty prudce kolem krku.

„Mlč, mužíčku, nezlob se, škodí ti to, však kdy pak ty — to Žak — ale pane farář," zamlouvala vesele, „ten druhý lokaj, Josef —"

„Ten Vídeňák —“

„Ten nesmí na Šprinka opravdu ani sáhnout. Ale on také opravdu není nic kalého a šidí vévodkyni, kde může. Na cestách prý vždycky účtuje dvakrát tolik co Žak.“

„Ten je poctivý Kuba,“ farář se nuceně usmál, a ohlédl se po faře, nejde-li panímáma nebo Františka zvát k večeři. Měl toho o lokajích a pejsku Její Výsosti už dost. Zamlouval, tázaje se, kde by hostem bylo vhod povečeřet, zdali tady v zahradě, že bude pěkně, vlažný večer, nebo v pokoji. Důchodňová přijala nadšeně první část návrhu, že tady v zahradě, důchodní však se hrozil toho pomyšlení, tady že by se nachladili, on jistě, a v pokoji že je to pohodlnější pro všechny, i pro kuchařku.

Vtom přišla Františka oznamujíc, že je večeře hotova. Důchodní hned vstal. Odešli do farářova pokoje. Důchodňová ne s takovou chutí, poněvadž se nadála, že by tu v zahradě spíše se naskytl okamžik, kde by mohla s Havlovickým o samotě promluviti, spíše nežli tam v pokoji.

U stolu se mluvilo většinou česky, protože přisedla panímáma mlynářka; a nejvíc o hospodářství a stavbách. Než o paní vévodkyni stala se přece ještě zmínka, o tom, kdy přijede, a že pan farář půjde pak asi do Ratiboře s poklonou. To důchodňová tázavě naznačila, a její muž se hned s žertem chytil, pan farář že se Šprinka bát nemusí, že paní vévodkyně panu faráři bez toho přeje, jak bylo vidět, když šlo o terno na zdejší faru.

Důchodní po večeři záhy vstal a měl se k odjezdu. Paní byla by ještě seděla, než k vůli muži musila také pospíchat. Nicméně kráčela ke kočáru s jasnou myslí, spokojená, s tichou veselostí. Viděla opět po delší době faráře, promluvila s ním. Po tom toužila A přesvědčila se, že hněv pominul; a také slíbil, že se u nich staví, že přijede.

Když se jí u kočáru uklonil, podala mu ruku a stiskla vřele jeho pravici; pak švižně do kočáru, jako holčice, a odtud, seděla po levé, zavanulo:

„Tedy přijedou!“ A pohled vábivě opakoval to pozvání.

Františka i panímáma, které šly hosty také až ke kočáru vyprovodit, chválily, když stoupaly do schůdků a na síň, důchodňovou, jaká je sprostná a milá a pořád jako panenka. Farář mlčel, ač na ni v tu chvíli také myslil. I pak, když byl sám ve svém pokoji, jaké to její jednání.

K němu se nezměnila. Cítil tu oddanost. Pomyšlení to nebylo bez lahody a bez záchvěvu soucitu. Nějak líto mu jí bylo v ten okamžik.

Než měkký ten tón zdusila klidná úvaha. Kam to všechno vede! A když jí také sám tak ochotně, tak obojetně odpovídal, vyčítal si, když jí zase slíbil. Než co bylo dělat, vždyť by se mohl státi směšným. Co by měl udělat?

Chodil pokojem chmurně zamyšlený.

Nešťastné ženské! Kdyby mohla svůj úkol jako žena plně vykonávat, sotva by jinam oči obrátila.

Ale srdce hladoví a času má nazbyt. Jako vévodkyně. Ale ta není tak poutaná, té dal velký svět velkou svobodu, ta mohla užívat a užila všeho, slávy, lásky, nádhery, rozkoše, až do přesycení. A přece se neskonejšila. Kdyby měla děti, kdyby měla jen nějakou starost. Užila všeho a pořád ještě hledá, hledá.

Teď utíká se, ona evengelička, k jiné víře. Unavená duše shání outěchu v nové víře. Nebo že je to teď tak v povětří, když už jich tolik z panstva přestoupilo. V povětří, trpce se usmál, nebo móda. Je-li možná věřit, že je to zhluboka, z přesvědčení?

Někdo zaklepal na dveře. Nežli se farář ozval, vešel Doubenus. Stanul s čepicí v ruce, u dveří, oznamoval usmívavě, že přichází stran stavby a tesařů, a jak s tou pilou, kdy tam, a že prkna nepřivezli.

Hned nechal farář dámy a zval Doubena, aby šel dál, tak aby pověděl, co nese, hned že to vyřídí, hned.

XVIII.

Za týden po pohřbu starého Plška bral se k padolskému kostelu zase průvod, ale ne ze vsi kolaturní, nýbrž z městečka samého a to zrovna z blízkého sousedství, od Frýdků, průvod sice ne tak četný a ne s muzikou, zato však veselý a pestřejší Mládenec s nevěstou, ženich s družicí, svědkové, jeden z nich byl mladý Kalina, hodinář, mladá starosvatba, jeho žena, kamarádka nevěstina, starý Frýdek v „slavnostovém" kabátě úzkých rukávů, v hedvábném, černém šátku na krku, v kastorovém klobouce.

Vincina, jeho dcera, měla svatby. Již o masopustě měly být slaveny, ale na zámku v Náchodě začali dělat nesnáze. K vůli ženichovi. Vojnu brali za záminku. Dost z toho bylo pochůzek. Vincina si už i „zamračila" a starý Frýdek v úžasu nad tou panskou svévolí si nejednou zahvizdl; až pak několik dvacetníků pány v kanceláři přesílilo.

A tak ty svatby přece byly a to koncem máje v krásný den, kdy se všecko jen smálo. Farář Havlovický oddával; traktace byla u Frýdků, o které hlavní a samé veselé slovo měl vedle družby*) mladý Kalina. Jen ve vážných proslovech a v obřadném říkání, které starý Frýdek měl rád a vážil si jich, se mu nevyrovnal, tu měl šedivý družba sólo.

Když byli v nejlepším, když u oken i u dveří na síň stálo plno „chasy" na čumené, blýskl se také kolem Šimůnek s dlouhou dýmkou, on krejčí z uličky; ale toho nezavolali, aby se stavil, a

*) jinde plampač.

starý Frýdek řekl zrovna, nahlas, to že je takový „tropořích", před tím aby člověk každé slovíčko vážil.

Zato Doubenus, jenž se u Frýdkových také „náhodou" namanul, se dál nedostal. Nevěsta sama ho první shlédla ze zástolí z kouta, a hlásila, že jde, aby ho zavolali. Kalinovi hlučně a rádi souhlasili. Nedal se pobízet a jen se usmíval, když ho celá „sednic" hlučně a vesele vítala. I sedl a jedl a dal se pobízet, až zčervenal jako brabenec, až se mu nos orosil drobnými perličkami potu.

A když si ho pozvali, vydržel i pak, když šli hosté večer do Langrovy hospody k muzice, kdež u vchodu i pak u „právního" stolu,*) který cizí, ne hosté, schválně zasedli, družba měl pěkné orace, zvláště k těm, kteří ten stůl zabrali. Z těch Fidél Hanuš, on rychlonohý krejčí někdy od Rohanského regimentu, se za všechny „odvolával", že jeden z nich je z Asie a druhý z Ameriky a jiný odjinud, také z turecké, machometské země a že proto mnoho útrat měli, tak aby jim dali nový stůl a k němu aby je s muzikou slavně vyprovodili.

I bylo veselé hádání o výplatu, pak průvod s muzikou, tanec, hlučno, veselo všude a plno všude, co přišlo sousedů a známých. Tancovali „ekos", i majnckou, minet, dvoukročák. Mladá nová z kola nevyšla. Brali ji k tanci skoro bez oddechu, ač měla již placku na svých krásných vlasech. Ale proto přece byla jako rozkvetlá, jako panenka.

Staří seděli u stolu a popíjeli, kouřili, povídali. Ale pak to hnulo hlavním stolem, když k němu Čejchan granatýr přisedl. Přinesl novinu, že teď na večer přilítla k němu Dušánková, že jí poslíček ze zámku, jak tu byl u práva, přinesl psaní z náchodské pošty, a že byla Dušánková plná radosti. Muž jí psal ze světa, že se mu dobře daří, že mu to s plátny jde, že byl také v jednom zámku a tam že obzvláště mnoho a dobře prodal.

To všecko budilo zvědavost i účastenství; nejvíce však všemi stoly hnulo, že stvrzena domněnka Čejchanova, že Nácek, učedník

*) prvotně stůl v koutě u rychtáře, jenž míval i hospodu, kde „právo" sedalo a všecko se rovnalo.

ze mlýna, jenž tak záhadně a beze stopy zmizel, je ve světě s Dušánkem. Smáli se teď, přisvědčovali, když Čejchan dle psaní Dušánkova vykládal, jak ten kluk ke všemu je, že je jako jehla, mrštný a skočný, oulisný i kurážný, přikyvovali, přisvědčovali chutě, a to že je prašiuka.

I do kola se to dostalo mezi mladé, ale pak ti i staří zapomněli, když nastalo čepení nevěsty, kterého se mladá Kalinová živě účastnila s celou veselostí, když uváděli její nejmilejší kamarádku a někdy její důvěrnici mezi vdané. Celá hospoda se kolem

ženských shlukla a pak se všecko roztancovalo i vážný Čejchan granatýr, jenž šel s nevěstou do kola, i konšel Mitýska, ten s rychtářkou. Potahoval a oblizoval se v tanci a to vždy prudčeji se vztekem, když ho kolo neslo kolem Černého Vacka, jenž se mu po každé ukláněl s falešnou uctivostí:

„Ah, celý právo! Konšel s rychtářkou, áno, ano —" I Fidél Hanuš, krejčí, pustil se také do toho víru, s tlustou kovářkou, s kterou míval porady o lumerách. Šosy mu jen lítaly a pořád byl o kus dál nežli zardělá, udýchaná jeho tanečnice, až na něj Koníček pokřikl, aby pomalu, pomalu, aby se nerozběh' s kmotrou kovářkou do Prahy. A hned se zařehtal, hlavu vzhůru ke stropu, kde se vznášel mrak dýmu a kde mrkaly zarudlé plameny lojových, tekoucích svíček.

Až i Doubenus se octl v kole. Musil tam. „Justynka", mladá Kalinová, sama si pro něj přišla. Jak je shlédli, začalo všechno tleskat a „sólo, sólo", volali, křičeli. Měli je, samojediní zůstali v kole, Justynka jako květ u starého pařezu, ona jako motýl, on jako sloup, bradu vzhůru, oči pryč, červený, v zeleném kabátě, v těžkých botách. Vrtěl se, šněroval, aby zachoval starou slávu z Verony, kde se tolik s Taliánkami natancoval, jak vždycky vypravoval. A kolem tleskali a plácali, až se plameny svíček polekaně třásly.

XIX.

Druhou neděli po návštěvě Machovského Kubečka a starého Zejdla z Padolí, záhy zrána vydala se Marta Škodová na Hrádek do městečka, aby tam koupila černé mouky a bochníček chleba. Chtěla tam jíti včera na večer, ale pršelo, jen se lilo. A nepřestalo až k ránu.

Vítr chladně vál a zmítal zmočeným osením ve stráni, travou i kvítím ve břehu u mokré cesty, v níž se leskly kalužiny. Ze zčernalých lesů se kouřilo. Po nebi ještě spousty tmavošedých mračen; ležela těžce, jako by se hnouti nemohla, a tlumila vše svým stínem. Pro něj nemohlo se také v Škodově světnici vyjasnit. Okénka byla zamžena, strop ještě více zčernal a stativa stavů temnější jako by ještě víc zacláněla.

V jizbě bylo ticho. Brda visela nehnutě, stavy nehlomozily; jen vítr venku šumivě v stromech povzdechoval. Stará Škodová s obalenýma nohama seděla u kamen jako zmožená. Ruce měla sepjaté, ale nemodlila se. Šla na ni dřímota v tom vzácném tichu, které mívali jen v neděli, když po celý týden, den co den, od úsvitu až do noci rachotil stav a někdy i oba, když také Marta, majíc pokdy, za druhý zasedla. A noc měli dnes neklidnou. Škoda hrozně kašlal a nemohl spáti.

Teď ležel tiše těžko oddychuje. Nehnul sebou, maje horečně lesklé oči do prázdna upřené, až když vstoupil Pavel, tovaryš, který déle nežli jindy pospav, byl se u potoka umýt a pak se na na půdě nedělně ustrojil. Šel rovnou k nemocnému a ptal se, jak mu je.

„Chuře," vyvzdechl Škoda, všechen vyschlý, obraceje po tovaryši zapadlé oči, jež v tom vyhublém obličeji zdály se většími.

„Je zle, milej hochu," opakoval, neodvraceje očí od mladého tovaryše; tkvěly na něm úzkostně, prosebně.

„Václave," nemocný hnul mdle rukou a dotkl se pravice Pavlovy, „pozdravuj bratří, víš, a prosím tě, neopouštěj je tadyk, my lidi —"

Pavel se lekl; ne té žádosti, ale že už je zle, když takhle — Okamžik mlčel, pak nutě se do úsměvu řekl:

„Ale cák byste se staral, dyť víte, dyť mám svědomí."

To se již neusmíval, to ujišťoval už vážně a jak to trhaně povídal, z toho i ze zvuku jeho hlasu bylo cítit, jak opravdově a vřele to myslí.

„To nemějte starost," opakoval, „dyť dá pan Bůh —" nachyloval se těšivě k nemocnému, a tak si pojednou vzpomněl, rychleji dodal:

„Kubeček mně taky říkal, už jsme o tom mluvili."

Škodovou strhanou tváří prokmitl svit útěchy. Pohnul hlavou, jako by chtěl pokyvnouti, chytl Pavlovu ruku a silnějším šeptem vyrazil:

„Pán Bůh ti voplať — to jsem rád —"

Chvilku mlčeli oba v pohnutí, až mladý Pavel hledaje z něho východu, dojmy a city vždycky hleděl skrýt a stajit, se Škody zeptal, má-li mu číst, a hned vzal do ruky Bunyánku, jež ležela na židli u postele vedle hrníčku vody. Nemocný však slabě zakroutil hlavou a zašeptal, aby si četl sám. To Pavla zarazilo, neboť každé neděle Škodovi musil z Bunyánky číst i ve všední den často, v poledne nebo navečer. Vždycky po tom čtení dychtil, dnes po prvé zamítl. Už ho i to pobožné čtení opouští — Nebo je tak slabý — Pavel mlčky poslechl, vzal Bunyánku a sedl s ní k oknu na lavici. Sám ji měl už skoro přečtenu. Nedala mu, jak začal, hned oné neděle, kdy ji starý Zejdl přinesl, bral ji s sebou na půdu a čítal tam časně zrána, nežli šel dolů na stav. Čím dále s tím větším zápalem vnímal alegorické to vypravování a líčení,

a bral je jako živý příběh, jejž dychtivě sledoval i hovory křesťana a postav alegorických a jenž ho dojímal svými pravdami a vroucí, srdečnou zbožností.

Té chvíle byl už na samém konci, četl o Stálém, jak se odebral k řece, k zemi života, kdy čas k odchodu přišel.

„Tato řeka byla mnohým hrůzou, ano i mně samému jen pomyšlení na ni již strach způsobilo; ale teď vím, že se mnou dobře je."

Jindy, jak zraky do knihy upřel, už od ní nevzhlédl, dokud měl chvíli volnou. Než teď se po Škodovi ohlédl, co je, není-li mu hůř, když už ani nechtěl, aby mu četl. Nemocný ležel jako prve, těžko oddychuje, a znavená, nemocná jeho žena dřímala.

I pozvedl Pavel opět knížku a četl dále o Stálém, jenž byl u cíle a v němž srdce hořelo uvažováním, že jde popatřit na hlavu, která někdy trním byla korunována, a na tvář přítele, který se z lásky k němu uplvati dal.

Čtenář se poddával. Kniha vábila, zaněcovala i povznášela. Venku zašuměly třešně hlasněji, do oken šlehly zase krůpěje deště. Neslyšel, četl:

„Jeho jméno bylo mi jako drahá vylitá mast, ano příjemnější nežli nejlíbeznější vůně kvítí. Každé jeho slovo schoval jsem k používání a k posilnění v svých mdlobách — To když vyřkl, proměnila se tvář jeho — — Na druhé straně bylo všecko okolí osazeno koňmi a vozy, nebeskými zpěváky a harfeníky, aby přecházející poutníky přivítali. A jeden šel za druhým do nebeského města —"

„Křesťančini čtyři synové —"

Vtom sklonil knihu, jak zaslechl, že Škodová u kamen sebou prudce hnula; hledíc vyjeveně k posteli nemocného muže, zaúpěla a v náhlém leknutí zapomenuvši na své bezvládné nohy, vstala a volala jej, Václava, tovaryše.

Bunyánka padla na lavici, jak ji Pavel prudce odhodil. Skokem byl u nemocného.

Marta vyšla z mokrého, bíle dýmavého lesa na blátivou cestu, vedoucí k samotě jejího otce. Sukni měla přes hlavu, na jedné ruce košík, v druhé nesla střevíce. Pršelo. Šlo se zle, nemohla tak

pospíchati, jak chtěla. Byla by už ráda doma. Hnalo ji cos, divná úzkost. Pořád myslila na tátu. Měl tuze zlou noc a ty dni byl stále churší a churší.

Mlhavým, kalným vzduchem shlédla jejich chalupu v dešti. Tak smutná se jí zdála, po prvé, a lekala se, jak bude, až vkročí. Najednou spatřila, že ze síně u nich někdo vyběhl na zásep, že stojí, jako by se rozhlížel. Václav! A kývl rukou — kývá, pobízí, volá ji. Píchlo ji, krev jako by jí ztuhla a dech na okamžik přešel. Ale pak se dala do běhu. Běžela, hledíc po Václavovi, až udýchaná, ulekaná stanula proti němu na záspi. Byl zasmušilý a když promluvil, hlas se mu zatřásl.

„Marto, pojď, víš, táta —“

„Umřel —“ Víc nemohla.

„Ne, ale —“

Vběhla do síně, do světnice a tam rovně k posteli, u níž opodál sklesle seděla Škodová, jak ji sem Pavel třesa se, prve odnesl, když ve své úzkosti, vidouc, že muž umírá, chtěla k němu, ale hned, jak vstala, na zem bez vlády padla, jako by ji podťal. Marta zastala otce ještě naživu a také ji ještě poznal. Položil jí na hlavu ruku, když klekla u jeho postele. Tu také zaslechla, jak povzdechl bratrovo jméno.

Než syna, jenž se v Novém Městě doučoval truhlářství, se nedočkal. Skonal před polednem bez těžkého zápasu. Pavel rozběhl se pro Martina bratra Adama; když se s ním vrátil, zastali u Škodové a Marty kolik „bratru“ i „sester“ z Tysu a ze Rzí, kteří, jak jeden z nich od Marty zvěděl o smrti bratra Škody, hned si oznámili a přišli na samotu, potěšit slovem božím a nabídnout svou pomoc k pohřbu.

Ten však hlavně Pavel, tovaryš, obstaral. Skoro všecko sám oběhal, i fůru sehnal. Tu nejtíže. Leckdes jej odbyli, nakonec však přece lépe pořídil nežli nebožtík Škoda, když chtěl do vzdáleného Kláštera na evangelický hřbitov dopraviti své mrtvé dítě. Na povoz obětoval Pavel skoro všecky své peníze, které si skládal na bibli. Dal je bez rozmýšlení, rád a žádný ani nic nezvěděl.

Na fasuňku pod bělavou plachtou, vozka seděl na podsedním, v černé, prosté rakvi vydal se písmák, „bratr“ Škoda ze své samoty do kraje na poslední cestu. Syn, dcera a tovaryš kráčeli za vozem. Škodová nemohla. U té zůstaly dvě „sestry“, aby nebyla bez pomoci ve své nemoci a bez útěchy ve svém zármutku.

Za vozem ubíral se také houfec „bratří“ a „sester“, aby alespoň na kus cesty vyprovodili mrtvého. Zpívali pobožné písně, až se polem a pak zelenavým šerem pod krytem lesa zbožně rozléhalo, nebo se modlili, ne za nebožtíka, nýbrž k vzývání pána Boha, k potěšení, napomenutí i povzbuzování.

Až ke hrobu na vzdálený hřbitov vyprovodili nebožtíka děti, tovaryš Pavel, tři „bratří“ z Tysu a ze Rzí a sestřenice nebožtíkova z Hrádku. Machovský Kubeček a starý Zejdl z Padolí nepřišli. Buď nemohli, tak se Pavel domýšlel, nebo nedostali včas zprávu. Již cestou za vozem, za rakví, ve chvílích, kdy průvod umlkl, kdy se ani nemodlili, ani nezpívali, doléhalo na mysl Pavlovu, co teď, jak bude u Škodů i s ním, a ještě víc pak přemýšlel, když po řeči farářově, která jej hluboce dojala, uložili Škodu do hrobu a brali se zpátky do hor.

Marta v černém šátku na hlavě, smutně vážná, s očima od pláče zardělýma, šla se svou tetkou. Pavel ji pozoroval, jak cestou málo mluví, že hledí do země, jak je zamyšlena.

Byl by rád, kdyby se k ní mohl přidat a kráčeti po jejím boku a kdyby ji mohl potěšit. Ale musil, jak se slušelo, zůstati mezi mužskými. Slyšel starší, jak uvažovali o Martině bratru Adamovi, kterýž kráčel mezi nimi, co teď co s jeho řemeslem, má-li se doučit nebo zůstati doma.

Pavel mlčel, ale bral se o to v duchu vřeleji nežli ti staří Zrovna na pomoc myslil. To také v duchu radil, ať se Adam doučí, a o ženských — Bylo by nejlíp, kdyby u nich ostal, kdyby si Martu vzal. Ale kdyby i chtěla, co páni —

Teď nastalo, co mu řekl Machovský Kubeček, kdyby se něco stalo, kdyby si nevěděl rady, aby přišel.

Když „bratři“ došli, zastavili se ještě na samotě, u Škodové. Seděla na svém místě u kamen; dala se do pláče, když je shlédla, když překračovali práh, sami, bez muže. A Marta, jež vešla za nimi, jak se podívala na prázdnou postel, na níž otec tak dlouho stonal a trpěl, sklesla na židli a zavzlykala.

Když návštěvníci odešli, bylo večer, světnice smutně ztichla. Skoro žádný s počátku nemluvil, až pak Adam začal k vuli mámě šíř o tom, jak dojeli na Klášter, o pohřbu, co „bratří“ a „sester“ tamějších se sešlo. Pavel se také ozval, zvláště o tom, jaký měl dvojctihodný pán příkladný výklad.

Marta seděla na lavici u pece opodál mámy a mluvila jen

málo. Ale přejela si po dvakráte oči, jak jí slze vytryskly, když bratr vypravoval; ztišila se však, když Pavel vážně a plynně opakoval leccos z řeči klášterského faráře nad hrobem o smrti a životu věčném, že naříkání Kristovo: „Bože můj, otče můj, proč jsi mne opustil?“ k tomu bylo, aby žádný z pobožných křesťanů v hodinu smrti své opuštěn a bez potěšení zanechán nebyl, a že oči zemřelých budou bez ustání hleděti na slávu Vykupitele svého a uši jejich slyšeti budou hlas milého Spasitele svého a svatých jeho anjelů i lidí v radostném prozpěvování.

Mezitím, nežli se k této radosti přijde, tělo že s pokojem libě odpočívá, aby přáli tomuto svému bratru, jenž se po všechen život tolik naklopotil a nastaral, tohoto spánku, který na tělo jeho pán Bůh uvedl.

Pavel ještě nikdy sám před jinými nemluvil, vždycky jen poslouchal buď Kubečka nebo Škodu nebo někoho ze starších. Jindy by také nezačal bez ostýchání. Ale dnes tak samo přišlo v té upřímnosti, aby potěšil, zvláště starou Škodovou i dceru. Měl výbornou paměť a byl horlivý čtenář, zvláště po všechen čas, co tu meškal; proto biblické výrazy a obraty, jichž farář v řeči své užil, přicházely mu jako samy na jazyk a jak vřele cítil, mluvil bez nesnází, bez zajíkání.

V šero nízké světnice, v níž v koutech černě vyvstávaly oba stavy, znělo jeho opakování řeči a neslo útěchu. Stará Škodová přestala plakat a jen zhluboka povzdechla, když dokončoval. Marta seděla jako pěna, s očima na Václava upřenýma. Poslouchala s celou duší, vroucně, ale také v údivu. Slyšela, co u hrobu pro své rozželení neslyšela, a cítila uvolnění.

Když byl pak Pavel sám, když ulehl na půdě na postel u komína, uvažoval, kdy by se měl pustit do Machova ke Kubečkovi. Toho večera se nemohl rozhodnouti a nerozhodl se ani ráno. Odkládal to, až Adam odejde. Vzpomínal na to, jak tenkrát, když odešli odtud Kubeček a Zejdl padolský, Marta se domnívala, že se mu stýská, že by rád domů. Řekne-li jí teď, že chce do Machova, pomyslí si snad, že se chce odtud nějak pryč dostati.

Také si to pomyslila a lekla se, když o tom uslyšela. Šla vyprovodit bratra Adama, a když se vracela, vyšel jí Pavel naproti na zásep, tak jak byl za stavem, prostovlasý, bos, bez vesty, jen v nohavicích, a tu jí pověděl, že hodlá na cestu. Zdálo se mu, jako by zbledla a v očích jí uviděl, že se tuze lekla. Řekla tiše, ale odevzdaně:

„Já si to myslela."

Tu jí řekl, aby sebe obhájil a ji upokojil, co mluvil v neděli ráno s nebožtíkem tátou, před samou jeho smrtí, jak mu slíbil, že jich neopustí.

„Teď mně snad budeš věřit," dodal, „a eště, myslel jsem si, že dybys chtěla, že bych si těuzal."

Najednou cítil, jak mu srdce tluče, až se mu dech zatajil, nejistotou, dychtivostí, co uslyší. Přes přibledlou Martinu tvář kmitl se rudý stín, v smutných očích prosvitlo náhle jako z mraku. Podívala se kmitem, plaše, hned však upřela oči do země, do trávy, kterou vítr prochvíval. Na všecko kolem zapomněla, až opět vedle sebe uslyšela:

„Chtěla bys?"

Odpověděla upřímně radostným i vděčným pohledem, hned však jako by stín padl. Jak vzpomněla, tak se optala:

„Ale jak vaši —"

„Proto bych se nestaral, ale hůř bude s vrchností, jak páteři v kláštěře, to víš. Proto se pudu poradit."

Jak vešli oba do stavení, sami nevěděli. Sice si ani ruky nepodali, ale oba se vrátili radostně. Pavel rychleji nežli jindy usedl za stav, chopil se brda a začal dělati, že člunek lítal jako posedlý a brdo rachotilo, až se okénka otřásala. Marta první chvíli chodila radostně zmatena, že nevěděla ani, co chce. Šla k nístěji, ale když si nemohla vzpomenouti, proč tam šla, vrátila se do sednice.

To bylo v sobotu navečer. Stav utichl dříve nežli jindy. Pavel po večeři brzo odešel na půdu, neusnul však tak hned; pořád myslil na Martu, na cestu a jak doma pochodí. Probudil se za šera a když ustrojiv se na cestu sešel dolů, zastal Martu

na síni u nístěje. Stála u ohně a čekala na polévku, kterou jemu vařila. Zůstal tu a čekal.

Na okamžik zapomněl i na cestu, jak se mu s Martou u ohně zalíbilo. Otevřenou síní bylo viděti do mhavého rána, na trávník rosou mokrý. A na síni sucho, a praskot ohně zněl příjemně v tom šerém zákoutí. Bylo ticho, pokojno a připadalo mu to tak pěkně domácky.

Mluvili o cestě, kdy dojde, kdy se navrátí, že snad dnes v noci, ale spíš až zejtra. Řekl, že bude pospíchat, a pojednou se optal, ví-li také máma.

„Řekla jsem jí to večír."

„A co říkala —"

„Aby pán Bůh dal, ale bojí se vaší vrchnosti, že to jsou římsky kněží a to že budou teprv bránit, dyž chceš evanděličku."

Neodmlouval, než pro útěchu ji i sobě konejšil, že snad dá pán Bůh, a nejhlavněji, že Kubeček poradí. Posnídal, pak dal s pánem Bohem staré Škodové, jež se s ním vzdychavě loučila, a vykročil. Marta ho šla vyprovodit. Svítalo. Stráň, údolíčko i tmavý les v protějším svahu odpočívaly v hlubokých stínech a v jitřním tichu. Za březinou, nad strání prohořívalo nebe rudým zážehem ranních červánků.

Marta i její ženich šli kus mlčky, v teskném tichu. Až Marta začala, že ho tedy budou čekat dnes nebo zítra. Chtěla, toužila, aby znovu řekl, že v tu dobu přijde, že jistě přijde. Opakoval to i těšil, že bude pospíchat, aby tu byl hodně brzo, co nejdřív. Žádala, aby pozdravoval u Kubečků.

„A mámu," dodala.

„Chci s ní mluvit, musím, a tak jí to vyřídím."

U lesa se Marta zastavila. Tu si ruce podali, s „pánem Bohem" dali, tu jí slze vytryskly, jak nehnutě stojíc za ním hleděla, a on do lesa zapadl.

Les za časného jitra byl hustě šerý, ale probouzel se ptačím zpěvem. Drozdův jasný hlas plně se rozléhal zavlhlým, chladným vzduchem. Pavel kráčel bystře stezníkem mezi vysokými, omše-

nými kmeny dál v temnu jako sloupy se tratícími. Měl starost před sebou, ale vykračoval si zlehka, jako by shodil se sebe tíži. Blaživě ho pronikala jistota, že ho Marta chce, že ho má ráda.

Měl starost před sebou, než těšil se nadějí, že s pomocí boží — Vroucí zbožná důvěra pohnula mu srdcem, zavlažila mu mysl a v té oddané důvěrnosti v milost Páně si zpíval:

„Kdo ochrany Nejvyššího — —"

Martě míjel ten nedělní den plíživě. Dopoledne uklidila, strojila chudý oběd, byla u matky, četla jí z postilly, odpoledne přišlo několik „bratří a „sester", aby nebyly na samotě tak opuštěny. Pohovořili, pocvičili se v pobožnosti a odešli dost pozdě; než čas od jejich odchodu do večera byl jako moře, a večer ještě delší.

Škodová usnula, Marta však ještě dlouho čekala. Bylo pozdě na noc, když ulehla. A ještě pak hned neusnula; pořád napínala sluch, neuslyší-li Pavlovy kroky, jeho hlas. Než tmavá, jarní noc mlčela. Jen potok bylo slyšeti, jak tichem z temna šuměl. Václav nepřišel a také ne druhého dne odpoledne, kdy ho již najisto čekaly.

Marta pracovala za stavem, ale jak roztržitě! Každou chvilku sehnula se k okénku, vyhlédnout, brdo zarazila, často jí člunek vyklouzl. Odpoledne již vyběhla kolikráte ven, podívat se, nejde-li Pavel. Nešel. Škodová ji těšila večerem, to že se Pavel asi na zpáteční sestě stavil v Padolí u Zejdlů a tím že se omeškal.

Ulehla, Marta však zůstala sedět na lavici u okna, kdež bylo vidět na cestu. Seděla, čekala, až před půlnocí spánek ji přemáhal. Ale jen jí dřímota sevřela víčka, vytrhla se a naslouchala, nezdálo-li se jí jen jako včera kolikrát, že někdo klepe.

Klepal, na okno, černý stín. Vyrazila na síň a jak sahala po závoře hořejší branky, zvolala chvějícím se hlasem:

„Jseš to ty, Václave?"

Byl. Ale jak vkročil, cítila, že nejde s veselou. Chvatně rozžehla louč; jak ho spatřila v její zardělé záři v botách hustě zaprášených, viděla, jak je ušlý, unavený, a hned snesla chléb a

mléko. Pavel jedl hltavě, měl hlad, a vysvětloval, proč jde tak pozdě, že se musil stavit v Levíně a tam že se omeškal.

„V Levíně?! V Prajsku!“ zvolala Marta zaraženě. Strach ji obcházel.

„Cos ďál v Levíně!“ divila se Škodová, posadivši se v posteli.

Položil zvolna lžíci a řekl váhavě, zasmušile:

„Hledal jsem si tam místo.“

Marta ani nehlesla, ale škubla sebou, jak proti němu seděla; a ještě víc leknutí měla v očích.

I začal smutný výklad o tom, proč si v Prusku, v Levíně hledal místo. Musil. Doma zle pochodil, tuze zle, na všecku stranu. Nejdřív, jak dorazil do Machova, rovnou zašel ke Kubečkovi. Ten se ho zrovna lekl, když ho shlédl, a hned se ptal, jestliže mu nějaký přezák vyřídil, že nemá teď domů chodit. Pavel o žádném přezáku nevěděl.

„A co ten přezák,“ ptala se Marta v úzkostném napětí.

„Ten přezák byl tam od nás a měl tudy kerejsi den cestu a toho Kubeček požádal, aby se tu stavil, ale on zapomněl nebo se mu nechtělo.“

„A co —“

„Stran vojny. Byl teď u nás nedávno vodvod a páni se po mně tuze sháněli a dyž mne nenašli, dostal rychtář poručíno, jak bych se doma ukázal, aby mě dal chytit a vodvíst na kancalář. Proto se Kubeček tak lek'.“

A Marta a její matka lekaly se teď, ačkoliv už z nejhoršího vyvázl.

„Taks ani s mámou nemluvil.“

„Nemluvil, jen s tetkou Bitnarkou a to ještě jen pár slou. Ještě tu noc jsem musel pryč do Zlička, tam má Kubeček dobrýho přítele, a taky už to není na polickým panství. U toho sem vostal a druhej den zasejc dál, do Levína, hledat místo. S pomocí boží jsem našel a zdá se, že u hodnejch lidů.“

„To ti Kubeček poradil?“ ptala se Škodová. Marta seděla jako bez hlasu ztrnulá rozloučením, jež tak znenadání, náhle nastávalo.

Pavel přisvědčil na otázku Škodové a dodal, že to bude jen na nějaký čas, pro jistotu, a proto, že také Víšek hrozil, včera v hospodě, když se opil, však že on už ví, kde se ten kluk pobožná schovává, však že on to pánům poví —

„Tak mně Kubeček radil, abych na ňákej čas odskočil do Prajska."

Marta se vytrhla, prudce sebou hnula v novém strachu a pobídla v živé starosti, to že musí pryč. Ale bylo jí do pláče.

Ráno mu sama pomáhala chystat uzel na cestu. Když už měl všecko srovnáno, položila na vrch Bunyánku, aby si ji vzal na památku, a nabídla oddaně, smutná a bledší:

„Dybys chtěl taky bibli —"

Řekla to měkce, ochotně, že bylo z hlasu a slov cítit, jak ráda by mu udělala vděk. Zrovna mu v očích svitlo, jak ho potěšilo, že si takto vzpomněla.

„Ne, tu musíte mít vy. A já —" usmál se, „si někdy přijdu v ní počíst. Víš? Mlč, holečku, budu vám zas číst." Hlas se mu pojednou zachvěl. A vtom ji pohladil po vlasech, po spánku jako dítě, a Marta, pořád před ním tichá, pořád odevzdaná, pojednou zavzlykala a plačíc, opřela se o něj.

XX.

Mladý Kalina ve všem chválil faráře Havlovického a liboval si, jaký je spravedlivý a uznalý. Chválil ho tak s mnohými, než někdy se ho musil také zastat, když tu tam někdo pošťouchl nebo se ušklíbl, jaké má pan farář starosti o cizí lidi, co že se tak stará, jak má kdo v domácnosti, na poli; o poli že by nejraději pořád mluvil na kázání i na cvičení. To že je také divná novota, když chce, aby mu lidé nevoňovali, aby mu říkali vy, a nejvíc na chase, ve škole i na cvičeních že to žádá, to že jim slibuje, kdo mu bude říkat vy, toho že bude mít rád.

V tom ve všem se ho zastal Kalina, přece jako Pražan, jak mu Šimůnek z uličky s úštipkem říkával, a rád se ho a často dost s ohněm zastal. Ale před Božím tělem se mu sám podivil. Pozdě odpoledne zašel si s Doubenusem do březiny za farou a tam porazili spolu tolik mladičkých břízek a nařezali tolik větví ze starých, že musil Doubenus pro to třikrát s trakařem, ač pokaždé vrchovatě naložil, takže ho za spoustou bílých kmenů a haluzí nebylo skoro ani vidět.

A právě když přijel s posledním nákladem, který skládal u hřbitovní obruby u schůdků, přicházel farář Havlovický pod lipami vzhůru, z městečka, v botách vysokých, lesklých holení, v lehkém, černém kabátě, s kloboukem v ruce. Bylo parno.

Zrovna se zamračil, už jak docházel a když stanul u poražených břízek, zvolal s nevolí:

„Co to děláte?!“

Doubenus se rozpačitě usmíval, Kalina faráři nerozuměl.

„Je to na zejtřek, na Boží Tělo, jemnostpane," odpověděl.

„Tohle všecko?! A nač? Na městečku toho leží také stoh, z obecního lesa, taky jsem se divil. To toho mají ke každému oltáři."

„To musí být ještě od oltáře k oltáři, jemnostpane, tak to dycky je. A tuhle to, co jsme navozili, to je do kostela a k cestě dolů, do městečka k oltářům."

„Dost by bylo jen břízy k oltářům. Škoda tolika mladých, zdravých stromů. Napřesrok toho tolik nesmí být." Řekl přísně a odešel do fary.

Doubenus se přestal usmívat; už rozuměl, ale nechápal. Žasl. Mladý kostelník však pochopil; neřekl nic, ale v duchu se mrzel, cože o trochu březoví.

Ve faře se faráři čelo zase vyjasnilo, to jak potkal panímámu a jak s ní promluvil. Připomenula mu, že svačina již bude hned, a vzpomněla, že tu měli návštěvu, že tu byli ze sousedství, starý Krůček se synem, s tím kupeckým mládencem z Prahy, co včera navečer přijel

„Chlapíček, pán, opraudu, celý Pražan, to bys ho měl vidět. A od řeči, a celý ňáko po módě; i fousy ti má — tadykle —" Ukázala usmívajíc se na spánky, „a s Františkou mluvil, až skoro nevěděla kudy kam." Panímáma se dala do smíchu.

„Kde je Františka?"

„Na zahradě pletou věnečky na zejtřek."

Havlovický se šel podívat. Pod rozložitou jabloní v příjemném chládku seděly Františka a mladá Kalinová. Kupa kvítí polního, nejvíc mateřídoušky a zelených „andělíčku" a zahradních plných chudobiček rudých, ležela mezi nimi, vedle dvou věnečků již upletených.

Zbloudilý paprsek rozstříkl se v širé koruně a zlaté jeho skvrny prochvívaly se po hlavě mladé Kalinové i Františčině, po jejich živůtcích i bělostných rukávcích, po věnečkách, po kvítí, jehož barvy vysvítily.

Mladá Kalinová podala faráři pěkný věneček, jako jej loni přinesla nebožtíku faráři Zeidlerovi. Převzala ten úkol po své tchyni. Farář věneček vlídně přijal, pochválil, jaký je hezký, a zeptal se, komu všechno ještě vijí. Uslyšel, že panu páteru, do školy, panímámě, Kalinovi, sobě —

„A Doubenusoj," přidala vesele Františka.

„Upleť mu, ale zasloužil by," řekl farář už s úsměvem, než nedořekl. A vtom ho panímama volala, aby šel, že svačně vystydne.

Vlažná noc tiše přešla a nastal den přejasný. Slunce hořelo, nebe bylo vysoké, čistě modré, bez mráčku. A dole bujně zeleno,

na polích, na zahradách, v jejichž vysoké husté trávě zapadaly kmeny ovocných stromů. Na farské zahradě pivoňky jen hořely. Cesta od lipové aleje, od kostela dále do městečka jako háj; vpravo, vlevo samé břízy a husté mlází v dolíkách zaražené.

Tou zelenou ulicí, po níž ulehly její stíny, kolem příbytků čistě obílených, před nimiž bylo umeteno, valil se v plné, zářivé zátopě zlatého světla toho červnového dne od kostela průvod, pestrý, barevný proud, mládež školní, chlapci, děvčata v nedělních šatech, družičky v divných rulíčkách a kadeřích s věnečky na hlavách, na rukou, s košíčky roztřepeného kvítí.

Bílá nebesa se zlatými třásněmi blýsknavými se mírně vzdouvala, jak je vysoko nesli na červených i pozlacených žerdích rychtář Lelek, starý Hejna a Mitýska konšel v slavnostových kabátech, černý hedvábný šátek na krku s přeloženým přes něj límečkem košile, a dolejší mlynář v šedivém kabátě s bílým šátkem na krku. Vážně nebesa nesli, každý s čepicí neb kloboukem v ruce, nad farářem Havlovickým, jenž vysoký, jako by byl ještě vyšší. Porty na pluviálu se mu svítily a monstrance blesky metala.

Vedle kráčel kaplan za ministranty v červených suknicích a bílých komžích, a ti zvonky cinkali a jen cinkali. Lucerny na tyčích kolem nebes hořely v plném sálavém slunci jen bledými plaménky, jež se kmitaly jako oranžové tečky. A za nebesy záplava lidí, strakatý proud temných pruhů, bělostný plachetkami, rukávci, rudě prostříknutý šátky i sukněmi, skropený tu zeleně, tam žlutě, modře, tam blesky zlatých čepců, a zase bílo, bílo a rudě v různých tónech.

A nad tou směsí, kolem níž zdvíhal se prach v lehkých kotoučích, clonících břízy vpravo i vlevo jako závojem, nesly se kostelní korouhve rudé, modré, zelené a hlahol zvonu rozléhal se za ním s vysoka ve zpěv zástupů, v pronikavé hlasy ženských.

Mezi nimi šla také farářova sestra Františka ve svátečním obleku jako všechny svobodné, bez šátku, bez čepce, před ní dál mezi mužskými mladý Krůček s licousky, po pražsku vystrojený,

v přiléhavém fraku tmavomodrém, na prsou hodně vystřiženém, v bílé vestě, v nohavicích úzce přiléhavých s řadou knoflíků po stranách; španihelku neměl, nemohl jí míti, ale jak kastorový klobouk někdy nadzvedl nebo šátkem utřel s čela pot, bylo viděti, jaké jemně zvarhaněné kadrličky probělávají se mu z úzkých rukávů tmavého fraku. Byl prostředně velký, dost urostlý a hezký, vykračoval si vážně, jako by dobře věděl, že musí dáti na sobě záležet, když je z Prahy a když se staří mladí po něm ohlížejí a jej prohlížejí a sobě přišeptávají, to že je Krůčků, ten že tu ostane a zavede si handl, a ňáko prý —

Pestrý proud se hrnul ulicí, břízkami, až se mu uvolnilo na „městečku", kdež uprostřed nad statuí vznášely se koruny čtyř jasanů. Na chudém, „půlpanském" rynku bylo jako v zahradě. Místem se vždycky prozelenával trávníkem a často probělával husami. Ty dnes zmizely. Trávníky však zůstaly.

Kde oltář, tam březový háj, z jehož zeleně probleskovaly na slunci cínové a mosazné svícny i bílé, voskové svíce. Květin všude plno na oltáři v divných starých sklenicích, pod obrazy a obrázky, jejichž živé barvy jen hořely z pozadí jemných haluzí březového hájku.

Před oltářem zelený koberec z nasypaného puškvorce; jeho silně vonný dech pronikal horký, zářící vzduch od oltáře k oltáři, mezi nimiž zelenaly se stěny z březového mlází.

Zahlaholila intráda, kotle hučivě zavířily, hmoždíře od březiny za farou zahřímaly, lid padal na kolena, jak farář bělostné tělo Páně v blýsknavé monstranci povznášel.

Šli od prvního oltáře, jenž byl hned na rohu u dřevěné Šimkovy hospody s podsíní, šli ke druhému, jenž se opíral o průčelí Samkova příbytku. Tu byla ještě cesta nejrovnější, dosti však zarostlá. A ještě více dál u potoka, jenž ze drah se až sem do toho rohu provinul a odtud pospíchal dál pod rynk mezi příbytky.

Cesta ke třetímu oltáři, jenž stál u Součkových, byla zlá; od třetího dál ještě horší pro samý hrbol, pro samý dolík. A jak přecházeli silnicí, vedoucí středem prostranství, míjeli hodný

pahorek, zrovna proti Langrovské hospodě, mezi níž a jím vedla „z rynku“ hluboká cesta jako ouvozem. A vršek ten se zelenal netřeskem a jahodovými trsy, jež bíle prokvétaly.

Za čtvrtým oltářem padl stín na průvod, kdy ž se zase vracel za hlaholu, zpěvu a cinkání, s planoucími světly, to od Mitýskova jeřábu a slušné lípy, jak ty stromy stály před konšelovým stavením a kryly maštálku Mitýskovy šimly do „městečka“ obrácenou a také trochu i louž, které té chvíle nebylo cítit.

Puškvorec voněl a kvítí na oltářích i před nimi rozsypané, na slunci vydechující.

Mezi roubenými příbytky, mezi březovím hrnul se průvod zpět, pod korouhvemi, pod bělostnými nebesy, za nimi, do lipové aleje, jež tlumila jeho živé tóny, až zahořely zas a vysvítily na schůdkách ke hřbitovu a na něm u bělostného kostela, za nímž se sklánělo čisté, temně modré nebe.

Když bylo po slávě, když ztichly intrády, zpěv i zvony, vyšel farář Havlovický s dolejším mlynářem, jenž se vracel sakristií z čestné stolice u hlavního oltáře. Farář mu poděkoval, mlynář pak se optal, jak se jemnostpánu Boží Tělo po prvé v Padolí líbilo.

„Líbilo, opravdu líbilo, nejvíc to oučastenství a že je lid tak zbožný. A jeho dobrá vůle se mně líbila a vaše, ale té je skoro až příliš.“

Mlynář dovedl s farářem nejspíš promluvit, ale teď mu nerozuměl.

„Myslím, že toho stromoví bylo až příliš, pane otče. Škoda ho; tady si stromu vůbec málo váží, zvlášť o ovocné málo se dbá. Vždyť tu u cest nemá se vrána skoro ani kam usadit.“ Farář se usmál a hned pokračoval: „Ale co pak to, to se dá všechno spravit. Budeme sázet stromy, viďte; napřesrok začnu, tady za krchovem, to jsem si už vyhlíd', tam bude krásná alej třešňová, nad dolečkem, víte — Ale abych už celou pravdu řek', ještě něco jiného mně dnes padlo do očí a hodně, až trklo. Dnes obzvlášť o takové slavnosti.“

„A čeho, jemnostpane?“

„Městečko; to má být rynk! Není to náves, ale náměstí. To se musí říct, když jsme městečko.“

„Toho jsem si už taky ušim', jemnostpane, to trká, to je prauda.“ Mlynář dutě zakašlal, jak se zasmál.

„To byste se měl o tom slavnému právu zmínit, takhle v radě.“

„Už jsem to jednou zkusil, ale dyž oni — jak to bylo, tak ať ostane. A nejvíc Mitýska, ten s tou louží dělá vostudu.“

„No snad to půjde líp po druhé. Něco svedeme, a máte slovo mezi sousedy.“ Podal mu ruku; mlynář cítil to zašimrání, ale zalahodilo mu. Usmál se a chutě opakoval:

„No snad, no snad —“

Městečko po tom slavném šumu zmlklo v klidu velkého svátku. Ticho, horko; v městečku, v ulici, všude prázdno, placho. Pocuchané březiny stály nehnutě a vadly v horké půdě na parném slunci.

Kostel výš osaměl a ztich'. Ani živé duše v něm; i kostelník odešel, zavřev sakristii. Ale hlavní a pobočni dveře nechal otevřeny. Mírný průvan táhl mezi nimi příjemně chladnou prostorou bílé, prosté svatyně, jejíž kůr spočíval na dřevěných sloupech divných zářezů.

Tichý proud vanul a dýchal do korouhví, jak stály dvojí řadou při krajích lavic, rudé, zelené, modré. Sukno jejich se hnulo, střapce se tiše, volně kývaly, a nevelký, skelný lustr na rudé šňůře prostřed kostela pomalu se otáčel sem tam. Broušená jeho skla, jeho perly a hranoly se měnily a hrály duhovými barvami.

Ticho v tom prochladu, hluboké, sladké ticho.

Ptačí hlas zahvizdl tlumeně ze hřbitova, snivý ševel stromů přivanul a na kulatém okně blíže kůru zdvíhala se venku haluz vzhůru, dolů, jako by její strom oddechoval. Zlaté stíny prošlehly po zdi, mihly se po barokním oltáři postranním, po jeho starém obraze, že z temné, zašlé jeho půdy oživla bledá tvář světice i její

aureola i kytky rudých pivoněk v prostých vázách nad mensou bělostně zastřenou.

Ševel, ticho a zlaté prosvity tlumeným zášeřím, ševel, ticho, ticho —

Jen dech modlitby vanul. Zbožnost tu byla sama.

XXI

To, co řekl P. Havlovický o břízách, rozneslo se jako semínka větrem. Nejznamenitějším jejich zahradníkem byl Šimůnek, krejčí z uličky. To byla voda na jeho mlýn; vždycky ho blažilo, když mohl proutkem přišvihnout a zvláště tu, když se mohl trochu na faře zchladit.

Roznášel a popichoval, jaký je farář divný kněz, když ani k oltářům nepřeje trochu mlází, to že něco čistého chce zavésti, jako bylo za císaře Josefa, jak se každý starší pamatuje na ty zákazy o strojení oltářů a procesích; tenkrát že se lid proto bouřil, a teď by měli mlčet, když to farář chce a poručí.

Leckdes přisvědčili, leckdes nechtěli ani věřit, to že není ani možná, leckdes se o to i pohádali, když někdo byl při faráři, jako mladý Krůček nebo dolejší mlynář a také Čejchan granatýr.

Farář se o tom větru, jak tak z ničeho nic pro ty břízy ostře zafoukal, dověděl až v neděli večer, když se vrátil z Náchoda, kamž si po obědě zajel, aby si odbyl návštěvu, kterou slíbil. Nejdříve se stavil dole na děkanství u přítele P. Ludvíka, jenž mu od zimy už dvakráte zaslal balík nových knih, a pak zašel nahoru na zámek k důchodnímu.

Staral se na tu návštěvu. Sice byla neděle, schválně si ten den vybral, věděl, že bude důchodní doma, než přece nešel zplna jist. Proto si oddechl v duchu, když práh překročil a zahlédl u důchodních hosti: kontribučního Ševce, červeného, se zlatými, kulatými brejlemi, jemuž zase boty vrzaly, a nosatého justiciára Vintra, jenž své zasmušilé líce nutil do nakyslého úsměvu, kdy-

koliv paní důchodňová na něj promluvila, a jenž pak na faráře upíral zkoumavě oči, když farář mluvil. Pak když stáli na okamžik spolu sami u okna, optal se, no tak co sedláci, chodí-li se dost radit. A sám hned odpověděl:

„Radit asi ne, ale aby slevili, nebo aby nic nechtěli."

Farář Havlovický ani hned nerozuměl, až se mu pak zablesklo, to že je na řeč, kterou on, farář, promluvil loni o instalaci ke svým osadníkům.

„Musím říct, pane justiciár," odpověděl, „že lid je uznalý, a s tím raděním to ovšem dosud tuze nechodí, protože důvěra dlouho klíčí; a je v tom taky asi má vina, že jsem si jí dost nedobyl."

Justiciár žasl; bylo znáti na jeho očích. Nežli však něco pověděl, přistoupil k nim důchodní a navrhoval, aby šli dolů do zahrádky, myslil starou piccolominskou, v pokoji že je strašlivé horko (kontribuční Švec se pořád utíral šátkem), a tam že je krásný chládek, to že se bude hrát, paní že to také navrhuje.

Justiciár souhlasil, kontribuční ještě víc, a farář musil také. Usedli opodál bílé Diany stojící ve výklenku, zaplaveném temně zeleným břečtanem, ve stínu přistřižených křovin, ve vzdušné besídce a hráli (při plném pořád džbánu a plných sklenkách) celé odpoledne. Farář také a s celou chutí. Držel se karet, aby nemusil od stolu. Ale jak se zahradou stíny protáhly a pak splývaly, vstal, rozloučil se a nepovolil, nezůstal, i když důchodních i jejich hosté ho zdržovali.

Odjížděl spokojen. Nic se nestalo, ani na chvíli nepřistoupilo pokušení a důchodňová přece nemohla vytýkati, že se jí stranil. Ale jak o tom cestou uvažoval, přece u ní uvázl, jak se mu kmitl její radostný pohled, když tak náhle k nim vstoupil do pokoje, její vyjasněná, svěží tvář, jak seděli v besídce, jak jí to slušelo, bez klobouku, v lehkých světlých šatech pracích, kdy po její urostlé, vábné postavě míhaly se a chvěly zlaté prosvity zelenavým příšeřím. Krásná paní, ale což naplat —

Byl rád, že jede domů, že si tu návštěvu odbyl, teď že bude od nich na čas pokoj. Doma, večer, když stál s matkou u otevře-

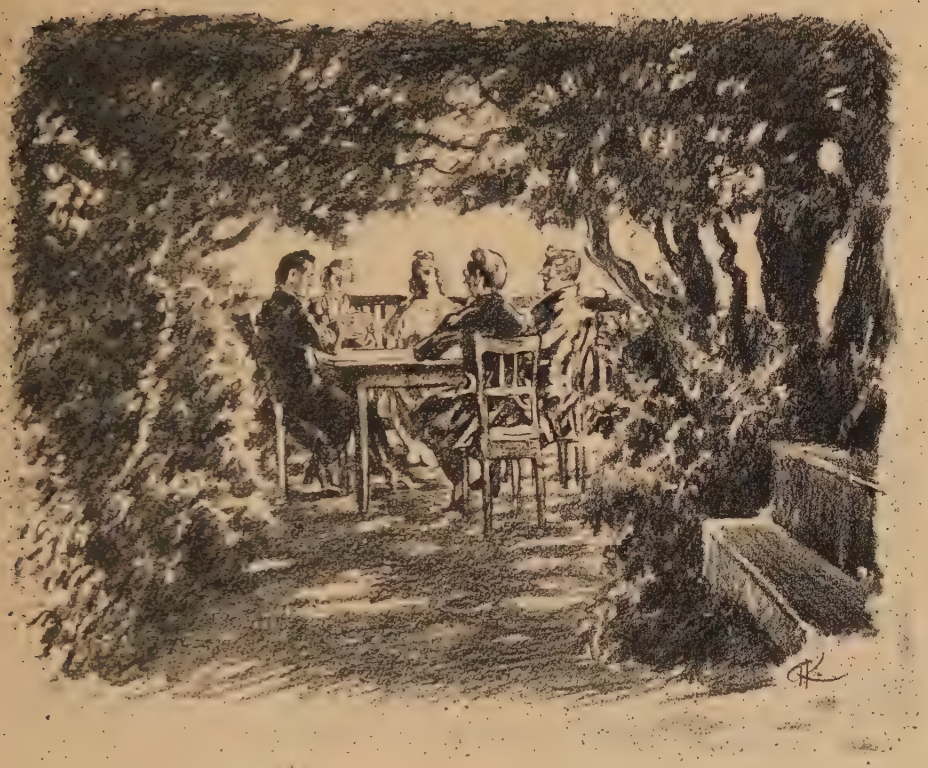

ného okna, jež hledělo do zahrady, uslyšel, jaké řeči se trousí od Božího Těla. Panímáma řekla, co slyšela od staré učitelky, co Františce pověděla Krůčkova Aninka.

„Já vím, Josefe, ty rozumíš, co máš dělat," nabádala mírně, šetrným i starostlivým tónem stará mlynářka, „ale dyž to tu bylo odjakživa, a pak, aby se pro tohle kazila dobrá vůle."

„Maminko, není všechno v pořádku, co je odjakživa," odvětil farář shovívavě, „a kdyby chtěl mít člověk pořád dobrou

vůli, musil by často jednat proti svému svědomí a přesvědčení. A ještě by to nic nepomohlo. Myslím jen dobře. Nechám je mluvit, až sami nahlídnou, a přičiním se, abych je poučil a přesvědčil."

Panímáma již ani slova nenamítla.

A za týden, ani ne, nové řeči.

Ve čtvrtek, pozdě odpoledne zašel si farář Havlovický, jako zpravidla v ten den, do Šimkovy dřevěné hospody s podsíní na „městečku", kdež zastal už dolejšího mlynáře a mimořádného hosta, konšela Mitýsku, v plátěné plantě, v nohavicích po kolena, bosého, jenž si přišel za toho vedra na žejdlík piva. Na nebi stála mračna jako černé hrady, hrozné boudy, a rostla, kvapem rostla, a konšel pořád vykládal, že bude pršet. Stín zalehl rozlehlou světnici, nad níž se nesl dřevěný strop s ohromným trámem nadél položeným, do tmava očouzeným, na konci blíž dveří do kuchyně popsaným křídou, čárkami, kolečky a půlkoly, jež byly početní zápisy.

Sešeřilo se, a v koutě, kde stál starý, dubový šenkyš s hubatkou a mdle lesklými holbami, se zrovna setmělo, že černou tabulku s křídovými čárkami nebylo skoro ani vidět.

Farář jen vstoupil a již se rozšuměl venku déšť. Mlynář i konšel stáli u okna, farář stanul vedle nich a díval se s nimi na „městečko", jak lije. Šeré koruny jasanů nad statuí se u větru kolébaly na temném pozadí hrozné černavy, déšť se lil, bublinové kloboučky jen vyskakovaly prostranstvím, hlomozně hnala se voda se dřevěných žlabů a stříkala v obloucích na zem. Na rynku stály už kalužiny, největší v dolíkách, a s kopečku proti Langrově hospodě letěly přes netřesk a jahodoví potůčky kalné vody dolů do cesty, jež se v potok změnila.

Dolejší mlynář dutě odkašlával a směje se ukazoval na konšelovu, Mitýskovu louž, že v ní vody pořád přibývá, že mu zatopí maštálku a utopí šimlu. Farář se přidal, ale bez ousměšku, že ta louž i za sucha je nepříležitá, že na ni lidé ukazují jako minule o procesí, ta že by se měla odklidit jako tamhle ten šeredný kopeček, ten že je jako na nějaké návsi, a ne v městečku.

Mitýska znepokojen potahoval a hned zatáčel k tomu kopečku, to že on taky je toho mínění, tuhle, ale copak, když Černý Vacek, ten že hned, jak se před ním o tom zmínil, hned byl proti tomu, a to proto, že on, Mitýska, to navrhl. Náhle umlkl. Bryčka o jednom koni začernala se před nimi v dešťové šedi, po nápravy a výš všecka blátem zastříkaná, se střechou od deště lesklou. Schoulený kočí měl burnus nad uši a s klobouku cedila mu voda jako s okapu. Povoz přijel shora, od Police, a zahnuv do „rynku" zarazil před samou hospodou. Z něho vystoupil kvapně nějaký pán v plášti a chvátal do stavení. Bryčka zajela do dvora. Farář se svými společníky odstoupil od okna a zasedl ke stolu. V tom vkročil onen cizinec, asi padesátník, prokvetlý, s pláštěm na ruce, v černém kabátě úzkých rukávů, bílý šátek na krku, v pantalonech.

Dal velmi zdvořile dobrý večer a usedl u vedlejšího stolu. Farář Havlovický si povšiml, že se hospodská nějak zarazila a Mitýska konšel také. Mlynář se však šibalsky usmál, a jak cizinec žádal o pivo a kousek chleba s máslem, naklonil se k Havlovickému a pošeptal mu:

„To je strouženský pastor."

Jak si rád začtveračil a třeba i bláznů z lidí udělal, číhal a čekal, co farář, jak sebou škubne. Ale ten se jen živěji obrátil po pastorovi z českého Stroužného, jež měli v sousedství, v Prusku, ale při samých hranicích, představil se a dal se s ním do hovoru.

Na to vyvalil konšel Mitýska oči, potahoval rychle, podíval se s farářů na dolejšího mlynáře, jenž se usmíval a hlavou pokyvoval.

Bylo po kartách, neboť farář Havlovický rozhovořil se s pastorem, jenž se vracel z Kostelce, kdež si odbyl nějaké řízení. Tak seděli, až se déšť utišil. Mitýska konšel, pořád u žejdlíka piva, jež nemělo již ani pěnky a ne tuze studené nadobro zteplelo, uviděl pak, když se pastor měl k odchodu, že mu farář, jejich křesťanský farář, podal ruku a že se rozešli, jakoby jedné víry a jako staří známí. Maně, nevěda, kousek odsedl, když farář

Havlovický přistoupil zase k jejich stolu, a zrovna sebou škubl, když mlynář řekl farářovi:

„Ten pastor, jak slyším, je, pane farář, tuze učený a hodný člověk, a k lidem," a farář okřáv hovorem s inteligentním člověkem chutě přisvědčil.

O tom setkání obou farářů mluvilo se po Padolí dost a dost ještě ten den; ještě více nazejtří. Toho dne hned zrána zvěděl o tom Šimůnek krejčí od staré Kejdanky, od té, od které farář Havlovický na podzim nevzal peníze na modlení. S tou novinou o farářích pospíchala rovnou k Šimůnkovi, jdouc z kostela, jak ho zahlédla před chalupou. Stál poloustrojen, bez čepice, pokuřuje z dlouhé, sádrové dýmky, a přehlížel, kdo jde z kostela.

Jak slyšel to o pastorovi, pokyvoval hlavou, věneček vousů pod bradou si pohladil a vážně, jako s velkou starostí opakoval:

„A tole je čistý kněz — á, tole — Snad už nás bude posílat do Stroužnýho."

Pak se u Šimůnka Vondra zastavil, ten, s kterým chodíval starému Zejdlovi pod okny mečet a s kterým před třemi lety o posvícení přepadl evangelíky u Zejdlů, když konali svou pobožnost. Ti Havlovického teprve pochvalovali. Pak tu svou starost Šimůnek roznášel a rozkládal všude, co to je, co tohle bude, když sám farář s evangelíky tak jedná. Někde mu přisvědčili, někde se nad tou novinou zarazili, zamyslili a začali uvažovat, je-li to tak hrozné, to že přec není tak, jak to Šimůnek dělá, a dolejší mlynář i Čejchan granatýr, také Krůčkové, starý i mladý, a Jírovec kolář, jejich soused, řekli, čeho by se jindy neodvážili říci, a co že je na tom tak hrozného, však že proto člověk ostane, čím je, i když promluví s člověkem jiné víry, proto že nemusí být ještě nepravého smýšlení. Tak je jednání farářovo povzbudilo.

Ještě nebyla zavírka těch řečí, když se vrátil Dušánek ze světa. Bylo v čas, kdy lány krásně zrály, kdy křepelky z nich hlasně volaly a kdy se lidé už těšili na žně.

S celou slávou přijel, s lehkým vozem. Náklad, který vyvážel, z beden zmizel. Dušánek v novém, módním klobouku kráčel

vedle vozu a s ním Náca Trnečků, bývalý prášek. Trochu se za ten čas vytáhl, byl opálený jako cikán, ale košili měl jako křídu a oblek nový i čepici novou. V tom se na pohled změnil, ale jinak nic. Šklíbil se, bílé zuby cenil, mrkal čtverácky očima, naschvál si vykračoval jako nějaký pán, vesele se s každým vítal a dělal, jako by ten kůň i povoz světácký byli jeho.

„Světáci" dost pospíchali; ale jak se dostali na dolejší konec Padolí, mohli jen zvolna kupředu. Všude se k nim hlásili, všude Dušánka vítali a vyptávali se, jak se měl.

V tu chvíli vykřikl někdo před jeho chalupou na jeho ženu, že se jí muž vrátil, že už jede. Vyskočila od stolu, kde spravovala malým svým holkám suknice

„Chaso! Chaso!" sháněla všecka jako utržená děti, „Ančko, Marjánko, táta jede!"

Stihla je na síni, popadla za ručky a vyrazila ven. Ale vtom už také zahýbal zelený vůz pod bělavou plachtou s cesty k nim, k chalpě, a v houfci lidu kolem vozu rozeznala vyšší postavu svého muže.

Dost se o tom po Padolí namluvilo a nejvíc sama Dušánková toho napovídala, jak se Dušánkovi dařilo ve světě, že prodal všecko zboží, co utržil peněz a ještě co si přivezl, ženě, dětem, jí pěkný, velký šátek a hedvábný na hlavu, holkám na šaty a co kafe a cukru, že toho ani u kramářů nemají, a také kořauku sladkou, rosolku a divných prý ještě věcí. Nejspolehlivější zprávy měl Čejchan granatýr, protože se u něho Dušánek hned druhý den zastavil, aby pověděl, jemu starému světákovi, jak se dařilo.

Vypravoval, kde všude byl, jak jezdil dle Čejchanovy rady a jak mu byl Nácek Trnečků tuze vhod, ten že je jako jehla, jako plamínek, jak plátna roznášel a také už sám prodával, jak se k lidem zalichotil a třeba je rozesmál, jako jednu hraběnku starou, za Plzní, to že přijeli na takový zámek o samotě ve velké zahradě, do toho zámku že se Nácek protáhl s vebou a že se dostal až k té hraběnce, když právě snídala. Nechtěla koupit, ale Nácek že ji začal hladit po rameně, no tak, aby mu dala počinek, že je chudý

člověk, aby ho nenechala tak odejít. A jak ji tak začal hladit, koupila vebu a dobře zaplatila a jak! Nácek že vebu hodně procenil, ale hraběnka nic nesmlouvala.

„Z toho bude handlíř," pochvaloval Dušánek, „ten eště teď tadyk bude vydělávat."

A Nácek také vydělával. Přivezl si ze světa divných věcí, nožů kolik a prstýnky, brumajzle a řetízky, malovanou dýmku, lesklé knoflíky a pěknou ocílku do kapsy a s tím kramařil mezi synky půlpanskými, zvláště v neděli odpoledne, když se sešli v hampejze* koulet. Blýskal jim těmi věcmi před očima, vyměňoval je, prodával. Tak ještě vydělával.

Zatím se Dušánková blýskala z výdělku svého muže. V neděli o ranní okázala se v novém šátku, odpoledne vítala nejbližší příbuzné a kamarádky doma v čistě poklizené sednici. Pozvala si je, když buchet napekla, na pekáči i dvě velké bábovky v zeleně polévaných babníkách pěkně rýhovaných, a když kávy navařila. Ženské všechny byly jako med, obdivovaly se jejím dceruškám, jejich novým šatům, chválily buchty, chválily kávu slazenou cukrem a ne jako všude syrobem, pily, až se v teplé sednici při té kávě zapotily, při té kávě i při rosolce, které jim Dušánková také nalila.

Dušánek mužské víc pivem uctíval. Šel džbán za džbánem, až se skoro všichni rozhovořili, a zas poslouchali, když o světě vypravoval, schvalovali, jak vykládal svůj plán, že si teď koupí dvě prasata, ty že si vykrmí.

„Táta" Holeček, švec, nejbližší soused, nevelký, šedivých vousů pod bradou, rozšafa, jenž měl malinkou ženu (seděla mezi ženskými), začínal už víc hovořit a dovádět. Šel se džbánkem, že musí dát ženě zavdat, šel, šel, ohlížel se, chodil po sednici, jako by nemohl ženu nalézt, a stejskal, to že má, že ji často nemůže nalézt, když je jako čečetka malá, to že už někdy jde mezi chasu, mezi děti ji hledat —

Smáli se a chechtali tomu jeho nápadu, i jak se Holečková,

* kuželník.

ta čečetka, durdila; přestali však, když vtom vrazil do světnice Franta Švec jako divoký.

Byl hubený, dost vysoký, osmahlý, vysedlých lícních kostí, v šosatém nedělním kabátě, v čepici se štítem vespod zeleným, jež měla divný pytlík z tmavozeleného sukna. Vrazil, jako by hořelo, a blýskaje zapadlýma očima, nad nimiž se mu ježilo černé obočí, volal, tak vědí-li už, co se stalo, slyšeli-li lidičky —

Nevěděli ještě, neslyšeli, ale pak všichni žasli, ano mnozí se i zapalovali takovou zlostí jako on, když svým brečavým hlasem vyvolal, že letos se nemá kozel se zvonice shazovat, že to farář nechce dovolit.

Někteří nechtěli ani věřit, že to nemůže být, že to není pravda.

„Tak to není prauda, tak ne, dyž mně to kostelník, von učitelů, hodinář, poudal a rounou mně to vyřizoval vod faráře, ať letos žádnýho kozla ani nesháním."

To byla Franty Ševcova funkce, že co rok před sv. Jakubem opatřil k tomu shazování kozla a to po všem okolí nejšerednějšího, černého, hodně chundelatého. Dlouho se u Dušánků neomeškal. Jak novinu vysoptil, rozkládaje rukama, vyrazil ven, aby jinde tu hroznou novinu zrovna tak vášnivě oznámil a bouřil lidi pro tu novotu. Ještě se záspi a dál od chalupy bylo slyšeti jeho brečavý, vášnivě zesílený hlas, jak vyvolával, to že se podívá, kozla že už má, to že se na to podívá —

Na druhý den dopoledne hnal se na faru, jenže ne s takovým křikem a ne sám. Šimůnka z uličky si vzal na pomoc. Hned ho dostal, nebo krejčí zle se popudil, když od Ševce uslyšel, že farář nechce dovolit kozla se zvonice shazovat. Zrovna vyskočil, jak mu to Franta Švec už od prahu hlásil.

„A to by bylo!" vzkřikl Šimůnek, „zas něco novýho! Porád všecko jen kasírovat." Vtom chytl Frantu Ševce za rukáv a dívaje se mu nahnut do očí, zvolal:

„Víš co? Pojďme na něj!"

„Šak jsem už šel. Pojď!"

Šli. Pospíchali na faru, jeden víc nežli druhý, jako by se předháněli. Na síni se dost hartusivě ptali (Františku potkali), je-li pan farář doma. Viděla, že jsou nějak počertěni, žasla a mlčky jen ukázala na dveře. Napřed vešel Franta Švec dost zhurta, Šimůnek za ním už opatrněji.

Farář Havlovický právě četl německý hospodářský spis. Jak vkročili, jak se na ně podíval, viděl, že něco je. Co, nemusil hádat, když tu byl Franta Švec. Uvítal je vlídně, vstal, postavil se proti nim a sám začal na Ševce, mírně, že jde asi stran toho shazování kozla.

„Toť, jdeme," byla krátká, skoro vzpurná odpověď, „je-li to prauda, že nenechají —"

„Je to pravda, že nedovolím, abyste pro nic za nic trápili zvíře," odpovídal farář klidně, ale určitě. „Taky vás nesmím podporovat v nerozumné pověře o té „jakubovské" krvi, která nikomu nepomůže, ani čerstvá, ani sušená, leda řezníkovi, který za ni hodně strží. Dejte si říci, sousedé, neradil bych vám přece, co by bylo na vaši škodu."

„Ale to s tím kozlem bylo tu vodjakživa," bránil se Franta Švec.

„Robota je také od starodávna, a tu přece nebudete zastávat."

„Ale je to všude," pomáhal Šimůnek.

„Všude přece ne, sousedé, a kdyby bylo, dejme my dobrý příklad."

„Tak nedovolejí," vpadl Franta Švec, jako by farářových slov ani neslyšel.

„Milý, zlatý, nemohu, jednal bych proti svému svědomí."

„A japak tadykle, nebožtík jemnostpán, ten to moh' dovolit? ' vpadl do boku Šimůnek, jemuž v očích vítězně zablýsklo.

„Mluvím jenom za sebe. Za nebožtíka pana faráře nemohu. Jenom to vím, že vás měl všechny rád, ale v tomhle byl na vás příliš shovívavý. To já nemohu."

„Celá kolátura bude vzhůru," hrozil Švec.

Farář se usmál.

„Nebude, ne. Mnozí se budou horšit jako vy, to snad. Ale kdo to uváží, a těch je tady dost, ti mé jednání schválí; a později také všichni ostatní. I vy, milí sousedé, to doufám. Jen si rozmyslete, jaké je to mučení.‘

„A bodejť, cák vo kozla!“ Švec mávl rukou a Šimůnek se jen ušklíbl.

„Tak ne, jemnostpane —“ začínal Švec tlumeněji, jako by chtěl do prosa. Než farář nedal mu ani domluvit.

„Ne, sousede, nepovolím,“ znělo to ostřeji, rozhodně, „to si ani nemyslete; dokud já tu budu farářem, surový ten zvyk se tu nebude nikdá odbývat.“

Franta Švec pohodil hlavou, Šimůnkovou tváří bleskl úsměšek. Otočili se. Švec odcházel zamračeně, krejčí zelenější tichou, ale hlubokou zlostí. Šli mlčky až pod faru do lipové aleje. Tu se oba naráz zastavili.

„To jsme toho pořídili!" vyhrkl zlostně Švec.

„Pořídili." Šimůnek plivl skrze zuby. „Aspoň víme, na čem jsme. Proto —"

„Co —"

„No, proto kozla shodit můžeme."

„Ták!" vyrazil Franta Švec a vyvalil zapadlé černé oči, v nichž mu blýsklo, zpod ježatého černého obočí na svého společníka.

Za týden, odpoledne před svátkem sv. Jakuba, zeptal se farář Havlovický Kaliny kostelníka, je-li pokoj, nechystá-li se něco. Věděl ť od svých doma, také od učitele i od kostelníkův i od dolejšího mlynáře, jakou bouřku ztropili Franta Švec a Šimůnek krejčí pro toho kozla a jak jsou po městečku zlí pro tu zápověď.

„Nic jsem neslyšel, jemnostpane, ale přede mnou oni nic nepovědí, obzvláště Šimůnek, to jsou tuze opatrni.

„Ale stran muziky byste musel vědět, kdyby něco chtěli."

„Ne, to nic nevím, žádný mně nic neříkal, a strejcoj Langroj taky ne."

Na druhý den však, o sv. Jakubě, muziku uslyšel, a ne cizí, nýbrž svou bandu. Pravda, ne celou. Hrálo jich jen několik, ti, kteří nechtěli upustit od shazování kozla, od muziky a pití při té „slavnosti", a které tajně získal Šimůnek krejčí.

Farář je také uslyšel. Dříve se však podivil, jaký to shon dole. Viděl ze zahrady proud lidí, jak se hrnuli dole cestou kolem Jírovcových a Krůčkových nahoru. Pro stavení dál neviděl. Pojednou pak uslyšel hluk, jásot, křik, muziku. Hned se otočil a do fary. Vtom tam Kalina přiběhl oznámit, že v hořejším mlýně budou shazovat kozla, že ho Franta Švec přece sehnal a všecko se Šimůnkem tak tajně přichystal, aby žádný nic nevěděl.

„A což ta muzika!“ zeptal se farář neobyčejně zostra, až se mladý hodinář zarazil. Lekl se, že jemnostpán ho má snad v důmnění.

„Je jich jen pár, ti šli sami, o své vůli, já o tom opravdu nic nevěděl.“

„Ať mně přijdou!“ pohrozil farář, bera na sebe chvatně jiný kabát a klobouk. Byl hněvem červený a oči mu zahořely. Jen se oblékl, už vykročil z pokoje. Na síni ho potkala stará mlynářka.

„Už víš —“ ptala se nejistě a starostně.

„Vím a jdu tam na ně.“

„Pro boha nechoď, ať se ti něco nestane, jsou zrovna rozblázněni!“

„Co by se mně stalo, s pánem Bohem.“

Vyšel ze síně a se schodů dolů, nedbaje, že panímáma hledí za ním plná starostí.

„Toníčku, jděte za ním, prosím vás,“ posílala Kalinu; ten už byl beztoho na prahu a měl takový úmysl. Rychle se vydal za farářem, jenž přešel velkým krokem napříč lipovou alejí a dal se od zvonice volným svahem dolů mezi Frýdkovými a Krůčkovým domem. Hluk a šum doléhaly od hořejšího, nedalekého mlýna hlasněji, prudčeji jako hukot vody; v to zavířila intráda, pak vyrazil divoký křik.

„Je pozdě,“ pomyslil si farář. Bylo. Jak došel na roh Frýdkova příbytku, uviděl, že všechen ten mrak lidí, jenž obklopoval zděný, patrový mlýn vysokého štítu a vysoké střechy s dvěma pilíři k řece, tlačí se divě k podélní straně.

Farář pohlédl ihned na střechu, k vikýři, jenž se nesl se střechy nade dveřmi. Byl otevřen a prkno z něho trčelo. Bylo po všem. S toho prkna už nebohé zvíře srazili, teď se ženou po jeho krvi. Viděl hroznou mačkanici, jak se všecko divě tlačí a prodírá, aby se dostali k padlému zvířeti, aby si opatřili trochu jeho krve.

Farář dále nešel. V tu chvíli uznal, že by každé slovo bylo marno, že by se musil navrátit pokořen jejich neposlušností, ano vzdorem. Zasmušile hleděl na ten výjev. Nevěděl ani, že za ním

stojí Kalina kostelník s mladým Krůčkem. Výrostka však, jenž se prosmýkal a protlačil z davu, shlédl hned i jeho hrnek, jak s ním, drže ho dosud nad hlavou, domů pospíchal. Synek byl bez kabátu, bez čepice. Ruka i rukáv košile rděly se mu rozšplíchanou krví.

S tou svou kořistí chvátal těsně vedle faráře. Ani si ho nevšiml ve svém rozjaření a jen vítězně pokřikoval nesa hrnek s krví vysoko nad hlavou. Rázem však ztichl, zarazil, když ho farář Havlovický chytl za ruku.

„Co to máš?" ptal se velitelsky.

„Jakubovskou kreu," odpovídal synek zmateně a oči vyvaluje.

„Co s ní budeš dělat?"

„Máma ji usuší na meducinu, rozemele ji —" Synek spustil ruku s hrncem, v němž se pěnila čerstvá, kozlí krev.

„Ta nic nepomůže," kvapně, až podrážděně uhodil farář, „to je pověra!" V tom vytrhl výrostkovi, jenž se nenadál, hrnek a uhodil jím o zem, takže se střepy rozlítly a krev se rozstříkla a potůčky ssákla do prachu. Synek stál jako zmámený.

„Cos za to dal?" Farář ukázal na rozlitou krev.

„Groš."

„Tu máš dva, dej je mámě a pamatuj si, co jsem ti řekl."

Chtěl se otočit a odejít. Hned se však zastavil, jak mu připadlo, že by to vypadalo jako útěk. V ten okamžik už také chumel lidí u mlýna se počal rozplývat. Většinou otočili do městečka a rozjaření, veselí, plní smíchu vykročili za muzikou, za několika hudebníky padolské bandy, kteří právě zase spustili.

Nejpřednější zahlédli v prachu rozbitý hrnek, rozlitou krev, a teď teprve také faráře, jenž stál něco výše u Frýdkových. Hned jim vysvitlo. Všichni se po něm obraceli, ti přední i ti, kteří se za nimi hrnuli. Všechen ten houf naráz nápadně tichl a zarážel se. Žádný v něm neměl odvahy vykřiknouti, co to farář udělal.

Jeho vztyčená postava, jeho vážný pohled přísně na nich tkvící zdusily bujnost a braly odvahu.

I hudebníci přestávali; klarinet poslední kvikl. Tu již farář kráčel odhodlaně k houfu, do něho, přímo proti Ševcovi a Šimůnkovi. Šli vedle černého Vacka, jenž v bílé zástěře, krví zkropené, s ocílkou u pasu si vykračoval, drže v pravici dosud ostrý nůž černou mašlí ozdobený.

Farář je zastavil.

„Sousedé, vyvedli jste schválnost," začal přísně, hledě jim do tváří pronikavým, silným svým pohledem. „Je to schválnost a ukrutnost. A hloupost zároveň. Ale to vám povídám, že to bylo letos naposledy!"

Jako by před nimi uhodilo. Toho se nenadáli a nikdo z nich neodvážil se ani hlesnout. Hlas farářův, jenž se chvěl spravedlivým hněvem a jímž také zahořely jeho tmavé oči, je přemohly. Neozvali se ani, když je tak zčesal a zamířil nazpátek k faře.

XXII

V plné sluneční záři svítil svou bělostí Ratibořický zámeček ze stínů a zelena parku v mírném úbočí. Širá luka tichého údolí před ním, skupiny vysokých, košatých stromů v nich, vrby, jež se stříbrně leskly v olších nad Úpou, vinoucí se pod levým svahem údolí, vše v zátopě slunečné záře. Nebe vysoké, modré, vzduch jasný; ale nesálal, netetelil se vedrem.

Zlatý přísvit chvěl se po kmenech, pod korunami starých stromů v parku; byly temně zelené, bez májové však svěžesti, bez lesku. Leckterá haluz chytala již zlatem i červení, a měkký, snivý kdys ševel zněl sušším, tesklivým šelestem.

Chladný dech první jeseně, tichý její stesk vše ovanul.

Venku jasno, zářivo, ticho. A ticho také v zámecké bibliotéce. Komnata neveliká, stukového stropu byla od slunce, světlo v ní stlumeno; a dál od okna až měkký nádech stínů, po stěnách, po jejich stojanech plných knih v ozdobných vazbách nových i starších z minulého věku. Jasněji prožehovaly v těch těsných řadách rudé vignety na hřbetech s mdlým pableskem zlacených titulů. Nad knihami na římse stojanů i v rozích probělávaly se mramorové sošky hladkého díla, plné změkčilé něhy a gracie i přisládlé koketnosti: tu Hebe, tam Amor a Psyche, dál Gracie, Endymion.

V jednom z hedvábných křesel empirových u stolu téhož slohu seděla Charlotta Elisa von der Recke, teta vévodkyně Zaháňské a paní na Náchodě a Ratibořicích, stará dáma v krajkovém

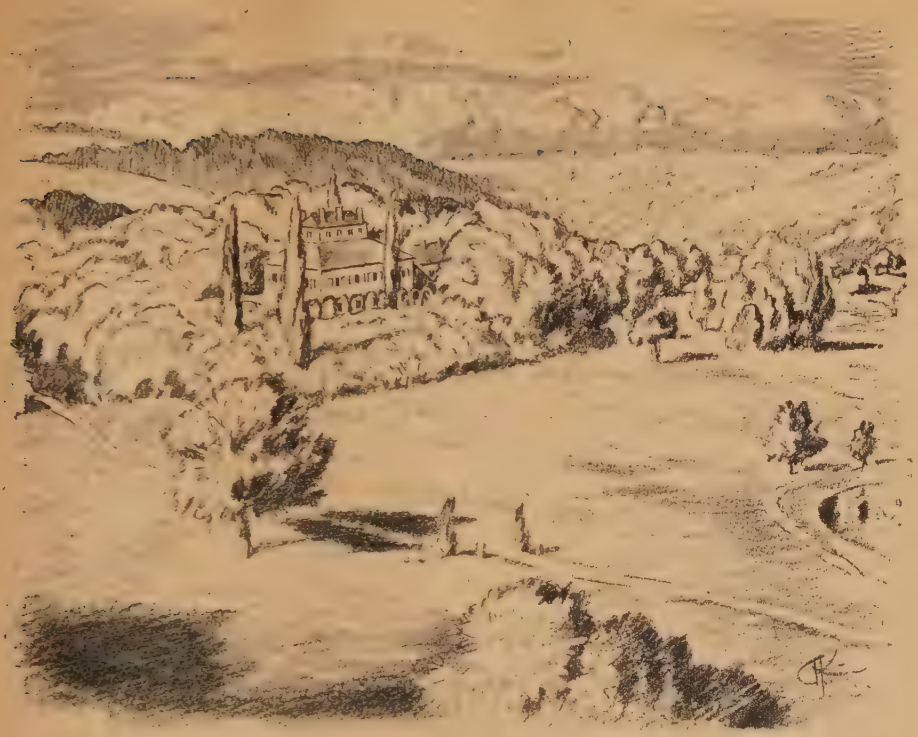

čepečku na šedých, skoro bílých vlasech. Lehký šál splýval jí s ramenou volně přes prsa. Nohy měla opřeny o nízkou, sametovou podnožku, jež se skoro ztrácela ve vysokém koberci stlumených barev.

V suchých, bílých prstech držela nevelkou knihu, Tiedgovy Elegie, a čtla:

„Hingestorben ist das Blumenleben,
Hohe, edle Freundin der Natur;
Einsam flattert noch ein Kranz von Reben
Dir entgegen von der öden Flur.

Alle Spur des Schönen ist vernichtet;
Doch die Schönheit selbst hat sich hinein
In dein Leben, tief hinein geflüchtet,
Um nicht länger auf der Flucht zu sein" —

Ustala, povzdechla, ruka s knihou sklesla do klínu. Sivá hlava obrátila se k oknu a zadívala se zamyšleně do parku, mezi stromy, jejichž listí se na slunci blýskavě mihotalo, jako by proud záře lil se korunou.

Stará básnířka nebyla sličná. Z hubené tváře rušivě vynikal dost značný, dlouhý nos. Ale velké oči, jež kdysi, za mlada, v mystickém roznícení blouznivě vzhlížely ke Cagliostrovi, když vykládal, že jí přivolá z říše stínů duše drahých zemřelých, její jediné děcko i rozmilého bratra, byly dosud hluboké a mluvné.

Tichý stesk náhlé vzpomínky, kterou jí srdce zatrnulo, je omžil.

Pustnoucí park, jenž nasládlým veršům její knihy dodal barev a je oživil, byl sám básní tichého smutku. A stará dáma, ze školy krajinářské lyriky plné sentimentálnosti a měkké snivosti jí rozuměla.

V komnatě i kolem po zámku hluboké ticho, a park jako vymřelý. Paní von der Recke chvíli seděla zamyšlená a nezpozorovala, že vkročila její neť, vévodkyně, u níž meškala návštěvou. Vévodkyně byla vysoká, silná paní, plné, krásně urostlé postavy. Její tvář i pleť neměly mladé svěžesti a rysy kolem rtů nabývaly už měkkosti; ale přece nevypadala na svůj věk, na pětačtyřicet let. Zdála se mladší, jak byla ještě sličná i půvabná.

Módní účes tmavých vlasů, s kadeřemi na spáncích, se skvostným hřebenem na temeni, světlé šaty krátkého života s hedvábným pasem bledě zeleným a krátkými vzdutými rukávy, vše jí slušelo.

Přistoupila až ke stolu, kde ležely dvě knihy; z těch vzala tu, která byla zrovna tak vázána jako ta, kterou měla teta v ruce.

Vévodkyně obrátila titulní list, obracela volně listy předmluvy, až zůstala u první básně:

An Elisa von der Recke.

Dir, Freundin, sing ich diese Töne
Vom Geist der Freud' und ihrer Ruh.
Wer kennt das Heilige, das Schöne,
Den Ernst der Freude so, wie Du?

Stará paní se obrátila.

„Tys nejela, Kitty?" ptala se slabým hlasem, jako z vidění vytržená.

„Jeli na hon, a to se mi nechtělo."

„Šlik také?"

„Všichni hosté. I starý kníže. A tys ještě nečetla?" Vévodkyně ukázala na druhou knihu na stole.

„Ještě ne. Mne ty novoty tak nevábí. Sáhla jsem raději po knize starého přítele."

„Jenž tě opěvá —" Vévodkyně pohnula rty k úsměvu.

„Opěval, milá zlatá." Stařičká básnířka se usmála i povzdechla. „A taky tvou matku." Vzala knížku z klína a ukázala stránku s básní, kterou právě řečetla a která byla nadepsána:

An die Herzogin von Curland.

„Ale podívej se, jaký to letopočet! 1803! Dvacet let a více zatím uběhlo. To dojme srdce a duši hned zmohou vzpomínky. A tamhle ty břízy za tím bukem, jak žloutnou, tak mně mnoho připomenuly, když jsem přečtla. Ty měla nebožka Dorotea tak ráda."

Myslila svou mladší sestru, matku vévodkyninu.

„Ta něžně cítěná báseň našeho přítele, ta mne tak dojala," opakovala stařenka s povzdechem.

Vévodkyně zatím usedla do křesla naslouchajíc ne s upřímným účastenstvím, ale ze šetrnosti pozorně hovoru staré tety, jež začínala zase zacházeti do vzpomínek.

„Ty stromy, ty břízy, Kitty, podívej se, jaká to melancholie. Pamatuju se, že nebožka tvá matka mně vypravovala, jak cesto-

vali z Lubeka do Hamburka, a tu, jak cestou do — no — ah — ano, do Büzova, přijeli znenadání do velkého, březového lesa, jak se jí pojednou zastesklo po Kuronsku. A mne teď pojal také stesk."

„Po Kuronsku?"

„Ne tak, ale že vše, že život zhasíná. Je to smutek po tom, co nás blažilo a co se více nevrátí. A na Doroteu jsem vzpomínala. Ty stromy připomenuly mně Libichov,* její tichou hrobku, a také domov, blažené dni dětské nevinnosti."

Stará dáma mluvíc v rozcitlivění povzdechla; na tváři, na očích, vyjasněných teplem milých vzpomínek, bylo znáti, jak ráda je v tom svém světě, a že půjde dál a hloub do toho sadu sladkého bolu.

„Na Mittavu jsi vzpomněla," zeptala se vévodkyně šetrně, s resignací stěží utajenou. Věděla, že stařenka se rozhovoří.

„A na rodinnou slavnost, když jsme slavili nebožtíka otce."

„Jeho narozeniny. Ah, slyšela jsem. Nebožka matka —"

„Ale to ti neřekla, jaká byla líbezná pastourelle! To jí bylo deset, dvanáct let, asi tak, víc ne. Naše nebožka matka složila pastýřskou hru; sama, byla rozkošná, a taneční mistr vymyslil k té slavnosti mimický tanec. Ráno jsme šli, všech nás pět, k posteli otcově, jako k dědečkovi, a večer byla vlastní slavnost."

„Ta pastýřská hra."

„Ano, v zahradě. Na nejvyšším tarasu, blíž březového hájku, když hvězdy počaly svítit."

„A nebylo vám chladno?"

„Ach ne, takový vlažný večer. Vidím všecko tak živě, tak jasně — oltář na tarasu, nad oltářem oblouk z jedlových snětí, a v tom zeleném oblouku plno barevných, hořících lampiček. Napravo u oltáře jsem stála já, jako pastýřka, a bratr Fridrich jako pastýřek, na druhé straně bratr Karl a vaše matka. Všichni po pastýřsku, a jí to tak krásně slušelo! Všichni jsme klečeli."

*) Löbichau v Starohradu Saském, kdež manželka Petra vévody Kuronského, Anna Dorotea, pochována.

„To jste byli čtyři."

„Pátý, strýc Johann, to byl takovýhle," stará dáma vztáhla ruku bílé, něžné dlaně nad podlahu a ukázala, jak byl nejmladší bratřík malinký.

„Ten byl za Amora, měl pozlacená křidélka, dobře se pamatuju. Házel z košíku květiny do ohně na oltáři, to, když otec, jako váš dědeček, přicházel; a v tom také zazněla za oltářem slavnostní hudba. Otec přišel s matkou, klobouk v ruce, v pudrované vlásence. A jak vykročil z toho hájku a k nám a se blížil, šli jsme mu my pastýřky a pastýřkové naproti, dle hudby, ladnými, harmonickými kroky, s poklonami, pastýřské hole v rukou, jak nás taneční mistr nacvičil. Šli jsme otci pěkně naproti, tančili jsme kolem něho a zase nazpátek, k oltáři, kde Amor mu květy sypal na cestu i na oltář, a kde hudba tak líbezně zněla. Oh, má milá, to bylo krásné! Všecko se nám tak vydařilo, ten tanec pastýřský, všechno. To byla krása, ta světla, hudba, ten večer — oh —"

Stará dáma přimhouřila na okamžik víčka. „A otec, jako dědeček, jak byl hluboce dojat, a všichni, matka i hosté! Uneseni byli, obdivovali se, nezapomenutelná rozkoš naplnila každého —"

Do toho odlesku přešlého věku padl těžký stín skutečnosti.

„A všichni jsou ti tam," povzdechla stará šlechtična. „Všichni, a Fridrich nejdřív odešel."

Vévodkyně seděla ruku majíc na knize, kterou teta nečtla. Byl to svazek Chateaubrianda. Pochýlivši hlavu poslouchala jen na půl ucha.

„Co mně zbývá," povzdechla teta, „nežli věnčiti posvátné, drahé hroby a naděje v shledání v jasných končinách."

Vévodkyně pozvedla náhle hlavu a upřela své oči, z nichž hořel odlesk neklidného, vzruchu žádostivého srdce, na stařenu elegicky dojatou, a vpadla skoro s tichou závistí:

„A klid ti zbývá, klid duše —"

Stará básnířka přejela prsty šedé své vlasy a pohlédla překvapeně na neteř.

„Ty ještě nejsi klidna? V poledne života?!“

„Nejsem, nemám klidu, žízním —“

„Po čem ještě? Znáš lásku, máš přátelství.“

Vévodkyně zamítavě pohnula krásnou, bílou rukou.

„V tom všem je mnoho štěstí, ale více zklamání, a žádné utišení. Mnohé, co mne blažilo, je mi teď bludem a pošetilostí — Ó, jak jsi šťastná, teto! S tichým bolem, ale přece s uspokojením, smířená, ano s rozkoší hledíš zpět a věříš a doufáš.“

„A ty? —“

„U mne bývá v duši prázdno.“

„Máš vše. Či muž —“

„Ne, dost si rozumíme, žijeme v přátelství, vyhovíme si —“

„A společnost —“

Vévodkyně se trpce usmála.

„V té je samota, opuštěnost a prázdno. A po ní melancholie. Už začíná chodit.“ Vévodkyně povzdechla. Mluvila volně, jako unaveně. Pojednou sebou živě hnula.

„Hledám útěchu. Žízním!“ vyrazila vášnivě a sáhnuvši po knize Chateaubriandově, na kterou tetě prve ukázala, nadzvedla ji. „V těch hledám cestu. Oh, toť je něco jiného nežli váš sladký, plný prázdné sentimentálnosti —“ Chtěla říci Tiedge, ale včas se zamlčela, aby se nedotkla zastaralého poety v tetina starého přítele i ctitele. Potřásajíc lehko knihou nadšeně pokračovala:

„Tady je srdce, hluboko věřící srdce, svatá vášeň. Ó, co útěchy je v jeho spisech, co inspirace! Jak horoucně hájí víru —“

„Katolictví,“ vpadla stará teta, překvapená, udivená.

„Ano. Ukazuje a přesvědčuje, co je v něm poesie, jaká síla, a jaký vliv na jednotlivce i člověčenstvo, v životě i umění. Oh, ano; a jak jsou významné jeho obřady, co tajuplného, jaká svatá tajemství —“

Oči vévodkyniny se rozhořely, jak náboženské rozjímání zachvacovalo její srdce. Zato tichá zář niterného pohnutí, kterou oči i tvář staré dámy prve oživly, pohasla. Jak vévodkyně tak nadšeně katolictví povznášela, nehleděla na ni, nýbrž upírala

zraky před se. Hleděly přísně a mezi šedým obočím prohloubila se vráska; vysedlá brada i ústa začaly se pohybovat, jako by při sevřených rtech tiše odpírala. Tušila, co neť prve nedořekla. A co dál pověděla, nad tím ž sla. Hlas jiného světa k ní mluvil; byla z doby Rousseauovy, nemohla opustit své staré lásky v umění, poněvadž v nich byla její duše, nemohla se nadchnouti pro nový romantism blouznící o mysteriích.

Ta nadšená chvála katolicismu, ji, rozenou luteránku, bodla. Okamžik mlčela, pak se obrátila k neteři a řekla vážně, s tichou výčitkou:

„Nikdys mně o tom nepsala —“

„Nepsala, protože jsem kolísala a zápasila.“

„A již nezápasíš?“

Vévodkyně mající sklopené oči na desce knihy, vzhlédla k tetě a tišeji odvětila:

„Myslím, že se boj chýlí ke konci a že budu moci,“ mluvila rychleji, vroucněji, „říci jako Chateaubriand:

‚Plakala jsem a uvěřila‘.“

„Ale jsi přesvědčena?“

„Hlas srdce mě neklame. Z něho jde mé přesvědčení.“

„Co by řekla tvá matka, co otec! Dáváš se uchvátit proudem, jaký teď je, a snad více působili Chateaubriand, Bonald nebo tvá společnost.“

„Ne, ne, já to cítím, mé srdce po tom touží,“ bránila se vévodkyně. Chtěla dále mluviti, ale zuřivý, tenký psí štěkot ve vedlejší komnatě ji vyrušil. Zachmuřila se a pohlédla ke dveřím. Psík štěkal dál.

„Co zase Šprink má?“ ptala se stará šlechtična.

„To jistě tam je Josef.“

Byl a právě vcházel, v světlé livreji lesklých knoflíků, vychrtlý, ulízaný, v punčochách a střevících, v bílém šátku na hrdle, lokaj Josef, kterého malý Šprink nenáviděl.

Vévodkyně viníc sluhu v duchu, že Šprinka asi zase štípl, ptala se nevlídně, co je.

„Výsosti, farář z Padolí.“

Vévodkyně hnula dlaní a nevrle rozhodovala:

„Dnes ne.“

„Výsosti, ráčila jste mu dnes audienci povoliti.“

„Odkud je?“ ptala se, jako by přeslechla.

„Z Padolí, tady z toho městečka za Náchodem.“

„To je —“ Nedořekla, čekajíc na doplnění.

„Farář Havlovický, bývalý kaplan zámecký.“

„Ah ten! Přijel schválně?“ mluvila jasněji, vlídněji.

Jak lokaj přisvědčil, rozhodla:

„Má dost daleko. Ať tedy vejde.“

„Sem, Výsosti?“

Vévodkyně pohlédla tázavě na starou tetu. Ta jí nechávala na vůli.

„Chceš-li,“ řekla, kladouc Tiedgovy Elegie na stůl. Vévodkyně pokynula a při tom vzpomněla:

„A Šprinka pusťte sem.“

Lokaj odešel.

„Ten farář, bývalý kaplan v Náchodě, na zámku, ty se na něj nepamatuješ?“

„Nepamatuju, má milá.“

„Obratný, hezký muž a dost prý vzdělaný.“

Vedle se ozval štěkot, ostrý a úsečný, pak se otevřely dveře a jimi vběhl bělostný, pěkný mopslík s modrým, lehkým páskem kolem krku a ulehl hned, na rozkaz, do měkkého koberce u nohou vévodkyně. —

Farář Havlovický v zánovním černém, dlouhém kabátě, ve vysokých botách lesklých holení čekal v předním pokoji, ne rozčilený, ne ostýchavostí stísněný, ale také ne zcela klidný. Napětí ho vzrušovalo, a neklid ten byl patrný, když ulízaný lokaj Josef, stanuv ve dveřích, mu kynul, že její Výsost jej očekává.

Farář rychle vstal a maně si neklidnými prsty zapínal ještě jeden knoflík svého kabátu, jenž k jeho rozložitým prsům, k jeho urostlé postavě přiléhal jako ulitý. Farář cítil vzrušení ještě v dru-

hém pokoji, jak se bral za lokajem, a sotva si tam všiml velkého obrazu, podobizny nebožky vévodkyně Kuronské od Grossiho.

Ale jak lokaj otevřel dveře, jak farář vstoupil sám a stanul v bibliotéce vůči dámám, vrátila se mu jistota. I Šprinka štěkavce si všiml, na kteréhož si vzpomněl už cestou i jak čekal v předním pokoji, ozve-li se, až vkročí.

Malá bestie bílá také vstala, zavrčela, zkrátka, hned však, jako by poznala svůj omyl, ulehla zase na koberec. Vévodkyně si toho všimla. Ale ani toho dobrého znamení nebylo již třeba. Vstup farářův, všecko jeho pružné a přece důstojné chování, jeho vzhled a to, jak promluvil, připravily mu vlídné přijetí.

Černovlasý farář, urostlé, vysoké postavy, výrazného obličeje ji příjemně překvapil. Býval jejím kaplanem, ale poněvadž

se na Náchodě málokdy zdržovala, neměla ho v jasné paměti, zvláště když jako luteránka nepřišla nikdy do zámecké kaple.

Vlídně přijala jeho díky za rozhodnutí, kterým dosáhl nynějšího svého místa. Ptala se na ně, jak se mu tam líbí (pokynula, aby usedl), jak je tam spokojen.

Pochválil si krajinu.

„Kolátura je velká —"

„Kromě městečka devět vesnic."

„U vás už je kopcovitá krajina."

„Kopcovitá, Výsosti, a má malebné partie; na ty je dost bohatá, ale jinak chudá," zatáčel z úmyslu, „neboť půda není výnosná a tkalcovství —"

„Je tam mnoho tkalců?"

„Na náchodském panství Vaší Výsosti je jich na půldruhého tisíce a z těch je značná část v mé farnosti."

„Odtud jde mnoho pláten do světa."

„Ano, ale tkadlec sám a přástevník," farář se držel pevně toho předmětu, když se mu tak hodil, „nezbohatl u nás ještě žádný. A jak také, když dva lidé musí na prostřední kopě pracovati celý týden od časného rána dlouho do noci a tu vydělají oba nejvýše pět zlatých, nepočítaje ovšem přípravy a pomocnou práci. A výdělky budou teď ještě menší, obchod plátny počíná váznout."

Stará šlechtična, která, jak se zdálo, více si parku všímala, ohlédla se po faráři, jenž pobádán horlivou snahou, aby na těchto místech o stavu lidu něco zvěděli, pokračoval:

„Plátna odtud jsou dobrá, ale kdyby zdejší tkalci uměli hotoviti jemnější zboží, kdyby dovedly zdejší přádelny přísti batistovou přízi nad vlas tenčí, jako ji dělají v Belgii — ale to by bylo nutno na to přádelných škol." Odmlčel se. Čekal, že vévodkyně, která, jak se zdálo, naslouchala dost pozorně, na to snad něco řekne, že bude možná dále navázat o té věci .Nestalo se však; Vévodkyně se jen optala, a to nějak roztržitě, je-li tu lid také přičinlivý.

„Je, Výsosti, a v té své nouzi často obdivuhodný a ještě víc, politováníhodný.“

„To máte krásný úkol utěšovati ho svatým náboženstvím.“ Vpadla vévodkyně živě, nějak vzpruženěji.

„Činím tak, Výsosti, ale —“ chtěl říci, že útěcha bez pomoci tolik nevydá, vévodkyně však přerušila emfaticky jeho řeč:

„Ó, mne hluboko dojímá pomyšlení, jakou útěchou je náboženství chudým a trpícím! A vůbec ve víře je nejčistší útěcha a útočiště, jak krásně o tom píše Chateaubriand.“

Schválně to jméno jmenovala, aby osvědčila, kterou víru myslí, i aby se o faráři přesvědčila.

„Znáte jeho spisy, pane faráři?“

„Málo, Výsosti. Originál tu nedostanu. Znám jenom Atalu v českém překladu.“

„Ah, je-li možná!“ zvolala vévodkyně. Šedivá hlava u okna se zase obrátila po faráři.

„Vždyť je to jenom řeč sedláků, bylo by možná —“ divila se vévodkyně dál. „A stačí český jazyk na brillantní stil Chateaubriandův, na krásu jeho řeči? To není možná!“

„Překlad je od znalce českého jazyka, profesora Jungmanna v Praze; je zdařilý a čte se lahodně.“

„Jste velký čtenář, slyšela jsem —“

Farář se uklonil.

„Teď je méně pokdy, ale čtu dle možnosti, abych nezůstal pozadu, a teď hlavně abych se vzdělal v hospodářství.“

„Chcete býti sedlákem?!“ ptala se vévodkyně s úsměvem a ne bez úštipku.

„Chtěl bych být, Výsosti, vzorným hospodářem,“ řekl farář přímě, „je to nutno i pro lid.“

„Tak,“ vpadla vévodkyně. „No, to přeju, aby se vám v hospodářství dobře dařilo.“ Uklonila zlehka hlavu. Bylo po audienci.

Farář Havlovický poklonil se dámám. Šprink se ani nehnul, ani nezaštěkl.

Dámy okamžik mlčely, když farář odešel, až paní von der Recke promluvila:

„Hezký muž, a stará se, jak se podobá, o svůj lid.“

„Ale sám při tom sedlačí. Příliš praktický, samý obchod a hospodářství. Tak jsem si ho nemyslila, Mluvil by jen o tkalcích a sedlácích.“

XXIII

Farář Havlovický z panských komnat pospíchal. Ani se neohlédl, ani se nezastavil. V prvním dojmu neuvažoval, to však cítil, že slavně nepochodil, že není ani zdání o tom, nač si cestou do Ratibořic myslil a co si chvílemi také již maloval.

Pokusil se sic, jak zamýšlel, upozornil vévodkyni na stav lidu, ač ne zevrubněji, jak by si byl přál. Ale bez výsledku, o tom už nepochyboval. Slova jeho jako by vítr mimo zavanul.

Nespokojen spěchal parkem kolem ostatních budov k zámečku příslušných; nikoho si hrubě nevšiml, ani ruchu u nich, jak pobíhali sluhové v livrejích i bez nich, služebné v zástěrách,

v bílých čepečkách, jak se příslušníci vévodské čeledi lenošně na sluníčku vyhřívali. Farář chtěl už být u svého povozu, kterýž na něj čekal u Celbovy hospody za zámečkem.

Vyšel z parku, minul mlýn, prošel pod starými lipami u mlýna pod jejich baldachýnem, který už protkaný tu tam prvním zlatem podzimu tiše, bez hlasu vznášel se v zářivém vzduchu podzimního dne nad starou statuí. Jen mlýn za lipami mluvil tlumeným klapotem neúnavně do toho ticha.

V hospodě bylo v tu chvíli prázdno. Zavalitý „pan otec" ze mlýna, šedého, hustého obočí seděl tam sám, v plátěném podvlíkači, v šedivé čepici, nohy v bělavých spodkách, dole zahrnutých a v pantoflích na lavici natažené, jak vždycky sedal, když si sem na holbičku odskočil, stříbrnou tabatěrku i modrý šátek na stole u ruky.

Farář Havlovický ze sousedství takřka a také ze mlýna (stál nad Ratibořicemi výš v údolí, také při Oupě, mezi lesy) znal dobře ratibořického mlynáře a on jej, jakož i všecku jeho rodinu. „Pan otec" hned zažertoval, však co pan farář dělá, že slyšal, že slyšal, kam šel, že tedy k vůli němu se tu opije, že pije už desátou, když tak dlouho nejde.

Smekl, stáhl nohy, podal vesele šňupec, ptal se na paní-mámu, na Františku, farář na jeho rodinu i na slatinského mlynáře. Hovor však neprotahoval, neboť chtěl ještě dál, na Boušín. Provázen „panem otcem" vyšel před hospodu, ale když už chtěl vsednouti, odstoupil zas od vozu, jak mlynář pojednou zvolal:

„Hele, pan Pankl!"

Zahlédl ho výš na stezce vedoucí od starého bělidla, kde rodina vévodského štolby při panské prádelně o samotě bydlila v dřevěném příbytku. Štolba v krátkém kabátci, v klobouku, úzkých nohavicích a botách s kopnami, přicházel s malou, asi šestiletou dceruškou svou, jejíž vlasy v rulíček učesané se na slunci leskly. Vyprovázela ho, a jak ji za ruku vedl, hopkovala vedle něho jako ptáček.

Farář Havlovický šel, když mlynář tak zvolal, se podívat a čekal na Pankla, dobrého svého známého ještě z dob svého

kaplanování. Ten nespatřiv dosud faráře, stanul, klonil se k dcerušce, pohladil ji a laskavě vybízel, aby se už vrátila. Vtom „pan otec“ toče tabatěrkou mezi prsty, volal hlasem:

„Baruško, čečetko, počkej, pověz, kam pěnkava nosem sedá!“

Děvčátko se otočilo, zasmálo, ale vtom už hup, dalo se do běhu zpátky k domovu, až jí rulíček v týle poskakoval. Mlynář se jen šklíbil, vysvětluje faráři:

„To já ji dycky tak zlobím. Čiperné ďoučátko —“

Vtom štolba došel, prostředně velký, přívětivé hladké tváře, s licousky, milého pohledu. Spustil německy, měl radost, že se vidí zase s farářem, promluvil na „pana otce“ ne zrovna plynnou češtinou, odpovídal na farářovy dotazy o své rodině, o svém nejmenším.

„Teď právě s ním panímáma vyšla ven, trochu ho pochovat; jako má tchyně. Je teď u nás. Šla s ním a s ostatními na sluníčko. Jsou okolo ní pořád jako kuřata.“

„To mají hodnou chůvu,“ chválil mlynář a farářovi doplnil: „Rozšafná ženská, taková staročeška, s tou si člověk pěkně pohovoří.“

A hned, a víc, mluvili o vévodkyni, o audienci, o hostech, o starém knížeti Švarcenberkovi, o hraběti Šlikovi, jak znamenitě střílí, o staré tetě paní vévodkyně. Farář se zasmál, jak si také na Šprinka vzpomněl, u toho že pochodil, ten že jen drobínek zavrčel a ostatek ani muk.

„To měli štěstí,“ přisvědčoval štolba položertem, polovážně, „to je paní vévodkyně ráda viděla, a jináč jistě také.“

Farář se jen usmál.

Koně už zapřažení nedočkavě zatrhnuvše upomenuli ho, aby neotálel. Rozžehnal se s Panklem, s „panem otcem“, jenž mu žertem připomínal, jak krajánkové pozdravují, kdy jdou proti vodě od mlýna k mlýnu, tak aby pozdravil od něho také slatinského, když pojede kolem.

Když se dostal farář na cestu v zarostlém svahu a měl zámek za sebou, oddechl si. Byl rád, že si tu poklonu odbyl, že je ven

z toho světa, kde není volno a nemají pro život chudého poddaného žádného porozumění. Jel sám samotou pod klenbou stromů, s nichž se žlutavě zakmitávalo, jak kanul list za listem a tiše, točivě připadával navlhlým vzduchem k zemi.

Jak mírným svahem sjel zpod zelené klenby na volné údolí, na cestu k řece nad splavem, jenž svítě se na slunci a šumivě se pěně mezi olšemi a vrbovím hučel, ohlédl se maně napravo za splav k starému bělidlu. Mezi stromy probělávala se zděná prádelna panská; na sadě pod stromy v plném světle odpoledního slunce kmitla se přihnutá stařenka v tmavém živůtku s proramenicemi, od něhož se odrážely krátké, bílé rukávy nad obnaženými pažemi, v modrém šátku na hlavě na placku uvázaném. V pruhovaném táči chovala dítě v peřince; a kolem ní hromádka dětí; klučina asi pětiletý, menší holčička světlých vlásků a ta, poznal ji, Baruška, co ji mlynář škádlil. Ty menší poskakovaly, Baruška stála u babičky obrácené k dubině ve stráni za řekou.

Farář si pomyslil, to že jsou jistě Panklovy děti s babičkou, a ohlédl se znova. Ale vůz zajel, idylka zmizela.

Jeli utěšeným údolím, přejeli řeku přes dřevěný most, nad nímž se vznášely koruny vysokých stromů, jeli dál pod strání lesem zarostlou, pod starým Ryzmburkem, jehož nebylo viděti.

Jak přejeli druhý most, upřel farář oči vpravo do modravé, lesnaté stráně, nad jejímiž vrcholky bělal se nový zděný altánek u rozvalin ryzmburského hradu zapadlých do lesa. Stráň, altánek, vše v jasné záři podzimního slunce. Pojednou se všecken jas stlumil i hasl, jak je les zaclonil.

Měli Oupu vpravo, opodál. Hrčela čistá, průhledná přes kamení mezi stromy, zeleným paloučkem, a zase lesem; a ten chvilkou zhluboka povzdechl, a táhlý šum se z něho nesl. Všude klid a šero kolem a chladněji. Jakási tesknota vanula v těch stínech.

Farář Havlovický však netesknil. Jel milou krajinou rodným údolím. Na panskou bibliotéku, na vznešené dámy už zapomněl. Chlapecký věk, studentská léta všude se tu hlásily a

volaly na něj víc a jasněji, a dojímaly. Všude tu kouzlo a vůně mateřské půdy. Srdce se jim otvíralo. Vzpomínal, jak tudy jezdil, chodil, s otcem a známými do Skalice, jak tudy o vagacích bloudíval v milých toulkách, jak tudy přítele Ludvíka vyprovázel, když studovali.

Až před ním prosvitlo. Les vpravo, vlevo ustoupil. Slatinský, osamělý mlýn u samé řeky měl před sebou, bedněný most se střechou hned za ním, vpravo za vodou příkrou lesnatou stráň Červené Hůry, na ní nahoře rozbitý hrad, a dál za mostem stráň a les, stráň a les, vpravo, vlevo zeleně modravý kout hustých lesů, jenž tu zavíral svět a tajil v šeru svém šumnou Oupu.

Při cestě u plotu mlýnské zahrady stály stohy korábů, dýchajících pryskyřičnou vůní; před mlýnem čekal vůz se spřežením hnědáků a zamoučený mládek vynášel z mlýnice bílé pytle mouky a nadhazoval je čeledínovi na voze. To byli první lidé, které farář tu v údolí shlédl. Zavolal na ně, je-li „pan otec" doma, a mládek zas zahoukal v tom hluku a klapotu mlýna a šumotu řeky, že ne, že není —

Minuli mlýn, minuli bílou kapličku pod svahem, na níž bylo namalováno, jak kníže Piccolomini i s kočárem i s dvojím spřežením koní boří se na tomto slatinském mostě a padá, za hrozné bouře, do proudící Oupy. Dali se do stráně bídnou cestou, jež se jí vinula na Slatinu.

Když dojeli, nechal farář povoz na kraji u hospody, sám pak se vydal na nedaleký Boušín. Cestou potkal dva kluky, kterých se zeptal, je-li pan učitel doma. Nevěděli, nebyli ve škole, neboť byl den regrací, čtvrtek, volný den.

Farář se na boušínského pana bratra těšil. Od své instalace, pomalu již rok, ho neviděl. První, co jej u fary překvapilo, bylo, že ouly stály zase na starém svém místě. Tenkrát, když chodil strach z té zlodějské roty a když „fratera" stihla tenkrát taková pohroma, odstěhoval boušínský farář všechny špalky na nádvoří.

Teď stálo zase v zahrádce nalevo od hlavních dveří šest oulů jako vojáci jeden vedle druhého pod placatými kameny, plnými netřesku, s nejmocnějším oulem „fraterem" na kraji, nejblíže ke dveřím. Ukrutný širák i kutnu i oči ztrnule vyvalené měl čerstvě omalované, až křičelo.

Sama fara byla jako vždy zabedněna. Košatý ořech, nad sešlou roubenou studní vpravo ode dveří, stál tiše v odpolední, již žlutavé záři; ani lístek se na něm nehnul. Farář Havlovický čekal, do oken se podíval, ale nikde nikdo. Když zazvonil, ozvaly se teprve za chvíli šouravé kroky na síni. Panna Aninka, v šátku zachuchlaná, mrzutě otevřela. Než v jejím teskném pohledu prosvitlo a levici v bok přitisknutou, jak ji tížilo „pškání", hned spustila, jakmile poznala hosta, kterého ráda viděla.

A hned si zas její přízeň utvrdil, jak se, sotva vkročil, vyptal na její zdraví, a co ten šátek, má-li bolení zubů či uší, a jak ji politoval, když uslyšel, ach Bože, že všecko, zuby, uši, že dostala do celé hlavy takovou větřici, a tady v boku že pořád to pškání, a jak jí začal pochvalovat, že se drží tak v teple.

„A kde je pan farář? Není doma?“

„Je, ach božínku, je ve stodole, trošku pomáhá.“

Havlovický nepřijal pozvání, aby „špacíroval dál“, jak se panna Aninka po pansku, jak myslila, vyjádřila, nýbrž pustil se hned síní kolem kuchyně na dvorek a dvorkem kolem starého srubu nebíleného, tmavého roubení s pavláčkou a sloupky, do otevřené stodoly.

Tam ještě musel hledat a volat, až farář Ondrášek od práce zardělý jako brabenec vylezl z přístodůlku,* kde snopy přerovnával, plný slámy na šedivé, skoro bílé hlavě a na staré plantě ošumělé.

„Á pro pána, á Josífku — to jsou k nám —“ a zase něco do přístodůlku volal poroučeje, a zase na Havlovického, kde se tu béře.

„Byl jsem v Ratibořicích u vévodkyně.“

„Ah, ah, a teď ke mně, to jsem čistý vejvoda, co Josífku.“ Starý farář se oprašoval a smál a ruku tiskl svému hosti, vedle jehož urostlé, statné postavy vypadal jako vrabčík, ještě menší a také ošumělejší.

Než došli do síně, nežli mohl farář Havlovický podotknout, tak že mají špalky zase na zahrádce, začal o tom Ondrášek sám, všiml-li si Josífek, že se včeličky dušičky přestěhovaly. A vtom už ho durdivě káral, on že je pěkný hospodář, že říkal o instalaci o včely, jak si je zavede, to že snad docela je už má od někoho jiného —

„Nemám, jak bych moh' mít; ale já si musel dřív dát všecko do pořádku, dvoreček, zahradu, stodolu a chlévy a teď teprva vás budu prosit.“

* oploteň, záteň, perna.

„No, toť se ví, a rád," farář Ondrášek třepal čepičkou, jak vešli do vybíleného jeho pokoje se zamřežovanými okny, „až v zimě Josífku, až bude sanice, pěkně si pro ně přijedete. Naložíme je opatrně, jak se patří na sáně, aby se dostaly pěkně tiše, jako po peřinách k vám. No, to už zařídíme. A frater!" vykřikl, „viděl jste ho, všiml jste si, jak jsem ho dal vyštafírovat? Ten je, co, a všechno v něm v pořádku, chvála Bohu, matka, a ostatní špalky taky. Ale už teď mnoho nemají, včeličky dušičky, ještě trochu řasy."*

V kuchyni zapraskaly louče, Marjánka musila narychlo zatápět, panna Aninka pak stoupala nahoru do patra pro ty pěkné šálky s malovanými hrady a pro cukránku mlékově průsvitavou s růžemi a poupaty, aby uctila milého hosta kafíčkem, které mu tu vždycky tak chutnalo, i máslo s chlebem.

Farář Havlovický zatím dával zprávu o své cestě, o audienci, jak pochodil. Pověděl všechno i co zamýšlel, i jak se zmýlil, a skoro ostře opakoval, co řekla vévodkyně, jak ji hluboce dojímá pomyšlení, jakou útěchou je náboženství chudým i trpícím.

Farář Ondrášek se v duchu divil, jak vévodkyně, taková světačka, je najednou pobožná, a co Havlovický, proč to tak povídá. Proto se také ozval:

„Ale to je přece hezké, Josífku, když taková —"

„Když je to jenom planá řeč!" vpadl mladý farář horlivě. „Planá, jalová řeč, slova a jen slova. To by měla skutky ukázat. Tohle je všecko jen tak z módy."

„Ta pobožnost?!"

„Ta pobožnost. Věřte mně, pane faráři, že to je tak z dlouhé chvíle, když už takové panstvo všecko omrzelo a když je to teď módou. Jak pak je tomu dávno, co se náboženství smáli, co žádného neměli, nebo vlažní byli, a najednou všecky dojímá. Zkrátka, pobožnost je módou, i víru měnit. Ona, vévodkyně, taky chce —"

„Co, co, Josífku, že by vévodkyně, luteránka!"

* vřes.

„Povídá se, a zdá se, že je to pravda. Čte Chateaubrianda."

„Kdo je to, co je to —"

„Znamenitý francouzský spisovatel katolický."

„Á, to by bylo dobře! Patronka katolická!" zvolal starý farář živě, skoro radostně. „Považte, Josífku, to by spíš něco dali na fary, na kostel —"

„To, s dovolením, asi ne, to by bylo jako teď. To by vrchní taky tak rozhodoval. Vrchnost si ničeho nevšimne, to je to neštěstí, a direktor! Kdybych já mohl toho získat, to by s tou tka!

covskou školou hned bylo jináč. Ale Essentr!“ farář, ve tváři pozardělý, mávl rukou. „Ten a školy! Vévodkyni bylo asi dost obtížno, že jsem o nich začal, ale Essentr, ten by se vysmál a v duchu by nadával: ‚Ty lap, ty tarebák, takový žebrotě školu!‘ “

Farář Ondrášek pokrucoval šedivou hlavou a v duchu se obdivoval, jakou má ten Josífek kuráž, ale co si porád s tou školou vymýšlí, co taky s ní

Byl rád, že vstoupila hospodyně, už ne tak zachuchlaná, aby prostřela na stůl.

Ondrášek se zasmál, že pan farář hospodyni nějak čerstvě pozdravil, že už chodí čiperněji, a ten šátek — Hned však k vůli ní vzpomněl, co Justynka či Mařenka, jako mladá Kalinová, kostelnice.

„Však jsem chtěla taky prosit,‘ žádala panna Aninka, „nemožu na Mařenku zapomenout, byla taková hodná a milá. A že sem nidá nepřijde.“

Farář Havlovický pověděl o Kalinový h, jak u nich je, že jsou spokojeni, šťastni, mladá Kalinová že má muže ráda, hošík že je jako cvalík a se starou učitelkou že Kalinová tuze dobře vychází, vůbec že ji mají všichni rádi, v celém sousedstvu, a ona že se také chová, jako by od narození byla křesťankou.

Když hospodyně odešla do kuchyně, začal se farář Ondrášek vyptávati na Padolí, jak to má Josífek s farou a s hospodářstvím. Havlovický chutě vypočítal, co už všecko udělal a zavedl, jak je se zahradou, že už má stodolu, chlévy v pořádku, že si už koupil dvě krávy, koně že si později opatří, pole že už nemá v nájmu, že si všecko nechal sám, že má s tím ovšem mnoho starostí, ale že ho to těší.

„Štěstí, Josífku, že máte panímámu u sebe.“

„Ba tak; chvála pánu Bohu. Myslila, že se vrátí zase na výměnek; ale teď, když jsem si to hospodářství začal, nedá jí to, nenechá mne, a ji to také těší, bodejť, starou hospodyni. Všecko to půjde,“ oči se mu rozjasnily a z tónu vanula plná důvěra, „třebaže to ještě není, jak bych to chtěl mít. Rád bych ještě hodně

stromů vysázel, a taky vysadím, taky je k záduší dost pustiny, tu časem zdělám, taky bych si rád školku zařídil, ta bude hned za farou, pro mne i pro mládež.“

„A na včeličky zapomenete —“

„To ne, pane faráři, kdepak, taky bych rád, aby se v Padolí víc ujaly.“

„Á, nó,“ liboval si starý farář, „to budete celý hospodář.“

„Rád bych měl všecko a v celém pořádku, taky co je nového v hospodářství, abych lidem u nás ukázal, co se dá všechno udělat. Hned na jaře začnu s novotou.“ Usmívaje se hleděl na starého Ondráška, jenž opřev se lokty rychle o tabuli stolu, zvědavě se optal, jakou to, jakou —

„Nedám brambory sázet pod motyku, na krátké řádky, ale za hákem, to je jednodušší, o mnoho míň práce.“

„Ale jděte, a jak, může to být, jde to?“

„Jde, a každý to musí nahlédnout; to budou dělat po mně.“

„A jináč poslouchají, poslouchají? Dobře s nimi vycházíte?“

„Dobře. Pravda, v lecčem člověku nerozumějí, ale až uznají, jak to s nimi smýšlím. Člověk nesmí ztratit trpělivost. Já se držím nejvíce mladých. To víte, mladý stromek se dá ohnout. Se starými je někdy kříž, jako tuhle jsem měl vojnu stran jakubovského kozla.“ Začal o tom, jak nedopustil, aby ho shazovali. Farář Ondrášek sebou trhl.

„Co, tohle jste udál?! Na mou duchu, to bych se bál, opraudu, a taky, když je to starý zvyk. A co oni?“

Havlovický živě líčil, jak bylo u hořejšího mlýna, jak tomu chlapci hrnec s jakubovskou krví z ruky vyrazil.

„Pak mne to ovšem trochu rozcházelo, že jsem se ukvapil, ale když člověk vidí takovou surovost a hloupost, takovou pitomou pověru, dohřeje se, jak by se nedohřál! Tenkrát jsem pochopil, jak missionáři musili staré modly bořit a kácet.“

Šedý farář upíral zraky na mladého, divě se mu v duchu i vyčítaje, že to přece je jen trochu přemrštěnost, ale nahlas se jen optal, co oni, zdali se mu nevzepřeli.

„V tu chvíli byli tak zaraženi a překvapeni, i ten krejčí i ten Franta Švec a řezník, že ani nehlesli. V hospodě pak hubovali, ale přece už nebyla taková veselost jako jindy a brzo se rozešli. Napřesrok, to jsem jist, kozla už shazovat nebudou ani ve mlýně aniž kde jinde."

Konvičky, šálky zařachotily na tácu, jak je panna Aninka přinášela, pak káva silně zavoněla. Farář Havlovický si na ní zase pochutnal i na chlebě a másle v krásně žlutých, orosených husečkách s vytlačeným beránkem a květy navrchu, i na zlatém medu ve velké sklenici.

Za té svačiny optal se také na učitele Šoltu, jak s ním teď je, co dělá.

„I, drží se dost, ještě tak," přiznával boušínský farář, ale nikterak nadšeně nebo vřele, „v zimě, o ostatcích, se sic několikrát ochmelil, o muzice, když hráli, ale nic nerýpal, o mouchách, víte, jako o včelách, už ani muk, to je pravda. Ale spolků, s tím dolejším beranem, s mlynářem, myslím, že nenechal. Slízají se oni. To si pořád od něho ňáké kroniky vypůjčuje, a noviny. Potřebuje on noviny, kdyby si radši hleděl svého!"

„A hoch se mu učí —"

„Eminenter, praemio donatus! A hledí si ho, o vagacích s ním pořád chodí. Ten hoch je jeho radost; no, to se mně právě líbí, že si ho tak hledí. Však tuhle povídal, že se musí s ním u vás v Padolí stavit."

„A co ostatní?"

„Děti? No má toho jako čečetek. Nejhůř ono bude s holkami, co s těmi."

Havlovický na to neřekl nic, ale to, co slyšel, uvázlo mu v paměti a připomenulo, že již o tom také se Šoltou mluvil.

Bylo již o slunce západu, když se Havlovický rozloučil s boušínskou farou. Až na práh vyprovodila jej uctivě panna Aninka, opakujíc:

„Sprovázej pán Bůh," a prosíc, aby Kalinovy pozdravoval, obzvláště ji, mladou, aby přec někdy přišla sem na Boušín.

Farář Ondrášek vyprovázel hosta až na Slatinu k povozu, kdež ho bratrsky políbil a nakonec ještě po ruce pohladil, tak aby zas brzo přijel.

Nahoře, plání kolem fary a Slatinou rozlila se poslední zář oranžového tónu, až v ní starý, žlutavý okroč na hroznych pérách zahořel. Ale jak sjeli kus od hospody, níž, dostali se již do stínu.

Dole, v údolí u řeky a mlýna pod Červenou Hůrou v šero se stmíval a stromy i lesnaté stráně kolem už zčernaly.

Před mlýnem dal farář Havlovický zastavit. Rychle slezl a rovnou do mlýna. Nezastal však, jak se nadál, ani mlynáře, ani kantora Šoltu, s nimiž by si byl rád několik slov promluvil. Byl už večer, kdy okroč farářův hrkotal Červeným Kostelcem, nedlážděným jeho rynkem ve svahu, dál kolem kostela a fary, kdež svítili. Farář Havlovický ohlížel se do ozářených oken a vzpomněl, co asi dělá „pan bratr" zdejší, jenž měl z jeho instalační řeči strach a takovým měkkým, rozplývavým hlasem ho pro ni bodl při hostině. Ten by se asi usmíval, kdyby věděl, jak u patronky pochodil.

XXIV.

Nějaký den potom, zrovna před sv. Václavem, kdy Padolím jezdily z kraje i z okolí vozy plné truhlic a kufrů a peřinových uzlů, kdy vozili hochy a děvčata do Němec „na handl" a studenty do Broumova do klášterního gymnasia, navštívil Šolta učitel faráře Havlovického.

Vezl synka na studie a tak se zastavil, aby mu ukázal svého studenta, jenž se jím stal zásluhou Havlovického. Hoch, nastávající gramaticae studiosus, v šosatém kabátě ne zrovna foremně přešitém ze staršího tatíkova, hustých vlasů a otcových černých očí, přišel se poděkovat svému dobrodinci, jenž mu k povzbuzení a srdečnému napomenutí přidal jako viaticum tři dvacetníky.

Šolta již při odchodu si vzpomněl, že měl také vyříditi pozdravení od slatinského mlynáře.

„Mluvíváte s ním?"

„Jeli jsme okolo."

Farář Havlovický mrkl na učitele, aby s ním vstoupil do druhého pokoje; tam se ho optal:

„Jindy s ním nemluvíte?" Usmíval se.

Učitel přihlazoval vlasy na spáncích.

„Jemnostpán Ondrášek na mne žaloval —"

„Tuze ne, a stran mlýna, to víte, není u mne žádný hřích, ale jen abyste vždycky i v hospodě obstál a zasloužil si eminens jako tady o mé instalaci, víte?"

Učitel sklopil oči a přisnědlá tvář i čelo se mu do temna zarděly. Farář však hned mu položil ruku na rameno a chlácholil:

„No, každý člověk klopýtne, ale po druhé se má na pozoru. Ale proč jsem vás sem zavolal: Kolik je vaší nejstarší dceři?“

Šolta kvapně zvedl hlavu.

„Dvanáct, jemnostpane.“

„Ah, to ještě ostane doma. Víte, vzpomněl jsem si tuhle na Boušíně, jak jsme jednou spolu mluvili o vašich děvčatech.“

„Ano, ano, jemnostpane, o boušínském poutě, když byla na faře ještě Justynka.“

„Ano; tak vidíte, že jsem nezapomněl. Jen taky vy pamatujte!“ řekl významně, důrazněji a přece laskavě.

Kantor mu podal ruku, rychle, chvatně, a díval se mu do očí potěšen, a tím pohledem i ruky stisknutím horlivě sliboval, že se bude pamatovat, že bude. —

V ten čas žito již vzešlo a po lánech se červenalo, zelenalo i chvějně lesklo, jak vál za těch slunečných dní podzimních chladný vítr. Pustnoucími mezemi, po nichž se zardívaly šípky, skoro den co den přecházel farář Havlovický prohlížeje první stopy svého přičinění, první své osení na zádušním poli.

Na faře bylo klidněji po stavebním ruchu, po prvních hospodářských pracích a starostech.

První zase vzrušení způsobili zámečtí; důchodní s paní.

Přijeli znenadání, hned po sv. Václavu, záhy odpoledne. Návštěvu konali zase na podnět důchodňové, to farář vyrozuměl. Zatoužilať ho zas uvidět i také zvědět, jak před několika dny pochodil u Její Výsosti.

Na to zavedla ihned řeč v dychtivé zvědavosti i v tichém zažárlení, jehož si ani neuvědomila, jak vévodkyně se s panem farářem dlouho bavila, jindy že hned každého propustí, přijde-li se představit, ale pan farář že se u ní omeškal, to že si v Ratibořicích i u nich na zámku opakovali.

„Audience nebyla tak dlouhá," omezoval farář přehánějící pověst, „paní vévodkyně se vlídně zeptala na poměry zdejší farnosti, a já jí pověděl, jak je, jak s lidem."

„Co, co —" žasl důchodní pojednou vzpružen, odvraceje se od talíře, kterého si dosud bedlivě hleděl — „co jste jí povídal?"

„O tkalcích a o plátnech."

„Tak? Jiného nic?" vyzvídal důchodní znepokojen.

„Ne. Její Výsost o tom brzo ukončila hovor." Farář se usmál. Důchodní pokývl hlavou a úsměšek mu pohnul rty.

„To věřím, to jsou naše starosti. Na to jsme my, na to má nás."

Farář cítil, že i tento úředník, jenž tak miloval pohodlí, nerad slyšel, že on, farář, vrchnosti se o lidu jen zmínil. Umlkl a pak štiplavě uhnul, když důchodní zavtipkoval, a co Šprink, jak ten paná faráře přijal.

„Trochu nepřítele ve mně cítil, zavrčel, ale pak toho nechal, když poznal, že se mnou nic není.“

Důchodní nechápaje se zachechtal, paní však, nejistě se usmívajíc, pohlédla zkoumavě na faráře.

Vtom stará mlynářka, jak přišla na chvilku posedět, vstala, šla do kuchyně dohlédnout, a vtom také připomněla důchodňová svému muži, že chtěl dát kočímu nějaký rozkaz, nějaké připomenutí.

„Vidíš, ženuško, máš pravdu, byl bych zapomněl.“

Vstal a vyšel ven. Důchodňová se pozarděla a nemohla hned vzhlédnouti na faráře. Ten také umlkl. Kmitlo se mu, jak tak pojednou a kvapně důchodňová muži připomínala. Důmnění to, jak prošlehlo, jej znepokojilo. A vtom k němu vzhlédla.

Pohled její, po celou návštěvu plný úsměvu, zasálal vlhkým, žárným leskem. Prudce se po něm obrátila a hlasem zamženým z náhlého, silného vzrušení vyrazila:

„Chtěla jsem — nebudete mně mít —“

Naráz však umlkla, jak se pojednou dveře otevřely a vstoupila Františka, ohlašujíc, že jde vyměnit talíře. Důchodňová se zarděla a nedomluvila. V náhlých rozpacích vstala a ukázala na protější stěnu na věneček pod mariánským obrazem.

„Ten je ještě dost pěkný —“

„A je už od Božího těla,“ řekl farář šetrně, jako by nic nezpozoroval, ale rád, že sestra přišla právě tak vhod. Nežli talíře rozdělila, vrátil se také důchodní. Paní jeho jako by zapomněla, o čem prve začínala, ale také věneček nechala. Hovořilo se zas jako prve, až pak, když nastal soumrak, důchodní vstal, že už je čas.

Když farář své hosti vyprovázel ke kočáru, přitočila se důchodňová na síni, kde její muž ke kuchyni zahnul, aby vtiskl služce diškereci, náhle k farářovi, a kvapně, tichým hlasem mu připomenula, co prve již tušil:

„Chtěla jsem něco říct —“

Neodpověděl, neměl co, a jen udiveně pohlédl na paní.

Vtom přistoupil k nim důchodní. Důchodňová vytrhla se, nechala ho i faráře, vyšla rychle ven a kvapně sbíhala sama se schůdků, jako by prchala. Farář už ani slova od ní neuslyšel. Jen prudký stisk její ruky ucítil, když vsedla do kočáru.

Do svého pokoje vrátil se znepokojen. Předtím se o sobě domýšlel, že již je pevný a jistý. Nyní jej ovanul horký dech vášně té vábné paní, jak zasálal z jejích slov, z jejího pohledu, dotknutí, a klid jeho byl ten tam. Stoje u okna hleděl do podzimního soumraku; myslil, nemyslil. Vábil ho vnadný zjev, jak mu jej kouzlila krev náhle pobouřená, žhavě rozprouděná; až jej hlasy na síni, matčin i sestřin, probudily.

Vytrhl se, obrátil, ale hned opět stanul, jak pohlédl na místo u stolu, kde prve důchodňová seděla, a bylo mu, jako by v tom šeru viděl její sličnou hlavu zlatých kadeří. Její pohled se mu kmitl, ten vlhký, sálavý pohled, bílá plná šíje prosvítala — A těch několik slov tlumených, jež tu vyrazila, div že se vzrušením nechvěla. Co mu chtěla říci?

„Nerozsvítíš si?“ otázala se polootevřenými dveřmi paní-máma mírně.

„Hned, hned, maminko, anebo mně, prosím vás, rozsvěťte,“ žádal chvatně a pojednou nedočkavě. „Anebo počkejte, já si pro světlo přijdu.“

Vyšel kvapně z pokoje, jako by utíkal jeho šeru a jeho mámení —

O paní důchodní pak dlouho nic nezvěděl. Sám do Náchoda nejel, zvláště když ho v Padolí dvakráte navštívil P. Ludvík, náchodský kaplan, jenž mu po každé přivezl balíček českých knih z Prahy nebo z Hradce od Pospíšila, hlavně kratochvilných na půjčování, a nějaká divadla, ta pro mladého kostelníka Kalinu.

Na paní důchodní se farář Havlovický přítele přímo nezeptal, nýbrž jen všeobecně na zámek. Neuslyšel nežli zase jen obecnou odpověď, tam že je všecko při starém, tam že ani jinak nebude, zámecké panstvo že se nezmění, zvláště dokud bude takový direktor jako ten Essentr.

I tato všeobecná odpověď uspokojila faráře Havlovického. Nedychtil už tou dobou zvědět, co mu tenkráte paní důchodňová chtěla říci. Utišil se již zas a byl rád, že k tomu nedošlo, že nemohla dopovědět.

Sama o sobě nedávala nijak vědět. Říjen minul a přišel padolský pout. Hostí na faře tentokráte mnoho nebylo. Přijel P. Amand z polického kláštera, přijel P. Ludvík z Náchoda a s ním kontribuční Švec se zlatými, kulatými brejlemi, červených, kvetoucích tváří, jemuž jak obyčejně boty hlasně vrzaly, a Vintr, nosatý justiciár v plášti a v tmavohnědém fraku, kterýžto justiciár při tabuli pořád nutil své zasmušilé líce do úsměvu, a při tom pátravě faráře pozoroval, každý jeho krok, každé jeho slovo. Důchodních nepřijeli.

Když se farář Havlovický vyptával, proč, uslyšel, že paní nechtěla, důchodní že se dost nutil, ale ona že naříkala, že jí není dobře, že má silné bolení hlavy.

„Snad se nezlobí?!“ pomyslil Havlovický, „a co by se zlobila — Ale vzpamatovala se a teď se asi ostýchá.“

Pout byl slavný, hlučnější však posvícení hned po něm, totiž v půlpanském Padolí, zvláště u Klikara Václava a Hanuše Václava, jak mu Kanda říkali, světáků, kteří po Čejchanovi začali a kterým se dobře dařilo, ač dosud jen na trakařích rozváželi své zboží do světa.

Nejslavněji však slavili posvícení dole u mladého Dušánka, jenž vyjev po žních po druhé do světa, vrátil se týden před padolským poutem, t. j. týden před Všemi svatými zase s prázdnými bednami na voze, ale s opaskem plným peněz.

Sezval si celé přátelstvo i známé, že se skoro do světnice nevešli. Koláčů měli Dušánkovi jako u Dolan, i prase si zabili (Doubenus pomáhal při paření a ještě více při drobech), ale z celého vepře nepřišlo nic do komína, všecko snědli za syrova nebo se rozešlo výslužkami. I pivo měli doma, jež rozveselilo obzvlášť „tátu“ Holečka, jenž měl mnoho šprochů i rozumů a žertů, a také zas hledal svou malou ženu, čečetku, tentokrát až i na peci mezi dětmi, až se všichni v sednici rozchechtali, zvláště jak se maličká Holečková u stolu mezi ženskými zlostí čepejřila.

Ty kávu pily a sladily ji cukrem, ne syrobem, a nešetřily, pily z koflíčků malovaných, jež Dušánek ženě přivezl ze světa (jinak byly všechny zvyklé na hrníčky a babníčky), nebo přelévaly horkou kávu z koflíčků na jejich misky a srkaly, po čele již rudé i po tvářích orosených perličkami hustého potu.

O té neobyčejné posvícenské traktaci i o tom, jak se pak dal Dušánek večer vidět u muziky, zvěděli na faře z kolika stran. Zprávy doletěly nejprve do kuchyně; přes čeledník se pak dostaly do pokoje farářova.

Farář se nad nimi zamyslil. Uvažoval, jak těm lidem se jen ulevilo, jak jim začíná jen trochu jít, že to již celému světu musí

na oči. Uvažoval, že to snad taková povaha lidu, že jak snadněji nabývá, ještě snáze pozbývá, že blahobyt neudrží, jak se již ukázalo před dvacíti lety, když za napoleonských válek někteří plátenníci v okolí jako ve snách zbohatli, když začavše s několika kopami za několik let na sta tisíc vydělali, ale brzo je také odbyli, když čtyřma jezdili, na stříbře jedli, bankovkami dýmky zapalovali, a zase jsou, co byli — chudí lidé.

To by pak byl výsledek všeho přičinění, aby se zdejšímu lidu polepšilo? Za nedostatek a snad nouzi, ale při prosté, zachovalé mysli, blahobyt s marnotratností a konečně nespokojenost a bídu ještě horší?

Ale vždyť Dušánek, bránil farář sám sebe, bláznivě nerozhazuje. Je to v prvním omámení z nečekaného zdaru. A pak, kdyby i — Soudit dle jednoho a upustit ode všeho a nechávati tu tmu na všem?

XXV.

Procházky po mezích kolem osení přestaly, když sníh přikryl pole. Zima přišla, sněhu se hustě nasypalo a tuho mrzlo. Za tichých nocí bylo slýchati slabý praskot ledu na řece a pískot hladové vydry pod černými, holými olšemi.

Veseleji v sednicích u kolovratů, u stolů plných peří, obzvláště u Ťoků, ve „dvoře“, u Čejchanů, kde sic ani nepřadli ani nedrali, ale častěji bitvy sváděli, on, Čejchan, starý granatýr, a pěšák od Rohanského regimentu Fidél Hanuš, rychlonohý, u Krůčků, kam chodila také na přástvu farářova sestra Františka. U Frýdků, co se Vincina vdala, ztichlo. Starý Frýdek, nebyl-li toulkou u dcery, sedal sám, dral kordinou louče z borového špalku, nebo „pškal“ pohodlně a s chutí svou dýmčičku a bafal nebo i četl kroniku nebo jiné čtení, jež si přinesl z fary. A tu častěji pokrucuje hlavou, hvizdl do ticha své světnice v údivu nebo v překvapení nad Hýblovým Obveseleníčkem nebo nad „poučnými a kratochvilnými historiemi o strašidlech“.

Takové hnízdo schůzek, ač ne přástev, přibylo Padolí u staré učitelky, v jejím příbytku s těmi dvěma zahrádkami před okny, u jejího syna Antonína, hodináře a kostelníka. Mnoho starého moudra se tam nikdy nesešlo jako u Čejchanů, nýbrž samá mladá krev, kamarádi Kalinovi. Někdy také jeho bratr učitel, občas mladý Krůček, jenž si, jak se vrátil z Prahy, hned v létě zavedl nový krám, pěkně zřízený, v otcově domě, krám na pulpanské Padolí dost panský, s mořskými pannami nad pudlem, s barevnými regály plnými zelených škatul s čistými nápisy jako tištěnými, ale veskrze německými.

Ten mladý Krůček, jenž byl celý Pražan a věděl si s obchodem rady, přicházel jen, když se u nich, u jeho sestry, nesešla přástva, t. j. když u nich nebyla Františka z fary. Již ho proto škádlili, že o tom povídali i o tom, že Františku po přástvě vždycky až k faře vyprovází. A on se bránil, nebránil, a jen se obojetně usmíval.

Ten tedy také chodil ke Kalinom. Tam rovněž jako u Čejchanů nedrali, nepřadli, leda stará učitelka ve svém výměnku nebo i mladá Kalinová, když měla pokdy. Spíše si zazpívaly, za dne, z večera, spolu, někdy také s Antonínem; někdy mladá sama, když uspávala kloučka, Honzíčka, který už cupal nejenom kolem lavic, nýbrž i sednicí, cvalík buclatý, modrooký.

Za večera však, kdy se jejich společnost sešla, bývalo u Kalinů slyšeti divné věci.

Jednou večer, hustě a prudce válo, přišel Doubenus z fary s nějakým náhlým vzkazem kostelníkovi stran zítřka. Ale jak boty venku oklepal a dveře na síň za sebou zavřel, aby nehnala vějavka sníh do síně, zapomněl vzíti za kliku, když ze sednice do tmy v síni pronikl hlas, jako by někdo zrovna kázal. Doubenus jako přimrazen naslouchal, nachýlil ucho, aby chytal hlas, slova, nemýlí-li se, pro Boha. A nemýlil se, nic, uslyšel ještě horší, hroznější řeč:

„Připrav se na to nejstrašlivější," sápal se v sednici mladý Kalina, „a věz, že poslední hodinka tvého živobytí odbila. Připrav se k smrti, ve dvou okamženích není tě tu více!"

A nato se ozvala Kalinová, byl to její hlas, a tak smutně: „Spravedlivý Bože, co's to řekl?!" Tak zvolala, a ještě cosi mluvila; Doubenus však, jak byl překvapen, zmaten, jasně neslyšel, i jak uvažoval, co teď, co se to děje — V sednici jinak ticho, hrozné ticho, jen ten smutný hlas Justynčin; a vtom se zas na ni Kalina osápl:

„— — Svleč šaty, nebo obé ti nic ne pomůže. Tvé jméno jest z knihy živých vymazáno —"

Doubenus chytil kliku, dveře vrzly, pootevřely se. Kalina v podvlíkači seděl s knihou u stolu, na němž hořela lojová svíce; žena jeho proti němu, také s knížkou, a na lavici Krůček se starým Langrem, u kamen stará učitelka. Pustivši prve soukenný ostřižek,

kterým vnukovu kolébku potahovala, seděla přihnutě tiše, jako pěna, jakož i Krůček i mladý Vacek, příbuzný „Černého", bratranec Langr, kamarádi Kalinovi, všichni v náladě zimního večera, jenž se u oken hlásil vánicí a hlubokými vzdechy mrazivého větru, a tak notoval „Loupežníkům na Chlumu", divoké řeči krvavého Kusta, úpění nešťastné Bibiány, o niž se tu všichni strachovali v dychtivém napětí, jak Kalina-Kust jí tak hrozil. A najednou se zasmál, ne dutě ďábelsky, ale jasně, od srdce, a všichni po něm, jak zahlédli v pootevřených dveřích Doubenusa, jeho červený obličej, jak se dívá do světnice nejistě, vyjeven, jako ve straších —

Kalina hned pochytil, co se stalo, z čeho se Doubenus polekal. Starý voják se také bez mučení přiznal, sám, to již stál prostřed sednice, a vesele, mhouře oči do čárek.

Tak dva večery ztrávili v těch hrůzách loupežnických a v úzkostech i hrdinství krásné Bibiány. Čekali dychtivě, s napětím, jak bude dál, až nakonec si všichni oddechli, když Bibiána skončila kus deklamací a modlitbou k Panně Marii.

Za jiných večerů se smáli, někdy až chechtali, když Kalina četl něco veselého. To vždycky sám, neboť to uměl nejlépe, a také že neměli kusy ve dvou knížkách jako ty „Loupežníky". Tak všechny obveselovalo Klicperovo „I dobré jitro", Štěpánkovy „Berounské koláče", „Veselý pohřeb"; z těch tichých, veselých večerů vzklíčilo pak spiknutí. A všeho kápo byl mladý hodinář.

Divadla měl už v Praze plnou hlavu, a když doma v Padolí překonal všechen ten boj o Justynku, stará ta láska svěže znovu vyrazila. Kolikrát už zatoužil, kdyby mohl tak na podium vystoupit, zahrát si to ono, zvláště teď, když měl tu podporu, mladého Krůčka, jenž mu rozuměl, divadlo znal a také rád o něm mluvil a kusy četl. Už nepřemýšlel sám, jak by si tu mohli zahrát, už jednal, potají, s Krůčkem, pak také s bratrem učitelem.

O kus s málo osobami jim nebylo, ale o divadlo, kde je vzít, kam je postavit, a komu dát ženské „role", jak říkal. Než přece si nejprve kus vyhledali, dříve nežli měli jen přístřešek Thalie kus s dvěma ženskými úlohami, „Berounské koláče" Štěpánkovy

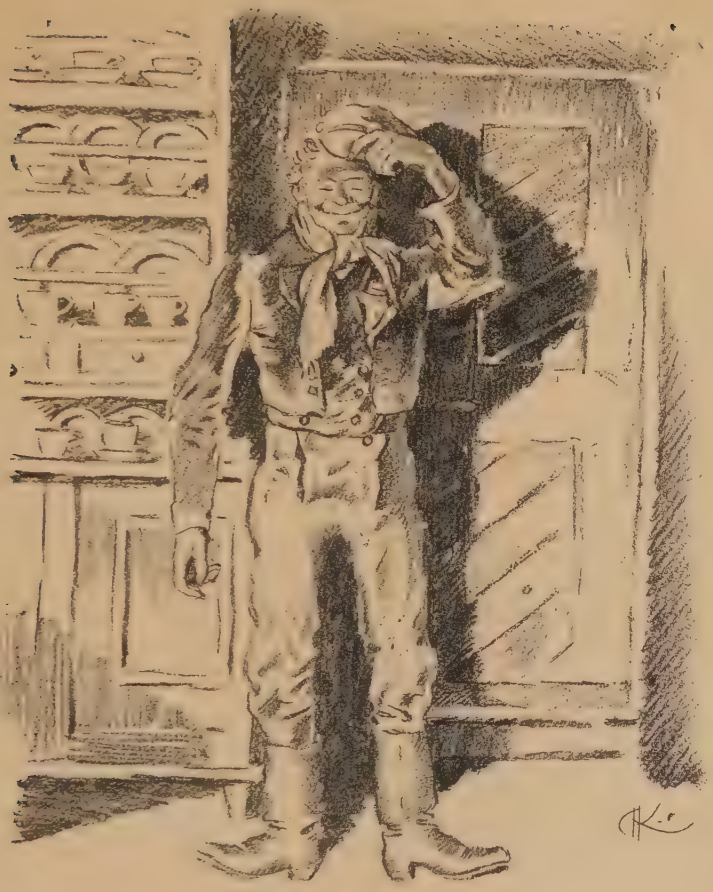

Na jednu z těch úloh vnadil Kalina svou mladou ženu. Ale nepochodil. Nechtěla, že jakživa divadlo neviděla, že by to nedovedla, že nechce, aby měl smích snad k vůli ní. Stará učitelka jí v tom neopustila, nepřidala se k synovi.

Mladý Krůček zase především si vzpomněl na farskou Františku, a zrovna mu srdce blahostí poskočilo, když si tak v duchu maloval, jak by ji častěji vídal, s ní mluvil a jak by s ní vystoupil.

Než druhý spiklenec, Kalina, ty sny mu rozfoukl jako páru, na Františku že není ani pomyšlení, má-li co z divadla být, že jí teď nesmí ani slova říct, k vůli jemnostpánu. Obávalť se kostelník, že by byl farář proti divadlu. Krůček se musil přemoci, a těšil se jen tím, že Františka alespoň přijde, že ho uvidí, a on že se jak náleží sebere a zahraje po pražsku jako Pulavský.

Ale co před farou tajili, neutajili. Farář přece zvěděl, nač se chystají, a jak je přivítala bednářka, když jí říkali, aby nechala dceru svou hrát. Div že jim dveře neukázala a spustila, co si myslí, její dcera že je počestná, zachovalá, žádná komedantnice —

Farář se smál, když to panímáma vypravovala, nepřisvědčil jí však, jak také doložila své mínění, že by toho mohli nechat, takovou komedii, že je to beztoho marný výmysl, ano řekl, že divadlo může být pěkná kratochvíle, lepší než karty, příkladná, že se z ní mohou lidé i ti, kdo hrají, lecčemu přiučit.

Když se ho druhého dne po mši starší kostelník, jak šli hřbitovem dolů k faře, zpytavě ptal, ví-li, co Kalina strojí, přisvědčil, že o tom slyšel.

„A račte povážit," kostelník musil vykat z příkazu farářova, „řekněme, že by holka, jako naše Kačenka, měla taky hrát! Kalina mně říkal —"

Upíral zraky na faráře a čekal, jak se zamračí. Farář však klidně, s úsměvem to rozsoudil:

„Kdyby Kačenka chtěla a troufala si, proč pak ne. Troufala by si?"

„Co pak o to, to je taková sojka, kuráže má."

„Tak ať hraje."

Ještě ten den oznámila Kačenka Kalinovi, tak že ano, že ji táta nechá, to divadlo.

Měli tedy Apolenku, dceru kotláře Vojtěcha Perlíka, jehož úlohu vzal mladý Vacek. A když měli Apolenku, dostali druhou úlohu, Verunku, podruhyni z Berouna, sestru Vackovu, kteréž rozhodnutí Kačenčino dodalo odvahy. O mužské úlohy nebylo. Ty již měly své herce, hlavní Kalinu a mladého Krůčka.

Stará učitelka se ve svém výměnku někdy až mrzela, když některé večery, bylo koncem masopustu r. 1827, dveře venku na síň pořád vrzaly, když pořád někdo přicházel a slyšela ze síně kroky, hlučné hlasy, smích kamarádů Antonínových a pak také děvčat, kostelníkovy Kačenky a Vackovy Aniny.

Mrzela se časem a přece se šla vždycky podívat na „prúbu“; sedíc s nevěstou u kamen, někdy s vnoučkem na klíně (její menší děti už tu byly napřed, Lojzík s Aninkou), poslouchala, jak čtou tu komedii z rolí, Antonín všecko sám rozepsal, jak je odříkávají, dívala se na syna, jak to vede a nejednou se zasmála, jako všichni.

Ale kde to doopravdy budou hrát, kde budou mít přece divadlo, o tom nezvěděl nikdo jistoty. Říkalo se, že bude dole u Langrů, a hned zase v Šimkově hospodě, také dřevěné, jež měla podsíňku a výstupek. Ale ani Kalina ani Krůček nic jistého neřekli, jako by sami nevěděli, ani když si už Kalina začal novou práci, když sehnav až v Náchodě velké archy hrubého papíru, slepil je a maloval na ně červené baldachýny se žlutými střapci, jeden úzký, nahoru ke stropu, a dva postranní dopředu vedle hlavní „kardyny“, z plachet sešité.

Farář Havlovický se mu o divadle dosud nezmínil; až když uslyšel, že příští neděli budou hrát, řekl mu (v úterý bylo), po mši, když vyšli za chumelky z kostela:

„Jakpak, Toníčku, máte už ze zámku povolení?“

Mladý kostelník se zarazil i usmál, potěšen, že farář, jak vycítil, není proti divadlu, ale také v rozpacích.

„Ještě ne,“ vyhrkl a nepověděl, že s Krůčkem také o tom jednali, ale že si řekli, a nač by se hlásili, však že o tom v Náchodě na zámku ani nezvědí, a kdyby se hlásili, že by jim vrchní beztoho nedal povolení. Farář na to „ještě ne“, jímž se kostelník vytáčel, se usmál a dodal:

„No, to by už bylo na čase.“

XXVI.

První neděli postní toho roku 1827 na večer bylo v Padolí na hlavní a jediné ulici od „městečka“ či náměstí směrem ke kostelu živo i dost hlučno, ač mrzlo a všecko se sněhem probělávalo, cesta, střechy i stromy. V tom hustém šeru, do něhož padaly zardělé pruhy z osvětlených oken přízemních, vypadal ten ruch lidí, jako by o rorate bylo, jak všichni se brali vzhůru do lipové, zasněžené aleje.

Ale v ní zahýbali vpravo kolem vysokého javoru, jehož rozložitá, holá koruna ztrácela se ve tmě pod černým nebem, a trousili se kolem fary nahoru ke škole.

V nízkém tom roubeném stavení mezi zasněženými stromy zardívala se všecka okna, nejen učitelova bytu, ale i „klasy“, v tu dobu vždycky tmavé, i okno spomocníkovy sedničky vedle velké té jediné třídy.

Před školou černal se houfec zvědavých, nejvíce dětí, jež se tlačily až ku prahu síně a za něj skoro až ke stolku stojícímu u dveří do třídy. Stolek byl pokryt ubrusem, dva talíře se na něm probělávaly vedle lojové svíčky, jejíž zardělý plamen neklidně planul, sem tam šlehal, jak z venku mrazivě táhlo. A jak plamen se míhal, míhaly se stíny vybílenou síní, nejvíc protáhlý starého Frýdka, jenž ve vysoké beranici s mašličkami po straně u stolku stál, ač tam byla židle, a přešlapoval, nohou o nohu klepal a čím dál tím častěji děkoval: „Zaplať pán Bůh!“ jak na talíř crnčely měděné peníze, skoro samé krejcary, a zřídka kdy groš.

Měď crnčela, stíny přicházejících se kmitaly síní a mžikem mizely, jak se dveře otvíraly a hosté jimi zacházeli. Kdykoliv se dveře otevřely, na mžik se zjevila zardělá prostora třídy, ozval se šum hlasů, brnkání strun, jak tam nástroje ladili. A zase vše zhaslo, zmlklo, až opět talíře zacinkaly. Frýdek už si někdy pohvízdl údivem, co lidí se hrne; nestačil děkovat a také hlídat. Každou chvíli se rozkřikl na kluky, kteří se chtěli zadarmo do třídy protáhnout.

Ale vtom už zadarmo pouštěl, hocha, děvče, jak přišli s uzlíkem, že nesou šaty do divadla; i kovářova učedníka nechal, protože nesl Krůčkovi koženou zástěru, kterou Krůček potřeboval jako

Prokůpek, kotláře Perlíka tovaryš. Přišli příbuzní hercův a hereček a nebylo možná jich nepustit bez vstupného. Přišel strýc, přišel hoch, kteří začali smlouvat. A Frýdek nebyl tvrdý. Venku, u oken, drobné obecenstvo řidlo. Marně našlapovali na špičky, marně krky natahovali. Kment ledových květů zarděle jiskrný zacloňoval sklo bohatou, hustou záclonou.

Nebylo vidět ani do třídy ani do spomocníkovy sedničky, v ty chvíle tak neklidné, rozčilené, jak tu dokonávali poslední přípravy k vystoupení. „Orkestr", smyčcový, sousedský, vedle ve třídě před jevištěm, řízený učitelem, už kousek přehrál a chystal se na druhý. Směs hlasů jako šum vody dorážel až do sedničky, nyní garderoby, kdež právě Kalina hodinář, ředitel, režisér a všecko toho kusu maloval Apolence kotlářově či Kačence kostelníkově tváře na červeno, ač jí jen hořely. Namáčel vatu do dřevěné škatulky s rumělkou, roztíral ji po líci, napaloval korkovou zátku, vyfukoval z ní jiskry a černil jí pak Apolence obočí, pod nímž oči rozčilením i strachem prudčeji se leskly.

Přišla sem už na vystoupení přistrojená, ve velikém šátku, jako Anina Vackova. Ta v kabátku starém s varhánkami a v placce na hlavě, nic nedbajíc kroje berounského kraje, směleji nastavovala tvář, aby jí Kalina namaloval tím připáleným korkem vrásky na čelo i k nosu.

Mladý Krůček, už nalíčený, v zástěře, zhlížel se v papírovém zrcátku, jak mu to sluší, bude-li se Františce líbit, a neslyšel, jak Vojtěch Perlík, kotlář, on Vacků, tlumeným, vyděšeným hlasem vykřikl, a hrom aby do toho, že mu praskly šle —

Vedle v třídě už hráli třetí kousek; už poslal učitel hocha se štafetou do „kvadroby" (ty terminy všecky Kalina zavedl), že mají už začít. Ale šle nebyly ještě spraveny a pak nemohli najíti Perlíkovi půlku na krk, a ještě se také líčil lichvář Kilián Šnadadra (Kalina hodinář), jenž si roztíral „strniště"po bradě a líci, ryl si strašlivé vrásky a podmalovával do popelava oči.

Zatím vlezl mladý Krůček po stoličce na nízké jeviště postavené na školských škamnách. Ty hlavně rozhodly, že sem do

třídy dali divadlo, a velká prostora. Nepotřebovali tu kozy shánět a stavět, pořídili to lacino, zadarmo, a líp se tu dalo vstupné vybírat. To uznal i učitel a dal proto svolení. Sic mu napadlo, co by říkal pan farář, a co na zámku. Ale bratr Antonín ho přemluvil, e jemnostpán neřekne nic, a v Náchodě že se o tom nedovědí, do poslední chvíle že budou mlčet.

Mlčeli a za den postavili všechno jeviště, zavěsili Kalinovy baldachýny papírové, pořídili pokoj, celý plátěný. Teď před ním dohrával orkestr jakýs menuet starý a hlučelo obecenstvo. Podlaha jeviště, několik prken, hrozně vrzala, jak se Krůček hnul, a zadní stěna bílého pokoje i kulisy se jen třásly, všechny a všechno z prostěradel upíchané, zlehka zavěšené.

Vpředu u opony stál Doubenus v slavnostovém zeleném kabátě úzkých rukávů, zardělý, a držel provazec, aby na dané znamení vytáhl „kardynu", jak ho tomu Kalina odpoledne naučil. Stál vážně a čekal napjatě jako voják na povel k ráně, stál nehnutě, leda že někdy kopl nebo levicí vyrazil, když kluci se tuze k jevišti tlačili a nadzvedali „dekoraci", aby pronikli tajemství, jež se jim nechtělo tak dlouho odhalit.

Krůček sehnut u „kardyny" poodhrnul kus plátna a vyzíral skulinou do hlediště. Bylo tam vše plničko od orkestru, který zas už dohrával, až ke dveřím, hlava vedle hlavy, tetky a mladé ženy v plackách, tu tam nějaký soused, a většinou samá mládež. Seděli na prknech na židlích položených; škamna, jichž nebylo potřeba k jevišti, byla vyklizena. Františka seděla se starou učitelkou vpředu na židlích, které pro farské uchystali. Farář však nepřišel, ani jeho panímáma.

Zato se tlačil ode dveří zástupem synků a děvčat Šimůnek z uličky, krejčí. Vzadu nezůstal; výš vedle „lavic" se protáhl, odkud dobře mohl přehlédnouti, kdo tu je, i jeviště. Tam lesklé oko pátrající skulinou mezi plachtami zmizelo; hudba dohrála posledně, vzrušeněji zašumělo v obecenstvu dost kašlajícím. Šimůnek krejčí nespouštěl očí s „kardyny", která nedosahovala až na samé podium, takže bylo viděti, jak se tam mihly ženské

střevíce, červené punčochy, pak i mužské boty. Podium zasténalo, vrzalo.

Stará Šimková, Kačenčina matka, klonila se k matce druhé ochotnice, k Vackové, a šeptala jí, to že ono teď je Kačence, co ďoučata pomějí strachu.

„A já snad ještě víc," povzdechla Vacková.

„A já! To bude smíchu, esli to zkazej'."

Stará učitelka opodál, také v neklidu a v napětí, rovnala si placku nad čelem a přihlazovala si vlasy, pak se náhle nahnula k nevěstě, mladé Kalinové, pošeptala jí, bože, proč si to jen Anton začal. Ale nevěsta v napětí dobře neslyšela. Velké její oči pod tmavým obočím pěkně sklenutým tkvěly dychtivě na oponě; třesoucí se povzdech vydral se jí z ňader a začervenala se, jak zvonek po druhé zacinkal, a jak prostá plachta, „kardyna"; se hnula.

Jen zvolna, nestejně, jakoby nechutě vyhrnovala se vzhůru. Na chvilku i uvázla a nechtěla dál. Dole v obecenstvu proskakoval smích, za „kulisami" však doráželo několik hlasů, nejvíce Kalinův a jeho bratra učitele, jenž sem z „orkestru" vylezl napovídat, doráželo na Doubena tlumeně, ale ostře, rozčileně, sakra, co dělá —

Než Doubenus s očima na šnůru obrácenýma, usmívaje se, táhl, zardělý v tváři jako rak, a táhl a nepolevil, až světnice kotláře Perlíka, všecka z plátna, osvětlená asi třemi olejovými lampami v kulisách, objevila se celá padolským půlpánům, první jeviště, co Padolí Padolím stálo, na šest set let od času mocného pána Hrona z Náchoda, svého zakladatele.

Zatím Frýdek uschovav pečlivě, co vybral, pouštěl už volně podle známosti a pak i jak stádo běželo. A přece se ještě nedostali do divadla všichni, kteří na síni bez groše a krejcaru čekali. Ale čekali dál, u samých dveří, naslouchali a chvílemi nanovo zkoušeli proniknout, než marně. Dveře sotva jen na skulinu povolily, jak byla „klasa" všecka plnička, jako nabitá.

Sám starý Frýdek sotva se do třídy protáhl. Zahvizdl ztlumeně samým úžasem a sousedovi šeptal, jindy že se musí chasa

do školy metlou honit, dnes že jí ani nestačí; a pak zase, že co klasa klasou, takhle že nikdá nebyla, tak hlučná a veselá jako tohoto večera.

Měl pravdu. Jindy slýchala jen hromadné slabikování, ospanlivé nebo zpěvavé čtení, pláč a křik, švihání březové metly na ruce i jinam, někdy hluk školské pranice, nikdy však tolik veselého smíchu a chechtání. A hlučněji pak nežli přicházel, rozjařen, vyvalil se zástup ze školy, když Doubenus spustil „kardynu" naposledy —

Farář Havlovický čekal na sestru, aby zvěděl, jak představení dopadlo. Sám nešel, protože zřídili jeviště ve škole. Sic už

v sobotu se doslechl, co Kalina s Krůčkem chystají, ale dělal, jako by nevěděl. Nebylo mu vhod, že si zrovna na školu vzpomněli, ale když už všecko tak schystali, nechtěl jim dílo mařit nebo odkládat. Nezakázal, jak by byl jiný na jeho místě učinil, zvláště když neměli ze zámku povolení.

Nedočkavě čekal na výsledek představení, jež bylo pro Padolí událostí; kolikrát vstal od stolu, u něhož četl, a šel k oknu podívat se na cestu ke škole, nečerná-li se zástupem, nebo zase naslouchal, když se mu zdálo, že Františčin hlas se na síni ozval. Přišla všecka rozjařená, zardělá a nadšená, jak to bylo hezké, co se nasmáli, jak jim to šlo, Kačence Šimkově, ale líp ještě že Vackově Anině, ta že byla, no, bába k nepoznání, a jak to měla na sobě, koš a šátek a kabátek staré Klikarky a sukni starou, inu, ta že byla, a chodila (Františka ukázala) tak přihnutě, že byla celá stará hrobařka, všichni že to říkali, a pak Kalina, ten že to uměl, že dělal takového lichváře hladového, a jak koulel očima a jak ne a ne povolit tomu kotláři, a jak pak se chytil Kalina, on ten lichvář, a jak ty Berounské koláče polykal a z koše do kapes cpal a strkal, až byl celý napškaný a při tom pořád jed', a jak polykal, to že se nasmáli, Kalinová a stará učitelka taky, ta že pořád v tom smíchu: „I ty ostudo ostudná."

„A co Krůčkův?" zeptal se farář jen jako mimochodem. Děvče však ucítilo, že bratr pohlédl na ni bádavě, pozardělo se a usmálo.

„No, taky hezký, ale ňáko moc rukama rozhazoval, a s tou Kačenkou, no ale," zamlouvala, „nejvíc se smáli Anině Vackově, když přišla s tou putnou, a Kalinoj, jak ty koláče do kapes cpal a polykal."

Taková kritika se ozývala všude, jak se rozcházeli ze školy i po staveních, když vypravovali, kdož byli se na to divadlo podívat. Herci a herečky slyšeli svou chválu hned po představení, jak se k nim známí do „kvadroby" tlačili, a Korduv Jan, sousedský synek, zrovna naléhal na mladého Kalinu, aby mu taky dal ňákou roli, jako by již byly na rozdanou. Tak ho ta hra rozpálila.

Ne porůznu, s obavou, jako chvátali před představením do školy, nýbrž v průvodu jako vítězové vraceli se ochotníci tmavým večerem ze zasněžené školy mezi ploty sněhem bílými. A také se hned nerozešli. Všichni, i děvčata i starý Frýdek, stavili se u Kalinů. Už cestou se smáli svým malým nehodám a nesnázím, a každý rozjařen, skákaje jiným do řeči, horlivě chtěl vypovědět, jak mu bylo, když lezl na podium, když uviděl tolik hlav, tolik očí na sebe upřených.

Nejvíce se smáli Doubenovi, jak vytahoval kardynu. A on, jak za nimi kráčel jako dlouhý stín, i pak, když s nimi seděl u Kalinů, se jen usmíval, a usmíval se ještě víc a mrštně vstal, když někdo prohodil, že by se měli posilnit. Hned se nabízel, že půjde, že pivo přinese. Starý Frýdek, přepočítav výtěžek, dal z něho na tu posilu. Když Doubenus pivo přinesl ve velkém džbáně staré učitelky, herci a herečky už ukrajovali z velkého bochníku a mazali máslem. Doubenus si už cestou vzpomněl, že holé pivo jen tak, na lačný život — A teď na stole vypečený bochník s bílou kůrkou a vedle máslo jako zlato! Sliny se mu sbíhaly, ale ne dlouho; pozvali ho, že když tak znamenitě kardynu vytahoval —

XXVII.

Ještě druhý den i déle se mluvilo po všem Padolí o divadle. Samá chvála jen zněla a smích, jak se rozpomínali na to představení ti, kdož byli ve škole. Nejvíce se mezi mladými povídalo o divadle, a u Kalinů zas už plány strojili, t. j. mladý Kalina s Krůčkem, jenž se ještě s větším ohněm chystal, poněvadž se farská Františka nebránila, když jí navrhl, že by mohla a měla také hrát. Jen na bratra faráře se vymlouvala.

Než to již věděli, ten že se divadlu nebrání a že by také Františce snad dovolil. Už i kus vybírali, už i úlohy rozvrhovali, a také se již o jednu, milovnickou, tahali. Krůček si ji vybral, Vacků Josef však svou novou vrátil, že je malá (sebevědomí jeho po prvním vystoupení rostlo) a že nebude hrát, nedostane-li té úlohy, kterou si Krůček vybral.

Spor ten, kterýž Kalina darmo hasil, rovnou a rázem zkrotil a přeťal zámecký poslíček, jak mu Prouzáček říkali, když přišel do Padolí jako vždy v placaté čepici, o holi, s koženou brašnou pod pláštěm. Chodíval vždycky k rychtáři a časem také s nějakou obsílkou.

Tentokráte stavil se také na faře a rovněž pak u mladšího kostelníka Kaliny. Faráři odevzdal psaní od náchodského vikáře Lukavského a kostelníkovi obsílku, aby se dostavil na zámek. Mladá Kalinová se lekla, stará učitelka spráskla ruce, a Bože, co to je! Jen Kalina, drže obsílku v ruce, se usmíval,

„Ani se nemusím do toho dívat," pravil. „No, snad mě neoběsí."

„Ale pro Boha, Anton, co je —“

„Ale divadlo, to víte, co by bylo, dyť jsem nic neuďál.“ Podíval se kmitem na papír a hned ho položil na stůl.

„Je to tak —“ Bral čepici na hlavu a sháněl kabát. Chtěl sběhnout ke Krůčkom, jestliže také mladého obeslali. Vtom vešel Doubenus a vyřizoval, že jemnostpán vzkazuje, aby tuhle Antonín přišel na faru. Teprve teď se Kalina zarazil.

„Co je?“ ptal se kvapně. „Byl na faře Prouzáček?“

„Byl a přines jemnostpánoj ňáký psaníčko.“

„Od koho?“

„To nevím.“

Kalina poslechl a chvátal na faru, trochu si však zašel. Zabočil ke Krůčkom, do krámu k mladému. Prudce otevřel dveře, až zvoneček zaječel a dlouho se třásl na svém péře. Kalina již od prahu volal:

„Dostal's ze zámku obsílku?“

„Ne, nedostal.“

„Já dostal, a teď jdu na faru, mám tam přijít, jemnostpán taky něco dostal z Náchoda. Je v tom divadlo, to se ví.“

„Ale že já nic nedostal —“

„A že jen já — To někdo na mě udal, jen na mě, protože se chce schladit.“

„Ale kdo, a proč?“

„Protože má na mě zlost.“

Ač se Kalinovi při tom mihlo pomyšlení, kdo, že snad Šimůnek ulický, neřekl nic, a pokrčiv rameny se jen vyhnul:

„Musím jít, pak se tu stavím.“

Do pokoje k faráři šel volněji. Z něho měl v tu chvíli největší strach. Farář však nic nečernil a nespustil zostra.

„Vidíte, Toníčku,“ začal vážně, káravě, „teď to máte a já s vámi. Připomenul jsem vám, máte-li povolení. A pak, co vás to napadlo hrát ve škole! Tady mně píše pan vikář — stran toho píše.“

Kalinou škublo.

„Račte odpustit, jemnostpane,“ zaprosil a ještě více pohledem.

Havlovický poklepal vrchem prstů na vikářovo psaní, které vzal se stolu, a řekl:

„Mám vás pokárat a Johana taky, toho zvlášť.“ Myslil učitele. „Je pravda, v pořádku to nebylo, do školy se to nehodilo. No, ale už se stalo. A víckrát to ve škole nebude. A jinde, myslím, taky ne. Pan vrchní bude zlý.“

„Mám přijít na zámek, jemnostpane.“

„Vida! To dostanete, Toníčku, na pamětnou. A máte po divadle, aspoň na dlouhý čas. Tak zas budete jen číst.“

Tato slova Kalinu zarazila. Domů se vrátil neveselý; myslil na divadlo, že bude po všem. Ale jak vypravoval Krůčkovi i doma, co bylo na faře, vděčně uznával, jak farář jednal mírně.

Byl by to jednání ještě víc cenil, kdyby byl věděl, že také sám farář dostal, proč to divadlo nezakázal. Děkan Lukavský mu psal, jak se vrchní zlobil i na něj, na faráře, a že jeho, vikáře, požádal, aby Havlovickému domluvil. „Víte, je tuhý Němec," psal vikář, „české divadlo je mu solí v očích, ale jen co je pravda, ve škole nemělo být."

Tuto šňupku farář Havlovický přijal a nezchladil si žáhu ani na učiteli, kterého si dal také zavolat, aby mu oznámil, co to vyvedli, jak se v Náchodě, zvláště na zámku, rozhněvali.

Kalinové bratří vděčně uznávali jednání svého faráře; za to pak mladší, hodinář, o vrchním jinak zpíval, když se vrátil ze zámecké kanceláře.

Dostavil se tam, jak mu obsílka nařizovala. Vypravoval, jaké hromy Essentr pouštěl, jak se vztekal, až zrudl jako krocan, jak hrozil šatlavou, že by to měl u krajsamtu oznámit, a on, „kóstelnyk", „kóstelnyk!" (Kalina opakoval s jeho výslovností), že by měl pšijít do dýry, ať se víc neopováží, sic že by dostal velká pókuta, nač dyvadlo v takovým nízdě —

Kalina nevěděl, že i tu jej farář Havlovický zachytil, že mohlo býti hůř. Hned jak zvěděl, že má Kalina přijít na kancelář, dopsal důchodnímu a žádal ho, aby se, pokud možná, kostelníka ujal. Obracel vše na veselou stránku a dokazoval, jak je to vlastně nevinná věc, to plachtové divadlo.

Kalina se tomu všemu ani tak nedivil, že pro tu hru měl takové tahanice, ale to mu nešlo na rozum, proč jenom on, jen on, a ne také Krůček, jenž se také o to divadlo sháněl.

„Inu, rozumíš," řekl mu strýc, starý Langr, když o tom mluvili, „udání bylo jen na tebe. Nějaká duše dobrá jen tebe očernila, a hodně."

„Snad Šimůnek —"

„Radši mlč, když nemáš jistotu."

A nedověděl se. Zůstalo jen domnění. Pro ně se pak Šimůnkovi vyhýbal, jak mohl. A měli po divadle. Vrátili se zase ke knížkám a čítali, ne však už dlouho. Sníh sešel, půst minul, velkonoce přišly.

Jak se jaro otvíralo, nastala faráři nová práce. Opouštěl knihy; zato ho bylo více vídati na zahradě, na poli, zádušním i na sousedských, jak je časem obcházel přehlédnout, co a jak kde dělají, i poradit, čeho by měli nechati, co udělat. Někde poslechli, někde jen na oko slíbili, ale za zády se mu jen smáli, ten že by toho chtěl, takové novoty, to že snad může být u panských dvorů, ale ne u malého hospodáře.

Viděl a slyšel, jak se všude divili, když dal brambory sázet za hakem a ne do řádků, a pomýšlel, což budou teprve říkati, až si opatří semínko tu neznámé, až rozkvete kus farského pole nevídaným květem jetelovým!

Tyto práce naplňovaly kromě jeho povolání duchovního i školského všecku jeho mysl. Těšil se z nich, ale také starosti mu přicházely, jak bude, zdaří-li se ty theorie a novoty, které si z knih začal a s kterými si někdy nevěděl ani dost rady. Byl vedle kněze hospodářem, měl jeho namáhání a dost všedních starostí a někdy mrzutost, ale také jeho příjemnou únavu, zdravý spánek, svěží, veselá jitra s novou chutí do práce.

A práci tu měl jako za povznesenou, neboť nekonal jí jenom pro lepší výtěžek, nýbrž také za tím účelem, aby byla příkladem a vzorem jiným pro povznesení krajiny. Měl ji za vážnou část svého úkolu, který si uložil.

Než nevelký ten kruh, do kterého se postavil a jenž byl jeho světem, nezabednil si tou prací a neodvracel zraků svých od toho, co se dál dělo. Knihy i časopis jej udržovaly ve spojení se světem a začínal si také nové styky, písemné, s některými vynikajícími hospodáři dále v kraji.

V těch starostech a v práci ubíhaly dni klidně. Spárů pochybností neucítil, do hloubání se nepouštěl. Nepřicházely mlhy neladu a nespokojenosti, nevrlost a nejasné smutky z neukojených

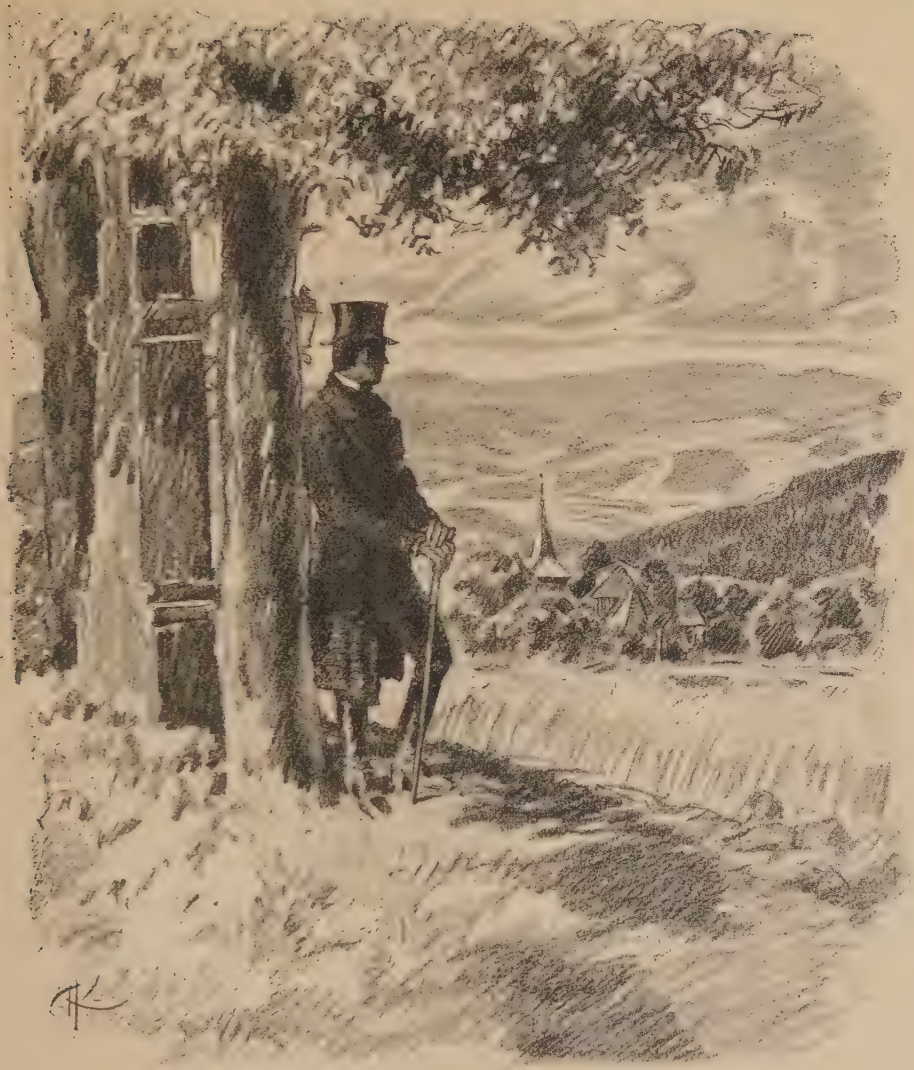

žádostí. Oči tu neměly pokušení, srdce žádných zážehů; a když se krev zdravého, svěžího těla někdy bouřila, zažehnával ji prací nebo vážným čtením.

Na důchodních málokdy vzpomněl. O masopustě nepřijeli, a k jaru, když bylo sychravo a neladno v tom přechodu, jich nečekal. Sám do Náchoda celý čas nepřišel a po tom divadle se ho i jaksi chránil, poněvadž se nechtěl setkat s vrchním.

V ten čas přes tu chvíli pršelo a Padolí se zas propadalo v blátě. Lidé chodili zase zahradami, přelézali ploty, když nestačil už ani dřevěný chodníček v ulici z města ke kostelu. Farář Havlovický užil těch slot a té necesty a zaváděl opět pozapomenutou řeč o padolském náměstí, jež se blýskalo blátem a bylo rozježděno a potrháno, když přišly jarní vody. Připomenul opět dolejšímu mlynáři, aby se toho ujal, jak povídal (tu myšlenku nechal jemu, jako by byla jeho), a sám stranou také domluvil rychtáři i konšelovi Mitýskovi.

Mlynář přisvědčoval a dělal už plány, že bude nutno ty kopečky rozkopat, dolíky vyrovnat, a nejlíp že by bylo, kdyby se celé prostranství zoralo a srovnalo; ale to že by také Mitýskova louže musila pryč a třeba i ty stromy nad ní, ale s tím že se ten oblizovač nerozloučí.

Pak samo slunce pomohlo chránit padolský rynk ode všech oprav. Bláto vyschlo, kopečky i kus prostranství se zazelenaly a husy se zas probělávaly s toho koberce od rána do večera. I farář v ten čas poodložil ty změny, neboť zahrada, pole i sad jej teď více držely.

Zahrada farská prokvétala prvními květy. Farář se tu pilně zaměstnával, ke dvěma oulům dohlížel, pro něž si poslal v zimě, když byla hladká sanice, a jež boušínský farář až na Červenou Hůru vyprovodil. Skoro denně zašel si také za hřbitov, kdež se nesly štíhlé, tenké ještě mladé třešně lesklých kmenů, jež si opatřil z kraje a zasadil je tu na mezi nad táhlým dolcem. Na březích jeho prokvetlo jako sněžný oblak trnkové houští i trsy sasanek; pak zavoněly břehy dechem fialek. Stromy zbělaly květem a na sadech,

v polích, na dole i ve stráních i svazích jaká záplava svěží zeleně, jaké vlnění mladého osení, když je jarní vítr čechral v zlaté, slunečné záři!

Havlovický se nejednou zastavil nad omládlou březinou, výše ve svahu, vedoucím k zádušnímu lesu v tu stranu Zlička, a přehlížel všecku krajinu, údolí, stráně i vrchy v těch odstínech různé zeleně, stmívající se výše ve stráních v hlubokých stínech mrákavých lesů. Pohled na jarní krajinu ho tak nejednou připoutal a její konejšivý klid zavíval i do jeho mysli. Vnímal a hleděl a zapomínal i na plány, které cestou si připomínal, že je hřbitov skoro pustý, bez stínu, že bude nutno ho vysázet lipami a cestu sem březinou spravit, zvláště ten hrozný výmol.

Ale nikdy tak necítil krásu a velebu krajiny, jako když o křížových dnech stanul se zástupem svých osadníků v širém poli u kamenného, omšeného kříže na široké mezi při cestě drahný kus od zádušních polí v tu stranu k pruským hranicím, na planince s lesnatými chlumy opodál, za nimiž obzorem na samých hranicích vznášelo se zářivým vzduchem lesnaté Vrchmezí, táhlý Bor a ostatní modravé kopce.

Zpěv litanií umlkl a farář sám začal se modlit. A jak viděl kolem ten zástup, jenž padl na kolena, ženy i muže lopotnou prací namnoze přihnuté, jak spínali těžké, mozolné ruce, jak obraceli k nebesům své ustarané, osmahlé tváře, a jak zraky jeho přelétly širošírý kraj, zelené, tiše se vlnící lány, pohnutí ho schvátilo.

Cítil s tím lidem modlícím se ve vroucí zbožnosti za požehnání, za svůj chléb vezdejší, cítil jeho starost, modlitbu i naději. Žádný obřad nekonal s takovou vroucností, s takovým pohnutím i povznesením jako té chvíle, kdy hlasem velikým žehnal v slavném tichu, jímž jako by boží dech vanul, všem těm lánům kolem, mozolné práci, aby Hospodin dal hojnou ourodu a zachoval —

XXVIII.

Koncem května, bylo ve čtvrtek záhy odpoledne, přijela do Padolí na třech kočárech společnost pánů z Náchoda, zámečtí úředníci, bez své hlavy, bez direktora Essentra, a také dva správcové z nejbližších dvorů. A jen jedna dáma byla s nimi, paní důchodního.

V ten krásný, májový den, kdy pod modrým, vysokým nebem koruny stromů bujné, svěží zeleně se rozkládaly v jasných konturách, kdy všecko údolí při Medhuji i pobočné doly a oupady i každý břeh a každá mez byly jeden květ, udělalo si panstvo „landpartii" sem, do Padolí, koulet kuželky v dolejší hospodě při cestě, opodál mlýna, jehož mansardová, šindelová střecha povznášela se za starými olšemi na břehu a nad šumným splavem.

Paní důchodního přepadla svého muže před samým odjezdem žádostí, aby ji vzal s sebou. Divil se, co tak najednou se jí zachtělo do Padolí, když v zimě zamítla dvakrát jeho návrh, aby se tam na saních podívali, a když se vůbec teď celý čas o Padolí ani slovem nezmínila.

Nezmínila, ale myslila na ně a často, a nejvíce na podzim, jak se vrátila z padolské fary, kdež náhle a prudce stržená poslala muže pryč z pokoje a chtěla faráři říci — Když na to doma vzpomínala, co chtěla učinit, ucítila, jak se jí hrne žár do tváří. A on — farář — tušil-li — A jestliže tušil a rozuměl, tedy nechtěl rozuměti. Proč — proč — zamítá-li ji, nebo z povinnosti — Co si pomyslil, jak začala v tom zmatku o věnečku na zdi visícím —

Nechtěla se s ním setkat, nechtěla do Padolí a přece o něm zdaleka zvídala a dychtila po každém slovu o něm, a když toho

májového dne v poledne přinesl muž z kanceláře novinu, že odpoledne pojedou do Padolí, chytla ji náhlá touha a bez úvahy, bez boje a dychtivě vyžádala si, že také pojede. Čím více se pak Padolí blížili, tím byla v nitru neklidnější, vzrušenější napětím, očekáváním, nadějí, touhou; a také tichý strach jí zachvíval.

Ale páni na faru nešli, jak se nadála, také tam nepustili důchodního, jenž se jim tuze netrhal, a hned se dali do hry. Pro faráře poslali, aby přišel, že na něj čekají, že jsou už v práci.

Než poslíček vrátiv se, oznámil, že pan farář není doma, že je někde na poli nebo v lese.

Páni se smáli, to že je hospodář, ale důchodňová zamlkla, až pojednou, to již kuželky klapaly a cvakaly a koule v dřevěném žlábku rachotily, oznámila muži, že co tady, že půjde na faru, podívat se na panímámu a na Františku.

„No jdi, ale nebuď dlouho," svoloval manžel ani se neohlédnuv, jak pozoroval, co vyvede kontribuční Švec, jemuž boty hrozně vrzaly, jak koleno ohnul a zvlášť jak se na bobku kroutil, když kouli hodil a běh její sledoval.

Stará mlynářka v placce, v tmavém životě s proramenicemi, od něhož se odrážely bělostné, krátké rukávy košile, a v pantoflích seděla na farské zahradě na lávce pod rozložitou jabloní. Přišla sem pro chládek, nebo v kuchyni i v čeledníku bylo horko, a mouchy tam zlobily. Hověla si v tom příjemném stínu, rozhlížela se po kvetoucích záhonech, pozorovala včeličky, jak k oulům spěchají zářivým vzduchem.

Jejich bzukot zněl tu sám jediný. Všude ticho, až ospalo. Výš u zvonice, u kostela ani živá duše a také pod lipami v aleji, do níž viděla, nikdo. Až pak jí tam zrak uvázl na štíhlé, vysoké paní v slaměném klobouce, ve světlých, lehkých kvítkovaných šatech, s rudým vadrlem v ruce, v nízkých střevíčkách, od nichž přes bělostnou punčochu černaly se křížem pentle až nad kotníky. Mířila rovnou k faře. Jistě! Paní důchodnice!

„Jdu se na vás podívat a na Františku!" volala docházejíc a kynula vlídně na pozdrav.

Stará mlynářka mile překvapena zatím už stanula u plotu.

„A to je hezké, to je čest!“ vítala zámeckou paní, zardělou od chůze po líci, po spáncích, s očima lesklejšíma, jež se těkavě rozhlédly po zahradě i po farských oknech, jestliže snad se zatím nevrátil. A nahlas řekla: „Pan farář není doma, slyšeli jsme.“

„Bodejť, tomu bude líto, a Františce taky. Ta taky není doma. Šla s mladou Kalinovou na Boušín, navštívit jemnostpána, vlastně hospodyni; leží prý, jak jsme zaslechli. Ale já povídám, povídám — Ráčej' dál, jemnostpaní.“

Odtrhla se od plotu a v klapavých pantoflích chvátala, jak mohla, naproti důchodňové; setkala se s ní nad schůdky u dveří. Uvedla ji hned jako vzácného hosta do synova pokoje, usedla s ní, vyposlechla, co důchodňová šveholivě živě vypravovala o „lampartii“ (tomu slovu panímáma nerozuměla), o pánech dole v hospodě, odpověděla na několik otázek o svém synu, jež důchodňová za řeči rychle připletla, pak odešla, aby hosta uctila.

Přinesla zatím, co bylo hned, chléb, máslo, smetanu i čerstvou vodu, o kterou důchodňová přede vším požádala, a zašla pak, omluviviši se, do kuchyně, kávu připravit. Důchodňová jí nezdržovala. Připadloť jí tak vábné a milé ostat tu sama, jak tu ještě nikdá nebyla. Kolem i venku na cestě pod lipami, od nichž sem padal zelenavý přísvit, i na zahradě s druhé strany ticho.

Bylo jí, jako by meškal nedaleko, jako by mu byla blíž a sama neviděna ho pozorovala. Rozhlížela se, ne zvědavě, ale s živým účastenstvím vroucně, dychtivě a hádala, určovala si, tu že sedá, tu jídá, čte, tam píše. Všecko ho tu připomínalo. Cítila zvláštní vzrušení; i divná tesknota, ale milá, ji sevřela.

Vstala, došla k farářovu pracovnímu stolu plnému knih a papírů, podívala se na něj, pohlédla otevřenými dveřmi do druhého pokoje, kde v koutě stála postel a vedle ní u zdi klekátko pod obrazem Spasitelovým. Došla až ku prahu, dále se však neodvážila. Zůstala tu déle nežli u stolu, pak jako zapomenutá upřela zraky oknem druhého pokoje ven, do zahrady, na stromy lesknoucí se v plném jasu zářivého odpoledne, až najednou, jako by ze sna se vytrhla, obrátila se a ustoupila zpátky do prvního pokoje, jenž ve svém zelenavém přísvitu zdál se tmavším proti tam té jasnotě.

Ustoupila chvatně, jako by se bála, že by ji mohl někdo stihnouti, a zastavila se u vysokého stojanu plného knih. Přehlížela vyzlacené nápisy na jejich hřbetech, více jen maně, bez hlubšího zájmu, až pojednou začala rychleji číst a hledat.

Po jedné knize pátrala, jak si vzpomněla na pentli, na znamení, jež dala Havlovickému do Schillerových veršů, když ještě byl na zámku kaplanem, pentli bílou s vyšívanými pomněnkami

a růžemi, se symboly víry, naděje, lásky. Zatoužila si zjistit, má-li ještě tu pentli.

Stará mlynářka ji vytrhla, jak se přišla omluvit, že ji tu nechává tak samotnu, aby odpustila, ale že prve poslala děvečku do mlýna a že se nevrací, tak že je ke kuchyni sama. Důchodňová jí nedala ani domluvit a horlivě jí žádala, aby se jen nedala meškat, jí že je tu v té samotě pěkně, a že přijde hned za ní, do kuchyně, jen co si tuhle ty knihy přehlédne.

A hned zas, jak panímáma práh překročila, přecházela knihy, staré, novější, tlusté s latinskými nápisy, německé, české, theologické, hospodářské, kratochvilné — A tu na konci poslední řady, zastrčen — Schiller! Je to ta kniha!

Chvatně ji vytáhla, dychtivě otevřela. Znamení v ní. Obrátila je, prohlížela, jako by na něm mohla něco najít. Ale nic; čisté bylo, bílé, jenom na konci, kde z knihy vyčuhovalo, požloutlo. Dávno již asi neměl knihu v ruce. Podívá-li se, vzpomene-li?

Zadívala se, pak přikročila chvatně ke stolu, namočila péro a napsala na běl hedvábné pentle do rohu drobné, nerovné litery, na nichž bylo znáti, že vyšly z nejistého péra: Al—ne. *1827.*

Teprve když pustila péro, připadlo jí, že toto „Albertine" napsala po německu, jak byla zvyklá, a on že takový Čech! Opravovati však už nebylo možná, a bála se překvapení.

Rychle zas knihu odnášela, v ten okamžik zardělá strachem, a chvatně ji stavěla na místo. Nezastrčila ji však v tom spěchu zcela těsně do řady, do rovné čáry.

Vydechla si, odstoupila od knihovny, z pokoje však nevyšla. Zapomněla, co řekla panímámě, že přijde za ní se podívat do kuchyně. Stála v tom dojmu, ve vzrušení toho, co udělala. Přijde-li na to, všimne-li si — Musí; ten letopočet — Co řekne — a v tom proskočila myšlenka, ona sama že nemá nic od něho, žádnou památku.

XXIX.

V tu chvíli se vrátil farář Havlovický z pole. Přišel zpředu, od kostela. Na síni nebyl nikdo, kuchyně otevřená; topili, nikdo však tam. Zaslechl maminku ze dvora, volající na děvečku. Nezastaviv se, šel přímo ke svému pokoji, jehož dveře byly pootevřeny. Divil se a rychleji vstoupil. Od prahu však dále nepokročil, jak shlédl paní důchodního.

Stála zády k němu obrácená, ve světlých šatech, jež tak přiléhaly k urostlé, kypré její postavě. Vábná ramena, bujný týl, jenž probělával se mezi zlatem kadeří, chvějících se vpravo vlevo po spáncích, uvábily mu oči. Zároveň jej však obešlo lekavé tušení, že se něco stane.

Důchodňová měla hlavu pochýlenu, a na jejích loktech viděl, jako by něco trhala. Jak chtěl promluviti, spustila levici a pravou zavěšovala uschlý věneček od Božího těla na hřebíček, kde pořád visel. Divil se, nač ho sňala, v tom však postřehl, že drží v levé ruce několik proutečků mateřídoušky. Ah, pro to!

Jak ho shlédla, zarazila se; viděl to na prudkém trhnutí jejích ramenou. Ostala jako socha, rudý stín přelétl jí po líci i čele, rty se pohnuly slabým, rozpačitým úsměvem, ale oči, jak na něj upírala, zářily hlubokou, vroucí odevzdaností celé duše, celého srdce.

„Nehněvají se?“ zeptala se tiše s něžnou koketností a pozdvihla v prstech proutečky mateřídoušky, přiznávajíc se k činu.

„Pro uschlé proutky, jemnostpaní?“ Uhýbal, usmívaje se, jako by nerozuměl. Ona však uvábena okamžikem, vyznala přímo:

„Chtěla jsem mít něco od nich na památku. Vezmu si je, smím?“ Mluvila rychleji, hlasem náhle zastřenějším. Přestal se usmívat, neodpověděl. Důchodňová však nečekala na odpověď a mluvila vzrušeněji dál:

„Tenkrát, vědí, na podzim, posledně —“ odmlčela se, pak přikročila k němu, majíc oči na něj upřeny. „Ah, co jsem se proto nasoužila! Vědí už, co jsem chtěla říct —“ Nemohla dále. Poprsí její patrněji se zvedalo rychlejšími, prudšími oddechy.

Havlovický se ještě pamatoval. Její oddanost, výraz jejího vášnivě horoucího citu ho nezmohl, nerozchvěl jeho srdce. Nemiloval jí, ale přece upadal do nebezpečenství. Dech zvláštní vůně jej ovanul; byli sami, stála těsně vedle něho, kyprá, rozkošná. Náhlý zážeh ho schvátil a krev žárem mu vzbouřil. Nevěděl, jak se stalo, ale tiskl její ruku; ucítil, že se chvěje, že se celá chvěje. Chtěl ji chlácholit, ale maně položil levici kolem jejího pasu. A jí jako by žhavý proud od nohou do zlatých vlasů rozkoší projel. Zachvěla se slastí a nevědouc v prsou se vypjala. „Co jsem chtěla říct —“ dýchala prudce, hořela, „na podzim! Pak mě to trápilo, co si budou myslet, a já teď — ó, já už nemožu mlčet —“ vyrazila ve vášnivé odhodlanosti. Omámen žárem, schvácen sladkou zpilostí vášně, chtěl svěží to kypré tělo přitisknout, sevřít. Vložil ruku na její rameno, přes její rozkošná záda. Slabě se bránila, odkloňovala se od něho, hlavu do týlu nachýlila, až jí kadeře jejích zlatých vlasů k ramenům splynuly, slabě se bránila, ale modré její oči, plné mdlého lesku rozkoše, její vyjasněná tvář byly na něj obráceny a tichým, jako zmírajícím, blahem se chvějícím hlasem šeptala:

„Taky mě milujou —“

Jak zavanula ta slova horoucí, farář se vzpamatoval. Jako by silná pěst náhlým, rázným hmátnutím ho zadržela.

Ruka mu sklesla, spustila se s jejího ramene.

„Jemnostpaní,“ vyrazil temně, všechen zardělý, „odpusťte!“

„Ne, ne, odpovědí, jen to chci slyšet, jen to —“

„Považte —“

Jako by jeho připomenutí neslyšela, pokračovala jedním dechem:

„Vědí, jistě to vědí, jak myslím, už dlouho, dřív, dávno — Bože, co jsem se, když odjeli, navzpomínala, kdyby věděli, co jsem — neumím to ani říct, solche Sehnsucht — und ob auch Sie —“

Faráře prve vášeň zmohla, pro ni se zapomněl, ale jak důchodňová chtěla na něm lásku, tajné milování, zchladl jeho žár

a střízlivě prohlédl. Necítil té hluboké, vášnivě oddané lásky, která zapomíná na závazky, na vše; a lháti nemohl. A přece jí chtěl šetřiti.

„Jemnostpaní, promiňte, zapomněl jsem na svou povinnost."

„Tou se už několikrát bránili, ale já chci vědět —" Mluvila stržená palčivou žádostí zvědět jistotu, po které tak dlouho toužila a dychtila.

„Musíme pamatovat každý na svou povinnost, a já —"

„Ó, sie fühlen nicht so wie ich, sie lieben mich nicht!"

„Jemnostpaní, i kdybych směl —" Už bylo nezbytno říci plnou pravdu, a nutnost náhlého rozhodnutí dala mu síly. „Jemnostpaní, i kdybych směl, nemohl bych říct, že tak cítím —"

Ruce jí klesly, pohlédla na něj, jako by mu nevěřila.

„Jemnostpaní," řekl konejšivě, „je to dobře i pro vás i pro mne —"

„A já! —" vyrazila hořce a jako zahanbená zakryla si rukama tvář. Okamžik tak stála, pak náhle k stojanu s knihami, vytáhla prudce Schillerovu knihu a nervosně ji rozevřela; nežli však chvějící se prsty znamení s věrou, nadějí a láskou našly, schvátily, vypadlo na zem. Farář je rychle zvedl, žasna, co jí najednou připadlo, jak vzpomněla na znamení a jak je rázem našla.

„Vrátěj' mi je!" žádala rozhodně, zardělá, s očima lesknoucíma.

„Proč?" ptal se rozpačitě, zaražen její prudkostí. Při tom pohlédl na pentli a postřehl literky v rohu před chvílí napsané i letopočet. Z toho se mu vyjasnilo a to ho také dojalo. Mlčky podal znamení důchodňové a když je vzala, řekl tlumeně a vřeleji:

„Rád bych si je nechal."

Ale jako by neslyšela, řekla, že půjde.

„To není možná, co by má matka —"

„Musím odtud, vyvedou mě!"

V nervosním rozčilení hledala klobouk, který ležel vedle na pohovce.

„Račte snad zatím do zahrady —"

„Třeba," a dávala si rychle klobouk na hlavu. Vyšla kvapně ven; síní se jen kmitla, kolem kuchyně, z níž stará mlynářka, překvapená, ji zavolala. Důchodňová však nedbala. Zato se farář zastavil ve dveřích kuchyně, vysvětlil udivené panímámě, jež nevěděla, že se už vrátil, že právě teď přišel, že jde paní důchodňová na zahradu, přehlédnout květiny, vyslechl matčino mrzení na děvečku, že jí tak dlouho ostala ve mlýně, řekl matce, aby jen nepospíchala, a vyšel do zahrady. Důchodňové tam nespatřil. Obešel všecky stezky, nahlédl i do besídky, ale nikde po ní ani stopy. Spěchal k zadní brance. Odtud zahlédl důchodňovou na sadě, a na jeho konci ji dohonil. Zastavila se. Plápolavý nach v tváři jí pobledl, ač byla ještě zardělá a vzrušená, jak cítil i na hlase, když ho žádala, aby šel dolů mezi pány.

„A jemnostpaní —"

„Jdu sem —" ukázala na březinu, „pak zůstanu na faře, nechají mě, prosím, o samotě, nechají mě," žádala nervosně, „já dolů hned nemůžu, a bude líp —"

Neřekl ani slova, poklonil se a vrátil se do fary. Neviděl, jak stanula na pokraji březiny, sama štíhlá jako březový strom, jak zasmušile, smutně za ním hledí, jak ho ještě na sadě zrakem sleduje, až mezi stromy zanikl. Hluboký povzdech zachvěl se z její h prsou, a oči se jí zalily slzami. Kvapně se obrátila a vkročila s pochýlenou hlavou do zelenavého šera prosvětleného bělostí březových kmenů, do hájku, jenž klidně a tiše dřímal v odpoledním slunci.

Farář Havlovický na svačinu nepočkal. Vysvětliv, že musí dolů k pánům, oznámil, že paní důchodňové není dost dobře, že šla do stínu březiny, aby ji chvíli nechali, že chce mít pokoj.

Mateřské oko postřehlo na synovi, že není tak klidný a veselý jako jindy, že jako by se něco stalo. A důchodnice — Čekala na ni, pak když se dlouho nevracela, měla již starost a vyšla za ní.

Zámecká paní seděla pod starou břízou na mechu, klobouk vedle na zemi, ruce na kolenou, s dlaněmi bez vlády svislými, oči

do země. Ani neslyšela, že stará mlynářka k ní jde, a teprve, když padl před ni její stín, pozvedla tvář. Byla trochu bledá a oči jako by se zkalily.

Stará mlynářka měla s ní upřímné účastenství. Dotazovala se, radila, zvala, aby šla do fary, aby vypila trochu kafíčka, třeba jen černého, že se jí uvolní, nebo co poroučí, že ji snad někdo uřkl, když sem šla, že jsou lidé neomalení, když uvidí nějakého pána nebo nějakou paní, to že vyvalují oči.

Důchodňová nechtěla nic, děkovala staré ženě za její starostlivost v tu chvíli ne nejvítanější, že už jí je líp, že s ní půjde hned, a zeptala se, hlas jako by jí zemdlel, šel-li pan farář dolů do hospody.

„Šel, jemnostpaní, před chvílí. Ale že nepřišel s nimi taky nejmilejší pán, pan důchodní? Mohli si tu pěkně pobýt jako jindy, takhle je to všecko roztržité."

„Měl," povzdechla důchodňová a náhle vstala. „Tak půjdeme —"

Farář Havlovický tuze nechvátal do dolejší hospody. Cestou se sbíral z dojmů, jež ho prve zachvátily a ještě nevyzněly. Byl překvapen, zmaten; takového výbuchu se nenadál. Myslil, že náklonnost důchodňové je tichá, že se neodváží za meze. A styděl se a mrzel za svou slabost, že sám na okamžik ji podnítil, že ji utvrdil v jejím domnění prve a snad i jindy. A zase hledal a nalézal omluvu, že jí kolikrát připomenul povinnost, jak sama doznala, a že když takto zahořela, že by i tak —

Pořád ji ještě viděl, jak před ním stála a pak jak si zakryla rukama tvář, jak skočila ke knihám — Teď tam sedí — Bylo mu jí líto.

Farář roztržitě děkoval za pozdravení a nevěděl ani, když nějaký klouček nebo děvčátko přiběhli mu políbit ruku.

Dole v kuželníku bylo hlučno a hlučně jej uvítali.

V tom rozruchu, jak se s jednotlivými té četné společnosti pozdravoval, nepovšimli si, že nepřišel tak veselý jako býval. A pak sotva že vkročil, uvítal ho nosatý justiciár vážnou novinou,

při které nutil svou tvář do úsměvu, důležitou novinu, jak ji sám ohlašoval, která přišla předevčírem na zámek, že před měsícem přestoupila Její Výsost v Římě na víru katolickou.

To justiciár oznamoval faráři, jak stáli stranou na trávníku pod slivou.

„Její Výsost se na to již delší čas připravovala," řekl farář bez vzrušení, bez záblesku radosti.

„To budou mít berani vztek!" řekl justiciár, žasna v duchu nad farářem. „A co oni tomu říkají?"

„To je otázka! Či mám se také mrzet? Kdo se tak odhodlá z přesvědčení, z duševní potřeby, ten dojde upokojení. A z toho je potěšení. Ale to je věc svědomí."

Nosatý justiciár se na něj podíval zpytavě zpod hustého obočí svého a s patrnou úmyslností řekl:

„Naši velební páni mají z toho náramnou radost."

Vtom k nim přistoupil důchodní s koulí v ruce (chystal se na hod, kuželky mu právě stavěli) a ptal se Havlovického na ženu, kdy přijde, co dělá. Když uslyšel, že zůstala u panímámy, pokývl hlavou, usmál se, no ta že má landpartii, otočil se, jak ho volali, a připomenul faráři, že po něm on jde. Farář toho užil a šel za ním. Ale justiciár přistoupiv ke kontribučnímu, mrkl na něj, ukázal palcem na faráře a zahučel kolegovi do ucha:

„Wie ich sag', ein enragierter Josefinist."

Kouleli dál a důchodní jako by na ženu zapomněl. Teprve, když se slunce nachylovalo, prohodil před farářem, cože nejde. V tom se zjevila. Přišla na oko klidná, dala se do hovoru s pány, s farářem promluvila několik slov o jeho matce, pak se postavila stranou a pozorovala hru.

Farář dobře viděl, jak málo, jak bez účastenství si jí všímá. Hleděla na kuželky, pak jí v prázdnu pohled utkvěl; když se vytrhla, nedočkavě se vyptávala, kdy bude konec a neklidně domlouvala muži, že už čas, aby jeli —

Vypravili se po slunce západu, když ouplný měsíc vstával za skalnatým Borem. Když se farář paní důchodního poroučel,

neřekla nic nežli „s Bohem“. Znělo to tlumeně, vážně, s nádechem smutku. A ruka její, studená, jak se mu zdálo, se zachvěla. Z kočáru se již neohlédla. Farář hleděl za povozy, vlastně za posledním, za světlým, slaměným kloboukem, nad nímž se houpalo bělostné pštrosí péro; hleděl, až zajeli mezi příbytky.

XXX.

Zamyšlen bral se na faru. Než i při té chmuře úvah, jak se teď důchodňová vrací, jak jí bude, cítil v ten okamžik uvolnění. Je jasno, nemůže se klamat. Na něj snad zanevře, je uražena, ale ona sama nebude se trávit marným citem a spíše se utiší.

Když vkročil doma na síň, vyjasnil líce k vůli matce. Zůstal s ní schválně, nešel ani do svého pokoje, a když hned zkoumavě, ale šetrně začala, co paní důchodňové vlastně bylo, že byla celá jiná, odpovídal vyhýbavě, dole že už byla veselejší a že o ní, o panímámě, pěkně mluvila.

V jeho pokoji padl mu hned věneček do očí, ten, z kterého důchodňová utrhla si proutky na památku. Ohlédl se po nich, nepustila-li je na stůl; i k podlaze se shýbl. Ale ani lístečku nenašel, a nikdo tu nebyl a neuklízel. Schválně se ještě matky zeptal, rovnal-li kdo stůl.

„Ani tam žádný nevkročil. Hledáš něco?“

„I tak, zdálo se mně —“

O samotě zase na ty proutečky myslil. Kdyby je byla na zem pustila, zůstala by po nich památka. Ale když nic —

„To je zahodila,“ rozhodl v duchu.

Františka přišla až samý večer. Nejdřív musila staré mlynářce vypravovat, jak je s pannou Aninkou.

„Dost chuře, naříká, vzdychá, pořád jaké má pškání.“

„A co pan farář?“ ptal se Havlovický, jenž přišel k ženským do čeledníku.

„Pozdravuje tě a panímámu, no pořád stejně, nejvíc má včely na starosti; taky nás k oulům vedl, abysme se podívali na ‚včeličky dušičky'." Františka se usmívala. „Povídal, co má teď starostí, teď aby se taky o kuchyni staral. A taky vaří, ale jídlo ne, medicinu, koření, panně Anince, o to se sám stará."

Ještě s větším účastenstvím a obšírněji vypravovala o Boušíně doma mladá Kalinová. Pověděla, jakou měla panna Aninka radost, jak se jí zrovna ulevilo, a jak jí musila vypravovat, co hoch, jako Honzíček, a tuhle Anton a na panímámu, učitelku, že se taky ptala, a jak vzpomínala na časy, když tu ona, Kalinová,

za svobody byla, a Bože, to že byla zdravá, to že šlo, ale teď, a ty šeredné nebo smutné sny, duše v očistci že přes tu chvíli vidí.

„A dřiu, když byla tak zdravá," podotkl hodinář s úsměvem, „myslím, že taky míň nenařikala. A co pan farář —"

„Ten se drží, ale pořád si mne plet', říkal mně Justynko a hned zas Márinko. Pro něj panna Aninka taky tak naříká, chudák, jak se teď prej má, že přijde z pořádku, děvčata že neumějí nic uvařit, ještě kdyby učitelky nebylo, to že je hodná osoba, ta že jak může, tak přijde, pomůže, ale co, když má tolik dětí."

Když se Františka taky o učitelce doma zmínila, proskočilo faráři, že by snad to nejstarší učitelovo děvče mohlo na faru a pomáhat, a domyslil, že teď tu holku na zámek k důchodňové beztoho nedostane, jak ji tam už chystal. Neřekl však nic a jen se optal na Šoltu. Uslyšel, že dělá dost dobrotu, že o něm nic neříkali.

To všecko neposlouchal farář s tím účastenstvím, jaké by jinak měl. Byl dost roztržitý a vše to, o čem mluvili, o čem slyšel, utlačoval nelad z toho, co se prve v jeho pokoji událo. Jako tísnivý stín to zůstalo v duši, a jak osaměl ve svém pokoji, důchodňová se mu zjevovala. Zase ji viděl, jak tu před ním stála, jak zakryla si tvář, a jasně se mu ozvalo její „s Bohem", jež mělo být chladné a vyznělo smutně.

Noc měl neklidnou, plnou neladných snů. Nejdéle se mu zdálo o kosteleckém faráři, ač si za dne na něj nevzpomněl a žádný se o něm ani slovem nezmínil. Ráno však mlhy opadly a den a dni pak plné práce a různých starostí dávaly uklidnění. Po týdnu zaslechl o paní důchodního, že z Náchoda odjela za Prahu k Roudnici, návštěvou ke své tetě, jež tam byla provdána za správce jednoho z knížecích dvorů.

Zvěděl o tom v Kostelci, když tam byl na slavném pohřbu. Sám farář mu to vypravoval, že to má od samého důchodního, že byl včera on, farář, v Náchodě a tu že se dole v městě sešel na víně se zámeckými pány, a tu že také justiciár (kosteleckému

faráři začal sládnouti hlas) nadhodil, no to že by byla divná věc, že by člověk ani nevěřil —

Havlovický věděl, že v tom medu nějaké žihadlo. Čekal je však klidně a jako by nic ani netušil, žádal, aby pan bratr pověděl. Ten nechtěl, bez velkého však prošení přece ukápl pelyňku, že náchodský pan justiciár o něm, o Havlovickém, ale aby se nezlobil, že mu to povídá v nejlepším úmyslu, že justiciár mu řekl, že on, Havlovický, je takový Josefinist —

„Jinou starost nemá? Když neví nic horšího!"

Havlovický se usmál. Kostelecký farář pokrčil rameny a obrátil dlaně navrch divě se i jako by chtěl říci: „Já jsem tě varoval!"

Farář Havlovický, když jel zpět do Padolí, vzpomněl na to varování, nebyl však nikterak znepokojen; jen se divil, jaké mají lidé starosti a jaká to budí podezření, když člověk chce trochu více světla. Déle myslil na druhou novinu, že důchodňová odjela. Pozvala ji teta, nebo odjela tam sama schválně?

To byla událost v té samotě a v jeho tichém a dost jednotvárném na vnějšek životě. Přihnala se jako horký vítr, jenž ho žárem ovanul, omámil, ale jenž převanul bez pohromy jeho nitra.

Jeho plány nebyly tou náhlou bouří nikterak pocuchány a chuť k dílu zdušena. Pracoval jako před tím bez ochabnutí na kazatelně, ve škole, na cvičeních, staral se o pole, svá a dle možnosti i o cizí.

Před Božím tělem nešel Doubenus jen tak do březiny za faru a do zádušního lesa a neřádil tam sekerou mezi mladými břízami, nýbrž pamětliv loňska, zeptal se faráře, mnoho-li tedy břízek má přivést.

„Jen ke každému oltáři, Doubenus, a dost, těch ulic březových není potřeba."

Stalo se. Lidé se sice po zelených stěnách ohlíželi a vzpomínali, jak to jindy bylo pěkné. Mnozí také broukali, hubovali, nejvíce Šimůnek i Franta Švec, jenž faráři nemohl zapomenouti, co jim loni udělal s jakubovským kozlem.

Nemohl zapomenout, ale když pak šlo sv. Jakuba, neshánělnejčernějšího, nejšerednějšího kozla. Ne proto, že by farářova slova byla tak účinkovala, ale že hořejší mlynář nechtěl dovolit a nedovolil, protože uznal, co mu farář jednou v soukromí o tom shazování vyložil; a jinde, s jiné střechy nebylo možná kozla shazovat. Bylyť všecky nízké a bez vikýřů.

Tak zůstalo Padolí ten rok o sv. Jakubě tiché, bez obecného vzrušení, bez hudby, bez jakubovské krve. Smrtelné úzkosti, smrtelného skoku ubohého zvířete ani se zvonice ani se mlýna nikdo již neuviděl. Mluvili o tom, mluvili, ale nastávaly žně, a při těch pak byla všecka mysl.

Ouroda krásně stála, zvláště na farářově. Žito měl vysoké, bohaté, radost pohledět, oves byl jako kožich, na žádném poli kolem neměli takový, i pšenice, kterou žádný ze sousedů nesil, stála dost pěkně. Farářovi se zrovna oči smály, když to své požehnání obcházel, a ještě víc se radoval, když slyšel od jiných, jak chválí nebo jak se diví. Přičinění jeho nebylo marné, a ty novoty, jaké zavedl při hnojení, orání i setí, a nad kterými mnozí kroutili hlavou, tohle že jakživo nebývalo, se osvědčovaly. První krok k tomu, aby pole jeho bylo příkladem a vzorem, se dařil.

V lehkém kabátku, v širáku, s uvolněným kolárkem chodil, když měl pokdy po kostele a po škole za těch horkých dní polem, kde plavé obilí řadami padalo, kde srpy se blýskaly na parném slunci a kde veselý zpěv žneček i ženců rozléhal se prohřátým vzduchem přes pole, přes meze, se svahů a strání dolů, nebo přihlížel, když žebřinový vůz plný zlatých snopů harašil od březiny a zajížděl do farské stodoly.

Tichá radost, uspokojení nad zdarem práce zářila v jeho zdravé, klidné tváři. A celou farou jako by rozveselení proudilo. Všude radostný ruch, v stodole, na dvorečku i v čeledníku. Farář si zvláště své staré matky všiml (měl z ní radost), jak ta větší lopota, kterou teď měla s čeládkou i s dělníky, nic ji nezmáhala, ano jak by v ní oživla, omládla. Byla svěží, jako rybička, vedla všecko a řídila celou domácnost, otáčela se čiperně, jako před lety v rodném jejich mlýně při Úpě.

XXXI

Když listí zežloutlo a opadalo, když od tichých, mlhavých jiter až do časných soumraků ozývala se skoro všecka padolská humna klepotem cepů, začal Kalina hodinář nové, mimořádné dílo, jako měl předtím v postě s tím divadlem.

Nahoře ve škole zahlédl, an bratr učitel, starý mládenec, ¡ řehlíží betlem, jejž si s půdy snesl, a že začal některé zašlé figurky (byly všechny ručně malovány a ne tištěny) barvou osvěžovati.

„Šak bys mně, Anton, moh' pomoct," řekl pojednou učitel odvraceje se od díla, drže štětec v ruce. Věděl, že mladší bratr už doma rád kreslil a že se v Praze v tom dotvrdil.

„Pomožu," přisvědčoval hodinář ochotně, „takhle po chvilkách. Ale moh' bys to pak u nás nechat," dodal s úsměvem, „Honzíčkoj, víš." Myslil svého skoro dvouletého synka, jenž čiperně už chodil a začínal pěkně žvatlat.

„Ten tomu ještě nerozumí, no, ale komu pak bych to taky dal."

„A víš-li co!" zvolal hodinář a zrovna sebou trhl, jak v něm problesklo, „že bych to taky doved'!"

„Co —"

„Víš takový mechanický betlem, jako jsem viděl v Praze ‚u města Vídně'."

Učitel položil štětec, obrátil se celý po bratrovi a řekl volně:

„Ale to by letos nebylo."

„Dyž ne letos, tak napřesrok. Ale dám se do toho hned. A ty, víš, maluj, co by ještě scházelo k tomu, co máš."

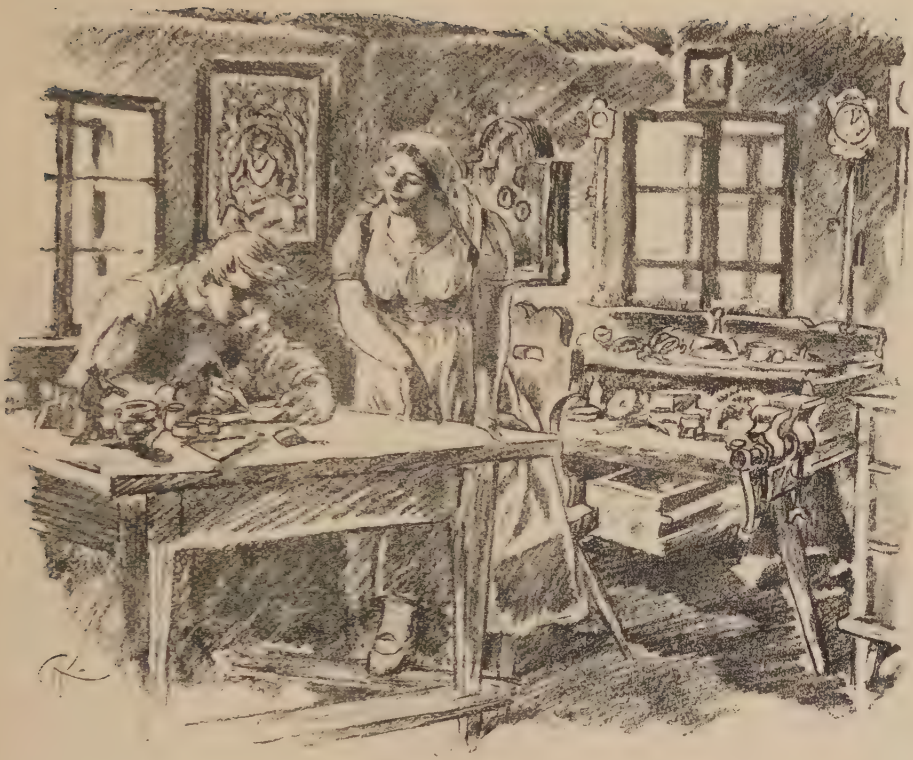

Hned začal, jak se dobře pamatoval, co na tom pražském betlemě viděl a co oni neměli, vypočítávat, že poustevníka, jak zvoní, a kláče, jak kolou dříví a řežou, pastuchu, jak žene ovce, a havíře, jak kopají, selky a pastýře, jak nesou dary, a ještě ponocného jak troubí, a město že by mělo být také jiné.

Jak ho ta myšlenka chytla a zahřála, dal se do díla a pracoval, piloval, maloval, jak měl chvilku pokdy nebo když si chtěl oddechnout. S veselou oznámil toto své dílo své mladé ženě, že bude pro Honzíčka, ten že bude mít betlem. Ráda to slyšela a často, když maloval, přisedla k němu, pozorujíc se zálibou i ti-

chým údivem, jaký je Antonín malíř, jak pastýř nebo pastýřka roste zpod jeho štětce. Stará učitelka vš k se jen tak nedivila a nadhodila nevěstě, že Anton je tuze žhavý, že když si něco vezme do hlavy, jako s tím divadlem.

To také ještě nepustil z hlavy. Vrchní náchodský ho dost přehnal a zostra mu pohrozil, že na celý čas ani on, ani mladý Krůček na to nepomyslili, aby zase něco začali. Ale jak uhodil podzimek, jak se večery táhly, když opět čítali divadla, třeba již známá i nová, jež jim farář obstaral, objednávaje knihy sobě i do školní bibliotéčky patrně se vzmáhající, chytala je oba touha, kdyby si mohli zase zahrát.

Jen tak, jak to v postě udělali, nebylo možná, to věděli. A jíti k vrchnímu; kdo —

„Mě by vyhodil," řekl Kalina usmívaje se, když o tom jednou mluvili.

„Já tam taky nemožu," přisvědčoval Krůček, kupec.

Jednou navečer, bylo to koncem října, venku už mrzlo, začal Kalina zas o divadle. Přivedl jej na to Krůček, jenž se u něho zastavil, vraceje se z Náchoda. Vypravoval, že tam měl co dělat stran zboží do krámu.

„To ses měl taky stavit u vrchního, stran divadla," zažertoval Kalina.

„To nestavil, ale dyž to ani nemusí být, abysme k němu chodili, ani ty, ani já."

„Ne? A jak myslíš — Jemnostpánu bych nemoh' o nic říct, jestli na to myslíš."

„Ani to ne. Podáme písemnou žádost, ale musilo by se nás na ní kolik podepsat, taky sousedi."

„Kdo ti to poradil?"

„Zámecký písař. Řek' mně šecko, co a jak —"

„Zámecký písař?"

„Sešel jsem se s ním v hospodě, já ho uctil, a on, jak se napařil —"

„Tak to uděláme," chytal se hned Kalina.

„To se ví. Hned zejtra to napíšu a pak budeme shánět podpisy."

A ještě toho večera, jak se vrátil od Kalinů, sedl v sednici za krámem a začal on, kupec v Praze vyučený a v němčině zběhlý, koncipovat a skládat petici, jak mu zámecký písař poradil.

„Löbliches Oberamt!" začal. „Die eingezeichneten Einwohner von Padol'í bitten ihnen bei einem wohllöblichen Kreisamte die Erlaubniß zu vier theatralischen Vorstellungen gnädigst zu erwirken."

Dokládal, že budou hráti na chudé, a vyslovil naději, že slavný oberamt jim to povolení vymůže, poněvadž tím divadlem podepsaní nikterak své řemeslo a své povolání nezanedbají, ani učením se rolím aniž jakkoliv jinak, a dále poněvadž slibují, že vyhoví všem policejním předpisům. Nakonec že přikládají seznam her a ještě jednou že prosí, aby slavný oberamt jejich prosbě vyhověti ráčil. V seznamu her byly, jak je Krůček s Kalinou smluvili: Štěkavec — Ženichové — I dobré jitro — Zasněžená chatrč — Nebožka paní.

Na večer druhého dne přinesl Krůček petici už načisto napsanou Kalinovi, jenž se podepsal zrovna pod jméno Krůčkovo. Za dva dny sehnali ostatní podpisy ostatních ochotníkův a ochotnic, kteří hráli v „Berounských koláčích". Všichni se musili podepsati po německu a „charakter" udat, t. j. opsat to, jak jim to Krůček předepsal, kterýžto předpis dal větší lopotu, nežli když psávali předpisy před výroční zkouškou, zvláště starému Frýdkovi a oběma děvčatům, Kačence Šimkově i Anině Vackově. Pod těmito podpisy ne tuze vzhlednými začernaly se naposledy klikyháky konšela Mitysky, jejž Krůček vlákal do svého krámu a tam na něm vyloudil podpis, když ho uctil dobrou rosolkou, po které se konšel hodně a rychle oblizoval.

Čtvrtého dne vypravili žádost do Náchoda na zámek; od té chvíle počal Kalina s Krůčkem očekávat, jak to dopadne, jak žádost bude vyřízena. Myslili, kdyby to tak do adventu přišlo, to že by zrovna bylo, jak se chystali.

Přišel pout, na faře měli zase několik hostí. Z Náchoda ze zámku přijel kontribuční Švec a s ním důchodní. Sám však, bez

paní, která se již v září vrátila od své tety. Farář Havlovický za ten čas, co přijela, nebyl v Náchodě a tak jí od jara až po tu chvíli neviděl. Jejího muže o poutě rád viděl. Ačkoliv byl přesvědčen, že nemá ani tušení o tom, co se tu na jaře stalo, měl jeho návštěvu za důkaz, že mu paní nebránila, že ho nezdržela, že nechová tedy hněv k padolské faře. Byla by jistě zmohla, aby důchodní zůstal a nejezdil, kdyby byla chtěla.

Ptal se na ni a musil se také zeptati, proč nepřijela.

„No, nějak se jí nechtělo a pak začala ji zas ta migréna trápit. Často ji teď má. No, vědí, s ženskými je kříž. Ale až bude sanice, povídala, to že pojede."

Farář rozuměl té vytáčce a v duchu si vydechl.

Po poutu hned přišlo posvícení, o kterém naposled toho roku tiché Padolí vesele se vzrušilo. Pak opět upadlo vše v klid. V mrtvém tichu pozdního podzimu, kdy mrazivým vzduchem už i pápěrky sněhu se zabělaly, městečko a vsi na dole i na vrších byly jako zakleté.

Všecko zas sednice. Zvučely vrčením kolovratů, otřásaly se rachotem stavů, zarděle se projasňovaly plamenem loučí za ranního šera, za dlouhých večerů. Zpěv s polí v nich se uhostil a ozýval se za stavem, o přástvách; hrůzy a divy povídaček krátily zase chvíle starým a utajovaly dech i šířily zrak dětem, jak na peci nebo v koutku někde se krčily a naslouchaly. Leckde už také ozýval se školákův i starého čtenáře hlas, jak četl z knížky, kterou měli ze školské bibliotéky neb od pana faráře.

Hluk velkého světa, bouře převratů sem ani ohlasem nedopadaly. Tkalci, kteří každou středu chodili s kopou do Police na trh, novin nepřinášeli, leda stesky, že plátna míň platí a že broumovští kupci by nejraději pořád strhovali. Víc věděli světáci, kteří se po sv. Václavu vrátili z cest, Dušánek, Václav Klikar a Hanuš Kanda a nový jejich kamarád, z nedalekého Zbečníka, Kopecký, čtvrtláník, šátrný hospodář, jimž všem se i tentokrát dobře dařilo, zvláště Dušánkovi. Ti světáci ledacos vypravovali o svých cestách, o Praze, i o daleké vojně, na suchu i na moři, o které zvláště v Praze mnoho slyšeli.

Více nežli světáci věděl o ní farář, jenž nyní zas vytrvale u knih sedal. Dychtivě čítal v novinách o zoufalém zápasu řeckého národa proti turecké přesile a na mapě (měl jen chudou a nedostačující) hledal úsilně místa srážek a bitev a staral se a lekal o pevnost Mesolonghi, čekal, sledoval, co Kolokotronis, Konduriakis, Miaulis, Mavrokordatus.

A všecky ty sympatie k bojovníkům za svobodu, rozhořčení na turecké násilí a ukrutenství i hněv na evropskou diplomacii a nejvíc na rakouského ministra Metternicha neměl skoro s kým sděliti.

Nejvíce slechu a porozumění měl u dolejšího mlynáře, jenž se i sám doptával, když farář ve čtvrtek přicházel dolů k Šimkom do hospody na bulku, tak co dole, co Turci, co Řekové. Farář ochotně, rád, často i bez pobídnutí vypravoval, vykládal, jak Turci v Řecku hospodaří, jak ministři a vlády kují samé pletichy, že kdyby jich nebylo, že by Turci si tak netroufali, a jestliže Rusko do toho neuhodí, že bude s Řeky zle. Ale Metternich (to v soukromí, skoro tiše, jen mlynáři hněvivě žaloval), ten že je zlý duch, ten že chce zabránit, aby se křesťanům, křesťanům (!) pomohlo.

Za čtrnácte dní po padolském posvícení bylo v polovici listopadu, pozdě odpoledne (venku poprchávalo a hučivý vítr vál), přinesl poslíček z Náchoda noviny, na které farář už čekal. Dychtivě je rozbalil a první, co hledal, byla rubrika: Turecko. Četl a nechtěl zraku věřit, i četl znova, že došla z Terstu ze dne 3. listopadu zpráva o velké námořní bitvě, svedené dne 20. října u Navarina, ve které, jak se povídá, na třicet tureckých korábů bylo zničeno, potopeno nebo do povětří vyhozeno, v té bitvě že bojovaly proti Turkům koráby anglické, francouzské a ruské.

Farář skočil, mapu chytl, rozbalil, Navarino hledal, hned pak běžel do čeledníku za matkou a když jí tam nezastal, do kuchyně oznámit, že se křesťanské mocnosti konečně rozmyslily, teď už Turci budou mít dohráno.

Nebyl čtvrtek, ale do hospody tentokrát šel. Nemohl doma vydržet, musil povědět společnosti, zvláště mlynáři, co se stalo. Věděl, že alespoň toho i mimo čtvrtek jistě tam najde.

Za týden jednal o bitvě navarinské s jiným mlynářem, jenž přišel tak znenadání koncem listopadu (hodně už mrzlo, ale naholo), v kožiše s šedivým potahem, v čepici, ramenatý, ne tlustý, ne hubený, prostřední postavy, Kilar ze Slatiny, s nímž měl Šolta kantor takové styky, poněvadž byli oba žhaví čtenáři.

Mlynář, dobrý padesátník, ohnutého nosu, nápadně hustého a tmavého obočí, vešel volně, mlčky, a teprve když stanul před farářem, svitlo mu v šedivých očích úsměvem a sevřené rty se hnuly.

„Pozdrav pán Bůh, pane farář, jedu skrz, byl jsem v Polici a tak jsem si vzpomněl, že jsem vás dáuno neviďal, a že sem možu, dyž to teď za vaší správy je tu jinačí.“ Narážel na svou víru.

Farář ho mile uvítal jako starého souseda svých rodičů, zavolal matku a sestru a uctil jej.

Mlynář za té návštěvy přivřel několikrát oči usmívaje se, jak byl spokojen uvítáním a přijetím i hovorem. Pak i hlavou pokývl a oči maje déle přimknuty, když farář začal obšírněji dle nejnovějších novin líčiti mu bitvu u Navarina, o které mlynář už také věděl, ale ne mnoho. Teď uslyšel, že Kapudan paša utrpěl strašnější porážku, nežli jak první zprávy kladly, že ne třicet, ale přes padesát tureckých korábů bylo zničeno, že boj začala admirálská loď englická „Asia“, za ní ostatní, že ruské nejmíň škody utrpěly, a že sultán byl bez sebe, když to uslyšel, že žádný se k němu nechtěl odvážit s tou novinou.

Slatinský mlynář poslouchal s patrným uspokojením. Nic nemluvil, nic se neptal, až teprve, jak farář řekl o sultánovi, usmál se ironicky, v šedých očích mu škodolibě blesklo a optal se špičatě:

„A co Metternich —“ Pohnul rty, mezi nimiž proklouzla špička jazyka. Jako by chtěl prsknouti; ale neuplivl se, jen to naznačil. Farář se hlasitě srdečně zasmál a zvolal:

„Tomu to přeju, ten on má z křesťanského vítězství větší vztek než sám Turek.“

„To jsou naši vladaři!“

Pro tu vojnu, pro Turka a Rusa, o kterém Kilar rád mluvil i slyšel, zdržel se na faře déle, nežli mínil. Když pak vstal a měl se k odchodu, podal farářovi ruku, došel až ke dveřím, tu však se zastavil, jako by chtěl ještě něco říci, ale jako by váhal. Na okažik přivřel také oči, pak je upřel přímo na Havlovického.

„Pane farář, odpusťte, něco bych vám řek'—“

„Prosím vás, jen upřímně.“

„Tak upřímně. Vy jste náš člověk, pane farář, to já vím, vy svý, dá pán Bůh, nezapřete jako jiný. Slyším, jak se tu staráte, jak se přičiňujete, ale —“

„Něco jste slyšel.“

„Slyšal. Opakujou si a všem je diuno, že držíte tak se zámeckýma, že je tu máte přes tu chvíli.“

Farář byl překvapen. Svědomí měl čisté, byl si jist, křivdili mu. Tmavé oči mu zahořely a živě zvolal:

„A tohle tak! To jsou řeči! Snad byste tomu nevěřil!“

„Já ne, ale jde o lidi, a zrouna o vaše.“

„Ale to jsou známosti, když jsem byl ještě na zámku, a pak, pane otče, věříte-li, že také trochu schválně, zúmyslu udržuju tu dobrou vůli. Ouřednictvo je dnes všecko, možu ho potřebovat i pro sebe i k vůli lidu.“

„Ale ten říká, že nadarmo k vám páni nejezdí, že se o všem tady dovědí, a páni ukládají platy, daně —“

„I to je přec!“ Farář náhle zrudl a mávl prudce rukou. „Tohle že by —“ Bylo mu hořko. „Tohle má člověk za dobrou vůli a snahu.“

„Věřím, pane faráři, ale nediute se. Co vrchnosti ďály a dělají, to víte, lid vrchnostem nevěří, je to stará nedůvěra; jako to soužení Ouřadníci neumějí s lidem promluvit, dělají s ním někdy skoro jako s dobytkem, je mnoho Němců mezi nimi a i rození Češi dělají Němce. Tak jsou všichni cizí a když sedlák slyší je mezi sebou německy hovořit, i tady na faře jistě jináč nemluví, tak říkají sedláci: ‚To se o nás radí. Dyby neměli něco za lubem proti nám, mluvili by česky.‘ “

Farář chvilku mlčel. Popuzení z urážky, jež ho pobouřila, chladlo. Uznával a chápal.

„Máte pravdu, děkuju vám, pane otče. Mohlo mně to také napadnout. Musím se podle toho zachovat.“ Podal mlynářovi ruku.

Ten potěšen, že se nezklamal, přivřel oči, usmál se a pak vážně řekl:

„Kde jsem moh’, zastal jsem se vás, a Šolta taky. Ale tady na kolatuře —“

„To zas je má starost.“

XXXII

Už stála brána i hradební zeď, za ní povznášely se v tlačenici podivné domy, nad ně nade všechny chrám s červenou kopulí a půlměsícem, a vysoká, štíhlá věž už dorůstala. Město Betlehem bylo skoro hotovo nahoře v padolské škole v sednici učitelově. Při tom, pro změnu (při jednom by pořád nevydržel), maloval novou hvězdu ocasatou a poustevníka bradatého před tmavou jeskyní.

A dole zas, v příbytku staré učitelky, mladší hodinář brousil a piloval a klepal, kolečka a péra chystal a strojil, při tom také po chvilkách pro své potěšení maloval. Už měl havíře a pastuchu, jak troubí, i druhého, jak bičem práská.

Venku mrzlo, padal sníh a zase nakrátko vysvítilo studené, bílé slunce, až všechno zasněžené zákoutí blýskalo se samými jehličkami a diamanty, až pak v těžkém šedu zase vše zhaslo, a ostrá meteli ce se rozvířila, že bývalo bílo od nebe do země.

Za tu dobu adventní přišel Prouzáček, posel z náchodského zámku, jen jednou do Padolí, v plášti, v čepici, zardělý, větrem ošlehaný. Jak ho Kalina hodinář oknem sh'édl, vyletěl od stolku a ven, jak byl, beze všeho a bez čepice a volal za poslem, nenese-li mu něco ze zámku.

Prouzáček, jejž nikdo nečekal a nikdo rád neviděl, stanul, užaslý se podíval na mladého hodináře a odpověděl:

„Ne, nic."

„A Krůčkoj taky nic?"

„Ne, taky nic." A šel.

Kalina se vrátil zklamán do světnice. Nepřišlo žádné vyřízení, jehož se nemohl už dočkati. Snad ta jejich žádost ostala ležet v Hradci u krajského úřadu. V adventě už divadlo nebude. Nezbylo nežli divadla zase jen čísti. A Betlem do vánoc také nepostavili. Stroj nebyl hotov, také se ukázalo, že není dost figurek, a nadto si vzpomněl učitel na přístavek k městu, ne z papíru, nýbrž z tenkých prkének, pěkně omalovaný, s okénky skleněnými.

Po Novém roce, 1828, zjevil se Prouzáček v Padolí nanovo. To ho zas Krůček potkal dole na městečku a hned ho zastavil. Když se pak vracel domů, do svého krámu, stavil se u Kalinů, aby oznámil, že Prouzáček zase nic nepřinesl.

„Kdoví, jestli co do Hradce poslali!“ připadlo Kalinovi.

„A to by bylo! Poslat to musí. Myslím tak do konce masopustu že to přijde a pak bysme zrouna v postě začali.“

Ale když masopust docházel, ještě nic neměli. V ten čas Krůček se již o to nestaral a pro divadlo tak nehořel, protože hořel jinak a více na faru myslil, na Františku, farářovu sestru. Už tam za ní někdy došel, poseděl s ní a s panímámou.

Nežli přišel po prvé, měla stará mlynářka o jeho návštěvě poradu se synem farářem, co tomu říká, však že beztoho sám vidí, že Krůček Františku chce, že za ní chodí, tak co myslí.

Farářovi se mladý kramář líbil, že byl řádný člověk a rozuměl obchodu Co zvláště u faráře platilo, že mladý Krůček se snažil kupředu, že nezůstával na tom, co zdědil a přijal. A Františka ho měla ráda. Proto svolil k jeho návštěvám a sám se u nich, když Krůček přišel a s ženskými seděl, stavil na chvilku v čeledníku.

Jiných hostí ten masopust neměl. Z Náchoda, ze zámku nikdo nepřijel, ač byla znamenitá sanice. Panímáma očekávala důchodních, když jejich zimní návštěvu kontribuční již o poutě ohlásil.

Farář však věděl, že nepřijedou. Ale mlčel. Když pak sám dostal ze zámku pozvání do bálu, nejel. K vůli paní důchodňové a pak nevyvanulo mu z mysli, co mu slatinský mlynář o své návštěvě jadrně řekl.

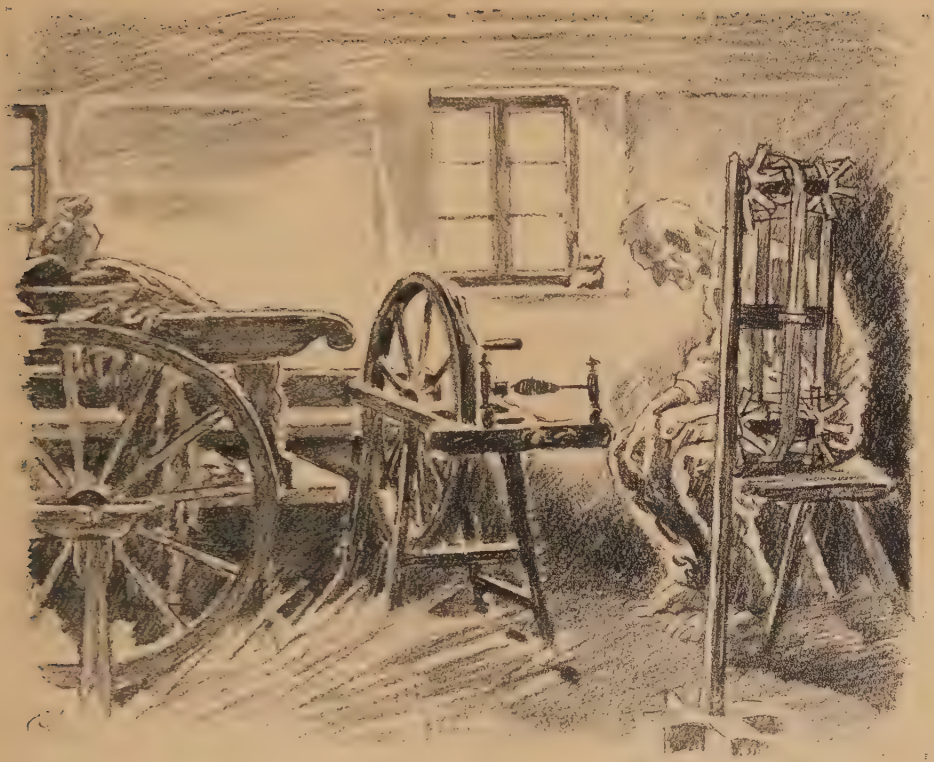

Kolikrát si už na to vzpomněl a uvažoval o tom a po každé v duchu rozšafnému čtenáři přisvědčil. Vzpomněl na něj i kolikrát, když vyjel na cvičení nebo když musil do vsí do sněhu zapadlých, do bídných chalup tkalcovských i do zadušených jizeb selských s pánem Bohem za mrazivých, mrtvých dní i v pustých zimních nocích, když se mu často nad chudobou, bídou neb zatemnělostí ducha kolikráte srdce sevřelo, když dojat nebo pln úzkosti kvapil z těch nízkých světnic černých povalových stropů ven na čerstvý vzduch —

Jak by mohl, ozývalo se v jeho otřeseném nitru, vykonávati svůj úřad jenom tak jako řemeslně, jak by mohl opustit tento chudý, ubohý, zanedbaný, ale dobrý lid a spolčovati se s těmi, kteří k němu jsou bez citů, kteří na něj s patra hledí jako ten justiciár! A všichni.

Mladý Krůček tedy byl skoro jedinou návštěvou faráře Halovického. Když po prvé přišel, připadlo farářovi, co mu důchodňová řekla tenkráte před dvěma lety, když Františka přišla na zámek pomoci ho stěhovat, že takové hezké děvče mu brzo odvedou; tenkráte jí řekl, že prozatím není strach. A již tu byl, již se smlouvali, jak zaslechl, že by Krůček rád měl svatbu hned po velikonocích.

Tak Kalina ve své tužbě po divadle skoro osaměl. Krůček ho jen chlácholil, aby počkal, že to přijde, že to musí přijít, zvláště když se začátkem postu vrátil jednou z Náchoda, kdež mluvil s náchodským písařem, svým známým, a ten ho na hospodě ujišťoval, že to přijde co nevidět, že je to už dávno v Hradci, jen co to z Hradce dostanou, že to může přijít každou chvíli.

Z té cesty přinesl Krůček také vzkázání od boušínského faráře, s nímž se v Náchodě potkal, a jenž vzkázal celou padolskou faru pozdravovat, obzvláště pana faráře, a co dělá, aby přijel na Boušín, co že na podzim nepřijel, že může, hospodyně že zas už chodí, a že ani nevzkázal, ani cedulička nenapsal, jak jeho včeličky dušičky, jestli se jim nestýská po Boušíně. A jak rukama zamnul, jak šedivou hlavou vesele potřásal, když mu Krůček svěřil, že si bude brát sestru padolského pana faráře, to Krůček pověděl jen Františce, když ostali na chvilku sami.

V ten čas starý Zejdl, evangelík, patrně scházel. Neležel, nestonal, nenaříkal, ale tak pomalu slábl a tratil se. Spaní na něj tuze chodilo, přes tu chvíli přiloudila se na něj klíbačka, třeba za kolovratem, když soukal. Za stavem už dávno nemohl dělati.

„Bratří", co byli v Padolí i po vsích, přicházeli občas ho navštívit, pocvičit se ve slově božím; nejčastěji Burdych z Padolí a Hejnyš ze Záles. Sedali v neděli odpoledne, s nimi mladý Zejdl

se ženou, za stolem; tu obyčejně Burdych četl z písma nebo z nešporky, pak si zazpívali pobožné písně.

Klidně, bez vyrušení tu pobožnost po každé nevykonali. Leckdy, když se jejich vroucí zpěv rozléhal chudou světnicí, někdo jim pojednou zařápal na okno nebo pod ním zamečel. V takovém však houfu, jako před pěti lety o posvícení, kdy tu bouřku sehnali Šimůnek z ulice a Vondra, nikdy se již na ně neodvážili.

Za těch schůzek sedal starý Zejdl v koutku za stolem a pobožně poslouchal maje těžké, mozolné ruce na stole sepiaty. Poslouchal, naslouchal, až hlas Burdychův počal mu slábnout a tratit se; to se mu oči přivíraly, bílá hlava k prsům padala. Nechali ho šetrně, až se probral sám, nebo když píseň zanotovali.

Také již paměť ztrácel. Po velkonocích jednou, ve středu, vrátil se jeho syn z Police, kde byl na trhu s kopou. Když pověděl, jak bylo o trhu, jak prodal, vzpomněl si, že mluvil také s bratrem Křížem z Machova a ten že mu vypravoval o Víškovi ze Lhoty, co si vzal Pavlovu vdovu, jaký to nehodný bratr, co vyvádí, jak by se nejradši jen po hospodách potloukal, že je lenoch, v létě že jen pašoval a jiného se netek', teď že začal, když nebylo groše, přísť, za stav že musí žena, kterou ke všemu ještě přes tu chvíli stluče; a i při tom přádle že začal provádět neplechu.

Starý Zejdl poslouchal, rozuměl, ale nevěděl, kdo je ten Víšek. Zapomněl, co mladý Pavel i starý Kubeček machovský o něm tady u nich se napovídali. Syn musil mu to připomenout a že ten Víšek má vdovu po lhotském Pavlovi, co ho boží posel zabil zrovna za stavem, i že jeho syna Václava Pavla tolik pronásledov l a hrozil mu, nejhlavněji vojnou.

Tu teprve starý Zejdl pokýval bílou hlavou; ah ten, a to že je nehodný bratr, a poslouchal, co syn dál o něm vypravoval, jak i při tom přádle začal Víšek šidit. Vyšlo najevo, že ta příze jeho, kterou si pro sebe prodával, je krátká, že nemá náležitou míru, někdo že to udal a tak že přišel k němu do chalupy znenadání machovský štremplíř a jeden od práva, štremplíř že přeměřil Víškovo motovidlo a když nebylo ani tři čtvrti lokte, tak že udělal

Víškovi tu hanbu a ryc -- to motovidlo z trestu zlámal na koleně. Teď že má Víšek konec, nikdo že od něho nic nechce, ani přadýnko že neprodá, a ostudu že má.

Starý Zejdl pokýval hlavou a povídá:

„Hanba," a opakoval: Hanba!" Najednou si vzpomněl a co že ten mladý Pavel. Zas už nevěděl, že je pořád ještě v Prusku, v Levíně za tovaryše. Když mu to syn připomenul, divil se, že byl u bratra Škody.

„To k vůli vojančině, táto."

Starý mlčky a táhle dvakrát pokývl hlavou. Vtom se přibatolil vnouček, jemuž jal se hladit jeho světlé, jako lněné kudrny.

To bylo před samým polednem. Odpoledne chtěl soukat, ale nešlo mu to.

„Pane, ňák ně je zima," řekl.

„Tak toho, táto, nechte a sedněte ke kamnům," pobízel syn. Starý poslechl a na lavičce u starých, zelených kamen prodřímal skoro celé odpoledne, jež bylo zkalené a sychravé. Vítr vál a poprchávalo. Večer, když večeřeli, pojedl starý Zejdl několik bramborů se solí, pak ulehl na peci (v létě spal na půdě) a ráno již neslezl. Neprobudil se a nevzbudili ho. Byl v Pánu.

XXXIII

Syn jeho staral se, aby byl co možná nejslušněji pochován. Nic nešetřil, sehnal kde jaký groš, aby si mohl dožádati duchovního z kraje, nebo v těch horských stranách neměli žádného široko daleko. Na katolickou faru došel požádat o hrob na hřbitově, neboť nekatolíci v místě svého hřbitova neměli.

Farář Havlovický mladého Zejdla přijal vlídně, svolení hned dal a vyptával se na nebožtíka otce, že o něm slyšel, jaký byl řádný, poctivý dělník; také se otázal, přijede-li evangelický farář a který. Mladý Zejdl věděl, že dle obecných ustanovení nesměli evangelíci, pochovává-li na katolickém hřbitově, nad hrobem ani zazpívat, ani hlasem se pomodlit; vida však farářovu vlídnost, osmělil se požádat, aby se jejich pan farář směl také na hřbitově nad otcovým hrobem pomodlit.

„Za vašeho otce?“ zkoumal farář schválně.

„Ne, my se za zemřelé nemodlíme, nýbrž modlitbu k vzývání pána Boha a pro potěšení ducha.“

Farář okamžik mlčky hleděl na tkalce chudě oděného, jak před ním stál s beraničkou v ruce, pak pokývl hlavou a řekl:

„Jen se pomodlete, ale, to víte, bez velkého hluku.“

Pamatovalť na své osadníky, aby nebylo snad mezi nimi pohoršení, že proti ustanovením jinověrci na jejich hřbitově vykonávají svou pobožnost.

Mladý Zejdl vracel se z fary až dojat. Jindy mívali skoro po každé nesnáze, když strojili pohřeb; tady nic a ještě římský farář tak laskavě jednal. I vzpomněl na nebožtíka tátu, v tomhle že

se mýlil, když kroutil hlavou, jak loni on, mladý, doma vypravoval o Havlovickém, že se s ním sešel v poli a jak tenkrát nebožtík táta povídal, že by faráři nevěřil, že římští kněží byli vždycky proti nim a že když tenhle jedná tak l skavě, aby to nebyl vlk v rouše beránčím.

Dost bratří sešlo se na Zejdlův pohřeb; z městečka všichni, ze Záles, z Roketníka, nahoře od Boru, co byli v chalupách při samých hranicích mezi lesy, ze Lhoty až i z Machova. Odtud vypravil se starý Kubeček ještě s dvěma. Všichni přišli vyprovodit chudého, ale vzácného bratra, jenž pamatoval ještě časy Marie Terezie, kdy musili evangelické a bratrské knihy schovávat a jen potají v nich číst, a jenž pak, u věku větší volnosti, rád opakoval, co jim starý táta jejich v čas takových protivenství říkával: „Uvidíte, že to zas přijde, že se bude moct každý dát, na kterou víru bude chtít, tak vy na svou starou pamatujte."

A on, Zejdl, pamatoval, přihlásil se k ní směle, nedbaje úšklebků, potupy i smíchu. A vytrval věrně.

Po Padolí byl dost shon, když ho nesli ke hrobu. V oknech všude plno hlav. I na prahy, před stavení zvědavci vybíhali, a kdo šel městečkem, stanul, aby se podíval na nevelký průvod většinou tkalců chudých v beraničkách nebo „mezníkách" v otřelých kabátech zapjatých, s úzkými rukávy nebo v starých, límcových pláštích, na průvod žen tkalcovských v plachetkách černých i bílých, nebo jen v šátkách na placku uvázaných a v kabátkách s varhánky vzadu, na ten nevalný, chudý průvod bez luceren a muzikantů, hlavně však na jejich „panáčka" z kraje, jenž bez ministrantů, bez pluviálu, toliko v černé, volné sutaně vážně kráčel s knihou v ruce v čele svých věřících.

Ten onen z Padolských, jako Vondra, jenž stál na městečku, a Šimůnek z uličky nahoře pod lipami čekali, že bude něco pro smích. Ale ani se nezasmáli. Neměli čemu. Evangelický farář vypadal důstojně a „bratří" a „sestry" šli skromně, ani se neohlédli a jen pobožně zpívali, jak machovský Kubeček velké, šedé hlavy s hustým věnečkem vousů pod bradou předříkával z knížky, maje

na nose brejle, jejichž žlutá, silná péra měl zabořena do houšti šedých vlasů na skráních.

Tím vážným, zbožným zpěvem doprovodili starého Zejdla až ke hřbitovu, a tu ztichli. Rakev, již nesli Burdych z Padolí, Hejnyš a Turek, oba ze Záles, a rokytenský Křivda, postavili před černými, dřevěnými vrátky na schodech z rudého pískovce. Tu směl klášterský farář ještě promluviti, dále za vrátky, na hřbitově, musilo se všecko tiše odbýti.

Posluchačů měl více, nežli s ním přišlo „bratří" a „sester" za rakví. Shlukloť se hodně zvědavých, kteří chtěli poslechnout,

jak a co bude kázati. Někteří, jako Šimůnek, začali schválně pokašlávat a šuškat, jeden po druhém však umlkal, jak vedle stojící, jejich vlastní souvěrci, je nabádali pohledem, znamením, aby mlčeli a jak si sám řečník vymohl ticho svou vážnou řečí, kterou o zesnulém bratru jadrným hlasem, výmluvně a dojemně přednášel.

Za hlubokého již ticha dokončil svou řeč pohřební, a v tichosti pak zvedli „bratří" rakev a mlčky ji odnesli na hřbitov, za kostel, více do zákoutí. Ohlas modlitby odtud, od hrobu, nezavanul až před vrátka, na schody, pod lípy, kde zvědavci se rozcházeli.

A nic netupili, ba mnozí si i libovali, že pastor pěkně a rozumně mluvil, a Jírovec kolář, jenž také přišel poslechnout, tak jak byl v kožené zástěře, když se vracel se sousedem bednářem, pochvaloval, to že je obzvláště hodné, když je všemu rozumět, celé pobožnosti, že to jde víc k srdci než to latinské modlení a zpívání.

Ještě víc pak byli „bratří" a „sestry" překvapeni, když uloživše starého Zejdla do hrobu, vraceli se dolů pod lipami do městečka a vážnější z nich kolem klášterského faráře, jemuž nejblíže kráčel Machovský Kubeček. Jak docházeli k faře, objevil se na prahu nad schůdky farář Havlovický v klobouku, v tmavém kabátě a ve vysokých, lesklých botách, s holí v ruce, jak chodíval na procházku.

Evangelíci se nadáli, že, jak je shlédne, ustoupí, nebo že nebude schválně viděti. Než farář se neschoval, nýbrž sestoupil se schodů a rovnou k jejich faráři.

Strejci a tetky z těch zastrčených zákoutí, zvyklí víc na pohrdání a nevšímavost, údivem až umlkli, když viděli, že římský farář s jejich se zastavil, že na něj promluvil, ruku mu podal, že se čestují a spolu hovoří vlídně jakoby staří známí.

Cítili tu čest, jakou měl Havlovický pro jejich faráře, cítili a uznávali, jak jedná neobyčejně a pěkně. Pak když po nedlouhém hovoru podal jejich faráři ruku a brał se dál, nahoru pod lipami kolem kostela ku březině ve svahu, vděčně se za ním ohlíželi.

Svého pak doprovodili do Zejdlova příbytku, aby s nim ještě pohovořili a jej vyslechli, aby se ve svém rozplašení, jak byli

roztroušeni jako po kapkách mezi jinými po vsích a samotách, kolem něho shlukli jako stádce kolem pastýře, aby se potěšili a posílili. Byloť jim kněžské slovo tak vzácné!

Když ho pak doprovodili k povozu, když jim s Bohem dal a odjížděl, povzdechl starý Hejnyš ze Záles:

„Dyby tak moh' ostat mezi náma!"

Řekl jistě za všechn to přání vřelé cítěné, ale bez naděje, že by se mohlo splniti, alespoň na ten čas. Pak se všickni, podavše upřímně ruce mladému Zejdlovi i vespolek, rozcházeli.

Po nebožtíku starém Zejdlovi, po kopečku čerstvé hlíny, jenž ho kryl, ohlédl se ještě jednou Kubeček, jak vraceje se s dvěma machovskými, kráčel kolem kostela za hřbitov svahem nahoru ke Zličku a Srbské, kudy ho vedla cesta do Machova.

Stanul na kamenité cestě nad březinou ještě holou (krajina teprve začínala jarně mládnout) a zadíval se na hřbitov, jenž ležel pod nimi v obrubě z červeného pískovce, chudý, dost pustý, a nahlas pověděl, co soucitně pomyslil:

„Tak už odpočíváš s pokojem, starý mozourníku!"

A k průvodčím řekl:

„Zasloužil si opravdu, aby uvidě' slávu Vykupitele."

Pak šli dále do stráně a žádný ani nehlesl. Kamení chrupalo pod jejich těžkými botami, oblázky hrnuly se harašivě dolů tvrdým stezníkem. Teprve, když dokročili na rovné, na planinku, pod Kocournicí lesem, optal se jeden ze sousedů Kubečka:

„A že mně tak napadlo. Paulova jsem tam neviďal. Cák, že nepřišel."

„Bodejť, taky jsem siušim'," přisvědčil druhý. „Je ještě v Levíně?"

„Je," odpovídal Kubeček, „porád tam je skovanej. A že nepřišel, nemoh' on nebo nevěďal."

„Nebo z opatrnosti."

„Taky možná."

Bylo již pozdě odpoledne, když sestoupili dolů do úzkého, dlouhého údolí, v němž se Machov táhne. Na kraji se rozloučili.

Kubeček šel sám ke své pěkně obílené chalupě za potokem pod olšemi ještě zčernalými, nad něž štíhlý jasan vysoko rozkládal svou holou korunu. Již na záspi zaslechl ostrý, ženský hlas a hned ho poznal, že to Bitnarka, sestřenice nebožtíka Pavla, tetka Václava Pavla v Levíně se skrývajícího.

Babka v tmavé placce, v pantoflích, s plátěným kapsářem, jejž dobře bylo viděti, jak měla modrou zástěru přehozenou přes obnažené, vyschlé paže, opálené, škvrklé kože, vykládala ostře něco Kubečkové; jak shlédla jejího muže, nechala jí a jej hned vítala:

„Tu je! Poslouchejte Kubečku, pro Boha vás prosím, přišla jsem k vám, dyž jste byl dycky tak s Paulovejma —"

„Co je! A pojte dál, Bitnarko, snad byste nestála na síni," ptal se a zval klidně Kubeček. Otevřel dveře a vkročil napřed do světnice, kdež smekl a svlékal nedělní, soukenný kabát.

Bitnarka, jak na síni začala, ani na okamžik neulevila. Přes práh do světnice, ve světnici proudem rozčileně rozkládala:

„Inu, věřte, lidičky, je to prauda, je to trápení! O Víškoj jsem, Kubečku, poudala, o Víškoj, o tom traldoj, ten se natrápí —"

„Cák zas vyved'?" ptal se Kubeček klidně.

„Co vyved'! Hovadství, co pořád dělá. Přišel ožralej domů."

„A pral Pavlovou."

„Dyby ji jen pral, šak si zasloužila, vdávačka, ale vona už není ani životem jistá."

„Mluvila jste s ní?"

„Dyť je u mne! Utekla, plná modřin vám je, Kubečková, jako umučení," a zas ke Kubečkovi se obracela, „a pro živýho Boha, že nepůjde domů. Teď mě zná, teď jo, ale dřiu, když jsem jí radila, co si pro Boha pomejšlí s tím vdáváním, to mě odbyla — no — ale, kámen by se teď nad ní ustrnul. A jak je churá, kost a kůže, a co se nadře. A hocha, Václava, odbyla, vlastní dítě! Neviďal jste ho, nemluvil jste s ním?"

„Ne, neviďal, ale co Pavlová u vás —"

„Jak jsem poudala; že nepůjde domů. Tak jsem přišla cem,

k vám, abyste tomu halamoj domluvil, abyste na něj šel, vás von se ještě trochu bojí, a Pavlovou abyste vzal s sebou, cák s ní u mne, ostat tu nemože."

„Kdy se to stalo?" ptal se Kubeček klidně, ale již čelo chmuře.

„Ale teď, před chvílej přiběhla."

Kubeček vzal čepici na hlavu a oblékal si podvlíkač.

„Ty půjdeš?" ptala se jeho žena udiveně a jako by zrazovala. Šel však. Nejdřív se zastavil u Bitnarky. V sedničce u kamen seděla Pavlova matka, Víšková, přihrbeně, přepadlá, s modrou podlitinou pod levým okem, bez šátku, dost rozcuchaná, majíc oči jako ztrnulé, tupě do země upjaté.

Jindy byla statná, plná; za ta čtyři léta, co žila s Víškem, tak sešla. Brala si ho ani ne čtyřicetiletá, teď vypadala staře, celá uvadlá.

Když Kubeček znenadání vstoupil, zarazila se a zastyděla, a dala se do pláče, když se jí zeptal, co zas je. Ukázala na modřiny, ukázala na prostovlasou hlavu.

„Šátek mně strh', a roztrhal ho na samé pentličky, a těch ran nepočítaných co jsem dostala, a uhodil se mnou, až se zem ozvala. Co mu štremplíř zlomil to motovidlo, je čemu říkajíc v jednom kuse opilý a porád jako divý, to že mu uďáli naschvál tu vostudu, šak že von jim dá, konšeloj, rychtářoj, von že se nikoho nebojí."

„A na vás zatím si tu zlost vylejvá. To už není jen povětrník, to je zoufalec, na pána Boha zapomněl!" Kubeček mluvil káravě, přísně. „Chce potrkat svět a potrká se sám. Však ale to s ním ještě zkusíme. Pojďte."

Ale Víšková nechtěla a prosila, aby Kubeček šel sám napřed.

„I tak to zkusím. Ale vy půjdete za mnou, dyžby bylo potřeba, zavolám vás."

Vykročil, Víšková za ním s Bitnarkou, jež jí půjčila na hlavu šátek. Bylo v čas prvního soumraku.

XXXIV

Od něho se ve světnici Pavlovy chalupy šeřilo, jak byla nízká, černého, povalového stropu a malých okének. A pusto v ní, hrozný nepořádek, jako by v ní drábi byli. Židle u stolu převrácená, u lavičky kolem kamen hromada střepů z hliněných hrnců a mis, prostřed sednice roztřískaný kolovrat.

Mezi tím vrávoral Víšek v botách, ve vyrudlých, odřených brslenkách, bez kabátu, bez vesty, rozcuchaný, žlutý v obličeji, tváří od vzrůstajícího strniska vousů zamodralých. Sklené oči měl vyvaleny a jak se řičivě zasmál, vyšklíbl velké, žlutavé zuby.

A zas už klel a lál, ženě, štremplíři a zase ženě, šel motavě k oknu, dopadl dlaněmi, celou tíží na dřevěný polštář, chvíli tak stál jako tuhý, jako by vyhlížel, pak sebrav se, zamířil ke dveřím, od kterých pojednou, nedošed ani, se vrátil, až se octl v koutě u stavu, na němž bylo dílo, nedodělaná kopa.

Kdys za tím stavem mladý Pavel od ranního šera dlouho do noci dělával, často až zemdlen, sotva že nohama vládl, tak že si je musil rukama přes stativu pozdvihovat. Teď za tím stavem musila jeho máma dělat, taky od rána do noci, aby vydělala na chléb a tomu svému ležáku na outratu, aby ji nezbil.

Prve musila od stavu, od rozdělané kopy utéci.

Teď Víšek u něho stanul; skleným, vyvaleným okem přehlížel, nepřehlížel, nestoje dost pevně. Ale nůž, jak ho tkalci mívají při práci, ležící v malé ošatce na cívkách, uviděl. Jak ho shlédl, jako by mu těžkou mlhou pusté hlavy svitlo.

Hmátl po noži, řičivě se zasmál a začal lézti s nožem v ruce za stav a blábolil hrozivě:

„Počkej, počkej, ty čubko!“ Nohy zvedal těžko, ale vylezl přec a jak tak stanul ve stavě, začal bodat do hotového plátna na vratidle natočeného. Jak bodal a řezal, rozzuřoval se a křičel:

„Já ti dám, motovidlo! Tu máš, ty kolozubej štremplíři — a tu — ty — ty — dúro jedna — Tu ty!“ A bodal, řezal a zas bodal do plátna, do osnovy, do všeho, řezal šmikou, křížem celou zuřivou silou, až pustil nůž, jenž padl pod stav.

Chvilku stál brunátně zardělý, funě a oddechuje jakoby zmožen, až se vytáhl na podválku. Usedl na ni, vzal dýmku bez víčka, jež ležela na okně vpravo, zrovna u ruky, a vyňav z kapsy křesivo, zapaloval si tabák. Jiskry zasršely kolikrát do prázdna, neboť nevládl jistě rukama, až konečně hubka chytila. Zabafal, kouř se zamodral.

Seděl, kouřil, ale ne s plnou chutí, jaksi s namáháním, neboť se mu začaly oči přivírat. Pojednou nahnul se dopředu, dýmku v koutku úst, a opřel ruce i hlavu o bidla stavu. Tak zůstal a nedbal, že mu dýmka vyjela z úst, a klep — že dopadla k zemi. To již měl oči zavřeny.

Ve světnici se stmívalo. Stav ztemněl, strop zčernal; náhle však pod stavem na zemi rudě prosvitlo. Chmýří z příze, jehož tam bylo hustě, chytlo od uhlíčků a jisker, vzňalo se, plameny přeběhly podlahou pod stavem, zažehly provázky podnížek, a oheň letěl vzhůru do stavu. Prošlehl brdem, zapálil je, zapálil osnovu. Dým valil se ze stavu, zahalil jeho tmavé stativo; ale také již plameny prošlehovaly. V jizbě prudce prosvitlo rudou září, jíž naběhla nízká okna.

Kubeček, jak docházel k chalupě, spatřil to náhlé zardění a Víšková se starou Bitnarkou, jak kráčely opodál za ním, také. Ženské se zarazily a stanuly. Kubeček však přidal do kroku, rozběhl se.

„Ježíš Marjá!“ vyjekla Bitnarka, když ho tak shlédla.

Víšková stála jako z kamene, ztrnulá a hrůza ji obešla pomyšlením, že muž zapálil. Vytrhla se a letěla za Kubečkem. Když

doběhla ke stavení, když bez dechu, třesouc se vrazila na síň, ohalil ji těžký dým, valící se dveřmi ze sednice, jak je Kubeček nechal otevřeny. Víšková ho zahlédla jako stín, jak špláchl konví po něčem, slyšela jeho hlas i — (nohy jako by jí do země zarostly), jak Víšek křičel a zrovna řval —

Na záspi lomila stará Bitnarka rukama, křičela, svolávala. Sousedé vybíhali, mžikem se zase vraceli do stavení, jak vyletěl každý s konví hasit.

Třetího dne došel do Levína, pruského městečka u hranic opodál Náchoda, učedník machovského Kubečka a doptával se na Václava Pavlova, co tu dělá za tovaryše. Hoch mluvil česky, jinak neuměl, ale pochodil. Dost ještě rozuměli česky v starém městečku, stavení většinou roubených, čistě obílených, kdysi ryze českém, a ukázali mu bílý, patrový dřevěný dům, jehož okna byla plná květin.

Blaške, majitel domu a mistr, potkav učedníka na síni a vyslechnuv, co chce, zavolal ochotně dveřmi do sednice:

„Vencl, máš jít ven."

Mladý Pavel, v tváři trochu bledší, nežli býval, a delších vlasů, nežli nosíval, vylezl kvapně od stavu a pospíchal ven. Myslil, že to někdo z Tysu, že nese třeba nějaké vzkázání od Marty. Že by ze Lhoty tu posel byl, ani nepomyslil. A uslyšel a nechtěl ani sluchu věřit, jak máma musila ze stavení, že už tam nebyla jista životem, jak Víšek na mol opilý rozřezal a rozbodal plátno a všecko na stavě a jak pak fajfkou zapálil a že by byl uhořel, kdyby mistr, jako Kubeček, právě nepřišel, že za stavem usnul, jako Víšek, že na něm košile chytla a tak že vyletěl od stavu, a vtom vrazil Kubeček s konví, která na síni stála, a tu že na něj vylil, a Víšek že letěl ven jako divý, ale na síni že se svalil a pořád křičal a tu že ho sousedé docela uhasili a odnesli.

Mladý Pavel se lekl, jak zaslechl o požáru, přece však v tom ustrnutí prochvělo ho, ne radost, ale uvolnění, když slyšel, že nevlastní táta je tak zkrocen.

„Jak mu je?" ptal se dychtivě.

„Hrozně se popálil. Ten křičal, a je mu tuze zle."

„A stavení, chytilo, shořalo?"

„Neshořalo. Jen na stavě, a eště uvšecko plátno na vratidle neshořalo."

Pavel jako tkadlec rozuměl, že plátno hustě a pevně navinuté nemohlo takto vzíti za své.

„Ale všecko je zkaženo, vod ohně, vod vody, jak hasili, a na plátně je vidět, jak Víšek do něho řezal a píchal. A nůž a fajfku našli v popelu pod stavem."

„Jako zvíře," pomyslil Pavel; nahlas se optal, co máma.

„No, ta je teď zas doma."

„S Víškem?"

„Toť. On leží, ani hnout se nemože, ten prej zkusí! Ale jo, mistr vám taky vzkazuje, abyste domů nechodil, dyby vám napadlo."

„Proč?!" divil se Pavel, jenž skutečně, jak mluvili o mámě, hned pomyslil, že ji navštíví.

„Já nevím, on tak poudal, a eště, dyž sem vodcházel, tak to vopakoval."

To bylo mladému Pavlovi přikázáním. Kubeček jistě věděl, proč mu to vzkazuje, jistě dobře a moudře radí. Snad pro ty řeči, že jich teď bude, aby se nedoneslo pánům v Polici, že je doma. A je jaro, čas odvodu tu — Tak to je! Nemůže, nesmí jíti.

Začal se zase vyptávat na mámu; bylo mu jí líto, co zkusila a co zkouší.

„Poudal mistr," hovořil učedník, „že pán Bůh na Víška vzpomněl, že to je trest na něj, a teď že musej' zas postavit ten stau, co ho Víšek nemoh' v sednici vystát a vyklidil ho."

Pavlovi se mihl otcův stav, jak ho viděl na záspi složený. Táta za ním umřel, tenkrát, když uhodil Boží posel. A teď Víšek za tím jeho stavem a taky ohněm. Je to trest Boží, jak Kubeček povídá.

„Tak je mu zle?" vytrhl se ze zamyšlení.

„Poudaj', že nevydrží, vono se mu k té popálenině ještě něco přidalo, ňáká nemoc, něco ve střevách. A poudali taky, že v něm kořauka chytla." To řekl učedník volněji, ne jistě, jako by sám dost nevěřil.

Dali mu najíst, pak s ním Pavel kousek šel a ukládal mu, co má vyřídit mámě, že ji pozdravuje, a Kubečka taky, tomu aby řekl, že poslechne, jak vzkázal, ale že prosí, aby se mámy ujal a jí neopouštěl, a tetka Bitnarka taky, že přijde později domů, jen jak trochu bude jisto.

V neděli nejblíže příští, brzy po ránu, vydal se do Čech cestou, kterou již kolikráte přeměřil za tu dobu (bylo třetí jaro, druhý rok), co meškal v tom pruském úkrytu.

Bral se od Levína na poledne, pořád vzhůru, přes Tasovské vrchy; tu překročil hranice a pak minuv Nový Hrádek, pořád vysokým, rozlehlým hřbetem, s něhož se otvíraly daleké rozhledy, a zase mezi chlumy, lesíky a znovu polem, travnatým dolem kolem vesnice Rzí po těch výšinách jako rozhozené, kolem osamělých, bílých příbytků dřevěných s besídkami* na výši, ve stráni, ve břehu u březinek, pod třešňovými stromy, až sestoupil v oupad, v těsné údolí potoka, jenž ho vedl k roubené chalupě pod došky a šindelem, samojediné u bídné cesty v tom uzounkém údolí, na úpatí stráně s polem a březinou na vrchu, ke Škodově chalupě, v níž sám po prvé našel ochranu a útulku.

V ní tak brzo zdomácněl, tak ho tu přijali jako svého. Tu se také utvrdil ve víře výklady nebožtíka Škody, čtením a přemýšlováním, takže klidněji, bez obav a nepokoje pomýšle na odstup. Tu již určitě pocítil, že k němu dojde, a odevzdával se mu již.

Těžko se pak s tou samotou loučil, když musil prchnout do Pruska, a v Levíně ustavičně na ni vzpomínal a těšil se minulou dobou, jak bylo, jak se s Martou seznámil, jak dělala za stavem, on za druhým, jak spolu při práci zpívali nejč stěji tu Škodovu: „Aj, nyní se den nachýlil a slunce zapadá —" a jak tenkrát, když

* Přístřešek s bedněním u hlavních dveří, aby je chránil před vánicemi.

se vrátil z Padolí, seděli spolu při měsíčku před chalupou. Tu noc, to jasno pořád viděl, když na to vzpomněl, i tu chvíli, jak ho Škoda na smrtelném loži prosil, aby ženských neopouštěl

Při práci, večer, když ulehl, byl myslí skoro pořád tu na samotě, když nečetl. A i když četl, zvláště „Bunyánku", kterou mu Marta dala na památku. Bibli čítal u nich, s ní, jak jí těšivě slíbil, když se rozcházeli. Na jaře, v létě přicházel skoro každou neděli, a tu čítal nahlas Martě a Škodové, která dosud nemohla na nohy, i tovaryšce, také „sestře", kterou si vzali, když on musil odtud. Četl nahlas, někdy také Marta, pak společně zazpívali pobožnou píseň.

Když pak s večerem vstal, aby se vrátil do svého pruského úkrytu, Marta ho po každé na kus vyprovodila. Šli vedle sebe, někdy se i za ruce vedli, hovořili o mámě, o bratru Martině, jenž se doučoval, a nejvíc o tom, kdy už bude se moci on, Pavel, navrátit, jak ono v Machově, tam že ono pořád stejně, když nejdou žádné zprávy odtud.

Hůře bylo na podzim, kdy uhodily plískanice, necesty, a v zimě, když sníh stezky zavál. Tu minulo často několik neděl, nežli mo l Pavel přes hranice. Stalo se, že když nešla dlouho obleva, že se vydal třeba v metelici na cestu nahoru do vrchů a že větrem, sněhem ošlehán, probrodiv se závějemi přirazil zardělý, zpocený, všechen znavený do samoty, až po okna sněhem zaváté.

Tu té neděle, kdy nesl noviny z Machova a ze Lhoty, pospíchal více nežli kdy jindy. Slunce svítilo, tráva se zelenala, zvláště u potoka, sasanky kvetly i plicník, a nad mladým osením roznášel větřík skřivaní píseň.

Pavel pospíchal, přicházel dříve nežli jindy, a přece Martu uviděl už cestou. Šla mu již naproti. Hned jí pověděl, co se stalo u nich doma a nezatajil, nač myslil, co by . toho mohlo pojít, kdyby Víšek odešel, pak že by byl pokoj, že by se nemusel tak bát udání, že by mohl spíše domů a pak že by mohl myslit také na svatby. Zastavil se. Bylo na kraji malé březinky, jež zlatem pučela, na slunci v kmenech bělejší a lesklá, a pták se za ní ozýval. Marta okamžik mlčela, pak se podívala na Pavla a vážně řekla:

„Ale nejsme stejný víry.“

„Ale budeme!“ jistil chvatně a vzal ji za ruku, „to se neboj. Na všechno jsem už myslil.“

„A jak vaši?“

„Kdo, máma? Ta bránit nebude. Hůř by bylo snad u vrchnosti. Ale pojď a mlč, šak to s pomocí Boží šecko pořídím. Šak už teď brzo uvidíme, Kubeček zas vzkáže, a dyž ne, pustím se za čtrnáct dní k němu, abych přezvěděl, a on poradí “

Martě se tou nadějí vyjasnilo. Nikdy tak domů nepospíchali a veseleji nežli jiné neděle vešli do sednice ke staré Škodové. —

Ale za čtrnáct dní se mladý Pavel do Machova ke Kubečkovi

nevydal. Už se strojil v sobotu odpoledne nahoře na komoře, kde měl postel; vtom zaslechl, že mistr dole volá: „Jděte nahoru, na půdu, Vencl se tam strojí.“ Dřevěné schody zavrzaly, a ve dveřích komory stanula pak sama máma! Přišla v nedělním obleku, s plachetkou přes placku a v kabátku. Zrovna se jí lekl, jak se tak zrovna zjevila i jak vypadala.

Za ta léta, co jí neviděl, zhubla, zestarala; utrpení a trápení druhého manželství narylo vrásek do jejího čela i přepadlých tváří. S bázní vstupovala, ostýchavě se k němu blížila; a ta bázeň i prosba byla i v zapadlých očích. Zapomněl na všechno a cítil jen lítost.

Dala se do mračků, když k ní přistoupil a vlídně, skoro měkce jí řekl:

„Vítám vás, mámo!“ Hned si pomyslil, to že se něco stalo, to že Víšek snad umřel. Vyřkl to. Přikývla hlavou; řekla, že včera měl funus, a povzdechla:

„Ten zkusil.“

Pavel vycítil tu omluvu; ale nerad ji slyšel a hned vyčítavě namítl:

„Ale vy ještě víc.“

Netroufala si už o muži promluvit, a jako na svou omluvu dodala:

„Přišla jsem ti to říct, Kubeček poudal —“

„Co mně vzkazuje.“

„Domů abys ještě nechodil, teď že je právě po vodvodu, až po žních, na podzim, až to uvšechno utichne.“

Sedla si na truhlu a odmlčela se. Pavel zavěšuje nedělní kabát na hřebík, optal se, jak je se stavem.

„Trochu ohořal.“

Rozuměl, že zmenšuje a zas omlouvá.

„Ale dělat na něm už nejde.“

„No, šak by se moh' postavit, co je po tátoj.“

„Ale máte na něj? Co bylo na mým, shořalo.“

„Všeno ne.“

„Ale to, co zbylo, nebude k ničemu, leda na handry. A japak teď dostanete na stau; přízi nemáte, peníze taky ne, funus jste vypravila.“ Nevyčítal, jen jí připomínal. Šeřilo se, a jak hleděla do země, neviděl jí do tváře. Ale hlava se jí zatřásla a do ticha vyrazil její vzlyk.

„Budu příst, soukat. No, a ty, prosím tě — už se nezlob. Ty tu snad taky porád nevostaneš, vrátíš se —“

„Budu-li moct. A mámo —“ chytal se příležitosti, „snad jste slyšala, že se chci ženit.“

Chvilku mlčela a seděla se sklopenou hlavou. O synově úmyslu nerada slyšela. Smrtí Víškovou se jí uvolnilo. Trápení byl konec a myslila, že bude i lopotě a dření, až se syn vrátí, až bude s ním sama. Ale kdyby přivedl nevěstu — Ta by byla první a kdo ví, jaké by zas bylo soužení. Bála se jí a proto tak mlčky přijala synovu zprávu. Až pak pozvedla tvář.

„A jak bude se mnou!“ povzdechla. Václav, jak stál u věšáku, až sebou hnul, jak ho ta slova zrovna píchla. On tolik mámě udělal a k vůli ní zkusil, a když po všem tom o sobě se jednou zmínil, nejdříve na sebe při tom pomyslila. Ne, aby se zeptala, co a jak, a jak je s nevěstou, kdo je a čí — Ten dojem vyzněl v ostřejším tónu jeho slov:

„Marty byste se nemusela bát. A taky jsem si myslel, že se mnou jináč smejšlíte. A ostatek, do ví, esli vám ji přivedu. Dyžby byly těžkosti, vostal bych po svatbách u nich.“

„To snad ne!“ Ale jak ta slova Víšková vyhrkla, bylo znát, že jí to s. novo odhodlání hrubě nezastrašilo, neřku-li zarmoutilo. Pavla to zabolelo. Prve mu také připadlo, když se mámě zmínil o svém ženění, že by s ním mohla zítra dojít ke Škodovým, že by to pořídila, že by to nebylo na ni tak moc, když by z Tysu došla do Padolí a tam ostala u Zejdlů na noc. Nyní však už ho to přešlo. O Martě a Škodových se ani nezmínil.

Trapné ticho nastalo a v něm si teprve všimli, že se na komoře setmělo. Hnul se od věšáku.

„Pojďte, mámo, půdeme k večeři.“

Když bylo po ní, zavedl matku zase na komoru, kde ulehla na jeho postel a hned usnula.

Sám si ustlal na zemi. Ale tak hned neusnul.

Časně ráno se vydala Víšková zase na cestu domů, do Lhoty. Pavel ji kousek cesty vyprovázel. Zase mu napadlo a čekal, zmíní-li se přec o Martě, zeptá-li se na její rodinu. Ale nezeptala se, a jen to řekla, hledíc do země, když se zastavili na rozchodnou:

„Tak, dypak by ses mínil ženit —“

Stáhl obočí a mávl rukou.

„Dopak ví, až jak páni, to může ještě dlouho trvat. Ale bát se toho, mámo, nemusíte.“ To byla jediná výčitka, kterou jí za té návštěvy řekl. Začala se rozpačitě omlouvat:

„Dyť já nic, cák, bloude — to víš, dyž je člověk přehnanej —“

Nepřisvědčil, neodpíral, mlčel, ale když si podali ruce a on se vracel k městečku, cítil v duši hořko. Řekl si, že by bylo líp, kdyby ani domů nemusel, kdyby mohl zůstat nahoře u Škodových, přiženit se tam, že by bylo všem líp, a on že by byl jistější. A jak na ně vzpomněl, i na to, že se k nim rozběhne, jak je překvapí, neboť jistě myslí, že je dnes ve Lhotě a v Machově, a jak ho rádi uvidí, vyjasnilo se mu, jako když se dusný mrak protrhne a rozletí.

XXXV

Že se farář Havlovický o pohřbu starého Zejdla setkal s pastorem a že s ním docela přátelsky mluvil, ano že mu i ruku podal, rozneslo se Padolím hned. Vypravovali si o tom, ale přece ne s takovým údivem a úž sem jako předloni, když farář Havlovický přisedl v hospodě, dole u Šimků, k strouženskému faráři.

Šimůnek z uličky a Vondra, Franta Švec, stará Kejdanka a leckterá ještě bába jiná zle sice opakovali, že se farář s těmi berany tak plichtí; než mnohého to jednání farářovo už tak nepřekvapilo, a ti, jako Čejchan granatýr a Jírovec kolář, které tenkrát pozdvihlo, že až ho hájili, směleji, teď opakovali, tvrději hájili svého mínění. A také ani tolik odporu neměli.

Stará mlynářka na faře ovšem zase všechno zaslechla, co se mluví o synu farářovi, jenž to také zvěděl. Tentokrát však před ním o tom ani nešpetla. Věděla, že by to bylo marné, že jedná podle přesvědčení, a jak věřila, dle nejlepšího přesvědčení a úmyslu. Pak měla také dost jiných starostí.

Velkonoce již minuly, mladý Krůček však, jak hodlal a chtěl, neproměnil dosud svůj stav mládenecký, poněvadž na faře neměli, to jest panímáma neměla všecko připraveno. Ale jižjiž z něho vykračoval. O slovo už byl u mlynářky i u faráře, námluvy šťastně skončeny. Po nich pak takový kvap na faře, jak dodělávali Františce výbavu. Leccos už jí mlynářka přivezla, jak se sem přistěhovali, leccos se podědilo a přichystalo v zimě a první jaro; teď už jen nábytek pro mladou nevěstu dodělávali, skoro všechen tvrdý a již městský, truhly bez malování, bez květů a ptáků, jakož

i jarmary také takové. Ty byly hladké, světlé, s politurou, jakož i prádelník s kovanými kruhy a pěkná police za sklem na něm pro talíře a konvice a polévkovou mísu z porcunálu, takové talíře v okrajích prolamované, koflíčky na kávu s černými obrázky hradů a krajinek.

Pěkné také bylo kuchyňské náčiní dřevěné, dřez, konve, škopky a vše ostatní, všecko díla domácího, od padolského bednáře, všecko krásně bílé jako křída, s tmavým vykládáním ze dřeva slívového pod žlutými obručemi, jež se leskly jako zlato.

Druhou pak sobotu v máji přišel z nedalekých Petrovic, vesničky na vršku nad skalným srázem jako betlem, kolovrátník s kolovratem, jenž ovšem nesměl v nevěstině výbavě scházeti. Vlastně přivezl, na trakaři, kolovraty dva, jeden z osikového dříví s kolem z lipového, a druhý vykružovaný ze slívového dříví a motovidlo a kužel vykládaný cínovými obroučkami. Farář Havlovický, jenž své sestře chystal za svatební dar pěkné knížky modlitební a jako nastávající sousedce zlatý čepec s širokými fábory, slyšel ve svém pokoji hlasy na síni, cizí mužský a panímámin a sestřin. Ale jak si sestavoval kázání na zítřek, hrubě si jich nevšiml. Až panímáma přišla ohlásit, kdo přišel, aby se šel podívat.

Chtěl říci, že teď nemůže, než vtom se mu ten kolovrátník mihl.

„Odkud je?“ zeptal se.

„Z Petrovic Braha.“

Nato položil farář hned papír a vstal. Připadl mu nebožtík starý Plšek v té malé chaloupce na kraji Poříče, co řekl, když se ho ptal, má-li ještě jiné staré knihy kromě „Nebes klíče“, u kterého seděl, že nemá, ale on Braha kolovrátník petrovický, ten že má čtení dost. Na to si teď po čase farář vzpomněl a že by se mohl zeptat na ty staré knihy hlavně k vůli příteli Ludvíkovi, jenž obzvláště byl jich velký milovník.

Braha kolovrátník stál na síni u kolovratů, kdežto kužele ležely na lavici vedle jeho bony.* Byl prostřední postavy, prací přihrbený, světlých vlasů do spánků sčesaných a světlých řas,

* Zimní čepice.

dobrý padesátník, ne zrovna nejhladčeji oholený. Že šel na faru odvádět, vystrojil se nedělně, do zeleného kabátu s vysokým límcem, úzkých rukávů, jehož dlouhé šosy kryly skoro celé brslenky černé a i holinky vysokých bot. Na červeném krku plném ryh a rýžek měl květovaný šátek na uzel uvázaný.

Faráři, jenž ho vlídně a vesele uvítal, políbil ruku a opakoval, co oznámil už panímámě a Františce, tak že tadykle to nese, aby se ráčil podívat.

„No, všecko pěkně uděláno," pochvaloval farář, „dal jste si záležet."

„To dal dost, jemnostpane."

„Jste na to sám?"

„Ne, syn mně pomáhá, druhej je v Brounově za tovaryše, krejčí. Tak s tím starším robotíme."

„A co žena?"

„A ta mně zemřela, už kolik let je pod drnem, věčná škoda. To byla ženská, ta mě obveselila a jen dost hleďala děti ošetřovat a celou ctnost zachovávala."

„To je ovšem velká ztráta; ale pojďte si sednout, jste uš'ý," zval kolovrátníka do čeledníku.

„Ale já jich meškám, jemnostpane," upejpal se kolovrátník, šel však za farářem potěšen jeho vlídností a pořád se zlehka za té své řeči ukláněje.

„Však já to dohoním," odvětil farář s úsměvem, sedaje na lavici u okna zrovna proti kolovrátníku na židli u stolu. „Já si rád pohovořím."

„A to já taky, jemnostpane, a podle mýho je hovor taky kus živobytí."

Františka už odběhla s kolovraty; teď od prahu čeledníku odešla také panímáma. Farář jí dal znamení, aby něco přinesla hosti, na nějž se přímo obrátil:

„Slyšel jsem, Braho, že prý máte staročeské knihy."

„Něco mám, jemnostpane, ale to je maličkost. Asi tři knížky; je to starý čtení, ale je to v celým pořádku. Jedna je vo mládencoj a vo smrti, je to báchorka dobře vyvedená, člověk nemusí tuze dlouho čekat na vejsledek, je to krátký; a ta druhá, ta je vo třech bratřích, ty byli tak daleko sobě podobní, že dyby se podle ména neozvali, žádnej by je nemoh' poznat. Taky to krásně vyved', opraudu, co skládal tu historii."

„A nějaké větší, staré knihy nemáte?"

„To nemám, opraudu nemám. Nebožtík táta měl, ale jak umřel a eště za jeho živobytí, tak se to rozpůčilo, taky stará bible. Taky ji zapůčili a vona víc nepřišla. Byla takováhle -" a ukázal dlaněmi, jak byla tlustá.

„Vy jste katolík?“

„Katolík, katolík, jemnostpane, pravej katolík.“

„A taky čtenář,“ farář se usmál.

„To jsem byl, jemnostpane.“

Stará mlynářka přinesla chléb a máslo. Host si ukrojil, namazal, jedl, ale řeč nezapomněl. „A ještě teď čtu, dyž je starý písmo velký, ale ty nový a dečenčí knížky, to ne, to se mně míhaj' jako v semenarium řádky. Ale čet' jsem, a přečet' jsem diuný čtení, že diu jsem vostal při víře.“

„To jste četl také helvitské knihy.“

„Čet', ale to nic,“ kolovrátník zamihal dlaní roztažených prstů, „to mě nezkazilo. Co se mě tejče, jemnostpane, já držím na jednotu. Ať je kdo jinačí víry, seš člověk; dyť je v písmě, jak pán Ježíš řek': Kdo je tvůj bližní —“

Farářovi svitlo v očích a maně poklepl kolovrátníkovi na rameno.

„Dobře, Braho, pravý křesťan je snášenlivý. Vidím, že jste rozumný čtenář.“

„Ale toho jsem se nedočet',“ hovořil kolovrátník živěji, jak byl pochvalou povzbuzen, a chytře se pousmál, „a čet' jsem dost že by byli židi proti sobě; to jen křesťanství. Ty jen maj' poráď vojnu mezi sebou. A abych praudu řek', co se mýho rozumu dotejče, vojna by nemusela bejt.“

„Svatá pravda, ale bohužel je, a právě zas v tenhle čas. Slyšel jste, jak bojují s Turkem?“

Čtenář ze zastrčené vesničky mnoho nevěděl, jen tak co jako po větru zdaleka v městě pochytil. Pak si sám vzpomněl, to již vstal, chce-li jemnostpán ty knížky vidět, o kterých mluvili. Farář Havlovický myslil prve, když začal, jen na velké knih . Knížkám starého, lidového čtení nerozuměl a nepřikládal valné ceny. Také se domníval, ty že by i přítele P. Ludvíka hrubě nezajímaly; proto Brahovi poděkoval. Vlídněji však, nežli ho vítal, se s ním rozloučil a zval ho, kdyby měl tudy cestu, aby se jen na faře zastavil.

Sám se pak vesele vracel do pokoje. Měl radost z prostého, myslivého čtenáře, jenž dospěl sám, bez Voltaira, bez filosofů, dle písma k myšlence snášenlivosti. Těšil ho ten nový doklad zdravého jádra v lidu, kteréhož on, farář, vždy hájil, neodsuzuje jako jiní hned podle drsné slupiny, nevzhledného povrchu i dle nezaviněné zatmělosti.

XXXVI

Na druhý týden, v úterý, měly být sestřiny svatby. Měli na ně přijeti skoro jen samí příbuzní; z jiných posláno velmi srdečné a důtklivé pozvání na Boušín. Z náchodských pánů nechtěl farář nikoho zváti, ani důchodních. Ale když panímáma mu připomenula a nabádala, ti že se pozvat musí, že by je tuze mrzelo, vypravil se farář do Náchoda, jakoby matce po vůli.

Učinil tak, aby neobnovil její domnění, že se snad mezi ním a důchodňovými něco stalo. Dopustil se však při tom klamu, neboť neřekl, že důchodních nepozve, že jen to oznámí, a ještě jen jemu. Navštívil přítele P. Ludvíka a děkana; na zámku se stavil jenom u důchodního, v kanceláři. Důchodní však, sotva že několik slov promluvili, vstal, bylo před samým polednem, a nutil svého hosta, aby šel s ním domů, do bytu, že se musí u nich stavit, že už tak dávno u nich nebyl, tuhle že o tom s Tyny mluvil, to že se jí musí také ukázat, sic že by se zlobila.

Toho se farář Havlovický nenadál. Nebylo však zbytí. Musil. Skoro celý rok už jí neviděl. Stavěl se klidným a vesele hovořil s důchodním, když se brali nádvořím; ale jak vkročili do síně, jak stoupali do dřevěných schodů ke mříži nad nimi, skoro mu dech docházel, a cítil, že mu srdce bije hlučněji.

U mříže ticho; nezjevila se u ní paní, jako tenkrát, když se odtud stěhoval, jak ho tu zrovna u schodů večer vítala a do pokoje uváděla. V otevřené kuchyni zahlédli jen děvečku.

„To je moje v pokoji, to ji překvapím!“ těšil se důchodní. „Počkají, odpustějí, já půjdu napřed,“ a zamnul si ruce.

Důchodňová v domácím obleku, jenž jí půvabně slušel jako vždycky, stála u kredence k nim zády. Farář prvním pohledem si všiml, že je hubenější a štíhlejší a skoro hezčí. Jak zaslechla mužův pozdrav, obrátila se, ale jen napolo, a nic vesele, nic překvapeně, nýbrž volně, dost netečně řekla:

„To jdeš dnes časně," rychle se však otočila celou tváří, jak první tón farářova pozdravu se ozval.

Zarděla se překvapením, leknutím a nemohla se hned ani opanovati. Kolena se jí zachvěla a neslyšela, nedbala, že se muž zasmál, jak se jim to povedlo. Stála, nevykročila jako jindy hosti rychle vstříc, nevítala ho tak živě, s úsměvem, s lesknoucíma se očima, hovorně. Ale také farář byl vážnější, obřadnější, ne dost jistý.

Omlouval se, že vyrušuje, ale že pan důchodní — Nedořekl však tu omluvu, když zahlédl, jak se rty paní důchodňové pohnuly trpkým úsměvem, jako by chtěla říci, však že ví, že ví, aby se neomlouval. Hned otočil, nutě se do veselejšího tónu, že byl na kanceláři s oznámením, a že musí také jemnostpaní ohlásiti, že se stalo to, co řekla o sestře, o Františce, když mu tu pomáhala se stěhovat do Padolí.

Důchodňová, jež zatím přistoupila ke stolu a m čky, pokynem, pozvala faráře, aby usedl, oživla touto zprávou.

„Sestřička se vdává!" zvolala s úč stenstvím. „To jí přeju štěstí! Aby byla šťastná," a tím vřelým tónem jako by provanul povzdech teskna.

Mluvilo se o ženichu, kdy budou svatby. Farář z toho předmětu dost chvátal. Zdálo se mu, že důchodní čeká na pozvání; ale nepřednesl ho, k vůli jeho paní, a jemu bylo by také tísnivým. Vstal, vymlouvaje se na čas (byl na děkanství pozván k obědu), a chtěl odejít. Důchodní ho však zdržel, ah, že ho ještě nepustí, že se musí dříve podívat na jeho pěnovku, jak se zatím nakouřila, co ji neviděl, za tu dobu, to že justiciárova, oh, kdepak — a chvátal do druhého pokoje, kde měl svou sbírku dýmek.

Pokoj ztichl hlubokým tichem. Důchodňová stála u židle, bílou ruku volně o lenoch opřenu. Sklopila zrak, jak muž hlásil,

že přinese pěnovku. Stáli sami proti sobě s farářem, jemuž nebylo volno, že ho důchodní tak nechal. Ohlédl se úkosem po něm, pak upřel zrak na důchodňovou. V ten okamžik pozvedla svých krásných očí. Byla vzrušena, netajila to. Chtěla si něco zjistit, váhala; mžikla po druhém pokoji a optala se tišším a zastřenějším hlasem:

„Neměli nás pozvat?“ Nutila se do úsměvu, oči však tkvěly na něm s výčitkou. Zapálil se. Uhodla, a lhát, zapírati nechtěl, nemohl.

„Měl, jemnostpaní, ale pro Boha,“ mluvil chvatně, „ I si to nevykládejte. Myslil jsem, že by vám nebylo vhod —“

Odpověděla mu pohledem smutným i vyčítavým. Chtěla mu odvětit, důchodní však se vracel a volal:

„Na, da schauen sie — no, tohle to — co říkají!“ a ukazoval už ve dveřích pěnovku do tmava nakouřenou. Farář ji pochválil, velmi živě, a pak už ho důchodní nezdržoval. Vyprovodil jej až ke mříži nad schody a paní šla skoro také až tam. Ale přece ne tak daleko jako jindy, a vážně se rozloučila.

Až i důchodní si toho všiml. U oběda o to zavadil, že byla nějak divná a že nic nejí, salátek že je tuze dobrý, co jí je, opravdu dobrý a smetana na něm! Co nejí? Vymluvila se, že ji chytla zase migréna. Také pak dřív odešla od stolu, do ložnice. Usedla na pelest postele; ruce jí sklesly do klínu, zadívala se do prázdna, zamyslila na Havlovického.

Oheň dušený se zase vzňal plamenitě, a s horoucí, nesplnitelnou touhou schvátilo ji nevýslovné teskno. Jako skosena sklesla na postel, na vztažené ruce, a zlatovlasá hlava i ramena potřásaly se vzlykavým pláčem.

XXXVII

Farář Havlovický myslil na ni celou cestu ze zámku až na děkanství. Když se po obědě, za kterého byl dost roztržitý, vracel do Padolí a osaměl, připadalo na něj zas ovzduší toho zeleného pokoje s velikou rytinou paní vévodkyně. Tak jako by vše zase bylo kolem něho, ač ne určitě; důchodňová však nejjasněji. Útlejší, unylá, jak ji sh'édl u kredence, jak proti němu stála, dojemná tím němým, tajeným steskem. Ten oheň její, jenž tenkráte na faře vybuch', ho pobouřil i na okamžik smysly zažehl, než i rozum, rozvahu mu vrátil; ale zde nad tou hloubkou citu ucítil vřelejší, hlubší, sympathické zachvění, jemuž se poddával. Byl rád, když s'hlédl Padolí; nabýval opět vlády nad sebou, ale přiznal si, že je dobře, že je tu, daleko od zámku, že ji zas dlouho neuvidí —

Příští úterý měl oddati sestru Františku s mladým Krůčkem. Splnilo se tedy, co slatinský kantor Šolta Františce prorokoval, když tu byl před třemi lety o slavné installaci, že se tu Františka vdá, že dostane půlpána. Sám pak hodlal také splniti, co tenkráte slíbil, že Františce o oddavkách zazpívá. Maje pěkné basové sólo s průvodem varhan přichystáno, přisedl na vůz k boušínskému faráři; s ním, dive divoucí, vydala se na tu cestu také panna Aninka, která se něco navzdychala a očí k nebesum naobracela, nežli vyjeli krkolomnou cestou přes Červenou Hůru.

Ale táhly ji do Padolí nejenom svatba a stará panímáma Havlovická, ale ještě více mladá Kalinová, její kloučck a její děvčátko, kteréž „Justynce či Márince" před svátky vrána přinesla a jemuž dali po kmotře, Vincině rodem Frydkově, jméno Vincencie.

Panna Aninka, když se po tom drkotání na voze trochu vzpamatovala, zašla si z fary hned dolů ke Kalinom, zatím co farář Ondrášek odbýval nejprvnější návštěvu na farské zahradě „včeličkám dušičkám“, „nebudou-li žalovat“, jak žertoval, „že se tu nemají jako na Boušíně —“ Panna Aninka se dole u dětí hodně omeškala; zapomněla tam také na „pškání“ a na všecko vzdychání, i pak na faře. Tu se držela víc u „Justynky“, mladé K linové, která pomáhala strojit, hájíc znamenitě čest její, panny Aninčiny kuchařské školy.

Na svatby sjelo se skoro všechno příbuzenstvo nevěstino; jen bratr Vincenc, jenž byl při báních v Uhrách, nepřijel ani tentokrát, ač ho farář jako již před tím velmi upřímně a důtklivě pozval. „Uherský“ bratr mu odepsal, že by nedostal než jen krátké dovolení, a to že nestojí za to, aby se vydal na tak dalekou a drahou cestu.

Stran důchodních se stará mlynářka upokojila, když jí syn farář oznámil, že tam u nich byl, ale že nepřijedou, že nemohou. Zato přišli na svatby nejhlavnější z padolského práva k odpolední hostině, jak je farář pozval: rychtář Lelek, dolejší mlynář a konšel Mitýska, který už doma, jak odvázal pás, to jest povříslo, odhodil plantu a oblékal slavnostní kabát, se hodně a rychleji oblizoval, jak se těšil na tu farskou traktaci.

Slavný den měl také Doubenus, ba ne den, celé dni, co trvaly všechny ty přípravy, co se pekly koláče a bábovky, co voněla padolská fara více nežli vonívala o poutě, slavném dni. A všechen ten čas nezkazil se mu ani na chvilku, to jest žaludek sloužil jako vždycky, žerno mu bralo jako dřív, ba když hojnost všeho kázala a nutila, ještě víc.

Už večer před svatbami byl veselý, když se věnečky pletly, pěkné, rozmarinové, když se na ně sešli u nevěsty ve farském čeledníku družičky a mládenci a když při tom ten mladý lid zpíval, smál se a žertoval. Doubenus se na to pletení také připletla ti mladí si ho kolikrát podali. Někdo z nich si také vzpomněl, kdy jemu, Doubenovi, budou věnečky plést, vezme-li si přece tu Žofku

Šulitárovu od Kačenčiných hor, že snad ji nechal ze strachu, k vůli tomu drakovi, jenž k ní chodí čtyřikrát do roka na frey.

Doubenus se jen šklíbil, černá očka mhouřil, a z toho že nic nebude, o draka že by nebylo, s tím že by si věděl rady, ale ta Žofka Šulitárova, jak se přesvědčil, že neumí vařit, a obzvláště že ne vařené buchty* , a tak to že ne — A šklíbil se a smál.

Ale když nazejtří si ženich přišel pro nevěstu, když Františka před samým odchodem do kostela v nevěstím obleku s věnečkem na hlavě poklekla prostřed čeledníku před panímámou na židli sedící a před bratrem farářem, jenž vedle matky seděl za nebožtíka otce, a když Františka pohnutým hlasem, slzíc říkala dojemné poděkování za své vychování a prosila za požehnání, když stará mlynářka dojata, s orosenýma očima za tichého pláče kolem, družiček, sousedek a panímám, dceři dělala na hlavě křížek a když jí bratr farář také, za otce, slovy srdečně žehnal, tu starý voják, jenž se s divokými Taliány rvával, ničeho se nebál a klidně stával za pustých nocí na nebezpečných strážích ve Veroně i v okolí, začal pohnutím potahovat, a pak i nos stiskl, až — nic platno — přejížděl oči vrchem dlaně a pak i její spodem u zápěstí, jak se mu hrnuly slze po zardělých tvářích.

Ale pak, když svatebčané odešli do kostela a když sv'éknuv nedělní kabát a vzav na se zástěru sestoupil v nedělní vestě, od níž se rukávy košile, bílé jako křída, jasně odrážely, dolů do sklepa, aby tam se starým hrobařem vše připravil k narážení věder, vysvítilo v jeho zardělé tváři blaženou spokojeností a předtuchou slavných hodů, až tu bude točit a točit, až zasedne na síni nebo v čeledníku ke svým porcím, až bude dorážet ruznými dodatky a zbytky se stolu.

Na těch pak, po oddavkách, o kterých Šolta to své sólo pěkně zazpíval, bylo jako u Dolan, všeho dost, jídla a pití, a dobrého; a kolem dost chuti a dost také toho nejdražšího a nejlepšího koření, veselosti a humoru.

Šolta o takovýchto příležitostech nebyl nikdy smutného

* knedlíky.

ducha a hned trefil do veselé noty. Ale o těchto svatbách přicházel už ke stolu vesele. Farář Havlovický, hned jak se vrátil z kostela, prve nežli se hostina začala, zeptal se ho ve svém pokoji, a to před boušínským farářem, na synka, jenž byl toho roku již v syntaxi. Učitel si pochválil, a všecko že jak náleží, hoch že se znamenitě drží, velební páni že jsou spokojeni, ale on, tatík, že je na tom hůř, co že pak s hochem, až tam v Broumově bude konec.

„No, nějak zas bude," sám boušínský začal těšit, „na půl cestě student nesmí ostat, to musí dorazit na místo."

„Do Litomyšle musí, kam jinam," chytal se Havlovický,

„k piaristům na filosofii, tam by to mohlo nejspíš jít. P. Ludvík tam vystudoval, má tam známosti, něco z kláštera, něco musí student sám, s kondicemi by mohl začít, a ostatek, no, dá Pán Bůh; proto se nesužte, Šolto."

Tomu zářily oči, a jak si přihlazoval na spáncích vlasy, hleděl vděčně s faráře na faráře a děkoval, to že by bylo, ale že neví, jak se odslouží jemnostpánům, opraudu. S takovým potěšením šel ke stolu a tím dřív pak přistoupil duch veselosti.

S počátku i o vážných věcech hovořili; to v té skupině, kde seděl boušínský farář a Havlovický, Šolta, mlynář dolejší a právo, to jest rychtář s konšelem. Na vojnu přišla řeč, na Řecko, jak mu začíná naděje svítat, na Rusa, jak se po té námořní bitvě u Navarina dal do Turka, jak ho bije v turecké Moldavě a Paskievič s druhou armádou až v Asii, v turecké Asii, a francouzské koráby prý poplavou do Řecka na pomoc, také s celou armádou.

„A Mettrnich se prý už taky chystá!" ušklíbl se Šolta.

„Ale na koho! Na Rusa! Opraudu!" A farář Havlovický stáhl hněvivě obočí. „No, však si to rozmyslí, na takovou vojnu, s Rusem, nejsme uchystáni."

„Jen ať to zkusí! Ten by dostal bití!" mínil mlynář.

Mitýska, jenž bojoval s mísami, nechal na okamžik jídla a oblíznuv ústa, lesklá mastnotou, vidličku v hrsti o stůl podepřené, žvýkal a divil se:

„Ale, to snad ne — no, to snad — vojnu, Bože, ne!"

Pro jeho štěstí ji však zamluvili a on hned zapomněl nad plným zase talířem a nad sklenicí pořád plnou, neboť mu ji dolejší mlynář, jemu a rychtáři, pořád úslužně doléval. Slavné právo začalo již červenat a víc a více se smát, zvláště když Šolta rozvazoval a vypravoval tu, onu veselou událost, a také tu, jak chytili slatinští muzikanti zelenou žábu do basy a jak jí, žábě, dávali pít a jak musila potom tancovat.

„Ale to jste byl taky při tom a taky zmoklý," poškádlil farář Ondrášek.

„No, to byl, jemnostpane, tenkrát byl, ale přec jsem ještě pěkně

trefil domů a ne jako brzický ‚pan bratr', když šel do Chvalkovic a ocitl se v Biounově." A začal líčit tu zmoklou Odysseu „pana bratra".

„A co brzická škola, když se tak učitel toulá," zeptal se Havlovický, ne však ve smíchu, nýbrž vážně.

„No, sirotkem neostane. On má bratra, starého kanonýra z francouzských válek, prauda, je dost nahluchlý, a tomu vždycky dá školu."

„A jak s tou kozou, co jste ji vyhandloval," popíchl boušínský směje se, neboť na mrzuté okolnosti, za kterých tenkrát, před pěti lety, o té historii uslyšel, nevzpomněl, poněvadž se všecko pěkně vyrovnalo.

Šolta jako když rybu do vody hodí. Začal hned povídat, líčil, vážně, suchým svým humorem, jak vyměnil živou kozu za svou dřevěnou na řezání dříví, jak si Hurdálek ze Lhoty přišel pro kozu a co mluvil a co pak dělal, když uviděl tu dřevěnou. Šolta po něm mluvil a drmolil, a znamenitě.

Přestalo jídlo, všichni se smáli, chechtali; Mitýska konšel, červený jako rak, křičel na Šoltu, do toho chechtotu a řeholu:

„Čerchmante, už dost, člověk už se nemože smát, ani jíst!"

Rychtář Lelek, slze od smíchu v očích, sahal si za hlavu, do týla, že ho tam už bolí a za ušima.

Dolejší mlynář se také smál, dutě odkašlávaje, větší radost však měl z rychtáře a Mitýsky, jimž pořád doléval. A v očích mu cosi svítilo a se smálo, jako by něco věděl nebo chystal. Až pak přišla jeho chvíle, když farář Havlovický, jenž musil přes tu chvíli vstát a dohlédnout, nebo se zastavoval u těch, u oněch hostí, zase k nim přisedl a zůstal.

O rynku mlynář začal, o jeho kopcích a dolech, jak se všude na jejich husí rynk ptají, v Náchodě i v Jaroměři, když tam je o trhu, a kdo je rychtářem a jaké konšely to mají, že to tak strpí, a ty louže, tu louž —

Farář vpadl a začal na mírnější strunu, aby „právo" nechytlo a se nerozzlobilo. To vydalo. Byliť rychtář i konšel nadšeni jeho

pozváním a laskavostí, bylo jim dobře od hojného jídla a že mlynář jim pořád doléval.

Už neuhýbali a začali uznávat i také jednat o správě rynku docela vážně, a kdyby se to všecko bylo psalo, byl by Mitýska podepsal zkázu vlastní louže, ke kteréž mlčky přivolil. Pak už si plácli a rukou dáním slíbili. Lelek rychtář a Mitýska konšel, mlynář také, faráři slíbili, tak že tenhle týden se začne, a do Božího těla že bude všecko v náměstí rovno jako na stole, jak se sluší na městečko, aby nebyli opravdu půlpáni.

Farář pozvedl sklenici a připil slavnému právu, že se tak stará o obec, připil, aby Padolí se zvelebovalo víc a více, jak toho pokrok a osvícenost požaduje. Sklenice zacinkaly, hlahol souhlasu zaléhal farskými pokoji. A pak opět veselost zašuměla, zvláště jak spustili déšť hrachu a cukroví, jež pršelo na znamení hojnosti a požehnání na nevěstu, novomanžely, až se z toho rozbouřila obecná střelba, liják na všecky ženské za smíchu a chechtání, za výskotu družic, jež se uhýbaly, tváře rukama chránily a zase také jak mohly se bránily, zardělé, rozjařené.

Pak, kdy boj ochabl, vyvstal Šolta a začal svým zvučným, jasným hlasem deklamovat. Říkal dobře, s humorem veselé místo z Hněvkovského směšno-hrdinského „Děvína" před studovanými i prostými svými posluchači. A poslouchali všichni. Farář Ondrášek zálibně pokyvoval šedou hlavou, hned jak jeho kantor báseň ohlásil, a podíval se mile překvapen na Havlovického.

Poslouchali všichni. Líbilo se jim veselé místo, líbilo se jim, jak přednášel, a divili se jeho paměti. Té nejvíce. Konšel Mitýska trnul, tohle že je co říct, tohle že by on, šeptal rychtáři, nepořídil, do nejdelší smrti že by se tomu nenaučil.

Také panna Aninka přišla z čeledníku se starou mlynářkou poslechnout. Zůstaly až do konce. Farář Havlovický si jich všiml i toho, že oči boušínské hospodyně se rozveselily, že zapomněla jistě na pškání, když se jí i úsměv loudil na zvadlé rty. Ale zrovna sebou trhla, když kolem tleskání zahřmělo, jak Šolta skončil, a pospíchala z té vřavy zase do tišího kouta za starou mlynářkou.

I toho si farář Havlovický všiml. Jak zmizely, vyšel za nimi, vlastně za pannou Aninkou. Zastal ji v čeledníku samotnou, neboť matka musila zase na chvíli do kuchyně. Boušínské hospodyni lahodila farářova domluva, co že se pořád schovává. Hned se jí také zeptal, jak se jí líbila Šoltova deklamace. Chválila ji a také pamět, a také, Bože, jak je veselý, jakou má pořád ještě mysel při takových starostech.

„To má, starosti má," chytal se farář, aby vykonal to, co mu připadlo hned prve, jak shlédl, že přijela také panna Aninka. „Dost starostí, ale vy také. Ale vy byste si mohla ulehčit a jemu také."

Žasla, nechápala.

„Vy byste už někoho potřebovala k ruce. Viděla jste, jak to je hodné, když u vás byla Kalinová. A Šolta má kolik děvčat; to nejstarší by vám už hodně mohlo pomoci, no, a učitelovi jak by byli rádi, kdyby měli děvče u vás, dobře opatřeno, a že by se mohlo mnohému přiučit.“

Hospodyně se dívala na faráře zase užaslá, ne však nad jeho návrhem, nýbrž proto, že sama na to nepřipadla.

„Je to pravda,“ začala pojednou zase vzdychat, „už mě to všecko skoro přemáhá, a člověk často nemože. To pškaní a větřice — Ale co jemnostpán —“

„A co pan farář, ten to udělá, když to je potřeba, a na Šoltu se už nezlobí.“

„Ó ne, to ne, on Šolta je jinačí, tuhle mu až pomáhal při včelách.“

„No tak!“ farář se bezděky usmál.

„Kdyby se mu, jemnostpane, o tom zmínili —“

„Ale milerád, to víte, a dobrý skutek uděláte.“

Šel sem za starou hospodyní vesel veselostí všech, že všechno tak pěkně jde a že se mu tak s tím rynkem povedlo. A ještě spokojenější se vracel, nebo měl jistotu, že hospodyni získal, že se rodině Šoltově uleví a že to pro děvče bude opravdu štěstí.

Když se vrátil opět mezi hosti, Šolta už zase stál a deklamoval, a posluchači se přes tu chvíli zasmáli Patrčkově „Míchanici“, kterouž si místem sám upravil pro tu chvíli a společnost. Hřebíčkový kabát už měl rozevřený, jako rozhozený, tak že mu bylo viděti černou, až ke krku zapjatou vestu celou (leskla se už silně), uzel černého šátku na krku měl stranou, smědé spánky jeho brunátněly a tmavé oči jen hořely satirickým posměškem.

Farář Havlovický, zapáliv si doutník, nesedl si, nýbrž stoje blíže faráře Ondráška, napjatě poslouchal. Ne však dlouho.

XXXVIII

Přišla panímáma, tiše, tlumíc šouravý hlas svých nedělních trepek, a potáhnuvši jako v rozpacích svou placku z hedvábného šátku, kynula synovi hlavou, aby šel. Když hned nepochytil, přistoupila a pošeptala:

„Josef, pojď trochu ven —“

Vedla ho do čeledníku, kde té chvíle nebylo nikoho kromě panny Aninky. Mlynářka ukázala na bedničku na stole, všecka radostně překvapena.

„Podívej se!“

„Co je to? Kdo to přinesl?!“

„Právě teď, v tu chvíli, schválný posel, z Náchoda, ze zámku.“ Hlas panímámin v té radosti stoupal. „Paní důchodňová — To jistě Františce.“

„Kdo to přines', kde je?“ ptal se farář rychle.

„Ňáký ze zámku, jak jsem poudala, je v kuchyni, dala jsem mu jíst.“

Faráře ta zpráva znepokojila. Když matka chtěla zavolati nevěstu, zadržel ji, aby počkala, že by to hosti teď vyrušilo, že by — Nedořekl, co by, navrhl však, že by se bedna mohla zatím otevřít. Když oddělali víko, odhrnuli seno a obal, zabělalo se krásné kávové náčiní z čistého porculánu s kvítky něžně a pěkně malovanými. Mlynářka i panna Aninka vykřikovaly úžasem, mlynářka také radostí nad tou ctí a poctou; farář mlčky, ale chvatně hledal, není-li tam nějaký lístek. Byl, v cukránce, cedulička, v otevřené obálce.

Přistoupil chvatně k oknu, ač ještě nenastával soumrak, a rychle, dychtivě předčítal řádky drobného, švabachového písma.

„Milá Františko! Děkuju Vám a panímámě za pozvání. Byla bych ráda přijela, ale není možná. Přeju Vám stálý štěstí a buďte dycky spokojená. Ten dárek, prosím Vás, přijmete na památku. Pozdravuje Vás a panímámu“ (tu bylo krátké slovíčko přetrženo) „Albertine Schmidt.“

Přečetl a ještě držel lístek v rukou. Líbila se mu pozornost paní důchodňové, ale psaníčko její se ho přece dotklo. O něm v těch řádcích ani slůvka. A to přetržené — podíval se znova. Nerozeznal zas, ale jak bylo krátké, nemohl si mysliti a nemyslil, že by bylo jeho jméno, nebo že by se snad ta změna, to škrtnutí k vůli němu bylo stalo. Psaní samo zdálo se mu jako výčitkou; než v tom všem, co učinila, je tolik šetrnosti k němu —

„Tak, co píše paní důchodnice?“ Matčina otázka ho vytrhla. Usmál se a přečetl lístek. Mlynářka měla z něho radost, panna Aninka chválila, jak ta paní krásně píše, jak je hodná.

Déle čekati nebylo již panímámě možná. Nemohouc se dočkati, aby Františku tu již měla, šla se podívat, skončil-li slatinský učitel. A zrovna v tu chvíli. Plácali mu, smáli se ještě. V tom šumu a ruchu dostala se nevěsta ze zástolí, z kouta, kde musila sedět, do čeledníku, a za chvilečku se tam shlukly kolem stolu s darem také družičky a ostatní svatebčanky, jimž stará mlynářka ukazovala dar, vykládajíc, jak je paní důchodnice hodná a sprostná, jak tu u nich vždycky ráda byla, všeho si všimla, a jak má Františku ráda.

Zatím se farář z čeledníku vytratil a vyšel ven na dvůr, ven. Nechtělo se mu do toho hluku mezi hosti, hledal samotu, alespoň na chvilečku. Šel dvorem, kde stály bryčky a fasuněk jeho vesnických příbuzných, kde pod kolnou u improvisovaného stolu seděli kočí u plného džbánu kolem Doubena, červeného, smějícího se, rozpovídaného. Přišel mezi ně, neboť byl rozveselen a dole nemohl vykládat, s jiným se smát, poněvadž jeho společník, starý hrobař, byl tím sklepem už tak zmožen, že už nemohl ani mluvit a jen se tak pochechtával.

Doubenus v tom sklepě také zmokl a hodně zmokl; ale proto ho to táhlo do společnosti. Když nahoře začali kávu pít, vystoupil nahoru a trefil sem mezi kočí a začal jim vykládat, jak on, Doubenus, také jezdil, a jednou s nebožtíkem jemnostpánem Zeidlerem, to že měli mlynářovy šimly ze Dřevíče, pacholek že onemocněl, a tak že jel on, Doubenus, s nebožtíkem jemnostpánem Zeidlerem, to že byl taky takový dobrák, tuze hodný pán, tuze hodný, s tím že jeli, s nebožtíkem, a jeli, porád pryč, do Police, do kláštera, že tam byla taky ňáká slauná vejžírka, a hostů moc, že přijeli ze

všech stran, koní že byla plná, plná maštal, a tam že ho, jako v Polici, opice tak dalece zmátla, že nemoh' ani své koně v maštali nalézt a poznat, jak stáli řadou, ale to že měli ve mlýně takovou šimlu, chodila na pod se, ta že se mu sama ozvala, když ji nemohl poznat, že se mu sama ozvala, ta všecko odřičala. A tak že ji našel. Kolem se mu smáli, jakou to měl opici, a dnes, no, dnes že by šimlu také nenašel, že by k ní lezl pod žlabem po čtyřech jako tenkrát. To někdo naschvál přidal, aby ho pozlobil, a Doubenus červený jako rak začal se durdit, to že ne, to že by viďali, a jakpak tohle, když ve Veroně —

Jakoby kouzelným proutkem šlehnut, jak vyrazil to jméno, vztáhl pravici, přiklonil k pravému rameni hlavu, roztáhl prsty, přimhouřil oči a jakoby náhlým smutkem a touhou zchvácen, začal sladkobolně:

„E la via di Verona e un bel cammino —"

To zaslechl také farář Havlovický, jak šel opodál nádvořím, ale té chvíle si toho nevšiml. Vyšel do sadu, kráčel pod stromy, do nichž začal soumrak věšeti vzdušné své tmavé roušky. Farář myslil na důchodňovou. To její poslání vzbudilo dojem tak smíšený; tu v samotě, tichu, do něhož dorážel temný hlas svatebního veselí a šumu, zmáhala se ho zasmušilá nálada, tesknota jakás —

Ze dvora vrazil pak do tichého sadu hlučný smích a ryk Doubenovy společnosti. Vtom také zaslechl, že někdo jej jmenoval. Probral se a připomenul si, že se budou na faře po něm ptát, že by bylo divné, kdyby ho tu uviděli. Rychle se vrátil nádvořím, odkudž Doubenus provázen hlučným smíchem odcházel, poněvadž ho zase volali, co dělá, aby šel natočit.

Farář Havlovický v tom proudění a šumu zas pozapomněl; musil. Když pak boušínský „pan bratr" vstal a začal o odjezdu, vzpomněl si, že s ním ještě nepromluvil stran Šoltovy dcery. Rozložil mu to, jak by jim to bylo na prospěch, panna Aninka že by jistě souhlasila, a jaký by to byl dobrý skutek.

Farář Ondrášek poslouchal, mrkal, usmíval se, když Havlovický začal mluvit o dobrém skutku, pak náhle mu vpadl do řeči:

„Josífku, vy jste pytel dobroty. Slyšel jsem a slyším tady, všude, nemáte na tom dost, co rozdáte — no, mlčte, nezapírejte, já to vím, ale ani na modlení od báby nevzít! Člověče! A ještě ponoukáte jiné! I ano, pročpak ne, když hospodyně, a ostatek, máte pravdu, je to čiperné děvče, a vždycky se kouká, když jsem u oulů, a včeličky dušičky, víte, všimne si jich; to je dobré srdce, a on, starý, on už, nevěříte, taky! Toho jsem obrátil, pohana, toho jsem obrátil," farář se zkrátka zasmál, „pohana, pravím! No, a co se toho děvčete týče," vzav Havlovického za ruku, začal mu ji hladit, „to — to ňáko uděláme, to se ví, Josífku, vždyť my taky — no, a Aninka je jako chramostí. No tak, Josífku, zaplať pán Bůh," a vsadil mu na tvář bratrskou hubičku, „naděl pán Bůh," druhou, „jste hodný," třetí. „A přijeďte brzo k nám. Ukážu vám nový roj, to se podivíte."

Pak, když se farář Ondrášek loučil s ostatními, přistoupil učitel Šolta k Havlovickému a děkoval mu. Hlas jeho zvroucněl, i pohled, jak i za syna děkoval a prosil, aby ho tedy pan farář neopouštěl. Havlovický mu položil ruku na rameno:

„O tom už nemluvte a buďte bez starosti. Studenta už nějak do Litomyšle dostaneme. Pan farář (myslil Ondráška) — slyšel jste, je také pro to. A co se ostatního týče," farář se usmál, „dovíte se třeba už teď, až pojedete." Mínil Šoltovu dceru; sám však neřekl ani slova o tom, že pro ni vyjednával a s úspěchem, jak se pevně nadál.

Panna Aninka se rozvzdychala a oči zase teskně obracela, když se loučila se starou mlynářkou, svou bývalou sousedkou, a s mladou Kalinovou. Celá fara, všichni hosté doprovodili boušínské a Šoltu, jenž si nesl velikou výslužku, k bryčce, a také Doubenus. Ten zardělý, samý úsměv, přinesl plášť faráři Ondráškovi, jemuž ruku políbil ne zrovna mrštně, a dostal od něho diškereci. Bryčka zajela do šera, pod lípy dolů a zmizela záhy zrakům.

Nedlouho potom, to se již setmělo, bral se průvod svatebčanů z fary dolů do Langrovské hospody, zatancovat si; bez toho by svatby jak náleží neskončily. Farář Havlovický přišel tam až

později s panímámou, kteráž hned nemohla pro domácnost, až co to trochu na faře urovnala a lůžka pro hosty připravila.

Když vešla se synem do hospody, skoro všecko se tam už točilo v kole: ženich, nevěsta, mládenci, družičky, mladší hosté i půlpánští sousedé, kteří přišli na pomoc, i jejich tanečnice. Mladý Kalina, jenž seděl s muzikanty a jemuž jeho trumpeta jen zpívala, vyskočil také na chvíli z „bandy", aby provedl svou mladou ženu. A právě když ji pěkně zardělou, svěží, s očima veselím a tancem rozzářenýma postavil a k muzikantské kruchtičce se vracel, zastavil ho farář.

„No tak, Toníčku, tancujete? Na vás není vidět zármutek," zažertoval, „nebo tancujete z alterace?"

„Já, jemnostpane, z alterace?!"

„No, že si už nezahrajete divadlo."

„Ah, tak už ráčíte vědět."

„Švagr mně včera svěřil, co jste uďáli, tu žádost a všecko, a že byl před tou svatbou na zámku."

„A ten škrabák teprve teď mu řek', že ta žádost o povolení se v kanceláři nějak založila, ale že se najít musí."

„Tak mu nevěříte," farář se usmál.

„To tak, věřit, vždyť oni na zámku tu žádost hned sami utopili, a ten pisák to věděl, ale to se dal napájet a krmit. To jsem měl největší zlost, že nás tak za nos vodil."

„A to buďte ještě rádi, že si vás vrchní zas nezavolal. Ještě vám moh' dát co proto, že jste se odvážili."

„Ale je to právo, jemnostpane, je to spravedlnost?"

Kalina se rozhorloval. Havlovický pokrčil rameny.

„Když na zámku vědí," řekl, „že nahoře mají oporu v tomhle utiskování všeho pokroku. Zatím nezbývá nic, nežli čekat, až zafouká jiný vítr. Zatím musíme zase jen číst."

Pak šel mezi vážné, sousedské stoly, kde také seděl dolejší mlynář, rychtář Lelek a Mitýska konšel, jenž zapomněl potahovat a jen se oblizoval, a jemuž jen jediný stín padl do té jasnosti a blahé spokojenosti, to když se zjevil Černý Vacek a začal se mu uklánět a uštipovat:

„Á, obecní moudro! Á, obecní moudro!“

U těch sousedských stolů to zas nějak proskočilo o „městečku“ či rynku, o jeho úpravě, a všude za té veselé muziky, při pivě a rozjařenosti nějak chápavější a pokročilejší začali uznávat, to že by bylo, opraudu, to že už mělo dávno být. Ale všechny úvahy zmlkly naráz, jak nastalo čepení nevěsty, když rozlehly se zpěvy, když zahrála muzika, a veselost všecky chytla, když se všecko pustilo do kola, když i konšel Mitýska rozháněl šosy svého slavnostového kabátu.

Ale pak zaječela intráda, slavná, jásavá. Všecko se v kole zastavovalo, ven z něho ustupovalo, všichni se dali do plácání, do radostného tleskotu, to jak farář Havlovický vedl si do kola svou matku. Panímáma mlynářka byla o hlavu menší; než slušelo jim to, jemu urostlému, v černém kabátě, pánovi, jí v placce z hedvábného šátku, v selském obleku. Slušelo jim to; mnohé to až dojalo, a muzika jako by mírněji, ale krásněji, a s citem, zvláště trumpeta, hrála sousedskou, staročeskou.

Všichni stáli kolem uvolněného kola a zraky upírali na faráře, jak se usmívá, na panímámu, jak je blažená. Všichni stáli nehnutě, jen Černý Vacek se ukláněl, tentokrát doopravdy, bez posměšku, a vážně opakoval:

„Á, všechna čest! Všechna čest!“

XXXIX

Druhého dne navečer farář Havlovický sám se zeptal, jak bude s poděkováním do Náchoda bude-li psát Františka. Čekal však, že mu matka řekne, aby on sám psal; a přál si to. Také mu řekla. Přislíbil, že tedy bude psát, zejtra. Ale již ten večer uvažoval o psaní, v samotě, ve svém pokoji, a v mysli je skládal. Když nazejtří ráno po mši usedl, aby psal, bylo mu zase, jako by jej ovanulo jiné ovzduší. Neviděl důchodňové, zdálo se mu však, jako by tu byla, jemu nablízku, jak ji viděl naposled, unylou, štíhlejší, jak stála proti němu. A nepsal proto klidně, ač co napsal tak znělo.

Omluvil sestru, že sama nepíše, vyslovil za ni a za matku srdečné díky za milé překvapení a krásný dar, a jakou měli radost. „A já děkuji srdečně s nimi," připojil. Ač si psaní už večer v mysli upravil, ustal po těchto slovech; četl, co napsal, uvažoval, má-li to tak nechat nebo má-li co přidat. Ale nechal, nepřidal, jen poručení jí a důchodnímu připojil.

„Jak ty řádky přijme?" kmitalo se mu, když psaní skládal a pečetil. „Uvidí, že jsem jí rozuměl, její šetrnosti."

Ani se nepozoroval, že na ni myslí s účastenstvím.

Doubenus ho vyrušil. Přišel oznámit, tak že tedy půjde dolů do městečka, že už tam s prací začali. Nic se však nezlobil, když uslyšel, že ne, že musí do Náchoda, na zámek, k důchodním, s psaníčkem. Rád to uslyšel, neboť na zámku by mohla být diškerece, počítal, a dole ve městě, „na kamenici", tam mají vždycky tak dobrou drštkovou polévku —

Dole již opravdu začali, dole „na městečku“ či rynku, snášet pahorky, vyrovnávat oudolí a vysušovat jezero. Rozkopávali ty kopečky plné jahodí a všelikého bejlí, zasypávali dolíky a zaváželi tu Mitýskovu louži; to vše tu bývalo jistě již za Švédů a když tu Fridrich král a Prusové přecházeli, ne-li už dřív.

Dělali o tom dobrovolníci a dobrovolnice, synkové a dcery starousedlých rodin Vacků a Jírovců, Součků a Šimků, Prouzů, Hejnů a Klugarů. Také leckterý sousedse motyky chytil, jako Černý Vacek. Kopal a kopal, až zrudl a přes tu chvíli musil utírat pot s čela i s šedé hlavy kolikrát zašívané. Ale pak se opřel o motyku, to jak konšel Mitýska v opelichané beranici, v plantě povříslem přepásané, v nohavicích po kolena, bez punčoch a bos jel kolem něho se svou chromou šimlou veza kamení a rum do té své louže. Vacek se na něj díval, jak svého koníka u huby vede, a smál se mu, že to své bezedné jezero smrduté takhle se šimlou nezaveze ani do soudného dne.

Smáli se tu, smáli se dál v jiné skupině; veselo bylo při té práci po celém náměstí, jež se dělníky jen hemžilo. A rychtář taky přecházel, s ním dolejší mlynář i farář; zastavovali se, pochvalovali, povzbuzovali.

Do toho hemžení a veselého ruchu přibyl odpoledne nový dělník, Doubenus, jak se vrátil ze svého poselství. Nejprve podal náležitý raport na faře, že byl na zámku a psaní odevzdal.

„Komu?“ ptal se farář.

„Paní důchodnice byla doma.“

„Co říkala?“

„No, ptala se, co hledám, hned mě nepoznala, ale jak poudám, že jsem z Padolí, že nesu psaníčko z fary, to skočila jako srnka a zrouna se začepejřila,“ vykládal prostomyslně Doubenus usmívaje se. „A šáhla hluboko do kapsy.“ Přiznal, že dostal pěkné zpropitné.

„Co říkala?“

„Zkazuje pěkný poručení a pozdravení všem na faře.“

„Četla to psaní?“

„Četla, viďal jsem.“

Farář okamžik čekal; ale Doubenus neměl už co vyřídit. Propustil jej, a sám si pak vytkl, co by vlastně chtěl, nač čekal? —

Tak rovnali padolští půlpáni svůj rynk první den i druhý. Než tohoto druhého odpoledne zběhlo se cosi, co všecko to hemžení kolem statue pod čtyřmi vysokými jasany zarazilo, pak všecko městečko poplašilo a nakonec „obecnou robotu", jak přezdělí té dobrovolné opravě, znamenitě vzpružilo.

Nedlouho po obědě zaječel za řekou, za „dvorem", plačtivě pronikavý hlas klarinetu, pak i jiných hudebních nástrojů. Od

Zbečníka, nejbližší vsi, přitáhl po lukách „přes struhy" podél potoka pod olšemi kolem náspu starého „dvora" v stromoví a přes „lajc" do náměstí divný průvod. V čele muzika, za ní výrostek s červeným a bílým praporem z papíru na žerdi, za ním deset, patnáct mladých „sukařů", tak zbečnickým přezdívali, synkův i mladých mužů provazy svázaných, veselých, smějících se. A ti, kteří je „násilím" sehnali a tak vedli, Černý Vacek, Šimůnek z uličky, rochličkovatý Rojevský a Matěj Koníček i Doubenus, kterého Vacek naverboval, v té hrůze a v tom násilí, kterého se dopustili, také se jen smáli, zvláště Matěj Koníček, jak dorazili na náměstí, do shluku všeho lidu.

Černý Vacek, vůdce té výpravy, potrhoval levicí provazem, za který vedl dva Kaválky zbečnické a Raka jednoho, a druhou nad hlavou třepaje, vyvolával:

„Tu je máte! Lenoši! Do kostela k nám chodit, do školy, to jo, ale na půlpanskou robotu to ne!" Ten nápad i čin Černého Vacka vítali radostným hlaholem, a hlučně přisvědčovali, když Černý Vacek vykřikoval, tak že je vedou, aby taky něco udělali a pomohli.

A pomáhali. Kopali, vozili na kolečkách, rovnali jako všichni pod papírovým praporcem; trčel nad nimi zatknutý na zbytku posledního kopečku nad úvozem u Langrovské hospody, který zaváželi a tak cestu zvyšovali. Až do večera pracovali a také nazejtří, kdy ta korouhev musila ze svého místa, neboť padl i zbytek pahorku. Toho dopoledne přijely mlynářovy šimly s hakem, který čeledín zapustil do divného úhoru. Začal orati rynk a zoral ho, kde třeba bylo a mohl. Mitýskově louži se vyhýbal, to jest místu, kde bývala, neboť už zmizela.

Když koně odjeli, dodělávali půlpanští i zbečničtí „robotníci" dílo. Srovnávali, pěchovali, dováželi, až pak k večeru, bylo v sobotu, dílo zhruba skončeno. A také oslaveno. Nejprve muzikou, kterou Černý Vacek zase sehnal, pak pivem, které také jeho nápadem a návrhem (tentokrát s ním Mitýska konšel souhlasil) „právo" za odměnu povolilo.

Vyvaleno vědro, vyvaleno druhé i třetí („právo“ počítalo, myslím, pět) a při těch vědrech a při muzice se všecko teprve rozveselilo, až začali zkoušet ten nový svůj rynk, mladí a mladé, tancem při měsíčku, jenž i dřevěné podsíně projasnil a maloval divné stíny jejich sloupů na bílené stěny.

Tancovali kolem té papírové korouhve, mladí, a staří stáli kolem, dívali se a smáli, jak volá Černý Vacek „Vivat!“ slavnému právu, a smáli se, když mu Mitýska konšel chtěl dát lopatou, protože mu Černý Vacek hlásil, tak že teď ještě půjdou na tu poslední ostudu, rozbořit ji, na tu jeho maštálku otočenou do rynku, však že ji šimla bez toho nebude potřebovat, že to „jezero“ nepřečká, že se celá strhala, chudák.

Farář Havlovický se také chvíli díval na ten roj a rej, pak také té události připil, v hospodě, a hlavně dolejšímu mlynáři, dnes že si může spokojeně lehnout, když tohle pořídil. Sám pak také spokojen vracel se na faru. A chvíli ještě stál u otevřeného okna hledě do jarního večera, do lipové aleje plné stínu i bledých prosvitů jasného měsíce, a naslouchal kouskům, minetu, maincké, „prkýnku“, jak sem až k faře z obnoveného náměstí tlumeně zavívaly. Že se to počíná měnit, uvažoval, a co se již stalo, co již pořídil. Cítil, že to všecko je málo, že je třeba víc a hloub.

XL

Osení stálo toho roku zase krásně. Farář Havlovický měl zvláště radost z jetele, jak se urodil, jak krásně kvetl, a zvláště, když se lidé chodili na něj dívat, když už ten onen hospodář z městečka i ze vsi se přišel na něj vyptat, na semeno, na setí, a když se jich několik odhodlalo, tak že to také zkusí s tím novým krmením.

Svatý Jakub přešel zcela klidně. O kozlu již nebylo ani tolik řeči jako loni a také se tak nesháněli po „jakubovské" krvi. Rok pak míjel obyčejným během v obvyklé práci i v různých starostech faráři, padolským i celé krajině. Do toho přišly slavné dni poutu a posvícení.

Před poutem si farář Havlovický kolikrát vzpomněl, přijedou-li letos důchodní. Když panský kočár o pouti přihrčel a z něho vystoupil kontribuční Švec ve vrzavých botách a nosatý justiciár, zamžilo cosi jako zklamání jasnou mysl farářovou. Ptal se po důchodním.

„Marod, je marod," hlásil kontribuční, čistě své zlaté brejle; hlásil to však nějak s úsměškem a díval se mrkaje, nezvyklý bez brejlí, na faráře jakoby přes brejle. „To vědí. Předevčírem jsme měli malý švajnfest, no a to vědí — krenflajš, jitrnice und so weiter, und so weiter, na halt, švajnfest."

„A panička s ním nebyla, aby ho hlídala," doplnil justiciár nutě se do úsměvu. „No, a když pořád neslyšel: Aber mužíčku —"

„Tak dámy nebyly," zkoumal farář.

„I byly, ale Frau von Schmidt nepřišla; nevím, není taky ňáko svá. Wird nicht gesund sein."

Farář se dále nevyptával.

Při hostině byl také dolejší mlynář. Farář ho pozval a požádal, aby přišel, hlavně proto, aby měl svědka, že s pány o nikoho neukládá. A mlynář byl takový svědek, jemuž všichni důvěřovali a o němž by si ani ulický Šimůnek netroufal říci, že je při pánech.

Ten rok skončil se padolským půlpánům malým divem. Uviděli, nač se Pražané chodili dívat za vstupné k „městu Vídni", uviděli zadarmo u mladých Kalinů v roubené sednici vedle pece na stěně proti oknům: betlem, nevídaný, velký s krásným městem, jehož domy měly opravdivá okénka ze skla, nad nímž se vznášel anděl a sem tam se houpal, jako by lítal. A těch figurek! Co jich bylo a pěkných, a všechny jako živé. Všecko se hýbalo, lidé, zvířata. Pastýř práskal bičem a poustevník zvonil, řezáči řezali dříví, děvčata pumpovala a pastýři a pastýřky šli jeden za druhým k jeslím s dary Ježíškovi.

Když mladý Kalina za přítomnosti svého bratra učitele, spolutvůrce, staré učitelky a její menších dětí betlem po prvé spustil, bylo odpoledne před Štědrým dnem, ostal malý Jeník nejprve jako tuhý, jak kolečka zahrčela a jak se všecko začalo hýbat. Ale pak zajásal. A malá Vincina v náručí své mladé matky vyvalila modré oči na tu směs barev, na ten ruch, jak se vše hýbalo, míhalo.

Pak nastaly poutě dětí. Z celého Padolí jako s procesím chodily se dívat. Mezi zahrádkami před příbytkem staré učitelky, na cestičce ke dveřím potkávali se malí poutníčkové často v průvodu větších i velkých. Jedni přicházeli, druzí odcházeli. Všechny však u Kalinů vlídně vítali, zvláště mladá; každému ochotně ukázala ten malý div na stěně, dílo jejího muže. A každému z těch malých, jak stáli, zardělých tváří, v němém úžasu, hoši často v čepicích na hlavě, jak byli zmámeni, zářily radostně oči a mnohý blažený povzdech vydral se z mladých prsou.

Když zase jednou takový houfec potěšen, nadšený odešel, řekla jako těšivě mladá Kalinová, chovajíc malou Vincinu, muži, jenž seděl u stolku a pracoval:

„Tak to máš jako divadlo. A ještě víc radostí."

Obrátil se od stolku, upřel oči na ženu a řekl s úsměvem:

„Inu víš, milá, zlatá, přec bych si rád zahrál."

XLI

Léta 1829. Tu středu po Hromnicích odbýval se v Polici jak obyčejně trh na plátna. Přišel tam také s kopou z Padolí Zejdl, ne nejprvnější, neboť náměstí se již hemžilo tkalci; stáli v kupkách i v celých houfech, a jako vždy v chatrném obleku na vyhublých postavách. Na nich bylo znáti všechen nedostatek i nouzi, na přepadlých lících, jež za ranního mrazu zbledla do zsinava nebo se rděla, jak je vítr ošlehal zlou cestou i necestou z dolin i s vrchů.

Nebe bylo zasmušilé, plno těžkých, sivých oblaků. Tkalci čekali, až začne trh; čekali mlčky i hovořili, posteskovali si na drahotu, že není ani na chlíb, posteskovali na domácí svízele, na nemoc, a nejvíc o tom jednali, jaký bude trh, přidají-li nebo utrhnou-li zas, a toť že bez toho, že se to nechce lepšit už od loňského roku, kupci že se vymlouvají na malý odbyt za hranice a za moře, plátna že tak nejdou, že začínají všude strašit bavlněným zbožím.

Ten onen se zasmál, nevěře, to že bodejť, bavlněné zboží, co to je, ta bavlna, to je proti plátnu jistě handra, a pak co by bylo s tkalcovským lidem jako tady, to aby ho podávili nebo aby umřel hlady, to že přec nejde. Škarohlídové však na to nic nedali, na ty „handry", ať si jsou, když jsou přece jen prý hodně levnější a o lid že takovým boháčům a pánům nejde, ať třeba pochcípá, to že budou ještě radši, co jim sejde na takových hladových tkalcích —

Ale jako by utal, když nad ty zástupy, z nichž se nesl šum a bzučivá směs hlasů až do klenutých podsíní, povztyčen na sloupu

u kříže v náměstí plechový praporec s českým lvem a polickým znakem, když do toho hukotu zarachotil buben na znamení, že se trh počíná. Houfy se hnuly, a proudem valily se k podsíni radnice a každý se tlačil, aby co nejdříve se dostal se svou kopou k některé stolici kupecké.

Tak také Zejdl padolský prodíral se k pilíři podsíně, ke stolici broumovského Valcla, jenž v bačkorách přes boty, v kožichu, v bobrové čepici s šálem kolem krku, zardělý po dobré snídani seděl na vysoké stolici nad těmi ubožáky zimomřivými jako vladař nad otroky.

A tu, jak se tak Zejdl tlačil, zahlédl mladého Pavla ze Lhoty. Užasl, že ho tu vidí, a zkřikl na něj. Pavel byl rád, že se tak se Zejdlem sešel, ale poněvadž nemohli tu spolu ani promluvit, dali si slovo, že až prodají, sejdou se nahoře v ulici před hospodou.

Tak se stalo.

„Že tě zas vidím!" začal Zejdl. „Slyšal jsem, že ses na podzim domů k mámě nevrátil, jak jsme mysleli."

„Nebylo ještě dost jisto, Kubeček mně zas zkázal."

„Tos byl porád v Levíně?"

„Do vánoc. Od vánoc jsem v Tysu, našel jsem tam dílo; teď nemám ke Škodovým daleko."

„A že seš tadyk —"

„Přišel jsem." Pavel se ohlédl a ztlumil hlas. „Mámě jsem doďál kopu, a tak jsem ji přines' na trh. Ale nejhlaunějc jsem tu k vůli ženění."

„Povolení už máš?"

„Ještě ne, šak právě čakám na Kubečka. On už napřed skrze to tu jednal. Má tu ňákou dobrou známost, souseda zdejšího, a ten se zas zná s pány na kancaláři, a tak jsme dnes přišli."

„Kdák je?"

„S tím sousedem. Přijde pro mě. Dyby pán Bůh dal a vymoh' to povolení!" Povzdechl a hned jako by sebe těšil, dodal: „Mohlo by to jít, Víšek je v zemi a jinej ně škodit nebude."

„Dybys tak —" a Zejdl sevřel palec s ukazovákem a mnul je.

„Pár dvacetníků jsem na to uskládal.“

„To by to mohlo jít,“ Zejdl se usmál. „To je na kancaláři dobrá mast. A jak,“ vzpomněl, „Škodovi, jak oni s dovolením —“

„Cák, těm to půde na Opočně.“

„Ale je zima, pojď se vořát. Šak on tě Kubeček najde.“

Vešli do hospody plné kočí a sedláků v ovčích kožichách s květy živých, pestrých barev. Zejdl si dal čtvrtku kořalky, Pavel talíř zapražené polévky. Jindy by ji byl slupl jako med, dnes však skoro ani nevěděl, co jí. Přes tu chvíli se ohlédl po dveřích, nejde-li Kubeček. Přišel až za chvíli, volně, klidně, jako vždycky

Napřed se uvítal se Zejdlem, pak si dal sklenici piva, a pak teprve obrátil se na Pavla, jenž s něho nespouštěl dychtivé své oči.

„Musíš na kancalář," začal. V Pavlovi hrklo. Hned nepromluvil, jen ohryzek mu v krku sklouzl, jak polkl slinu. Pak vyhrkl:

„Pude to?"

„Už to je. Jen se tam musíš eště okázat."

Pavel už vstal a bral čepici; Kubeček se usmál a pohladil věneček svých šedých vousů.

„Jseš celej žavej. Dřiu musíš vědět, ke komu a co —"

A pověděl mu to všechno a jak se přihlásit.

Za půl hodiny se Pavel vrátil; byl červenější a tmavé zapadlé jeho oči zjasněly jako všecka jeho tvář vnitřním radostným pohnutím.

„Tak už to mám," vydechl, jak stanul u stolu, a vytáhl cedulíčku. „Zaplať vám to pán Bůh, strejc," děkoval Kubečkovi upřímně, z duše. „Dyby vás nebylo! Všeno to bylo, jak jste poudal. Jen se mě optali, esli se tam přižením a kdo bude mít naši chalpu. Já ušecko řek', jak chtěli, něco zapsali, pak ně dali tu cedulku a já, pane, pospíchal, aby ně snad zpátky nezavolali —" Tu se teprve usmál, a hned upomínal, že by snad už mohli jít, jako by se bál v Polici ostat.

Když se před hospodou rozcházeli, řekl Zejdl Pavlovi:

„Pán Bůh ti dej štěstí, bratře Pavle, a Škodovy pozdravuj. Viď, teď se to jináč půde nežli tenkrát, dyž jsme se tu po prvé sešli. Tomu už je —"

„Šístej rok. Tenkrát, oh — To mně bylo do mračku. A dost jsem zkusil, ale s pomocí Boží —"

„Pán Bůh šecko dobře řídí," doplnil Kubeček. „No, bratře Zejdle, musíme jít, s pánem Bohem aušecky doma pozdravuj."

Obrátil se s Pavlem na machovskou stranu. Ten, jak před třemi dny ze svého nového místa v Tysu šel domů k mámě do Lhoty, radostně nepospíchal. To, že se loni v Levíně k němu tak měla, když za ním přišla, jak nejprve jen na sebe pomyslila a

na jeho nevěstu se ani slovem nezeptala, zůstalo mu v mysli. Ten suk nevyrovnal se ani teď doma, když přišel. Máma ho sice dost ráda viděla, ale když začal o ženění, chtěla mu to vymlouvat, aby ostal raději tu s ní, že bude na tom líp, že bude ve svém a že nebude mít tolik dření jako tam, a tam že bude přece jen na cizím.

Až zčervenal pro tu řeč, z níž cítil, jakou má matka pořád nejhlavnější starost jen o sebe. A když se vrátil z Police, neušlo mu, jak se její obličej protáhl, když uslyšela, že páni povolení dali. Zavzdychala, tak že bude zase sama, že ji opustí. Pavel seděl právě u stolu u misky bramborů. Jak to máma od kamen tak řekla, pustil nůž na stůl.

„Já vás opustit k vůli cizím?! Kdopak ně vlastně vyhnal z domu a k vůli komu? Radši o tom, mámo, nemluute. Je-li vám tak o mě, tak se za ňákej čas k vám s Martou přistěhujeme."

Shrabujíc s lavičky u kamen šlupiny, aby je dala usušit, dělala, jako by neslyšela, ale v duchu se zlobivě divila, že ten hoch je celý jiný, že takový ostrý nebýval, že si dal jindy říct.

Ještě ten den navečer šel Pavel dát s Bohem tetce Bitnarce a Kubečkovým. Starou tetku sice tížilo, že si bere „beranku", ale přec mu jen domlouvala a upřímně, aby tam neostal, aby se přistěhovali sem. Pověděl, že teď to nemůže být, a posteskl si zároveň na matku.

„To je máma, to je prauda!" zahubovala Bitnarka. „Dyby nebyla už tak svedená, dyby ji ještě nědo chtěl, nic bych za to nedala, že by měla oddauky ještě dřiu nežli ty."

Ráno za šera odešel, odpoledne pak byl v Škodově samotě. K té nejprve pospíchal oznámit, jak pochodil, ukázat cedulička, na kterou tak toužebně čekali. Navečer se vrátil na své místo do sousedství, kde dělal za tovaryše.

Povolení pro Martu dosáhli na Opočně bez nesnází.

Po velikonocích se s ní vydal na Hrádek, na katolickou faru, kde podle zákona se musili ohlásit a požádat, aby byli oddáni.

Farář, statný, černovlasý, se divil a nerad viděl, že Pavel, katolík rodem, vstupuje v manželství s evangeličkou. Když na-

bádal, aby si to rozmyslil, že taková manželství nebývají požehnaná, odvětil Pavel skromně, ale pevně:

„Jemnostpane, já siušecko už rozmyslil."

„A snad i to, že přestoupíte, až vás bude ženina strana přemlouvat," zvolal farář.

Marta se zalekla a pohlédla úzkostlivě na svého ženicha. Pavel však klidně odvětil:

„Já se, jemnostpane přemlouvat nedám, já dycky jen podle svědomí."

„Jste vy, myslím!" vyhrkl farář prudčeji. „Že vám tu cedulku taky dali! No, radši abysme se tu víc neviděli. S pánem Bohem!" Mínil, aby Pavel nepřišel stran odstupu.

Po poslední ohlášce v úterý měl svatby. Byly bez hluku a slávy. K oltáři přišli záhy zrána s malým průvodem mládence, družičky a svědků. Z rodičů obou stran nebyl nikdo. Otcové zemřeli, nevěstina matka nemohla a ženichova nepřišla, ač jí dal včas vědět a pozval ji sám s nevěstou. Bylo mu to líto, nejvíce k vůli Martě a její matce, neboť před nimi tajil do té chvíle, jak se k němu matka měla.

Tak tiše a bez hodův odbyli sňatek, ale v tichu, vřelé radosti, že se už mají po takových a dlouhých nesnázích. Pavel hned po oddavkách zůstal u Škodů. Chutě zase zasedl za stav, veseleji nežli když sem po prvé přišel.

Tovaryšku pustili a za druhým stavem dělala zase Marta, kdykoliv měla chvíli volnou. Tu stav její zahlučel do neustálého rachotu stavu Pavlova a v ten hlomozný hlas zavzněl často zpěv mladých manželů. Zazpívali si teď častěji nežli za svobody a k večeru vždy: „A nyní se den nachýlil a slunce zapadá —"

Pavel jak teď už neměl starostí s ženěním i s vojnou, začal se více pohřižovat ve vážné otázky, kterými se již doma, ve Lhotě, zabýval, hned „jak se mu mysl otevřela", jak říkal. Z toho míval boje sám s sebou; teď však se již nekolísal, neváhal, netrudil se jako doma, kdy často, jak na půdě o víře rozvažoval, nemohl spáti, když to, co slyšel u Kubečků i co četl, sem tam obracel,

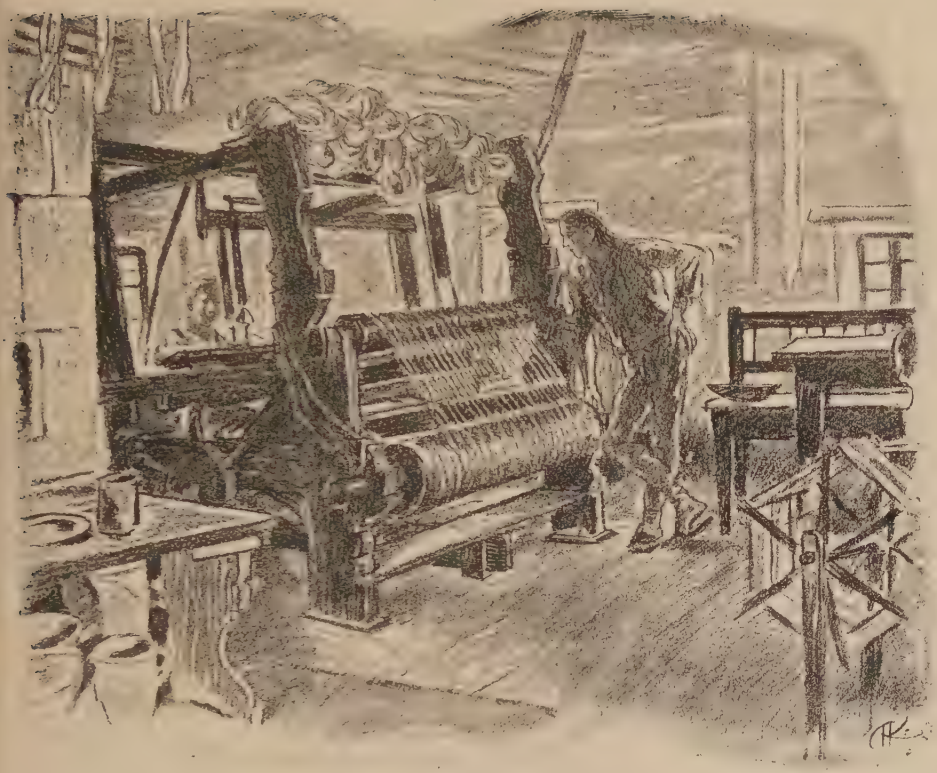

když často narazil na tvrdý suk rozporu, až se z toho někdy zpotil a zemdlel. V tom prvním rozvlažení mocně účinkovaly schůzky u Kubečků. Mezi „bratřími" se mu líbilo tu i pak v Padolí i mezi tysskými. Ale ještě když v Roketníku dělal, bylo pomyšlení na odstup něco těžkého. Ještě držela, třeba již posledními, tenkými svazy, pouta mladých let, jejich dojmy, školy i kostela —

Ale u Škodů, když se v nové víře utvrdil, kdež, jak si říkal, se mu rozjasnilo, pomýšlel bez obav duše a nepokoje na změnu víry. A když se oženil, chystal se na ni. Věděl, že to nebude snadné,

že bude musit bojovat, že, nežli jej propustí z katolické církve, bude musit choditi na Hrádek na faru na šestinedělní cvičení či examen, které farář mohl třeba na rok i na více protáhnouti. Věděl, že po tu dobu nebude směti nikam do sboru, nikam do shromáždění bratří, věděl, že mnohé duše, které to podnikly, nevydržely.

Ale Pavel se odhodlal, že se ohlásí. Tížiloť ho, že je jako pokrytec, že není celý, ale obojetný; pak chtěl také k vůli ženě, když jí tenkrát na jaře u březiny slíbil a jak jistě také od něho nebožtík Škoda očekával, a jak by jistě také vlastní otec jeho učinil, kdyby zůstal. Ti dva nebožtíci jako by ho napomínali, aby teď, když nemá jiných překážek, už neodkládal.

A rozhodl se. Jedné neděle po žních zašel ze své samoty do roztroušené vsi požádat dvou „bratří", aby mu byli za svědky, aby za týden po nešporách na něj čekali na Hrádku před farou. Té druhé neděle odpoledne ustrojiv se na cestu a již na odchodu, u samého prahu, řekl své mladé ženě:

„Marto, přišla hodina. Modli se, abych exám proved'."

Vzdychla a jak mu ruku podala, jak se na něj podívala potěšená i jatá náhlou obavou, viděl, jak s ním cítí, jak půjde v duchu s ním a za ním.

Na Hrádku před farou čekali už oba „bratří", starší dva bratří z Tysu, dobří přátelé nebožtíka Škody. Měli mu posloužiti za svědky, před kterými měl podle zákona ohlásiti svůj úmysl, že chce odstoupiti od katolické víry. Jak je shlédl, jak mu mlčky a vážně podali ruce, jako by jím strach zachvěl. Oči mu neklidněji zahořely a hlas jeho, jak promluvil, byl jako zamlžený. Když vstupovali do fary, povzdechl si z hloubi pohnutého srdce:

„Pane Bože, dej mně své výmluvnosti."

Faráře potkali na síni. Venku byl parný den, tu na síni příjemný chládek. Farář s uvolněným kolárkem v porozepjaté vestě chystal se z čeledníku do svého pokoje. Jak je zahlédl, ihned stanul. Ty dva starší znal, že jsou evangelíci. A Pavel (zapamatoval si ho od oddavek) mezi nimi!

Farář se zasmušil a zeptal se, čeho si přejí.

„Jemnostpane," začal Pavel, „přicházím tu před těmahle svědky ohlásit, že odstupuju od římsko-katolické víry a přestupuju k evangelické, helvetské." Vnitřní chvění ho v tu chvíli opustilo, jak ta rozhodná slova vyřkl. Farář nespouštěje s něho očí, živě zvolal:

„Tak se tu přece vidíme! Já si to myslil, že přijdete! Ale co to děláte? Rozvažte si to! Proč chcete opustit, v co vaši předkové věřili? Nerušte ten slib, který za vás vaši kmotrové na křtu svatém učinili! Pojďte se mnou!" pozval pojednou a vedl je do svého pokoje. Svědkové zůstali v pokoji u dveří. Pavel postavil se dopředu. Farář, jak vkročili, se ho optal, má-li právní léta.

„Mám, jak viděli na křticím listu, bude mně šestadvacet let."

„Jen mně řekněte," ptal se farář naléhavě, „proč to děláte, co se vám nelíbí v římsko-katolické církvi?"

„Jemnostpane, nechci věřit, co není psáno, a že zrušili Kristův kšaft, jak řekl: ‚Pijte z toho kalicha'."

„To povídáte vy!" Farář se rozehříval. „Tak to se vám tak tuze líbí!"

„Ano, při svátosti večeře Páně podobojí způsobou přijímání; a jináč neudělám," Pavel nabýval rozhodnutí, „tak na tom ohlášení zůstávám."

Farář zčervenav po čele zostra připomenul:

„Ale ohlášení musí být dvojí. Tak na to druhé přijďte za čtvrt léta."

Oba svědkové u dveří hnuli se překvapením a užasle hleděli na faráře. Pavel však, jemuž v tom vzrušení proskočily na pohublých tvářích rudé skvrny, trhl rukou a hned se bránil:

„To ne, jemnostpane!" Hlas jeho zněl plněji, ostřeji. „Podle zákona musím ve čtyřech nedělích dvakrát svůj odstup ohlásit. Tak to přijdu dřiu nežli za čtvrt léta, jak je právo a povinnost."

„Vy budete předpisovat!" hájil se farář rozhorleně, nepopřel však, čím se Pavel ohradil. „Vy! A mně jen spokojenost kazit!" To mluvil před sebe, jako všeobecně, pak se pojednou k Pavlovi otočil a optal se:

„Tak zůstáváte na svém ohlášení?“

„Zůstávám, prosím.“ Odpověd v tónu mírná zněla však pevně.

„No, snad si to rozmyslíte, snad si dáte říct. Teď jděte s pánem Bohem.“

Pavel rozloučiv se na kraji městečka se svými svědky, obrátil se rovnou domů. Po prvním tom kroku pocítil uvolnění. Ale vzrušení v něm ještě nevychvělo. Proto pospíchal; než i proto také, aby již mohl Martě povědět. Myslil na ni, jak asi čeká před stavením, pod stromy, jak vyhlíží; a setkal se s ní na kraji údolíčka vedoucího k jejich příbytku. Byl by ji ve svém chvatu minul, jak seděla ve břehu, ve stínu několika javorů, neodvracejíc očí od cesty z Hrádku, kam dychtivě vyhlížela. Musila na něj zavolat. Otočil se a hned byl u ní.

„Nemohla jsem dočkat, neměla jsem doma stání. Jak —“

„Průní krok už je.“ A vypravoval cestou obšírně všecko, jak se s bratřími sešel, jak s farářem, co mluvili.

Druhý krok učinil ve čtyřech nedělích. To již vál vítr se strnisek a mlhy zaléhaly lesy. Pavel přišel na hrádeckou faru s těmiže svědky jako po prvé. Farář se tentokrát úsilněji přičiňoval, aby Pavel své ohlášení odvolal. Vida však, že neodvolá, mávl rukou a rozhodl:

„Tak tedy začne examen. Na první cvičení přijďte za tři neděle.“

Nebylo odvolání proti té dlouhé lhůtě.

„Tak to bude protahovat,“ řekl Pavel zasmušile, když vyšli z fary.

„Bude, bratře,“ přisvědčil jeden ze svědků, „a exám je těžká věc. Pomoz ti pán Bůh!“

XLII

Začátkem října toho roku přijel do Padolí P. Ludvík, náchodský kaplan, navštívit faráře, svého přítele. Již dlouho jej neviděl, neboť farář nebyl od jara v Náchodě, a on, P. Ludvík, navštívil Padolí naposledy loňského roku. Toho říjnového odpoledne však (bylo tiché a slunečné) faráře nezastal doma. Jen stará mlynářka hosta uvítala, a to s radostí, velmi srdečně. Byl' P. Ludvík synovým přítelem už z let studentských. Už tenkrát k nim do mlýna v Havlovicích docházíval o vagacích, a její Josef navštěvoval zase přítele v jeho rodišti, v Dolanech, v jejich velkém, starožitném statku roubeném, o jehož sednici nejednou doma vypravoval, jaká je veliká, vysoká, s třemi bidly* napříč a s palandou.**

Stará mlynářka hosta hned uctila v synově pokoji a tam se také s ním rozhovořila. Pověděla, že Josef šel do Zlíčka, že dlouho nebude, pověděla o Františce, když se na ni kaplan zeptal, že se dobře vdala, buď pán Bůh pochválen, Krůček že ji má rád a že jim jde dobře, pověděla o „uherském" synovi Vincencovi, promluvila o Dolanech, jak tam, o Josefovi, faráři, že si dělá mnoho starostí, že by mu to s hospodářstvím, buď pán Bůh pochválen, šlo, šlo, no, ale kdyby měl být sám, že by to nestačilo, fara že je se vším dost výnosná, „ale," dodala, „dyž ono to jde hustě."

„Rozdává, to si myslím. To ho musíte hlídat."

---

* Na ně kladli v čas jarního čištění světnice prkna, aby s nich umývačky dosáhly nahoru na stěny i na strop.

** Široká pavlač se zábradlím, někdy i bedněná, v nitř světnice nade dveřmi.

„Skoro, a nejsem lakomá, velebný pane, taky lidem přeju.“

„Ale vždyť je po vás!“ chlácholil kaplan usmívaje se. „Dosud se tak stará také o cizí?“

„Dost, ještě víc, tady i do vsí, jak kde může, zajde a poradí. Teď měl zas novou starost. Šoltova studenta odbyl, jako v Brounově, tak tam zas dostal odtud jednoho Kašparova, tuze hodného hocha, a jak se prej učí! A ten Šoltů,“ připomínala, „ten je s jejich pomocí v Litomyšli.“

„S mou tuze ne, panímámo.“ A hned zatáčel. „A to děvče Šoltovo na boušínské faře se má taky dobře. Panna Aninka si ji chválí.“

Slunce se opřelo do pokoje a vyjasnilo jeho bílé stěny, obrázky na nich i prostý tmavý nábytek z tvrdého dříví. V tom náhlém zlatém vysvícení oživly také odumírající barvy na zahradě před oknem. P. Ludvíku připadlo, že by se tam mohl zatím podívat, a stará mlynářka hned ochotně zvala a vedla.

Na záhonech a políčkách kvetlo již málo kvítí; psí víno na stěně rudě zahořelo do chabnoucí zeleně. Na všem v zahradě bylo i teď znáti pečlivou a znalou ruku.

„Tady si začíná živý plot,“ upozorňovala mlynářka na kus mladého, hlohového plotu. „Čet' o takových plotech v knihách a tuze to chválí.“

„A hlehle, školka!“ zvolal kaplan, jak zašli kousek dále k sadu.

„Ba, opraudu škola, velebný pane. To sem vodí už tak výrostky a mladé hospodáře a učí je štěpovat, a tak všechno.“

„To je dobře. A stromy nové sází.“ Rozhlížel se po těch mladých.

„Kde může. Ta třešňová alej za krchovem jde pěkně, a teď taky na krchově, před hlavníma dveřma a u obruby nasází lip. Až to jednou všecko vyroste - Ale toho on ani nedočká.“

„Pracuje tedy pro potomstvo,“ řekl kaplan vážně. „A to taky blaží.“

„Buď pán Bůh pochválen, nespokojený, myslím, není, to ne. Prauda, někdy zamyšlený, ale to jsou ty jeho starosti. Pořád si

ještě vymejšlí novou práci, jako tadykle," mávla rukou k březině, ,,ta ona taky nejdýl stála. Chce tu mít pole a tadykle ty drážka," ukázala více nalevo, ,,tady, co se ty kozy pasou, ty chce ještě dřív zkasírovat."

Pastvisko ve svahu se hemžilo kozami všech barev, bílých, černých, strakatých. Několik chlapců a děvčat bosých krčilo se výš ve vřesu pod březovým keřem do hromádky.

,,Povídala jsem Josefoj," pokračovala mlynářka hovorně, ,,že to půjde zle, že to mají lidé za obec, ale Josef zas, že je to farní

vlastenství a hlauně proto, aby prej viďali, co se z takový pustotiny dá udělat, že mají sousedi takových taky dost, že by mohli mít ze všeho pole."

„To je on! To je Josef!" zvolal kaplan v upřímném uznání. „Ale že nejde?"

„To se s někým zastavil a rozhovořil, jak mívá ve zvyku."

„Abych mu šel naproti."

„Minout by ho nemohli."

Stavil se jen pro svou rovnou hůl s třapečkem a vydal se přímo za faru, vzhůru, řídnoucí, žloutnoucí březinou do svahu. Na slunci blýskaly se vyleštěné vysoké holeně jeho bot a leskl se jeho kastorový klobouk, jak zvolna vykračoval v černém kabátu vysokého límce, úzkých rukávů a dost dlouhých šosů. Darmo před se vyhlížel. Teprve až nahoře v lese, to již šla cesta rovně, u mohutné, vysoké jedle, jež jako obr nade všechen les strměla, zahlédl faráře Havlovického. Ten, jak přítele rozeznal, zatočil vesele holí, přidal do kroku a vítal ho zdaleka.

„Kde se touláš?" káral s úsměvem P. Ludvík.

„Ale byl jsem tady na kraji ve Zlíčku, v chalupě tkalcovské. Stůně tam on, sám tkadlec, byl jsem ho trochu navštívit. Tak co nového v Náchodě?" rychle se ptal, jako by zamlouval.

„Nic tak, leda že se vévodkyně chystá zase na odjezd."

„A jak, je-li pak přece na ní ta změna víry znát, nebo je-li to vůbec jináč znát. Teď za tu dobu by už mohlo být patrno." Farář se ironicky usmál.

P. Ludvík mávl rukou.

„Ani tak, ani tak; žije jako dřív, a kolem ní chodí všechno zrovna tak jako jindy; v patronátních záležitostech také, to víš."

„To jsem si myslil. Ta její proměna víry byla beztoho spíš pro nějakou variaci a k vůli společnosti, k vůli jejím kruhům. No, a jak," farář na okamžik se odmlčel, pak rychleji se optal, „jak na zámku." Vzpomněl při tom na důchodňovou, kterou od zimy neviděl. A zeptal se také přímo, co u důchodních.

„On, důchodní, to víš, zívá a kde by co dobrého zpapal. A ona, říkají, že je stonavá. Ale to nemyslím, ale spíše to bude nějaká nespokojenost. Nebylo by divu; jaké pak s ním radosti! A dětí není —"

Farář Havlovický hleděl za té řeči před se a nic na to neřekl. Jako by zatrnutí ucítil a zamyslil se. Až jej P. Ludvík vytrhl otázkou, co on.

„To víš," farář nuceně se usmál, „jaká práce na úhoru; plašim čáry, strašidla, hastrmany, učím sít do první brázdy, brambory sázet, jsem apoštolem jetele, učím, sedlačím, půjčuju knížky, jak co je potřeba."

„A jde to, jsi spokojen?"

„Za čtyři léta nemůže člověk při takové práci velké výsledky čekat. To se jen kypří, sází, seje a odklízí se staré a zpuchřelé. Na to je třeba let. Někdy se ovšem musím zlobit a někdy mne už napadá, nač to všechno, ale vždycky si vzpomenu na starého Plška, co řek', když mu těžká půda vyhodila hák. ‚A žiu se znova. A přece se to uďálo.'" Vysvětlil to kaplanovi; pak se zase vrátil k první řeči.

„Sám bych všecko nesvedl. Hledám si a připravuju pomocníky."

„V mládeži."

„Ano, je tu dost čilých a chápavých."

Vyšli z lesa. Pod nimi svah rozrytý bídnou cestou více průrvou, jako hlubokou ranou, z většiny vřesoviště, pastvina, březová porostlina, níž pak Padolí, údolí, vrchy podél něho, vše v zátopě říjnového slunce, vše v barvách podzimu, luka dole i pole i lesy ve stráních. Oba kněží se maně zastavili a rozhlíželi.

„Vidíš, Josefe," ozval se farář, ukazuje po údolí a kolem, „to je mé dítě i můj pacient. Začínám mu rozumět. Tady se musí vychovávat i léčit. Jde to zvolna, tuze zvolna. A ještě kdyby jen neuhodilo žádné obecné neštěstí, jako oheň, víš nebo —" Nedořekl; jak si pojednou vzpomněl, optal se: „Tuhle byla v novinách zmínka o choleře v Rusku. Máte-li pak o ní nějaké zprávy?"

„Snad se nebojíš?“ P. Ludvík se usmál. „Je tak daleko, někde při asiatských hranicích. Ta sem nepřijde.“

„Pán Bůh dej; ale tam k těm asiatským hranicím také přišla zdaleka, z Indie.“

P. Ludvík zabodl několikráte bodec své holi do písku mezi kamením a přisvědčil: „To je pravda.“

„Šíří se prý v Kazaňské gubernii.“

„A při tom ještě mají válku,“ živě připomenul P. Ludvík. „Ale v té mají štěstí.“ V obličeji mu zrovna prosvitlo. „V Asii bojovat, v Evropě, na dvou stranách najednou a jak! Paskěvič už je někde u hory Araratu nebo ještě dál, považ, a Děbič, ten přešel už Balkánské hory. Teď už má Adrianopol; ten on se nezastaví až v Cařihradě.“

Farář Havlovický pozorně poslouchal, ale klidně; v tmavých, bystrých jeho očích se pak úsměv mihl, když přítel končil.

„Vidíš, Pepíku,“ řekl, „teď jsi tam také mohl být, někde u Araratu nebo v Istambulu, jako oficír, nejmíň jako vrchník, kdybys byl s Rusy odtáhl, jak jsi chtěl.“*

„Směj se, ale člověk v rhetorice má víc ohně nežli rozumu. No, a přec si rád na to vzpomenu, jak jsme bláznili, když jsme uviděli první Rusy, když na Obersand** přiharcovali kozáci. Bože, kozáci, tenkrát! Ten mundur jejich, dlouhé píky, křepké koně — My na nic jiného nemyslili nežli na kozáky, o jiném nemluvili, a ty uniformy!“

„Však jste je také měli, páni rhetoři, bledě žluté brslenky, zelené kabáty —“ škádlil farář.

„A ruskou čepici k tomu!“ bránil se kaplan. „Ale byli jsme přec jeden jako druhý.“

„No, libost v uniformě, to to bylo.“

„A to ne, Josefe!“ Kaplan sotva vykročil, už opět stanul. „Bylo nás tenkráte v rhetorice dvanáct, a jen nás šest Čechů jsme se tak vystrojili, jen my Češi jsme se tak za Rusy fantili;

* 1813.

** Podměstí v Broumově.

Němci nic. Byl v tom přece jen jakýsi neodolatelný cit, tušili jsme krev bratrskou, rod slovanský. A teď, no řekni sám, je-li ti to jedno, když čteš, že Rusové vyhrávají."

„To se rozumí, že není." Farář se usmál. „Vždyť je v tom zrovna outěcha."

„Viď, viď," vpadl dychtivě P. Ludvík, „to já taky, když si tak rozvažuju, jak je s námi zle, vzpomenu si, že nejsme tak sami a opuštění, že máme takové přátelstvo veliké ve Slovanstvu. A to ten mrak se trhá, a také když si vezmu ‚Slávy dceru'. To také, bratře. Ta kniha je mně jako vlastenecké modlitby. Uměna věští jako prorok lepší budoucnost a outěchu v srdce lije — Ale, jejej, teď mě napadá! Psal mně Pospíšil, psal, že už brzo pošle a jednu novou básnířskou, z té že budeme mít radost."

„Nový nějaký básník?" optal se farář klidně a vykročil.

„Ne, Čelakovský. Složil ‚Ohlas písní ruských', a o tom Pospíšil píše, z toho že musí mít každý vlastenec radost, toť že jsou básně, jako by člověk skutečné, pravé ruské zpěvy slyšel, a jaká prý mluva utěšená!"

Vykročili zas a stoupali na dol. Mluvili o knihách, o čtení, farář se ptal P. Ludvíka na jeho práce archiválni. Přítel si liboval, jak mu přibývá přepisů listin, co je látky, a že myslí na článek do Musejníka. Došlo také na osobní záležitosti, na známé, a za této řeči zeptal se farář jako mimochodem, jak často bývá u nich na děkanství kostelecký farář. (Děkan náchodský byl zároveň vikářem.)

„Teď už tam dlouho nebyl," odpovídal kaplan, „ale onehdy jsem byl v Kostelci."

„No, a o mně se nezmínil, tak slaďounce?" Farář zamnul ruce, jak to kostelecký farář dělával, a poslední slova promluvil jeho sladce rozplývavým způsobem.

„I zmínil, to víš, když se o každého stará."

„A o mne zvlášť. Co říkal?"

„I tak, žes celý hospodář, že si hledíš tuze hospodářství."

„Aha, a míň fary, jak on myslí." Havlovický se zkrátka zasmál. „Víc neříkal?"

„Ne, jen to.“ P. Ludvík náhle smekl a zamával kloboukem. „Vidíš panímáma!“

Stála za farou na sadě a vyhlížela je.

„Nemůže se nás dočkat,“ řekl farář s úsměvem. P. Ludvík znovu vesele pozdravil a volal:

„Tak už toho tuláka vedu!“

XLIII.

Počátkem léta 1830 noviny se již častěji zmínily o strašlivém moru ve východním Rusku, jak hrozně tam pustoší kraje, jak se prudko rozchází dále na západ, jak běží, přeskakuje děsivými skoky celé krajiny, a jaká to zoufalá práce chtíti jej zastavit, zarazit. Oznamovaly, že marně tam vojskem obklíčily zamořené vesnice, marně že nařídili pod trestem smrti, že nesmí nikdo ani z nich ani do nich. Nic naplat kozácké pikety, nic platno, že psaní z těch končin docházejí probodaná, prokouřená, že podávají je v kleštích, že myjí nádobí i peníze v octě.

Cholera šla dál jako strašlivý přízrak, jehož nelze ani ubodat ani spoutati, šla dál svatou Rusí, dál, až k jejímu srdci, bělokamenné máťušce.

Farář Havlovický zprávy ty pozorně stopoval, i to, jak je s pokusy mor zadržet, sklíčit a omezit. S matkou o tom však nikdy nemluvil a skoro s nikým. Nechtěl napřed lekati a plašit. A jinak ty děsivé zprávy sem nedocházely; nikdo se jich nedočítal, protože novin neměli. Tak nerušeně zůstaly všední klid, obecné starosti, denní všech práce a lopota. Jak bylo loni, letos zas.

Mezi tkalci zůstávalo také při starém; po trzích si nikdy nechválili, protože kupci nepřidali a nebylo na to ani naděje. Leckdes jim klnuli, jací to dříči, klnuli jim a bavlně. Neznali toho svého vyvstávajícího nepřítele, jak o něm slýchali, ale jeho rostoucí moc už pociťovali, jeho škodlivý vliv na trhy a dílo.

Jen „světáci" nenařikali. Ti, jak jezdili, a již skoro všichni na vozích, trakařů nechali, po lázeňských místech, do Prahy, do

Plzeňska i dál, dost prodávali a hodně tržili. Dušánkovi zvláště štěstí přálo; i stálý jeho pomocník, Nácek Trnečků, jenž ušima hýbal i vlasy, jenž dovedl rozesmát a jenž si ze světa přivážel divných věcí a jimi mezi padolskými synky šachroval, ustřádal si pěkných pár dvacetníků.

Znamenité výdělky Dušánkovy bylo znát i na jeho domácnosti. Až si o ní lidé vypravovali v Padolí i dál, jak Dušánková teď dobře strojí, jak zve často své kamarádky a sousedky na kafe, a co všeho doma mají, víno také a rosolku, co drůbeže chová, jak je z toho požehnání až nešátrná.

To také hrubě opakovali, že je teď do práce lehtivá, ani že sama nevypere jako jindy, na to že má Kozačku, že tam je teď bytelně, ta úlisná vdova že teď je jako její tajemnice. A co již dostala a co odnesla k jídlu i na své děti! Bylo teď u Dušánků všeho dost; kusy cukru se tu válely a babky měly pořád upečené. Ani koláče již tam nebyly vzácné.

Na večer před sv. Annou přišli padolští muzikanti, celá banda, a zahráli Dušánkové, když měla svátek, jako jemu o sv. Václavu udělali „štandrle" a jako oběma zahráli časně ráno prvního máje. K Dušánkom ovšem neopomenuli přijít, protože po každé, když dohráli, musili do sednice, kdež je znamenitě uctili jídlem, pitím a ještě penězi.

Farář Havlovický o tom hospodářství také slyšel a nerad. Naposledy tohoto roku před samými žněmi, kdy se Dušánek zase vrátil ze světa. To se farář chystal do kostela na kázání, když ho panímáma pojednou zavolala k oknu, aby se šel podívat.

Lidé již chodili na hrubou, pod lipami míhali se živé barvy vesnických krojů i půlpanské mládeže. A v tom proudu nesla se Dušánkova rodina. On v klobouku jako pán, hedvábný, černý šátek na krku a v pantalonech; bunclovek*) už nechal. A ona ve zlatém čepci, v salupu, samé skoro hedvábí a vedle ní její dcerušky po městsku, po pansku vystrojené.

Staré mlynářce se taková nádhera protivila. Ukazujíc na ni

*) Boty vysokých holení.

doličovala, co to je, co je na těch šatech, co to asi stálo, a že to není ani tady v Padolí šito, Dušánkové že už zdejší švadlena nestačí, to že dala všecko v Náchodě šít. A s jídlem co je! Kyselo už nejedí k snídaní, to pořád kafe.

Farář se zasmušil. Matka měla pravdu.

„Je na ženu slabý," řekl, „všecko jí povolí. On tak přičinlivý, snad přijel ze světa už s párem."

„S párem, koně si přikoupil a ještě prej by nestačil, ještě si snad jednu fůrku pořídí, tolik spotřebuje zboží. A má ho. Tkalci mu ho sami nosí."

„Má velký úvěr a velké výdělky, mohl by zbohatnout. Ale když ty ženské hloupé myslí, že v té parádě je všechno, a nepamatují na budoucnost. No, všichni nejsou takoví. Tadyhle Zbečnický Kopecký —“

„A co pak ten!“ živě přichválila stará mlynářka. „Tam zas je taková šátrnost, jako tady rozhazují. Však mu taky přibývá, a jak taky při tom hospodářství zvelebuje!“

O těch poměrech měl farář Havlovický mnohem živější rozhovor nedlouho po tom v Náchodě, když tam zajel na pout, na děkanství, kam byl pozván. Přijel tam první z hostí; druhý byl kostelecký farář, a ten hned, jak se pozdravili, začal si mnout ruce a sladce rozplývavým hlasem se dotazoval, jak se Havlovický má, a co u nich, jak se mu daří, jak s hospodářstvím, že slyší, jaký je vzorný hospodář, a co jeho škola, že si dělá velké starosti.

„To mne všecko těší!“

„Rád věřím, rád věřím, každý máme nějakého koníčka, ale, pane bratře, jestli se vám to vyplatí, dojdete-li vděku.“

Havlovický dohřát tím „koníčkem“, odvětil zkrátka:

„Na ten nečekám!“

„No ano, když — ale — stojí-li to, řekněm', za to kvaltování, za tu práci. V š e m polepšit, to není možná, ne, a všichni aby byli vzdělaní — A jen to tak rozpařit, já nevím, já nevím, z toho bude jen nespokojenost. Co je platno, aby víc věděli, to radši víc peněz,“ farář se krátce zasmál, „a když bude zas víc peněz, začnou rozhazovat, víme to, u nás taky tak.“

„To bylo, nebo je u vás a jinde, všude,“ vpadl farář Havlovický horlivě, „ale jsou také lidé šetrní, a těch je dost. A ostatek, o bohatství tu nejde, kdo jim je může dát? Ale to je potřeba, aby lid byl z nevědomosti vytržen, aby tolik prohlédl, aby si mohl hledat lepší, pohodlnější cestu, nežli teď každý má, aby měl možnost.“

„Jen zůstane-li pak tak věřícím,“ hladce naléčil kostelecký.

„To by bylo smutné! To by každý vzdělanec musil být nevěrcem!“ To znělo již ostře.

„Je jich mezi nimi dost.“ Kostelecký farář se jizlivě usmál.

„Ale, ale,“ chlácholil P. Ludvík, jenž tu s nimi byl, „snad byste se nepřeli —“

„To ne, já ne,“ hájil se s úsměvem kostelecký, bledý zlostným vzrušením, „já to dobře myslím, když tadyhle pan bratr chce obětovat všechen čas —“

„Ano, volný čas,“ vpadl Havlovický, vyciťuje to jemné bodnutí. Vtom vešel nový host, rtyňský farář, s děkanem Lukavským. Bylo zase vítání, pozdravování; v to zahlaholily slavnostně všecky zvony. Havlovický pány bratry opustil. Musil napřed do kostela, kde měl míti kázání.

XLIV.

Když se po bohoslužbách vrátil, zastal na děkanství také boušínského faráře, Ondráška, s nímž se upřímně rád uvítal, i městského doktora a zámek pozvaný k tabuli, důchodního Schmidta, kontribučního Ševce i justiciára Vintra. Také vrchní přijal pozvání; do té chvíle však nepřišel. Musili tedy čekati.

Havlovický stál s Ondráškem a vyslýchal ochotně, jak je na Boušíně, to že byla s tím děvčetem kantorovým dobrá rada, to děvče že je čiperka, a jen na oči kouká. Havlovický ochotně poslouchal, ale přece ne tak trpělivě jako jindy. Hleděl se přitočit k důchodnímu, jehož se zeptal na zdraví, na jeho i panino, že slyšel, že trochu churavěla.

„Na jetzt ist schon besser, der Appetit ist wieder da, ale nechtěla mně nic jíst, a to jsem měl strach, Herr Pfarrer. A teď aby se zas bála jíst," zvolal živěji polo žertem, polo zahořkle.

„A proč?! Jemnostpaní?"

„Ona, ich, Sie auch, ein jeder; když ta cholera začíná strašit."

To thema svedlo hosty v klubko. Mluvili o ní, jaká to strašlivá nemoc, že, jak není v prvých čtyřech hodinách lékařská pomoc, že je zle, konec.

„A co, co se musí dělat," ptal se důchodní s dychtivostí, z níž bázeň prochvívala.

„Nejprve se pustí notná porce krve," vykládal přitloustlý doktor načervenalého nosu, „pak oleum menthae piperitae etc. etc."

„A na pijáky je prý nejhorší," prohodil děkan.

„To je, to je," přikývl doktor načervenalého nosu, „pivo nic, a — vodu taky ne," dodal s úsměvem a zamrkal masitými víčky.

„A jak se ukazuje?" zeptal se důchodní, jenž hladě si řídké licousky, vážně, skoro úzkostně naslouchal.

„Na halt, jak bývá, horko, zima, žádný apetit, nic, ale strašlivá žízeň, křeče v nohách, škroukání v břiše, bolestné vrhnutí, studená kůže, modré poškvrny na ní —"

Důchodní si povzdechl a byl rád, že děkan ty hrůzy zamluvil otázkou, co pan vrchní, pan wirtšaftsrat. Než doktor jako by se

zabořil, zase o choleře, těšivě, s nafouklou jistotou a sem že se nedostane, že se udělají kordony.

„Ale v Rusku je také mají, a přece —“ namítl P. Ludvík.

„Á co v Rusku, solche Barbaren! A co tam všecko snědí, třeba svíčky.“

„A pánové,“ ozval se farář Ondrášek usměvavě, „pán Bůh nedej, ale k nám na Boušín se nedostane, přijdou k nám, u nás je zdrávo — ty lesy,“ a vtáhl dech, jako by cítil jejich vůni.

„Jim nic neudělá, to vím,“ kontribuční Švec se zasmál svému nápadu, „ale kdyby tak trhla na včeličky dušičky —“

Farář sebou zrovna škubl.

„Ale kde, co to povídají, na včeličky!“

„No, co já vím,“ přitěžoval doktor, „na zvířata také cholera chodí, na kuřata jistě a na krocany, to dostanou křeč do nohou a teče jim ze zobáků a pak takový strašlivý —“

„Ale že pan wirtšaftsrat nejde!“ zarážel vikář nanovo výklad doktorův.

„A my choleru máme blíž, nežli si myslíme,“ prohodil znenadání justiciár, jenž dosud mlčel. Vida obecný údiv, usmál se kysele a vyložil:

„Ich meine Frankreich. Tam je pořád revoluční mor. Čtou přece, co tam pořád vyvádějí králi a ministrům.“

Farář Havlovický podíval se na P. Ludvíka; jejich zraky se setkaly. Mlčeli však i pak, když kontribuční zablýskav brejlemi pohrozil, však že on francouzský král všecky ty novotáře zkrotí, že jim dá, ministr Polignac že s nimi umí, a je tu vojsko, a ostatní mocnosti že by také nedopustily, jako bylo za Napoleona. Jak se rozhorloval, zavrzaly mu boty silněji a pak ještě víc, jak znenadání vstoupil vrchní, jemuž se uklonil.

Vrchní, skoro šedesátník, ale rovný, velký, jen málo prošedivělý, s licousky na ducatých tvářích svěží, zardělé barvy, vymydlený, v modrém fraku s bílou, hedvábnou podšívkou, s bělostnými kadrličkami u rukávů a s bělostným šátkem pod lalouškem, jen zlehka, skoro nevšímavě pozdravil, jak všichni,

kdož seděli, vstali a kdož stáli, se klaněli. Byl nějak velmi vážný a úředníci na něm hned poznali, že se něco stalo. Sotva se vikáři zkrátka omluvil, obrátil se k ostatním a rychle, dost vzrušeně (pořád německy) vykládal, že už chtěl jít, ale vtom že došlo psaní od pana tajemníka Její Výsosti, že už nejsou v Paříži, že Její Výsost přijede letos dřív, aby v Ratibořicích bylo všecko v pořádku, že musili z Paříže ujet, a najednou zasmušile vyrazil:

„Pánové, v Paříži je revoluce."

Před zámeckými pány jako by uhodilo. Ztuhli, jen justiciár hnul ukazovákem vzhůru. Kostelecký farář obrátil oči do stropu, boušínský plácl do dlaní a chtěl v prostém údivu zvolati: „Tak na moutě," ale zadržel, když tu byl wirtšaftsrat. P. Ludvík s Havlovickým zas na sebe pohlédli a jeden druhému postřehl v očích kmit zjasnění. Hned se však opanovali a postoupili za ostatními, kteří se kupili kolem vrchního, aby vyslechli jeho zprávy.

„Revoluce! Jak se patří revoluce," vykládal, „Pařížané jsou vzhůru, teď koncem července, vojsko přešlo k nim, ministerstvo Polignacovo padlo" (kontribuční Švec náhle sáhl na brejle a rovnal je, jako by mu vadily), „mají zas národní gardu, jako byla za poslední revoluce, a jejím velitelem je, co byste řekli, pánové —" odmlčel se tázavě, a hned hlasem plným úžasu a nevole sám odpověděl: „Starý Lafayette!"

„A co král, pane hospodářský rado!" vydechl justiciár.

„Ten se musel také poděkovat, snad už je pryč, nebo ho zajali, to pan tajemník už nepíše, jenom to, že se poděkoval."

„To je vojna, evropská vojna!" hrozil se kontribuční, důchodní však se ohlížel po děkanovi, jestli přec — A ten skutečně se vzpamatoval a velmi zdvořilým a šetrným tónem připomenul, aby neráčili pánové zapomenout, že oběd čeká, že to jsou smutné noviny, ale —

Zasedli. Po prvním leknutí chuť přece přišla, zvláště důchodnímu. Tísnivý však dojem těch novin mezi zámeckými zůstal. Po celý oběd skoro o ničem nemluvili nežli o Paříži a revoluci, co z toho pojde, že jistě zase nová svatá aliance, to že jinak ani

nepůjde, kníže Mettrnich že si nedá bořit své dílo, ten že s tím zatočí —

Boušínský farář víc poslouchal a přisvědčoval, ač spíše ze zdvořilosti, a ohlížel se po Havlovickém, co ten. Divil se mu, že tak málo mluví, on, takový mudrc, a že jako by mu to bylo jedno. I Kostelecký ho po očku pozoroval, ale nedivil se, že tak málo mluví. Klidný však farář Havlovický nebyl rovněž jako P. Ludvík. Oba však si dávali pozor na každé slovo, oba toužili, kdyby už mohli od stolu a jeden s druhým promluvit. Také když kaplan za vhodné chvíle odešel, vstal za minutku Havlovický a rovnou do kaplanova pokoje.

P. Ludvík už čekal skoro u prahu. Radost mu hleděla z tváře, z šedých, modrých očí.

„To jsou noviny!“ zvolal.

„Pán Bůh dej, aby ta bouřka také u nás povětří trochu vyčistila. Snad ve Vídni teď prohlédnou, že se nedají národové věčně utiskovat. To bude mít účinek, to v Paříži, ó, jistě bude.“

„Však to už cítí. Viděl's, jak se lekli?“ ptal se kaplan s úsměvem, „direktor jak přišel?“

„A my jsme se jim zas málo lekli. Justiciár po mně koukal.“

„Jdi radši, Josefe, vrať se, není co věřit.“

Havlovický poslechl. Teprve za chvilku po něm vrátil se P. Ludvík.

Ty vzrušující noviny byly toho příčinou, že panstvo nezůstalo u tabule tak dlouho jako jindy a že boušínský farář nemohl si s padolským tak pohovořit, jak se na to těšil. V tom vzrušujícím dojmu z direktorových novin pozapomněl také Havlovický na paní důchodního, jmenovitě nač cestou do Náchoda myslil, pozve-li ho snad důchodní po hostině nahoru na zámek. Tomu pomyšlení se nebránil, poněvadž bylo jeho nejtajnějším přáním, jež se kmitem ozvalo. Už dlouho se s ní nesetkal, i zachvěla se v něm touha ji uvidět —

Než revoluce zatlačila vše; tak ho vzrušila. Skoro celou cestu na ni myslil, jak bude ve Francii, ostane-li monarchie nebo bude-li

republika, a jak v sousedních zemích. A nos justiciárův a oči jeho se mu mihly, jak se po něm otočily, a kostelecký farář, jak k němu po stole přišel a jak si teskně povzdechoval, to že zas je, v té vzdělané Paříži, jaké zas ohavnosti proti zákonité vrchnosti, a co ještě bude, jaké zas neznabožství, že třeba zas Pána Boha složí, jak už jednou udělala ta proslavená vzdělaná Paříž —

Havlovický i teď, kdy na to vzpomněl, se zamračil. Ale byla to jen chmura, jež prolétla jako stín jeho projasněnou myslí.

XLV.

Toho dne pozdě večer, a již bylo na noc, seděl slatinský mlynář sám u stolu v šalandě a četl. Chasa byla ve mlýnici nebo v Náchodě na poutě, u muziky, panímáma spala již vedle v sednička. Mlýn šel, a neúnavný hukot a klepot jeho stlumeně plnil prostornou jizbu jen slabě osvětlenou. Jediná svíčka na stole nestačila svou zardělou září do všech koutů a na tmavozelená kamna

i na velkou, bílou pec u nich. V tom hukotu bylo v šalandě ticho; ledaže stromy zašuměly venku ze tmy vlažné, srpnové noci druhým otevřeným oknem, jímž také zabloudila do jizby bílá můra světlem přivábená.

Mlynář ve spodkách jen a košili, za poslední dvě léta zešedivělý, bedlivě četl ze staré knihy, kterou před sebou držel. Jak měl tvář pochýlenu, oči pod obočím nápadně hustým a dosud tmavým, v knihu upřeny a rty sevřeny, vypadal hladký jeho obličej, nosu dosti značného a ohnutého, přísně. Četl a četl a nepozvedl očí, když venku někdo zaklepal železným klepadlem na dveře. Ale klepadlo, sotvaže přestalo, znovu cvakalo do hřebu, jimiž dveře byly pobyty.

Mlynář čta, stáhl husté obočí nevolí, cože nejde někdo z chasy otevřít; okamžik čekal naslouchaje, až se dal zase do čtení. Sotvaže přeříkal řádek, dva, otevřely se dveře a jimi vrazil do světnice z mlýnice hluk a hřmot nezkrocený, ale náhle se zas stlumil a byl jako prve, jak kantor Šolta vešed zavřel. Vešel kvapně, udýchaný, po osmahlých spáncích i po čele zardělý.

„Dej pán Bůh dobrý večer!“

Mlynář pokývl hlavou, upřel šedé oči na příchozího v nedělním hřebíčkovém kabátě a optal se přísně klidný, cože tak pozdě.

„Letím zrouna k vám,“ hlásil vzrušeně učitel.

„Sedněte.“

Šolta však jako by neslyšel; nesedl, jen černé vlasy hladil po spáncích a oddechuje ještě, rychle přistoupil ke stolu.

„To nesu noviny!“

„Odkud.“

„Z Boušína. Byl jsem tam na faře, navštívit Barušku, sedíme venku před farou a vtom přijede farář. Z Náchoda, byl tam na poutě, a přines' — Revoluce!“ vyhrkl Šolta, nemoha dočkati; zardělý obličej i oči mu zrovna zářily. „V Paříži! Francané jsou vzhůru!“

Přísné rty mlynářovy se hnuly úsměvem, šedé oči upřel tázavě i nedůvěřivě na učitele, jenž utíraje si modrým šátkem zpocenou hlavu, sedal proti němu, a hned se hájil, vida, že víry nenalézá.

„I na mou, pane otče! Dyť bych přece takhle — Jak jsem to uslyšel, dal jsem tam dobrou noc a pryč, a rovnou, cestou necestou, sem, až jsem klopýtal. Je to prauda, přišlo to na děkanství," a pověděl obsah novin vrchního Essentra.

„Je to jistý? Vojsko, povídáte, že přešlo, a král se poděkoval, a garda zas, povídáte?"

„Tak, ušecko tak, inu je to prauda. Takovéhle věci by si vrchní nevymyslil," ušklíbl se. „Vejvodkyně mu psala, taky snad ujíždí z Francouz. Vždyť by to nepovídal, a na děkanství a tomu panstvu!" Černé oči se mu jen smály.

Mlynář odstrčiv knihu, prudce vstal. Jeho tváří rozlil se pojednou svit uspokojení a radosti.

„A vrchní to musel oznámit." Zasmál se zkrátka a ne tuze nahlas po svém způsobu. „A byli tam ze zámku?"

„Všichni. Důchodní, justiciár, kontribuční —"

„Co říkali, co vrchní —"

„Byli prej celí zmatení."

„Aha!" Šedivé oči pod hustým obočím zasvítily, „to věřím. Potvory! Přec jednou!"

„A Mettrnich! Ten on!" připomínal Šolta v škodolibém pošklebku. Mlynář pokývl hlavou, přivřel oči a usmíval se.

„To se to teď taky jinde hne," mínil učitel. Mlynář zase kýval, až oči otevřev zeptal se, a kdy to bylo.

„Asi tři neděle, koncem července."

„To bude proslavenej červenec! Z toho bysme se mohli dočkat něčeho dobrýho. A Frančané! Ó copak Frančané!" Jmenoval je tak Šolta dle novin.

„To mám z nich, pane otče, radost. Já bych to byl doma nevydržel. Žena bude myslet, že jsem v hospodě, že piju." Zasmál se. „No, to nic." Vstával a bral čepici. „Já vám to musel říct, ulevit si."

„Už jdete? No, je pozdě. Ale počkejte. Já bych teď neusnul, půjdu s vámi kousek." Vzal plantu na sebe, čepici, hmátl na okno pro dýmku a jak ji cpal, usmíval se a opakoval si:

„To věřím, ti karabáčníci, ti oni se lekli. A co pak takhle — Ale když —“ Uplivl se. Docpal, zapálil o svíčku a vyšel s učitelem ze šalandy. Za prahem houkl něco do hlomozné mlýnice, nějaké připomenutí, a vyšli ven. Bylo pod mrakem, temno, ale vlažno, zrovna teplo. Mlýn se jen slabě probělával mezi černými stromy na sadě u řeky, za níž v pozadí zdvíhala se příkrá Červená Hůra, černá lesem. A les vpravo ve stráni i na dole pod mlýnem u řeky také stopen v černo, v tiché, vlažné černo. A z něho se nesl a v černu zase zaléhal hlas mlýna i šumění řeky.

Mlynář i kantor nedívali se, neposlouchali, jen hovořili a rozkládali, jak šli kus dolů, podél řeky, jak se zastavovali a zas se obrátili, pořád v revoluci, pořád s Mettrnichem a tím tuhým jeho řádem, žehrající, ale přece potěšení, obveselení nadějí v uvolnění, jež se z té červencové revoluce usmívalo.

XLVI.

Za týden v sobotu pozdě odpoledne přišel k dolejšímu Zejdlovi nečekaný host, mladý Pavel z Tysu, jenž měl nebožtíka Škody dceru Martu a o němž už loni na podzim doslechli, že má „exám". Pak v Polici o trhu, na jaře tohoto roku, dověděl se o něm Zejdl, že se těžce roznemohl. O tom všem nyní od něho samého uslyšeli, jak ohlásil odstup, jak hradecký farář mu bránil.

„A s tou nemocí, inu pane, Hospodin nás těžko zkoušel. Máma, jako ženina matka, ta porád ještě nemože, a pak ještě já ostal pádem ležet. To byly chury vejdělky a těžký živobytí. A nejhůř měla žena, chudák, ta se nám něco nasloužila! Ale jak ochotně, ve dne v noci, a ještě všechno zas pořídila v domácnosti a jak jen mohla, zas za stau. Ta zkusila! Ale ani nehlesla, uvšecko tak ráda. To je vopraudu požehnání taková žena věrná."

Pavlovi bylo znát na tváři, jak od srdce vděčně a rád na ženu vzpomíná.

„A jak exám?" optal se Zejdl.

„Jak exám! Starost. S tou nemocí se uvšecko zpozdilo. Co jsem se namodlil, aby mně pán Bůh dopřál. Jak jsem vstal, hned jsem šel zas na Hrádek, na faru na cvičení."

„A jak farář, protahoval?"

„Dost. Někdy jsem přišel a kuchařka hned, že jemnostpán není doma, ať si přijdu za tejden. Přídu za tejden, a zas že není doma, že je u nemocnýho. Ale já nic, mě to neomrzalo; přišel jsem po třetí. Tu byl doma, ale zas neměl čas, abych přišel za čtrnáct dní, a tu mě vzal na exám a dost mě sbíral a musil jsem se

portovat. Ale sv. písmo mně bránilo, až tak dalece, že mně nezbylo už než ještě jednou jít na cvičení."

„Ale mezitím nebyls nikde."

„Ani na krok. S bratry jsem se žádným ani nemluvil; věďal jsem, že po mně pasou. Tak tedy zbylo už jen jedno cvičení a to bylo minulou středu. To jsem už šel, pane, veselejc, to jsem už myslil, že je vyhráno. Ale nebylo jen tak. Farář mně tolik rozkládal, co dělám, že chci k tý víře, od který jiný odstupujou, a učený a vysokýho stavu lidi, jako náchodská vejvodkyně, jiných dost, hrabat a panstva, menoval je, a zas po dobrým a po zlým, tykal, vykal, ale já mu řek', že jednám podle svýho svědomí a že jináč nemožu. A tak mě propustil. Bylo devět, když jsem vcházel do fary, a bylo čtvrt na jednu, když jsem odcházel. Žena se už nemohla dočkat, čakala venku před farou, měla už strach a poudala, že se už celá třásla. A já vylít', červený jako rak, poudala mně, a vesele. Teď jsem vám to přišel říct. Zejtra půdu do Kláštera na faru, oznámit to dvojíctihodnému a vás prosím, abyste to ve středu o trhu řek' někomu z bratří, aby to zas oznámil Kubečkoj."

„Toho to bude těšit. Nic se neboj, ušechno vyřídím!"

„Šak na Kubečka jsem si nejdřiu zpomněl. Rád bych k němu sám doběh', ale není kdy, pospíchám do toho Kláštera."

Brzo po večeři prosil Pavel, že půjde ležet, že by rád časně odešel, a když dával „dobrou noc", dával i s „pánem Bohem", že jich nechce tak časně budit. Smáli se mu, že nejsou takoví ležáci. Ale když se o čtvrté probudili, byla postel na chalpě už prázdná. Pavel odešel už před třetí, ještě za hustého šera, chvátaje do Kláštera, kam před lety nebožtík jeho otec tajně chodíval.

XLVII.

Farář Havlovický vyprovodil za těch pět let, co v Padolí působil, nejeden chudý pohřeb ke hrobu, ale žádný nebyl tak smutný, jako pohřeb Václava Hrubého, tkalce ze Zbečníka. Tkadlec ten dlouho stonal, a když ho v chudě natřené rakvi přinesli ke hrobu, lomila nad ním rukama nuzně oděná vdova, před časem zvadlá, zmořená prací, bděním a starostmi, a kolem stály čtyři děti, z nichž nejstarší byl hoch jedenáctiletý; dvě nejmenší byly ještě doma.

Tkalce Hrubého pochovali týden po náchodském poutě. Farář Havlovický nevzal od méně chudých nikdy nic od pohřbu; tady ještě přidal. A nešťastná ta rodina nezmizela z jeho paměti, jak odešla ze hřbitova. Týden po pohřbu zašel si do Zbečníka. Záminku si vzal, že se jde podívat ke Kopeckým, kdež se už kolikrát stavil, poněvadž Kopecký byl snaživý světák i hospodář. Pobyl tam chvíli, pak sešel dolů a dal se kus po vsi nahoru, do chaloupky nebožtíka Hrubého.

Bylo ještě hůř, nežli se nadál v té jizbě nízkého povalového stropu, dusné a těsné, v níž kamna, pec a tmavý stav zabraly většinu prostory. Přeptal se vdovy, vyslechl s účastenstvím její stesky, promluvil na děti, vtiskl matce peníz do ruky a vyzval ji, aby se stavila na faře, že jí dá panímáma otépku lnu, a na zimu aby si přijela s trakařem pro dříví, jen aby se přihlásila a nic se neostýchala.

A hned pak, nedbaje díků užaslé ženy, potěšené darem i tím, že jemnostpán ji navštívil, že se jich tak ujímá, pospíchal z chalupy.

„Zaplať pán Bůh! Naděl pán Bůh!“ šlo za farářem ještě se zászpi. Ale on bral se chvatně k potoku, k lávce a mezi ploty na cestu vedoucí k Padolí. Před ním kus klusal nějaký člověk, bosý, v nohavicích po kolena a v podvlíkači, v zimní čepici, přihrbený trochu. Farář napínal zrak, přidal i do kroku.

„Braho!“ zvolal pak. „Jářku, Braho!“

Na druhé zavolání mužík světlých vlasů a červeného krku se zastavil.

„I pro pána krále, jemnostpán! Pochválen buď!“ pozdravoval radostně kolovrátník z Petrovic.

„Až na věky. Kde jste chodil?“

„Ale tadyk ve Zbečníku, s kolouvratem a snovadlem a teď pospíchám domů.“

Šli spolu směrem k Padolí. Hovořili o čase, jak se ostudenil, o Brahově i polní práci. Když docházeli k rozcestí, uvolňoval Braha krok.

„Že tak s nima mluvím, jemnostpane, oni by to nejspíš věďali. Tolik se poudá o vojně, že snad zas bude.“

„Kde jste to slyšel?“

„Ale tuhle vo trhu v Polici; poudá se tolik, že je zas ve Francouzích leberie.“

Farář mu prostě vysvětlil příčiny a průběh červencové revoluce, pokud to sám věděl z Náchoda i z došlých zatím novin. Braha bedlivě poslouchal, hledě před se, pak se pojednou po faráři obrátil, a tohle že se ještě povídá, že Francouz vtrhne sem, do Čech.

„To máte, vy a všichni, z něho strach,“ zkoumal farář.

„A tuze ne, jemnostpane, já už dokonce ne. Dyž vono je tuze zle, jemnostpane, a hůř by nám nebylo, nemohlo být, to je tak řeč mezi lidem, a je to prauda. A eště tohle, šak jsem jim to tuhle v hospodě vyložil: Vy byste měli eště s vítanou Francouzoj jít naproti!“

„Francouzům, Braho?“ farář byl překvapen. „A proč?“

„To je tak, jemnostpane," vykládal kolovrátník vážně a jistě. „Francouzové sem musí a dyby to jen na hodinu bylo. Voni u nás robotu zavedli, voni nás jí musí zase zbavit."

„Odkud to máte?"

„Ale snad je to v ňákým starým čtení, já nevím, ale poudá se to už dávno, já to mám od nebožtíka táty."

„Nevím, Braho, jaké to bylo čtení, ale v tom je omyl, že Francouzové u nás robotu zavedli, to ne."

„Ale že ji zruší," chytal se Braha.

„Kdož to může říci," řekl farář, „ale bylo by už na čase, aby ten řetěz byl už přeražen. Snad dá pán Bůh, když je kolem všude větší pokrok a taková touha po svobodě."

„Ale nejvíc u Francouzů. Ó, Francouz — vono přec — jemnostpane, já nevím," hájil se Braha se schytralým úsměvem, „vono to starý proroctví přece jen nebude na blázny. Kdo čteš, rozuměj! A tady co poudaj', jemnostpane —" Zamrkal, usmíval se, jak se obrátil po faráři, dávaje mu na srozuměnou, však že mu taky rozumí.

Když se rozešli, uvažoval farář o řeči Brahově a o tom, jak divně, Bůh ví odkud, zalétne jako semeno větrem přiváté něco do lidu, jak se to ujme v jeho duši, klíčí a roste, ujímá se v jeho nevědomosti, šíří se a budí divné naděje, ale třeba i těší v jejich opuštěnosti.

A co on, co Ludvík a jiní stejně smýšlející! Také se zaradovali nad tou bouří, že hne tím dusivým mrtvem. Nadáli se změny i tu — V Belgii chytlo od toho pařížského požáru, jenž zničil staré království, tam bojují za samostatnost. Ale tady — Mettrnich dovedl si nového krále francouzského již zavázati. Ten se nebude již do ničeho míchati, a naděje jejich, ach, budou asi jen světýlka, bludičky —

Že se přívrženci dosavadního tuhého pořádku a stavu nějakých změn už nelekají, přesvědčil se farář Havlovický nedlouho po tom setkání s kolovrátníkem, když se vypravil do Náchoda na zámek, kdež měl nějaké řízení stran zádušního lesa. Na tu

vyjížďku se skoro těšil. Chtěl a musil také pozvati pány na blížící se pout a nadál se, hned mu to pomyšlení i přání se kmitlo, že uvidí paní důchodní, že ji navštíví pro to pozvání.

Tenkráte, když se mu tak vyznala a on ji odmítavě odpověděl, domníval se, že je rozhodnuto, že je po všem znepokojování, po vší nejistotě. A bylo nějakou dobu. Než v duši mu zůstal přece neklidný koutek, jehož si hned vědom nebyl, ale jejž ucítil, až se sám nad tím zarazil, zvláště když byl u důchodních před svatbou své sestry a pak o svatbách i pak.

Na kanceláři důchodního nezastal. Byl churav, jak mu řekli ostatní páni. Z těch justiciár hned do politiky, tak nějak nadobyčej vesele a chutě (kyselý úsměv ho přešel), tak co tomu farář říká, že z toho francouzského mraku nebude déšť, že pořádek zůstane. A oka s Havlovického nespustil.

Ten nato zkrátka odpověděl, ano, že je tam teď spořádaná vláda a s naší vládou dosud v dobrém dorozumění, a hned začal o své záležitosti. Ten justiciárův jako vítězný pohled ho zlobil.

Z kanceláře zašel k důchodnímu. Zastal ho v posteli peřinami zachuchlaného. Paní u něho nebyla, ani v pokoji. A ji hledaly farářovy oči, hned jak vstupoval. Nepřišla také z druhého pokoje, jak se nadál. Dověděl se, že zašla k paní kontribuční pro lipový květ. Důchodní začal vzdychat, když farář přednesl své pozvání na pout, ach, však že si v noci vzpomněl, že se do Padolí na pout víckrát nedostane, že měl takové bolesti v životě, že myslil, že už má choleru.

„Apetit pryč, a bolesti, a zima, horko. Moje byla celou noc vzhůru.“ A zas o své nemoci, pak o choleře. Věděl, jak se v Rusku šíří, že už zuří v Moskvě, že je kolem Moskvy kordon a dvacetidenní kuarantaina. Nemohl při tom pochopit, proč car přijel schválně z Petrohradu, dosud zdravého, do zamořené Moskvy, a proč Havlovický to jednání nadšeně chválí a proč byli Moskevští tak nadšeni tím skutkem carovým.

„Na wissens, wenn ich Čár wäre — já bych tam nejel — na, co jim pomůže — já bych odjel do auslantu. Co z toho bude mít,

když ho cholera chytne — sagen Sie. To já, vědí-li pak, že už mám flanelový pás, ten je, jak píšou, tuze dobrý, kdyby něco bylo. Ale zle je prý, když se nemůže člověk potit, to musejí dávat pytlík s žhavým ovsem na žaludek — verdammt angenehm — a já se těžko potím."

Vtom vešla paní. Od služky venku již slyšela, že je tu Havlovický. Přišla klidně a zase tak vážně uvítala. Byla tak, jak ji posledně viděl, jak se mu líbila, jen bledší víc, po probdělé noci, a zdrželivější; cítil to a hnětlo jej to. Také jako by mu důchodní dnes byl na závadu. Za chvilku odešla do druhého pokoje pro lék a dlouho se nevracela. Tak se farářovi zdálo. Když nalévala lék, mohl se volněji na ni podívat, na její bílé, ušlechtilé ruce, jak držela stříbrnou lžíci a jak lila na ni topasově žlutou tekutinu; pohlédl na její nachýlenou tvář, jak jí ta slabá ubledlost sluší a jak měla sklopená víčka dlouhých řas, když sledovala lék žblunkavě lžičku plnící.

Jak trpělivě muži přisvědčovala, když začal zas o své nemoci i o choleře! Faráři se namítlo samo, aby se jí zeptal, bojí-li se toho moru. Usmála se, zdálo se mu, že nějak smutně, a řekla, že by sic nerada zemřela, ale proto že se nic nebojí, ať už — Když důchodní povolil se svými stesky a nemocí, opakoval Havlovický pozvání.

Vzhlédla k němu jako překvapená (už dlouho jich sám, osobně, nezval) a okamžik mlčela; jejím bílým čelem jako by se rozjasnilo. Pak poděkovala, a že nebude tentokrát možná, k vůli mužíčkovi, že se musí všeho chránit.

Farář Havlovický odešel s košem. Ani na okamžik s ní nebyl sám a vyprovodila ho jen až ke dveřím pokoje, ne již jako jindy, a rozloučila se opět tak vážně jako posledně. Vracel se nespokojen. Její omluva stran poutu, na který se jindy těšila a sama na něj muže pobízela, byla správná; cítil však, že je přece jen výmluvou. Mrzela ho. Myslil na to, že by jindy —

Bezděky rozšířil oči, jež se do prázdna upřely jako ustrnule, když si uvědomil, teď že tedy on by si už přál, aby přijela.

Již se pak nikde nestavil. Zahalen v modrý, límcový plášť, seděl zamyšlen v koutě těžkého mlynářova kočáru. Hovor v kanceláři, ta radost justiciárova, že ostane všecko při starém, a nejvíc to, jak bylo u důchodních, doléhalo mu na mysl. Nevesele, nespokojen hleděl před se na pustnoucí údolí, jímž hučel vysoko ve stromech u řeky vítr a rval poslední chumáče jejich zlatého i rudého listí.

XLVIII.

Ta oživlá věštba o Francouzích roznášela se z podzima do zimy Padolskem i dál po vsích dole i na vrchách. Na cestách z kostela se rozcházela, v hospodských jizbách vábila, o přástvách tlumila píseň i smích. Ve statcích, v zapadlých chalupách mluvili za mrazivých, dlouhých večerů divné a spletené věci o francouzské „leberii" a o Francouzích, že začnou zase vojnu a přijdou. A novináři lidu, nocleháři, židé, vandrovníci, krajánci, pocestní kramáři přinášeli ještě divnější zprávy, jak je všecko ve světě pobouřeno, že se chystá zase na velikou vojnu, teď že Polsko zas je vzhůru. Hrůzy Napoleonských válek, před patnácti lety minulých, budily se v paměti a do šera nejisté budoucnosti třeslavě padal svit té tajemné věštby, že Francouz zruší robotu.

Zato farář Havlovický, jako každý pokročilý vzdělanec, kteří očekávali od červencové revoluce změnu, obrat k lepšímu, mlčel o svých nadějích. Aby se ještě lekali za svou krátkou radost, aby se báli promluvit, nebo ti, kteří se dříve strachovali těch zpráv z Francie, směle se zas rozhlíželi a pozorovali, číhali.

Rok 1831 zle se počínal. Ještě ležel sníh a již ohlášen odvod, jenž jindy býval až na jaře, a rychtáři vodili synky na zámek, odkudž je posílali do Josefova a tam jim hlavy stříhali a přisahat kázali. Náhlý strach a zmatek padl na krajinu. Nač ten časný odvod, na koho? Na Francouze, či kam je poženou? Pláč a nářek rozléhal se městečkem, po vsích; blažen byl, kdo utekl nebo se mohl vyplatit nebo včas ukrýt.

Tenkrát v Padolí Zejdl a Machovský starý Kubeček kolikrát si vzpomněli na Pavla ze Lhoty, jak měl na čase, teď že by sotva ušel. A Zejdl se také v Polici o trhu doslechl, že se Pavel pro jistotu ten čas ze své samoty v Tysu ztratil a schovával, zase v Levíně.

Lid hádal, že ty vojenské přípravy jsou na Francouze. Farář Havlovický kombinoval, že to snad pro polskou revoluci, jež od listopadu již v království bouřila. Dychtivě čekal na zprávy z těch končin, o tuhém zápasu Poláků, při nichž byl. Ale ještě bedlivěji, až úzkostlivě sledoval strašlivou nákazu, kterou lékaři a noviny

jmenovali cholera morbus. Lekal se její zhouby, lekal se i o své dílo. Věděl, že nejde jen o životy, ale že to bude rána pro všechno, že kudy mor kráčí, roste bejlí pověry, že v jeho stopách jde nouze a hlad, hrůza, zdivočilost i zoufalství —

Lid však byl dosud klidný, v Padolí, v okolí, všude. Dosud jej více děsil strach vojny, o choleru nedbal; byla mu ještě daleko, ač už přelétla Rus od asijských hranic až k Baltskému moři. Už i do Haliče vnikla, a v červnu oznamovaly noviny, že v severních Uhrách počínají na ni lidé mřít. A jaká hrozná čísla hlásily: v Haliči onemocnělo na pět a třicet tisíc lidí a zemřelo na třináct, v samotném Lvově roznemohlo se přes tři tisíce a z těch zhynula skoro polovička!

Když se farář Havlovický jednou v červnu odpoledne vracel ze Srbské ze cvičení a stanul kraj lesa ve stráni nad Padolím a rozhlédl se utěšeným údolím po lukách v květu, plných zlata i růžových pruhů, skropených bělostí svatojanského kvítí, a po veškeré krajině v mladé, panenské kráse jara, po bílých dědinách v stromoví, tak útulných a tichých v klidu nedělního odpoledne, nevyjasnily se mu oči tím milým pohledem jako jindy. Zasmušil se, jak vzpomněl, jak tady třeba bude na podzim —

Když přišel domů, zastal panímámu s Františkou a mladou Kalinovou na zahrádce v chládku pod jabloní. Před nimi stál mladý Kalina hodinář a něco jim, a dost vesele, vykládal.

„Pojď poslechnout," zvala matka, jak zahlédla faráře, „tadyhle Anton přinesl noviny."

„Dušánek psal ze světa," oznamoval Kalina svůj pramen, „Dušánková byla u mne, abych jí napsal odpověď, a tak jsem čet'."

„Co píše Dušánek?"

„Ale o choleře taky, co je všude řeči a strachu, že jsou už moravský hranice proti Uhrám uzavřeny, a že všude je hned tolik řeči a zrouna zmatek, když někdo náhle zemře, jako tuhle ten voják od čáslavskýho regimentu umřel na transportu. Hned přijela komise; a co pak to —" kostelník se začal usmívat, „ale v Ouvalech u Prahy onemocněl ševcovský učedník a taky umřel

a hned taky doktoři ven do Ouval, a hned nato do Hlubočep, ty znám, byl jsem tam jednou z Prahy."

„Co tam?" ptal se farář.

„Píše Dušánek, tam že se zas ňákej sedlák najed' horkých buchet a pak na to pil pivo," kolem se usmívali i farář, „a hned krajsfysikus k němu a doktoři z Prahy."

„A nebylo nic?" ptala se mlynářka.

„Ale nic, to ten strach dělá, a ten je prej u ty nemoci nejhorší."

„Buďme rádi, že na těch případech nic nebylo. Ale jinde, v Polsku, je hrůza; a v Uhrách je taky hůř. Nic nepřišlo z Náchoda?"

„I přišlo, celý balík toho. Máš to v pokojíčku."

Farář se rychle otočil a dychtivě vešel zase do fary.

Všichni pod jabloní se odmlčeli, až stará mlynářka, hledíc za synem, řekla vážně, jako s obavou:

„Josef má z toho velkou starost. Šak taky, nedopouštěj pán Bůh, kdo by byl víc v ohni nežli on —" Tichý, třesoucí se povzdech vyvanul jí z prsou.

Pak opět přišli na Dušánkovo psaní, na něj a ještě víc na ni; trochu si sklepli, to že teď zase bude, až se muž vrátí ze světa. Hovořili a chvíle v tom příjemném chládku, provívaném vůní ze záhonů, utekla, až pojednou před nimi farář zase stanul, v domácím kabátu, s novinami v rukou, vážnější, nežli odešel. Stará mlynářka si toho všimla a hned se ptala, tak co píšou noviny. Mladé ženy, Krůčková i Kalinová, upřely zraky na faráře.

„Nic veselého, maminko. Cholera se šíří kvapem a kde už je, jako v našem Polsku i v ruském, netratí se."

„A tam je eště vojna!"

„Ale cholera je silnější. Už přemohla i vítězného vojevůdce. Právě píšou noviny, že generál Děbič na ni umřel a veliký kníže Konstantin taky. V Uhrách pádů úmrtí taky přibývá. A tam jsou ještě ke všemu bouřky mezi lidem."

„Co je, pro Boha!" ptala se mlynářka.

„Jak bylo potřeba, daly tam ouřady všelijaká nařízení stran té nákazy, a lid se proto bouří. Už i ouřední domy obořil a musilo vojsko na něj, husaři.“

„A proč se ten lid vlastně bouří?“ ptala se Krůčková.

„Protože bohužel nepřemýšlí a věří báchorkám a všelijakým štváčům. Namluvili mu, že to s cholerou všecko páni nastrojili, že páni otravují lid, nebo že chtějí otrávit těmi prostředky, co se nařizují.“

„A to mohli uvěřit?“ divil se Kalina.

„A taky uvěřili; jak povídám, lid nepřemejšlí. Já nevím, kdyby to tak u nás trhlo —“

„To snad přece ne!“ hájil Kalina.

„Takové řeči se roznášejí, na ty není také žádný kordon, a hned se uchytí. Bude to kříž. Už tu máme taky nařízení, přišlo od ouřadu, právě teď,“ a maně ukázal rukou k faře, v stranu pokoje, kde je byl právě s novinami prohlížel. „Lid se má poučovat, i s kazatelen, takové je nařízení.“

„A co, kdo to poroučí?“ ptala se Františka.

„Ve Vídni je zvláštní zdravotní komise, taková rada je taky v Praze a teď jsou taky na venkově nařízeny. Ty mají všecko proti choleře na starosti.“

„Bože, Bože, to už začíná být zle,“ povzdechla stará mlynářka, hledíc na syna. „Prve jsem povídala, ty že budeš v tom nejhůř.“

„Jen se, maminko, napřed nelekejte. Ještě je dost daleko a pak, když se udělá všecko, co možného —“

Černý mrak válečný ještě se nerozptýlil, a nový strach zadul mrazivě do duše lidu. Co bylo mu dosud jen jalovým slovem, čeho si nemohl představiti, cholera, jejíž vznik a vzrůst neviděli a jíž nic podobného neznali, začala pojednou lekati. Ještě tu nebyla, jen se přiblížila, a již jí bylo všude plno. Řeči o ní se roznášely a rostly. Přijeli světáci, Dušánek, Kanda Hanuš a jiní, každý dříve nežli jindy, a to k vůli choleře, jíž se báli. Z Pešti psal Luňáků, jenž tam dělal za tovaryše, jaká je hrůza s tou nemocí, že odtud

uteče, jen kdyby ho domů přes hranice pustili, to že má strach, že tu na tu choleru zemřel taky z Červeného Kostelce ňáký Linhart, s tím že stejně přišel do Pešti.

Tkalci přicházeli z Police z trhu a naříkali, jaký byl slabý, z pruských kupců že už žádný nepřijel, že pro tu „korelu" všechen obchod se zaráží, ve Slezsku a dál, v Prusku že zavírají fabriky, nic že nejde, fabrikanti že propouštějí dělníky, s těmi že je nejhůř, půjde-li to takhle, že i tady přestane dílo, když kupci nebudou na trh dojíždět a pak — Co pak! Nouze, hlad, hlad! A pak ta nemoc!

S kazatelny o ní slyšeli, kaplan o ní kázal i farář, ten obzvláště. Poučoval o tom moru, varoval, radil, žádal, aby měli jen důvěru v rady dobře míněné, v léky, jež, jak písmo svaté dí, stvořil Nejvyšší ze země a muž opatrný že jich sobě nezoškliví, aby nevěřili hned všem poplachům a přemrštěným novinám, aby se raději přišli zeptat, poradit, k němu ať přijdou, kdokoliv, kdykoliv —

S kazatelny o moru slyšeli, ve škole i na cvičeních, a pak i ze zámku ozval se hlas. Prouzáček přišel a přinesl padolskému rychtáři obsílku na zvláštní amtsták a roznesl ji rychtářům všem, že pan vrchní poroučí. Poslechli, přišli na kancelář, a tam jim vrchní půl německy, půl bídně česky přísně ukládal, ať tady to, co nařízeno a vytištěno, ať každý vyhlásí a stará se, aby se tak stalo, jak nařizuje slavná Landes-Sanitäts-Commission, a co bude provádět slavná Local-Sanitäts-Commission, ať si to přečtou, stran těch louží etc., ať nejsou lidé jako prasata.

Rychtáři vyslechli to tiše, rybnický svobodník s hlavou pochýlenou, zamračeně, ale venku se všichni ozvali. Nejeden si uplivl, nejeden zaklel, takhle že se s lidmi jedná? A čert aby na vrchního poslal tu korelu. Rychtáři hubovali na zámku a lid klel, nadával, když četli nebo slyšeli, co ouřadové nařizují, ať každý doma hodně zametá a v sednici, kde mají postele, tam ať nemají brambory, řepu, a v sednicích ne housata nebo kvočnu s kuřaty nebo selátka, ať se v sednicích nepere prádlo, ať se tam nesuší, a

okna denně otvírat že se musí, ať se louže odklidí a zavezou, mrchy ať nenechávají nezahrabané, jako schcíplé kočky, psy atd. Lid sám ať se kořalky střeží, neboť ty nápoje že škodí, a cholera že nejvíce pijáky hubí.

„Vidíš," volal Černý Vacek na Mitýsku, „ty jseš právo a máš taky kvočnu v sednici, a snad kuřata, a maštal do městečka! Dybysme ti tu louži nezavezli, teď bys už seděl, víš, už by tě Macek chňap', a marš do díry, jakos mě tam strkal, víš?"

Mitýska rychle, zlostně potáhl, vymetl jazykem koutky a utrhl se na svého pokušitele:

„Jen ty dej pokoj. Víš, víš, to si pamatuj, víš, koho korela nejvíc požírá? Šak ty se přestaneš vyšklebovat!"

Všude svorně soudili o těch nařízeních, všude přísně a zle. U Čejchanů jednomyslně hubovali; i Fidél Hanuš s Čejchanem byli v tom za jedno. Ulický Šimek měl obzvláště nabroušeno; tu i jinde, kam přišel, louznil dost, pánům že se to poroučí, když má každý tolik pokojů, to že může být čistota. A ta komise, ta že toho pořídí — Mluvil o ní bez úcty, ano s opovržením, ale zrovna od stolu, od šití vyletěl, když Švec, jeho kamarád, křikl dveřmi, že přijeli páni z Náchoda, ta komise, že jsou teď u rychtáře.

Šimůnek chytl čepici a jak byl, beze všeho, jen ve vestě a v pantoflích, pospíchal ven. Bylo po žních, odpoledne koncem srpna.

XLIX.

Na „Kamenici“ k rychtáři neměl daleko. Houf zvědavých už tam stál, mezi nimi také Fidél Hanuš, jenž první sem přiletěl, a všichni jen o komisi, o tlustém doktorovi a mladém ouředníčku ve fraku, v bílých pantalonech a v rukavičkách srnčích, kteří už šli prohlížet, že byli u Vacků, u Šimků, teď že jsou u Jírovců.

Šimůnek sebou škubl. To už neměli daleko k němu. Hned se otočil, rovnou domů, a tam hned na ženu a děti, ať se klidí pryč, do lesa, do far, ať tam ostanou třeba do večera; a hned, jak vykročili, za nimi zavřel dveře, vytáhl kliku, schoval ji, zavřel dveře na síň, všecko stavení a sám zase zpátky do městečka, napřed cestou komise a, kde mohl, pobízel, štval, ať zavrou, ať odejdou, co by si dali prohlížet a všecko zobracet — Staré Havlové namluvil, že přijde do trestu, že jí vezmou kuřata, protože je má v sednici. Babka poděšena sebrala kuřata do klína, zavřela chalupu a pryč za ni, do polí, do oupadu v polích, pod trnkovou houštinu.

Zatím komise chodila, prohlížela sednice, opakovala nařízení, vlastně jen doktor, neboť mladý panáček, vytáhlý, měl jen nos vzhůru, prohlížela dvorečky, nařizovala, že ta kaluž, ta louž musí pryč, musí, a to bez odkladu.

U Šimůnků nepochodili a ještě v několika staveních. Tam všecko zavřeno, zabedněno jako pevnost a dovolati se nebylo možná. Jinde jen ženské našli a děti; ty leckdes spustily a daly se do jeku. Muži schválně odešli a ženské naslouchaly úzkostně

nebo zmateně, co páni nařizovali. Jen kovářka se rázně ozvala, a bodejť, aby z kuřat byla korela, když je má chvíli v sednici, a dolejší Klugar ve statku bránil louž na dvorečku u hnoje, to že je všecko zdrávo, jak pak, když páni z města schválně chodívají do chlívů, aby se pozdravili.

Řekl to pánům ostře, blýskaje očima, před ženou a dětmi, před čeládkou a před zvědavci ze sousedství, jimiž se naplnilo půl nádvoří. A od brány, z rudého pískovce klenuté, dostalo se mu pojednou pomoci. Stanul tam vysoký muž osmahlý v starém kastoru, černovlasý, s vakem na zádech, o holi, jenž nepozorován přišed, cizí pocestný, patrně už na nocleh, chvilku poslouchal, jak se hospodář brání.

„Ať si jdou páni jinam balamutit, lidičky, co to je kolera," volal pocestný. „My to už taky víme, a taky to, jak v Uhrách za to s pány zatočili." Zdvihl maně pravici a zatřásl holí. Mladý úředník začal se ohlížet po smělci, jak postoupil, i po bráně. Tlustý doktor se také lekl, ale stavěl se ještě; vytáhl svou hůl s třapečkem proti pocestnému a volal nejistým hlasem:

„Kdo jste, vy buřiči!" A hned na rychtáře, kdo to je, toho že musí zavřít. Mladý úředník to ostřeji, po německu opakoval, ale vida, jak všichni ve dvorečku stojí zamračeně, jak několik jich pocestného zastoupilo, couval v tom přísném poroučení k bráně a z brány a doktor za ním i rychtář, jenž je provázel.

Vandrovní opanoval pole a nestaraje se o pány, chutě vykládal, co prve nadhodil, spustiv ranec k zaprášeným střevícům.

„O vás by se páni tak starali!" dotíral s úsměškem, „za tím něco je; Uhři to prokoukli. To, co všecko páni nařizují, to kouření, ty mediciny, to je na vaše otrávení, abyste věděli!"

Hrozné to nařčení pohnulo všemi, až vykřikovali. Vandrovní nedbaje kázal dál:

„Proto už je v Uhrách rebelie, už tam pány bijou. Tady se toho vrchnost taky bojí, proto už leckde musili sedláci odvést kosy a sekyry. Vrchnosti jim je pobraly, tamhle na Táborsku a u Hradce, sám jsem to viděl." Lhal, ale slova jeho zažehovala.

„Sakram... duše!“ zkřikl hospodář, „to jsem je měl do ty louže hodit. Ať mně přijdou!“

Komise všecka znepokojená vracela se na „Kamenici“. Doktor prskal, plival, mladý úředník měl zas už kuráž a nadával po německu, jaká je to rota, spřež, jaká hovada. A zase lámaně česky na rychtáře, ať hned, hned pro toho buřiče tam pošle, ať ho dá chytnout a svázat. Rychtáři se nechtělo k vůli sousedům, ale neodvážil se ani slova na odmluvu.

Před jeho stavením setkali se s farářem Havlovickým. Vrátil se právě ze vsi, kdež byl s Pánem Bohem. A zas už stál houfec zvědavých opodál a rostl, co farář s pány mluvil, a poslouchal, co se jim stalo dole u Klugarů.

„Ale to musím říct, pane faráři,“ přiznával doktor německy (farář však z úmysla k vůli lidem mluvil pořád česky), „ve vaší kollatuře to není tak zlé jako jinde. Tady si dají spíše říct. A taky mně po vsích leckde řekli: Tohle jo, tohle nám taky pan farář radil.“ To citoval po česku.

„A dyť žádná korela není!“ vykřikl náhle někdo opodál z houfu, patrně naschvál komisi.

Farář se tam obrátil a promluvil klidně a vlídně:

„Je, z dopuštění Božího cholera je, už je v Rakousích, podle nejnovějších zpráv. Cholera je, ale nebojte se jí, důvěřujte v Boha a zachovejte se podle těch rad, jež se vám dávají.“

„Drží s pány! Už je taky uplacenej!“ rozkřikl se mu do řeči týž hlas z houfu.

To slovo zrovna zařízlo. Farář Havlovický stál okamžik, jako by ho někdo znenadání udeřil. To bylo tak nespravedlivé, surové nevděčné a pak tak neočekávané, že hned nemohl promluviti. Ale jen na okamžik. Rázem vykročil, oči mu zahořely, a přímo k samému zástupu, jenž tím výkřikem i jak farář přistoupil, byl zaražen.

„Kdo to vykřik'!“ zahřměl Havlovický. „Ať se mi postaví tváří v tvář, ať to ještě jednou řekne!“

V zástupu okamžik ticho. Pak se hnul Čejchan granatýr

i Černý Vacek, stáli v čele a začali faráře chlácholit, aby jemnostpán odpustil, to že ta nectná huba — Vtom už jiní volali a pobízeli: „Šimůnku, Šimůnku!“ a kdo nevolali, obraceli se po krejčím z uličky, jenž sebou škubal a pojednou zapíral.

„Nechte ho, nechci zahanbovat toho, kdo to řekl. Zastydí se sám, až rozváží, co uďál, jak mně na cti ublížil. Toho jsem si nezasloužil.“

Obrátiv se, šel k pánům, s nimiž se už nezdržel. Odešel, oni pak čekali u rychtáře, až přivedou toho buřiče vandrovníka. Ale nedočkali se ho; uslyšeli, že už je pryč, že utekl, a u Klugarů žádný že neví, kam.

„Však on ani neutek,“ řekl doktor rychtáři, „je on někde v seně. A taky ho vaši asi tuze nehledali.“

Mladý úředník hrozil, že nebude-li tu lepší pořádek, že by pan vrchní jináč musil zakročit. Pak vsedli do kočáru a odjeli k Náchodu.

Havlovický se vrátil domů všecek pobouřen. Takového obvinění se nenadál. Rovnou zašel do svého pokoje a přecházel jím bez únavy. Ani nepozoroval, že se již smráká. V tu chvíli přišel mimo obyčej dolejší mlynář a začal hned o tom, čeho se doslechl, co se faráři stalo. Prosil, aby se nezlobil, aby si z toho nic nedělal, že to byl ten tlamatý Šimůnek, ten že každého udrbne, však kdyby slyšel, jak mu za to nadávají —

„Je pobouřený čas, jemnostpane. Co se dnes všecko děje a mluví!“ A pověděl, co zaslechl o řeči toho vandrovního.

„Ale nevěřili tomu!“

„I věří, jemnostpane. Smál jsem se, když mně to povídali,“ mlynář dutě zakašlal, „a povídám: A co by z toho vrchnosti měly, lidičky! A oni zas: Je chudýho lidu mnoho, panstvo se ho bojí a živit ho nechce!“ Mlynář zase dutě zakašlal, chtěje se zasmát; ustal však, když viděl, jak se farář zasmušil.

„Je to lehkověrnost!“ zvolal Havlovický. „Pitomost! A taky ten strach. Ale —“ prudký hlas se mírnil, „to, co teď roste, nebylo teprve letos zasíváno. To semeno už je dávno zaseté a kořenatí

pod kůrou země. Troud se už dlouho suší a teď chytá. Vrchnosti jsou hlavní příčina. Kdyby se o lid více staraly a více si ho všímaly!"

Mlynář chutě přisvědčil a ještě pak, když se vracel z fary, na to myslil, a že má farář pravdu, to že je člověk, že to není jen praktikant, jak si tenkrát řekl, když ho tu po prvé uvítali, že má nejen bystrou hlavu, ale také srdce. Jak se teď stará a cítí za všechny, a ti lidé že to ani všichni neuznají. —

Jak se proroctví o Francouzích loni rozneslo po vrších, po dolech, tak se roznesla nyní ta hrozná obvinění, jež ten neznámý pocestný u Klugarů tak veřejně provolal. Jako by doutnák zahodil a zmizel beze stopy. A jinde, po vsích, i tu v Padolí to opakovali, domácí i cizí, nocleháři, pocestní, a všude ta řeč dopadala na dobrou půdu v ten čas nebezpečenství a strachu, kdy nouze šla před tím strašlivým hostem morovým.

Nejvíce mezi tkalci.

Farář Havlovický o těch řečech dobře věděl. Slyšel je, ten onen přišel se i důvěrně zeptat. Vyvracel ty řeči hovorem i s kazatelny. Ale tu musil zvlášť opatrně a konejšivě, aby nezjitřil pobouřené mysli.

Leckdes se mu dařilo, ale viděl také, že to bejlí jinde bují dál a víc. A nedostatek byl mu jako vláhou. Stavy počínaly umlkat, neboť trhy v Polici pocházely. Málo kupců tam přijíždělo, a ti dávali málo za plátna a strhovali. S neprodanou kupou se tkalci vraceli nebo s krvavým grošem a nesli s sebou hořkost, zoufalou trpkost a roznášeli řeči, jež ten onen přinesl. Počínali věřit, že panstvo chce chudé lidi opravdu otrávit, na to že jsou nastrojeny ty meduciny a kvasnice i císařský tabák, že se chtějí chudého lidu zbýt a také vojny, protože se bojí Francouzů, aby je tedy zastrašili, aby sem nepřitáhli, proto ten mor —

„O nás by se páni tak nestarali," rozkládal zbečnický Kaválek houfci tkalců, jak šli z Police z trhu počátkem podzimu. „Kde se vzala taková láska pánů k nám!"

Přisvědčovali a dlouhý, hubený Zima, nyní kost a kůže, že na něm vyrudlý burnus visel jako na tyčce, přisolil tenkým hlasem:

„Dyž jsme neměli ani do huby, to ještě ezdekuci posílali a teď najednou taková starost, abysme nezastonali!“

„Ezdekuce!“ vyrazil chrčivě volatý Dejmek, „a co pak robota, a zvěř nadhánět, a kontribukce, desátky a silnice stavět!“

„A syny dávat na vojnu!“ zkřikl bledý Suk s červenými víčky, jemuž letos odvedli už druhého syna.

L.

V září t. r. trhy v Polici přestaly nadobro. V tu dobu zachvátil děs cholery už Vídeň a také na Moravě se ukázala. A v Čechách už ji strach leckdes viděl svýma velkýma očima; ten onen už ji také cítil. Jeden z nejprvnějších důchodní Schmidt. Za ten podzimek docela dvakrát. Po prvé, když zavedli na hranicích proti Kladsku a Slezsku kordon, když celnici nedaleko za

Náchodem proměnili v kontumační dům, v němž se usadil doktor s dvěma služebníky, když začali také roubiti z trámů čardaky, od Náchoda k Padolí až po Machov a dál po broumovských hranicích. Každý z nich pro dvanáct mužů od pluku Palombini, kteří měli každého zastřelit, kdož by chtěl přes hranice mimo náchodský dům kontumační.

Dolejší mlynář to na faru přinesl, jak důchodní už měl ve svém strachu a domnění choleru, a co má pasů flanelových, pořád že je v pasu a v zimních punčochách. Farář se usmál, starostně však myslil na paní důchodňovou, ta že teď s mužem zkusí. Zamluvil to těmi kordony, že nebudou nic platny, že se jimi lid jenom děsí.

V ten čas už tkalcovské stavy mlčely, brda visela nehnutě. Nebylo práce, nebylo výdělku, ale dost nouze a už i hladu. Listí pršelo k zemi a studený vítr vál pod šedým nebem, plným šedých mraků, vál pustnoucími poli. Stezky však a cesty nepustly. Po svazích dolů k Padolí bylo vídati každou sobotu a pak i mimo sobotu (nouze nedbala zvyku a pořádku) houfce sešlých lidí, starců, sedřených mozourníků v záplatovaných šatech, ohnuté vrásčité stařeny v plachetkách o holi, s uzly, a všichni chodili od prahu k prahu prosit o boží almužnu.

Houfce ty rostly a rostly. Dětí v nich přibylo, větších, menších, v obuvi provázky ovázané, chladem, hladem promodralých. Pak už se družily k těm ubohým houfům přepadlé ženy s nemluvňaty, s bledými děcky opuchlých víček, i muži, kteří donedávna pilně, lopotně pracovali od rána do noci, kteří teď prosili o práci, a když té nenalézali, o kus chleba, o bandoru pro hladovějící rodinu —

V Padolí vesnické žebráky odbývali, aby si ostali doma, že mají tady svých dost. Jen na faře ne, ani stará mlynářka ani farář. Už to sám cítil, sám se někdy ocitl v úzkých. Dávali, co mohli, co bylo, peníze, brambory, chléb. Jedni odešli a již se zase ozval hlas za dveřmi na síni, nebo hlasů kolik, smutných, prosebných. Až někdy už netrpělivost stáhla obočí nebo pohnula ruku k odmítnutí. Ale jak otevřeli dveře a uviděli na síni shrbené

starce nebo krčící se bledé děti (a dveřmi bylo viděti ven do sychrava, nebo do deště hustě se řinoucího), zatrnulo srdce, a ruka zase hledala, co by podala těm ubožákům.

Všecka jiná práce faráře Havlovického teď ustala. Ke knize nezasedl tak často, všecky pokusy v poli i na zahradě přestaly. Školská bibliotéka zahálela i jeho; nebylo čtenářů. Také plány přecházely. Březinu ještě nechal i drážka vedle ní, jež chtěl zdělati v pole. Teď bylo jen jedno: plašit hroznou bídu. Hledal ji též u těch, kteří se sami nehlásili, kteří se ještě styděli jíti ptaným chlebem. I na vdovu Hrubou nezapomněl. Dostala len od paní-mámy, otep a pak druhou, pro dříví si přijela, odnesla si trochu mouky a bramborů. Než to byly jen kapky jí a všem nuzným.

Farář viděl, že to všecko, a byla to velká obět, jenom na chvilku, že na tu obecnou nouzi je třeba pomoci, jakou poskytovali na jiných panstvích, jak se doslechl i četl, i velké sbírky obecné. Sám začal sbírat v městečku u zámožnějších, pak se vydal do Náchoda promluvit s pány i poprosit svých známých ve městě.

Vrchního nezastal doma i zašel k justiciárovi do bytu.

Nosatý úředník naslouchal ne tuze ochotně a pak odvětil kysele, že nebylo třeba té připomínky, že už sami na to myslí, ačkoliv by si ta luza to nezasluhovala, to že mají za to, oni úřadové, že se tak o ně starají, ještě pak takové ohavné řeči o tom trávení, takové hovadské hlouposti, že tohle ta hovada mohou věřit.

Farář neměl justiciára rád, a tato řeč plná opovržení, jež čišelo také z pohledů i z pohybů rukou, ho popudila.

„Je to hloupé," ozval se, „pravda, ale lid za svou zanedbanost nemůže. A je to stará nedůvěra už z dávných časů."

„K nám —" ptal se justiciár s úšklebkem.

„Ano; mezi nimi a vůbec mezi vzdělanými a obecným lidem je veliká rozpuklina. Je třeba si zjednat jeho důvěrnost."

„A ještě se s nimi mazat, s těmi hřbety, ne? Takové hovadské řeči za naši všechnu starost."

„Kdyby se dala na jednu mísu," vpadl farář popuzen tou „starostlivostí", „a lid na druhou daně a přisypal své mozoly a

přilil svůj pot a navrch dal kosti svých synů —“ Nedomluvil, hlas mu přeskočil a také ustrnutí justiciárovo ho zarazilo. Úředník ztuhl. Vyvalené oči utkvěly na faráři, jenž stržen zápalem mluvil tak prudce a neopatrně. Pak se zachvěl justiciárovi dlouhý nos, jak hlavou potřásal. A vtom začal zvolna, ale vzrušeně dušeným hlasem hrozivě po německu:

„Pane faráři, vy si myslíte, že je u nás revoluce jako loni v červenci v Paříži. To se mýlíte, to by vás mohlo mrzet. To jste něco prořekl z toho, co tajíte.“

Farář se zarazil, ale opanoval se.

„To si všecko zodpovím,“ řekl rozhodně, ač mírnějším tónem. „Jen bych litoval a prosím, aby pro to neutrpěli ti ubožáci.“

Když vyšel ven, vytýkal si, že se dal tak strhnouti, že se měl pro dobrou věc pamatovat. Ale když ten — Ah, ten červenec, ten mu ještě vězí v kloubech!

Z nádvoří vyšel do druhého nádvoří a odtud branou ven do pusté aleje lipové, by se z toho nakvašení probral. Na lesích ležela mlha a sychravý vzduch byl kalný. Za chvíli se obrátil zpět do zámku, příznivce zas hledat. Mířil k důchodnímu, ale myslil na jeho paní. Za těch starostí ustoupila mu z mysli, ne však z duše. Už doma, jak se na cestu chystal, vzpomněl si rád, že ji uvidí.

Byla sama. Uvítala ho vážně, jako posledně, ale přec — Jak sedíc proti němu, když vstupoval, vzhlédla, jako by milé překvapení pochytil v tom pohledu a v celém pohnutí. Hned však všecko zhaslo. Opanovala se. Důchodní psal vedle v pokoji nějaké psaní a volal, že přijde hned, jen co těch pár řádků, a ví-li už pan farář, že vojenský kordon bude zrušen, teď že to zrovna oznamuje do Chvalkovic.

„Je to dobře, že vojsko odejde?“ navazovala duchodňová.

„Jemnostpaní, lituju, myslím, že je to zlé znamení. Úřady vidí, že je všecko marno, kordon, kontumací —“

Hleděla na něj, jak mluvil, a pojednou uviděl strach v jejích očích i v tváři.

„Nebojte se,“ řekl tlumeněji, šetrně.

„Ne, já ne, muž se bojí," odvětila trpce, jako s nechutí, „ale —" zamlčela se, oči však plné obavy a oddanosti utkvěly na něm. Zdálo se mu, že je bledší a pojednou jako by zapomněla na všecko z posledních dob, vydechla úzkostně a z hloubi, obavou stržená:

„Ale vy jste v nebezpečenství! Prosím vás, šetřte se!" Podal jí kvapně ruku.

„Děkuju!" řekl vřele, a bylo mu znáti na tváři, jak ho to dojalo. Byl dojat tou oddaností a sám ji pocítil, vřelou, bez žá-

dostivosti, čistou a s ní něžnou starost. A nevytrhl se lekavě z toho dojmu. V ten okamžik sblížení rozlilo se kolem nich jasno tiché blaženosti, a sladké zapomenutí všeho tíživého uvolnilo duši obou. Držel její ruku a ona jí nevyvinula. Klidněji, spokojeněji ustoupila, když ozval se mužův blížící se hlas. Snesla ho bez vnitřního odporu, jaký poslední dobou cítívala. Nedbala muže; duše byla plna jasu té chvilky.

Havlovický se pak už dlouho nezdržel. Na děkanství si nesl slib důchodního, že se přičiní, aby ta pomoc vrchnostenská byla a brzo, a od jeho paní značný dar pro své chudé. Když osaměv s P. Ludvíkem jemu vypravoval, co měl s justiciárem, zakroutil kaplan hlavou a řekl:

„Ten ti to neodpustí."

„Snad, ale teď jsou jiné starosti."

Vtom vešel vikář Lukavský nesa psaníčko v ruce. Byl patrně vzrušený.

„Páni bratři," začal už na prahu, „vrchní mně posílá novinu —"

„Že je kordon zrušený," hádal farář Havlovický.

„Ne, cholera!"

„V Praze?" ptal se P. Ludvík, rychle přistoupiv.

„Ne v Králíkách. A není to žádný poplach, jako tuhle s tou chalupnicí v Smiřicích. Je to, bohužel, jisté."

LI

Strašlivý host chvátal od Orlických hor do vnitř země. V listopadu začal už hubiti Prahu. Počet morem zchvácených rostl tam i po krajích a skoro polovina jich umřela všude. Nejvíce v chrudimském kraji. Rok dokonával v rozčilení, v očekávání plném strachu, jenž rostl děsivými pověstmi. Do Padolska ten mor ještě cesty nenašel. Blížil se však k jejich prahu, stál už za dveřmi.

Nouze a hlad ho čekaly, nejvíce v zapadlých vesnicích, v dusných tkalcovských jizbách, v nichž tak smutné, mrtvé ticho, když stavy nehlučely. Farář Havlovický ulevoval, jak mohl. Dával sám, sháněl dary a pomoc. Ta od vrchnosti přinesla větší úlevu, stačila však jen na čas. Farář viděl, že už se děje, čeho se obával. Lidé se v té nouzi a v tom postrachu měnili. Ti tupěli, ti byli plaší, a často postihl tvrdost, které by se byl nenadál. A to bylo ještě, nežli vrazila na ně hrůza smrti.

Přástvy přestaly, zpěvy umlkly, vánoce přešly tiše, jako by nebyly, a nový rok vítal každý se strachem. Z toho strachu pili kořalku ti, kteří ji pívali, i ti, kteří si na ni nikdy nevzpomněli. Láhev jí plná s jalovcovými zrny stála všude na okně a z ní se sílili zrána proti blížící se nákaze. Také Doubenus, než ten beze strachu, s plnou chutí. Rovněž Mitýska konšel; ten však ne tak hrdinsky. Ale koutky po ní přece jazykem ometal. Černý Vacek sahal po sklence i za dne, jako leckdos, z chuti i z obavy, kterou však tajil.

Zrána také i navečer vyvaloval se dým z jalovcových haluzí zapálených, jež praskajíce hořely, až z nich plameny povívaly

jako pentle, jak s nimi jizbou chodili. Ostrý zápach roznášel se s dýmem jalovce a pronikal všecka stavení, a ven až mezi ně.

Koncem ledna nového roku 1832, jednou v noci, k ránu, zaječel do tmy a hlubokého ticha zvonec na síni padolské fary. Farář první jej uslyšel. Rychle vstav otevřel okénko v okně a zeptal se, co je. Hlas venku ze tmy prosil, aby šel s Pánem Bohem do Zbečníka Petrovi, Janovi. Farář se lekl. Včera si dal Petra zavolat, jak uslyšel, že se vrátil z Prahy a že tam přestál choleru. A teď už na smrt — To se mu nemoc vrátila, jak bývá! A choleru přinesl.

Farář se zachvěl. Povzdechl, ale hned se začal strojit. Vtom, jak chtěl vykročit, přišla panímáma poloustrojená s planoucí svíčkou v ruce. Nepověděl, komu jde s Pánem Bohem. Nechtěl ji polekat, když neměl jistoty.

V plášti, v teplé čepici, ve vysokých botách spěchal do kostela, sám, aby se nezdržoval, a z kostela ke Zbečníku, do hustého šera a sychrava.

Stará mlynářka již neusnula. Nešlo jí z hlavy, že se syn nevypravoval jako jindy, že byl jako popletený. Nemohla se ho dočkat. Dlouho nešel, ač neměl daleko a nemusil přes kopce. Již bylo světlo, když se vrátil od kostela. Byl nad obyčej vážný, zamyšlený, a hned požádal vody, myl se a dal vyvěsit plášť i kabát ven do mrazu.

„Proboha, Josefe!“ Úzkostný pohled matčin dopověděl.

„Nelekejte se, maminko, ale co jsme čekali — Už jsem viděl choleru —“ Pověděl, kde byl, a dodal:

„Jak to jde strašlivě rychle! Navečer začal stonat, a když jsem já přišel, už ležel vysílený, na oudech malomocný. Přestal už zvrhovat, ale celou noc dávil a bolestně, kůži už měl studenou a skvrny na ní a oči šly v sloup. To za těch pár hodin. A to bylo hrozné, všichni od něho utekli, byl v podruží, jen sousedka u něho zůstala. Zapalte jalovec, maminko, peřiny ven, nezapomeňte pak okna zotvírat, a sama, prosím vás, napijte se kápku a dejte ostatním. S pomocí Boží všecko přestojíme.“

„Ale ty! O Bože, ty v tom budeš pořád!“

„Slyšela jste, že kněží nejmíň mrou.“

Za chvilku zvonili na mši. Když ji odsloužil a vracel se na faru, už se ta děsivá novina rozletěla. Zastavovali ho, ptali se, je-li to pravda —

„Je, lidičky, je. Teď se jen braňte. Žijte střídmě, jen střídmě a ve všem čistotu a nemějte strach a všude to připomínejte; jen se ne bát, strach je nejhorší."

Posnídal, pak, jak ho únava zmáhala, sedřiml. Asi za hodinu vstal a chtěl jíti do čeledníku k matce. Vtom sama vběhla, všecka vyjevená.

„Jsou tu zas," vyrazila.

„Petr umřel —"

„Umřel, ale ta ženská, co u něho ostala —"

„Proboha!" zvolal, jak ho leknutí zmohlo. Nezdržel se však, a jen se posla optal, je-li opravdu se Zimovou tak zle. Jak uslyšel, že je jako s Petrem, chvátal do kostela. Když zardělý přibyl do Zbečníka a blížil se k chalupě nemocné, zahlédl, že z ní vyběhla mladá ženská, že letí k sousedovi, ale že marně tluče na zavřené dveře. A doma byli. Spatřil dvě hlavy rozcuchané u okna.

„Strach!" pomyslil. „Už mění srdce v kámen!"

Mladá žena, dcera onemocnělé, uvítala ho s pláčem. Když vešel do nízké sedničky, chudé a těsné, byla Zimová ještě při vědomí.

„Potila se?" ptal se farář.

„Nemůže přijít do potu."

„Hned sežeňte cihly, zahřejte je a horké je dejte matce do postele, po stranách, a pytlík horkého popela na život, pod nohy taky cihly a do rukou ohřáté kameny."

„Vody!" zalkala nemocná slabým hlasem.

„Ne, to ne, pít ne, nechcete-li mámě smrtelně ublížit; vody jí nedávejte, a kdyby vás proboha prosila," poroučel klidně, poslušen jsa náhledu a naučení lékařských. Pak sám nemocné domlouval, ač mu srdce zatrnulo, když zase mdleji zaúpěla: „Vody!" Vzpomněl, aby jí schnala teplou, ječnou vodu, tu že smí pít, a melissu nebo teplý bez.

Domů přišel před polednem; když se smrákalo, přišel Doubenus s novinou, že Zimová ve Zbečníku je už v Pánu.

„Za třináct hodin, poudali, je na prkně," dodal vážně a tmavá očka se mu údivem rozšířila.

Ty dva pohřby byly najednou. Co farář hroby vykropoval, pospíchal kaplan zase do Zbečníka a zase k nemocnému cholerou.

Za týden ohlášen první případ z Poříče, za nějaký den druhý a mezitím se nemoc ve Zbečníku šířila. Neumírali už tak rychle, jako Petr a Zimová, a neumírali všichni, než den co den vyzváněli

s padolské bedněné věže vesnickým pohřbům. Mrtvé přiváželi na saních, pak, jak v únoru sníh roztál, přijížděli s vozy. Ale ani za saněmi ani za vozem nechodilo jich tolik jako jindy. A skromné ty průvody pak ještě řídly. Nejvíce mrtvých přiváželi ze Zbečníka a z Poříče. Pak, bylo 9. února, přiběhli ze Dřevíče na faru, že tam je cholera, že mladý Vít se na smrt rozstonal. A 12. ráno hlásil Doubenus, že na dolejším konci Vojnar se roznemohl. Už byla v Padolí. Od toho dne lkal umíráček přes tu chvíli, ne však už tak dlouho jako jindy. A často, sotvaže přestal za jednoho, začal už za nového mrtvého —

Lidé vykuřovali, až se od jalovcového dýmu stmívalo, pili kořalku s jalovcovými zrny, vařili balšán i melissu. Než den co den otevřelo se v některém stavení okno, aby duše cholerou strhaného měla volnou dráhu. A kde nemocný ležel, jako by všichni ve stavení byli morem stiženi. Lidé jich nevpouštěli do příbytku, zavírali před nimi, štítili se jich. Strach smrti zdupal sousedskou lásku. Marně však dveře zavírali. Cholera se vedrala přec. Nemocných přibývalo i úmrtí.

Farář Havlovický nedal už zvonit, když šel on nebo kaplan k nemocnému, a také umíráček musil přestat. Ticho a pusto po městečku.

Byl sychravý, vlhký čas. Po cestách bláto, vzduch kalný a nebe v těžkých šedých oblacích. Pod černými ještě, holými lipami bral se k padolskému kostelu pohřeb za pohřbem, a farář i kaplan přicházeli k oltáři skoro jen v černých ornátech. Sloužili zádušní mše, při kterých kostel býval smutně tichý a prázdný. Jak odsloužili, aby šli vykropit nový hrob nebo aby chvátali k nemocnému. Oddechu nebylo. Někdy farář sotva se vrátil a převléknuv se, usedl, a již ho volali. Musil, nebo kaplan už nějaký den postonával.

Felčar už nestačil na městečko i okolní vesnice. Pojednou přišel do Poříče druhý, kterého tam úřady poslaly. O tom se však farář Havlovický doslechl a také sám se přesvědčil, že se bojí. Nesměle vcházel do stavení, bojácně se blížil k loži nemocného

a nikdy nepřistoupil až k němu samému. Havlovického ta nesvědomitost v povolání popuzovala. Zato si chválil Doubena, jenž se osvědčoval jako hrdina. Všude došel, kam ho poslal; tu onde sám, dobrovolně, pomáhal opuštěným nemocným nebo ukládal mrtvé do rakve. A když hrobař nestačil, chytil se lopaty a pomáhal mu vydatněji, nežli kdysi hrobař, když o pouti vědra naráželi. „Kápce" s jalovcovými zrny nepřestal duvěřovat, i když jiní pozbyli v ni víru.

Pojednou padla úzkost také na Kalinovu rodinu. Učitel, starší bratr hodinářův, se jim náhle rozstonal cholerou. Stará učitelka přiběhla k němu, mládenci, hned v noci, jak ho to chytlo; dělali vše všichni, co mohli, ale do druhého dne byl v Pánu, poslední učitel z Kalinova rodu, jenž na osmdesát let působil na padolské škole.

Smrt mladého ještě učitele byla by jindy dojala všecko Padolí. V ten čas však zpráva o smrti všedněla, a lidé ji vyslýchali s matným účastenstvím, až netečně. Teď škola, do které už děti přestaly choditi, teprve osiřela a pustě zmlkla.

Také Kalinovo stavení dole tichlo. Nikdo tam nezazpíval, ani pobožnou již ne. Stará učitelka byla sklíčena smrtí synovou, mladá pak se strachovala o muže, jenž jako kostelník pořád musil k mrtvým a teď, co převzal po nebožtíkovi bratrovi kostelní zpěv a hudbu, ještě více, ještě častěji.

Sotvaže Doubenus pomohl učitele položit do rakve, už ho volali k jiné důležité osobnosti padolské: konšel Mitýska se roznemohl. Jak ulehl, více nevstal a více se již neopásal povříslem. Když ještě stonal, bylo vídati Černého Vacka stát u domovních dveří nebo sedati na schůdku ke krámu. Sedal tak, jako by Mitýskovo stavení pořád pozoroval, zamyšlený, zcela jiný Černý Vacek. Když Doubenus vycházel od Mitýsku, volal na něj, jak je.

„No snad, no snad!" odpovídal Doubenus, jenž za něčím jako vždy jindy „pospíchal", paty k sobě, špičky ven. A když druhého dne navečer na něj Černý Vacek zase tak zavolal, Doubenus jen rukou zamával, zamítavě, že je zle, zle. A když se stmívalo, vy-

razil z konšelova stavení nářek, a pak, když Mitýsková sama opominula, přišla mátožným krokem stará jejich výměnice k maštálce oznámit staré šimle, že hospodář umřel. Černý Vacek to zaslechl a na okamžik ostal jako přimrazený. Hleděl vyjeveně k maštalce, z níž se šimla mdle probělávala. „Dyž on! Dyž on!“ šeptlo mu cos hrozivě do duše. A mihl se mu konšel u šimly, povřislem přepásaný, jak ho často zlobil a trápil, naposledy těmi zámeckými předpisy o koleře, mihl se mu, jak zlostně potáhl a jazykem vymetal koutky, jak hrozil: „Jen ty dej pokoj! Víš, víš,

koho kolera nejvíc požírá. Šak ty se přestaneš vyšklebovat.“ Strach posedl Vacka, že na pijáky to chodí nejhůř, a Mitýska jako by věděl, jako by ho volal. Otočil se, utíkal konšelovi s povříslem, zalezl do stavení a pak už ani nepostál u dveří ani u krámku.

Když Mitýsku konšela odnášeli ke Všem svatým, ani se neukázal. Ani mluvit doma nesměli o Mitýskovi, o funuse, o hřbitově. Smědý mužík, jenž se z rozkoše rvával, jenž měl hlavu kolikrát zašitou, začal se děsit smrti. Ven nevycházel, doma mu bylo ouzko a spánek jej opustil. Druhého dne po pohřbu konšelově, jenž se odbyl rovněž bez muziky, tiše, beze slávy, přivezli z Poříče, už samý večer, novou rakev. Ten bázlivý lékař v ní odpočíval. Dlouho nezůstal v těch svých straších. Ležel na drkotavém voze, bez průvodu. Jen tři muži šli vedle a za ním a svítili planoucími loučemi a lucernou.

Černý Vacek stál u okna trudně zamyšlený, zasmušilý; jak ten smutný průvod na rynku shlédl, berouci se tiše tmou v mrkavé, rudé záři plápolavých světel, rychle se otočil a utekl ven až na dvoreček.

Od průvodčích zemřelého lékaře dověděl se farář Havlovický, že také v Náchodě cholery přibývá. Zeptal se, jak je na zámku, jak u důchodních.

„To jsme nic neslyšali.“

Farář byl hrozně unaven celodenní, rozčilující službou, zpráva však o tom, že také v Náchodě zkázy přibývá, živě se ho dotkla. Na důchodních myslil, důchodní že je teď asi ustavičně ve smrtelných úzkostech. A ona chudák — Jak je jí — Déle na ni vzpomínal, nežli mohl poslední dobou, ač neopominul za každé příležitosti se vyptati, jak je na zámku, to jest s ní. A ona jistě že se stará. Jak žádala, napomínala při posledním setkání!

Tak vzpomínal vraceje se večer z lékařova pohřbu, jejž vykonali při světlech. Pojednou se zarazil. Ze tmavých schodů u fary někdo vstal a blížil se k němu skroušeně, uklánějе se a maje smeknuto.

„Vacku! Vy! Co je, rozstonal se někdo u vás?“

„Ne, jemnostpane, ne, ale ráčej odpustit já — já, to je jako nemoc. Nemožu spát, nemám stání, pokoje, a strach mne nepouští, nemožu ani sedřímnout, už kolik nocí, a porád Mitýsku vidím, kamaráda — Napadlo mně, jemnostpane, oni všecko možou, dybych tu ostal, jen jednu noc —“

„U mne! Nu je možná, že by vám změna místnosti posloužila a když máte důvěru — S Pánem Bohem, pojďte, ostaňte u mne, snad vám spaní přijde. Ale musíme vzkázat vašim.“

Doubenus odešel s oznámením a Černý Vacek zůstal na faře. Pozvali ho k večeři, než on poděkoval a nevzal ani do úst. Pak jej uvedl farář do pokoje vedle své ložnice, v němž mu dal upraviti lože.

„Tak, sousede, pomodlíme se spolu a půjdeme spat, a nic si z toho nedělejte, uslyšíte-li v noci zvonek. To víte, teď mě burcují přes tu chvíli.“

A burcovali zas i té noci. Farář musil k nemocnému. Když šel vedlejším pokojem, viděl, že Vacek spí jako zabitý. A spal až do rána. Vstal občerstvený a nevěděl nic, kdy se vrátil farář, jemuž se hluboce ukláněl, šedou, zašívanou hlavou i tělem a velebil, jak je jako znovu zrozený, a děkoval.

Toho rána se Doubenus na faře neukázal. Nesháněli se po něm, poněvadž se domýšleli, že někde pomáhá.

Také měl farář dopoledne čtyři pohřby a pátý čekal na poledne. Když se vrátil z kostela, oznamovala mu matka už před farou, všecka polekaná, že také Doubenus — že ho to v noci chytlo. Farář zamířil rovnou k němu přes „lajc“ za řeku do chalupy, kdež byl v podruží. Ležel tam sám a sám, opuštěn, on, jenž se jiným tolik nasloužil. Když farář vstoupil, ležel Doubenus na posteli přepadlý k nepoznání. S jakou silou klával nejhorší pařezy! Teď sotva držel džbán o židli opřený a pil z něho a pil dychtivě, velikými doušky lokal ke žbánu jako přissátý, neslyše, nevida.

„Člověče, co to děláte!“

Ale Doubenus pil dál a přestal teprve, až když farář stanul u lože.

„Hrozná žízeň," zavzdychal mdle, jako skosený, „žízeň —"

„Víte-li, že vás to může zabit!"

„Já už — piju od rána — jen dyby — bylo vody —"

Farář se zhrozil. Jiní pádem leží, a on ještě — Zeptal se na jeho nemoc, znovu radil a slíbil, že mu někoho pošle na noc. Byla to nesnadná sháňka, až si dal starý kamarád, hrobař, říci. Ráno vzkázal farář, jak je, a pil-li Doubenus ještě vodu. Hrobař přišel sám a hlásil, že líp, že je Doubenovi o hodně líp, ale vodu že pil, a dost, z konve, se džbánem že mu hrobař nestačil chodit, a voda, kdo by řek', že mu jde víc k duhu nežli jalovcová.

Farář se musel usmát. Odpoledne se šel sám přesvědčit. Doubenus už na posteli seděl. Matným úsměvem vítal faráře.

„Už je vyhráno, jemnostpane, a já četu, odpustěj, že mě ta voda vykurýrovala. Ale jsem jim sklepaný, zejtra, nevím, budu-li moct přijít."

„Člověče, co myslíte! Ani ne za týden. Ležte a děkujte Pánu Bohu a dejte si pozor, aby nebylo ještě hůř." O vodě se mu však už nezmiňoval, neboť začal sám už pochybovat o lékařské radě.

Za čtrnáct dní už byl Doubenus v Náchodě, a farář Havlovický se ho nemohl dočkati. Pokud byl doma pořád ho z okna vyhlížel. Dychtil po jistotě, je-li pravda, co včera navečer zaslechli, že se paní důchodňová roznemohla na choleru. Bylo pozdě odpoledne, když Doubena zahlédl. Nečekal, vzal klobouk a ven, jemu naproti. Na konci aleje se s ním setkal.

„Jak je, Doubenus, stůně paní důchodňová?"

„Stůňě, a na koleru, a je to ňáký zlý."

„Co říkal pan důchodní?"

„Nic, toho jsem neviďal, on se porád skovává, ani k paničce nejde."

„Že nejde?"

„Ak; šak se kuchařka taky zlobila. Poudala mně to."

„A povídáte, že je zle s paní?"

„No, k smrti snad ešte ne, dyž jich zkázala pozdravovat."

„Tedy ví, že jste tam byl?“ ptal se farář dychtivě, patrně vzrušený.

„To ví, kuchařka jí to řekla, že se poslali ptát, a měla prej radost, že si tak na ni vzpomněli, a ptala se, jak oni, jsou-li zdravej.“

To už vykládal, jak šli k faře. Před ní na schůdkách stála stará mlynářka s dcerou Krůčkovou; čekaly a hned se vyptávaly. Doubenus vypravoval znova. Farář mlčel, hleděl zasmušile do země a brzo odešel do svého pokoje v tichý soumrak již zacloněný.

Stanul uprostřed a zamyslil se, pak zhluboka povzdechnuv, klekl na klekátko a sepial ruce k modlitbě.

Pozejtří musil Doubenus opět do Náchoda na zámek zeptat se, jak je s paní důchodňovou. Havlovický byl by se raději sám tam rozběhl na slovo, na okamžik, aby viděla, že věrně na ni pamatuje, že se nebojí.

Než povinnost nedala. Ani chvilky neměl pro sebe jisté, a opustit faru teď v takových chvílích — Jen aby Doubenus mohl vyřídit, co má uloženo, přání, aby se brzo uzdravila, a že by on, farář byl už přišel, ale že dosud nemohl, jakmile se však dost málo uvolní —

Doubenus se vrátil odpoledne. Vyřídil vše a sám. Paní důchodňová jej pustila, a nikdo že u ní nebyl, vyřizoval, jenom služka. Paní důchodňové že je zle, ale že byla ještě při sobě a že měla radost ze vzkazu.

„Bylo to vidět, zrouna jako by okřála. Že děkuje, že af si dají taky pozor. A dyž jsem poudal, že by přišli, hned panička do toho: ‚Ne, ne, ráda bych, ale ne, že prosím. — Pozdravujte, Doubenus!‘ Bylo mně paničky líto. Bože, jaká bejvala, taková křovatá, plná živobytí, a teď se tak spadla —“ Farář Havlovický byl dojat. Proč nechtěla, aby přišel, uvažoval, když Doubenus odešel. Proč — Strachuje se o něj, nebo nechce, aby ji tak viděl —

Za tři dny, když došla zpráva, že důchodňová zemřela, že bude zítra pohřeb, sklesl zase na klekátko ve svém pokoji, i ruce zas sepjal, ale nemodlil se. Nemohl. Čelo mu padlo v ruce, a tak zůstal dlouhou chvíli. Hluboký vzdech zachvěl se v soumrak tichého pokoje. Když pak vstal, když vstoupil do druhého pokoje a pohlédl ke stolu, jako by se mu zjevila na místě, kde sedávala, svěží tvář v zlatých kadeřích, milý, jasný pohled modrých očí, a jako by k němu zavanulo její poslední: „Vy jste v nebezpečenství! Prosím vás, šetřte se!“ a zatím ona — Oči se mu omžily. Dlouho však se nemohl oddávati tomu dojmu.

Znenadání přišel zase noclehář, Černý Vacek, nanovo vyděšený, jak kolem zlý host hrozně zuřil. Nazítřek mělo býti

jedenácte pohřbů, mezi těmi dvou kamarádů, Rojevského a Matěje Koníčka, jenž se vždycky tolik řehtal, hlavou vzhůru. Farář přijal Vacka vlídně, hovořil s ním i pomodlil se s ním. Ještě pak na loži říkal Vacek modlitby, až usnul. Ale tentokráte nespal celou noc. Po půlnoci se probudil. Slyšel, že farář vedle je vzhůru, ač nesvítil. Ale chodil po pokoji, sem, tam; ticho. A zase jde sem tam. Snad těch jedenáct funusů zítra, jedenáct mrtvých, a kamarádi, Matěj Koníček — Černý Vacek se přikrčil a pokřižoval —

Farář také na ty pohřby vzpomněl, že nebude moci zítra na krok, a jak rád by do Náchoda, aby ji ke hrobu doprovodil. Nerada by umřela, řekla tenkrát, když je zval, ale proto přec že se nic nebojí, ať už — — ať už — opakoval farář v duchu. Trpěla — a tak a pak — Jak odešla, jak zemřela — Nevěděl nic, ani na krok nemůže. Nepomyslil tenkráte, když byl na zámku říkat o výpomoc, že ji vidí naposled. Ale tak se s ní rozešel, a to pomyšlení bylo úlevou, tak pěkně se rozešli. A našli se v tom rozloučení —

LII

Tenkráte bylo nejhůř, Padolsku i jeho faráři. Když se počala krajina zelenati, ochaboval strašlivý host. Počet onemocnělých slábl, a z těch neumíralo jich tolik jako prvního čtvrt léta. Než právě v tuto dobu, kdy naděje všem uvolňovala, odešel důchodní Schmidt. Vlastně se i jemu uvolnilo, neboť až do té doby pořád umíral strachy a chvěl se. Zprávu o tom přinesl na Padolskou faru náhodou kantor Šolta, jenž maje nějaké řízení v Náchodě, stavil se v Padolí.

O Boušíně měl veselejší noviny. Pan farář že je zdráv a všichni a také „včeličky dušičky", o které pana faráře dost často napadla starost, aby na ně něco také netrhlo.

„A což syn?" vzpomněl Havlovický.

„Děkuju pěkně, ó, tomu filosofie svědčí."

„Nač teď pomýšlí?"

Učitel se ošil, pohladil vlasy ve spáncích.

„To opraudu ještě nevím, ale náš jemnostpán by myslím chtěl pana pátera."

„Jste rozumný muž. Ne, co by pan farář si přál, ale co syn, k čemu má chuť a schopnosti. Pan farář si dá říct."

Šolta se jen usmál.

„Na mou praudu, jemnostpane, od vás slyším jen samé příjemné věci. To jsem rád, že ráčíte tak myslit, to jsem rád!"

Ještě dlouho cestou na něj myslil, jak je rozumný a dobrého srdce, ten že je z jiných, o kus napřed, o hodných pár let napřed

Ale to mu také připadlo, že, jak prve mluvili o důchodním, farář tak trpce řekl, co že mu tedy byla platna ta přehnaná opatrnost, pán Bůh mu odpusť, ale k manželce že se nechoval jako muž, ta chudák že musila umřít opuštěná, ještě že měla tak věrnou služebnou —

Ta přišla za týden na padolskou faru. Přišla povědět, jak jí páni umřeli, ale víc o paní vypravovala, jak byla chudáček odevzdána, jak na všecko pamatovala, a tadykle že jí uložila, aby tohle odevzdala jemnostpánu padolskému, to hned, jak začala stonat, to už snad, chudák, jako by věděla a jako by na všecko byla připravena. Plačíc podala faráři zapečetěnou obálku.

Jak služebná odešla, jak osaměl, rozdělal farář papír. Prsty se mu chvěly. Znamení, které mu, na náchodském zámku ještě, vložila do Schillerových básní, a suché proutečky mateří douška! Ty byly z věnečku od Božího těla odtud z fary, jak si je tu vzala

na památku, tenkrát v máji před čtyřmi roky. Díval se na bílou pentli, na její pomněnky a růže a nejdéle na drobné litery už vybledlé:

21—ne. 1827.
Albertine —
Oči se mu zalily slzami.

LIII

Až do podzima vytrvala ta hrozná návštěva. Když se pak vytratila, bylo ji všude znát a dlouho. Všecka krajina byla vysílena. Rány, jež utrpěla, bolely dosud, a život nemohl se vzpružiti, jak bývalo. Obchody se jen zvolna křísily a tím i tkalcovské dílo na Padolsku. Zápas s nedostatkem, nouzí oslábl, ale nepřestal.

I na faráře Havlovického jako by slabost padala po takovém ohromném napětí sil a ustavičném vzrušení. Teď teprve začínal cítit ochabnutí a malátnost. Tolik hrůzy zažil, tolik lidské bídy přehlédl, tělesné i morální! Plány jeho a dílo dosud odpočívaly. Nemohl se k nim hned zase vzchopit, a nebylo ještě ani vhodno. Někdy cítil prázdno v duši a teskno, a často vzpomněl za těch truchlivých soumraků podzimních na náchodský zámek.

V zimě ztratil svého nejbližšího a nejmilejšího souseda, P. Ludvíka, jenž se dostal za faráře do Studnic u České Skalice. Odstěhoval se tam v lednu nového roku 1833 a psal odtud až na jaře. Psaní došlo Havlovického, když se chystal do „far", na pole. I četl list cestou. Přítel vypisoval, jaké měl a má v Studnicích nesnáze se zanedbaným kostelem a hřbitovem, ale těšil se, že mu přece zbude volný čas na staré zápisy a listiny, jak se na tu práci těší, „vždyť nemohou býti lhostejné památky zašlých časů vděčnému, vlast milujícímu synu. A bude-li zle, vzpomenu si, jako jsem si už kolikrát vzpomněl, na Tvého starého chalupníka, jak jsi mně o něm vypravoval, víš? ‚A žiu se znova' —"

Faráře Havlovického zajímala novina, kterou dále četl, že, jak přítel slyší, přijeli do Skalice nějací Němci, Slezáci, a ti že obhlíželi pod Skalickým dvorem pole a ptali se na cenu, a už prý o koupi jednají.

„Proslýchá se, že chtějí tu vystavět továrnu či fabriku, totiž přádelnu bavlní, hnanou vodou i parou. Tak ten ohavný průmysl, který je beztoho na zkázu našeho plátenictví a našeho tak dost chudého tkalce, se už tady zahnízdí. Štěstí a požehnání sotva přinese. Stran té nové květiny jiřenky (Dahlia variabilis) oznamuju, že ji mám zamluvenu od prvního její u nás pěstitele a rozšiřovatele, dašického faráře Turka a že jsem ji také pro Tebe zamluvil. Budeš mít radost z její bujného květu krásně spořádaných a pestrých lístků —“

Když došel farář Havlovický nad březinu, zadíval se dolů na Padolí a na všecku pohorskou krajinu. Přítelovo psaní dotklo se duše a tím pohledem tu okřívala. Jako by tu mízu a sílu jarní, kterou krajina oživla a bujně se zelenala, začal také cítit. Náhle dojat, s láskou zase hleděl na chudý kraj. Jaké rány dostal za poslední dvě léta, „jeho dítě i pacient“, jak jej zrovna tu, před Ludvíkem, nazval. A on sám, jak byl těmi ranami odražen na cestě za svým úkolem! Co je zmařeno! Než leccos se přece ujalo, něco zase raší a vypučí, a ostatek — jak to řekl starý Plšek, když mu vzdorná půda vyhodila hák: „A žiu se znova! — — A přeci se to uďálo! —“ Musí tedy vydržet na té „nepojezdné“ zemi a třeba do oupadu —

Konec knihy druhé.

TÉTO KNIHY BYLO VYTIŠTĚNO

MIMO OBYČEJNÝ NÁKLAD

100 EXEMPLÁŘŮ NA VELÍNOVÉM PAPÍŘE

VESMĚS ČÍSLOVANÝCH A VLASTNORUČNĚ

PODEPSANÝCH

AL. JIRÁSKEM A AD. KAŠPAREM.